ROMANUL SECOLULUI XX

AGUSTINA BESSA LUÍS

sibila

UNIVERS

Agustina Bessa Luis

SIBILA

CONSIDERATĂ ÎNCĂ DE LA APA-
riţie, în 1954, un miracol, Sibila *Agustinei Bessa Luis reprezintă nu numai deplina consacrare a autoarei, ci şi un moment de răscruce în literatura portugheză contemporană.*

Romanul primise în 1953, încă în manuscris, Premiul Delfini Guimarães, acordat în unanimitate de un juriu prestigios din care făceau parte: Vitorino Nemeşio, Bran- quinho da Fonseca, Tomâs de Figueiredo şi Alvaro Lins. La publicare, în anul următor, Sibila *este încununată cu o a doua distincţie literară: Premiul Ega de Queiros. Zece ani mai târziu, Eduardo Lourengo scria:* „Fără a dori *să împrumutăm rolul prea puţin confortabil al Ca- sandrei, presupunem că viitorii istorici ai literaturii noastre contemporane vor alege extraordinarul an 1953 ca piatră de hotar între două epoci culturale şi literare. La temelia acestei pietre de hotar, cu litere la fel de vii ca şi acum zece ani, străluceşte încă un nume enigmatic, desăvârşit de potrivit pentru ceea ce numeşte:* Sibila. *Dar lumea romanescă a Agustinei Bessa Luis, prin simpla ei apariţie, a deplasat centrul atenţiei literare. Are prea puţină importanţă faptul că epidermice curente îşi continuă cursul, cu mai mult sau mai puţin noroc. Este o literatură* riouă *cea pe care* Sibila *o inaugurează la noia* Coloquio – Artes e Letras, *nr. 26/1963).*

Într-adevăr, atât În Sibila *cât şi în operele ulterioare, Agustina Bessa Luis nu s-a lăsat influenţată de mode sau tendinţe autohtone ori străine, nu a cedat teoriilor literare sau experimentelor imediate – într-o epocă* dominată *de neorealism şi de existenţialism de sursă fran- ce-u, de literatură freudistă creată cu precădere de scriitorii grupaţi în jurul revistei „Presenqau sau de resurecţia suprarealismului –*, ci *şi-a durat opera bazându-se pe valorile intrinseci ale creativităţii sale excepţionale, precum şi pe filonul clasic al literaturii veacului trecut, reprezentată în special de cele două mari modele ale naraţiunii lusitane: Cămilo Castelo Brânco şi Ega de Queiros. „Mai ales în ceea ce priveşte romanul, remarcă Âlvaro Manuel*

Machado, Agustina Bessa Luis rezolvă, mai bine decât oricare romancier portughez al *secolului nostru, vechea şi facila opoziţie Camilo-Ega, adică roman naţional* versus *roman universal, opera ei romanescă devenind, în acelaşi timp, cea mai adine înrădăcinată în cultura portugheză, generic vorbind, şi* eve mat *cultural universală dintre toate. Orice mare creator trebuie să fie concomite7it un gânditor. Adică, în sinteză, trebuie să pună în chestiune cultura* sa *regândind cultura universală. Or, Agustina o face, după părerea mea, mai plenar decât oricare alt prozator portughez al secolului nostru. A (Âlvaro Manuel Machado –* Agustina Bessa Luis – Vida e Obra, *Areddia, Lisboa, 1979, p. 25).*

Operă de deplină maturitate creatoare, Sibila nu *s-a ivit pe neaşteptate, ca şi cum nimic din ceea ce scrisese până atunci autoarea nu ar fi pregătit-o sau anunţat-c.* Sibila *este mai curând o continuare firească a primelor sale trei cărţi – a pletoricei „lumi închise "revelate de* Mundo Fechado, *a excesului de vitalitate care copleşeşte condiţia umană din* Os Super-Homens *şi a complexităţii fragmentare exprimate cu rigoare simbolistă în* Contoş Impopulares. *Astfel, raportat la volumele anterioare, romanul ne apare ca „un fel de catharsis stilistic, o carte-*summa *către care converg toate potenţiali- tăţile scrisului Agustinei Bessa Luisa (Âlvaro Manuel Machado –* op. Cât., *p. 37). În aceeaşi măsură,* adăugăm *noi,* Sibila, *este o carte profetică, care sintetizează tendinţele ulterioare ale scrisului său, o carte-cheie, indispensabilă pentru înţelegerea edificiului monumental care este opera scriitoarei portugheze.*

Începând cu Sibila, *Agustina (familiaritate prin care portughezii îşi omagiază, ele fapt, valorile naţionale) iniţiază crearea unui univers romanesc propriu, laborios construit, cu o viziune extrem de personală asupra mediului cultural şi social portughez, încercând să dezvăluie succesivele straturi cognoscibile ale existenţei umane în temporalitate. Or, această pasiune pentru abisurile fiin- ţei devine la autoare pasiunea pentru scris, reflectatg. De uimitoarea vastitate a operei.*

Simplificând desigur, Sibila *nu este altceva decât descrierea unei vieţi văzută ca portret. Întreaga carte se centrează pe figura Quinei (Joaquina Augusta), modestă proprietăreasă de ţară în nordul Portugaliei. Referinţele circumstanţiale (timp istoric, politică, elemente de civilizaţie) sunt relativ rare şi întâmplătoare pentru că, de fapt,* Sibila *reprezintă o transpunere*

a câmpului de conştiinţă a protagonistei, cu limitele şi mărcile sal-2 particulare. Pentru Quina (numele are în portugheză conotaţii simbolice – aş quinas *sunt cele cinci scuturi heraldice de pe stema Portugaliei), pământul „nu era un glob uşor turtit la poli, ci spaţiul limitat în care trăiau şi comunicau unii cu alţii, prietenii şi cunoscuţii* ei “.

Naraţiunea progresează aşadar în funcţie de mobilitatea privirii Quinei, respectându-se doar în aparenţă suita cronologică, căci neaşteptate salturi temporale vin să zdruncine sentimentul liniştitor al unui timp derulat linear. Acţiunile polarizează sau se aglomerează concentric, «nlumi închise “care pentru moment se deschid şi se întrepătrund», urmând traiectele sinuoase ale unor analogii subiective. Cu toate acestea, nu Quina este cea care vorbeşte în roman.

La prima vedere, naratorul Sibilei *pare a fi Germa (Germana), nepoata Quinei. Numele ei* (germana *înseamnă în portugheză vară primară) nu trebuie considerat o subliniere tautologică a unei înrudiri efective, ci revelarea unei profunde înrudiri spirituale, precum şi a unei relaţii „parazitare “între cele două personaje: Germa există numai în măsura în care poate interpreta „glasul sibilei sale “. Ea este artistul, „produsul cel mai gratuit al naturii. Cel care se poate defini ca o inutilitate imediată”, iar momentul aparent al declanşării actului de resuscitare a memoriei este întâlnirea, după mulţi ani, în. Casa din Vessada – casa Quinei – cu Bernardo Sanches, şi el un ultim descendent al aceleiaşi familii, odinioară vitală şi originală. Cu Bernardo Sanches, burghezul* dandy *şi snob, comunicarea nu este posibilă. Astfel, reconstituirea vieţii Quinei —' întreaga carte – are loc în spaţiul abisal al unei secunde de tăcere între cei doi inter- */*

Locutori. Ar părea, aşadar, că Germa este un personaj convenţional, împrumutat, din reţetele clasice, menit să introducă ficţiunea unei istorii personalizate. Este adevărat că Agustina Bessa Luis propune această convenţie, dar pentru a o mina subtil ulterior, căci nici Germei nu îi aparţine discursul, în el insinuându-se o voce nouă, un narator dotat cu o percepţie raţională de rang superior.

Ca artist, Germa posedă intuiţia pentru caracterul deosebit al fiinţei care a fost Quina, ea este un fel de medium prin care o conştiinţă intelectuală, *adevăratul narator, poate avea acces la*

existenţa personajului. Fiinţa vie trăieşte închisă în sine, nemijlocit. Artistul o percepe, făcând-o permeabilă intelectului care, meditând-o, o transpune în pagină, instanţa generatoare a scriiturii se situează, aşadar, la un nivel meta-discursiv, acţionând deja în categorial. Opera se înfăţişează ca un produs intelectual, rod al unei minţi ordonatoare care capturează prin intuiţie viaţa, făcând-o etern prizonieră în monument.

În Sibila *se conturează astfel o structură tripartită a instanţelor creaţiei literare şi, implicit, a lumii romaneşti: trăirea nereflexivă, intuiţia artistică şi intelectul ordonator, ceea ce ne aminteşte de clasica ierarhie: trup, suflet, spirit, pe care însă autoarea nu o valorizează unilateral, în sensul afirmării supremaţiei intelectului, ci o pune sub un tulburător semn de întrebare. Căci, paradoxal,* Sibila, *un roman, intelectual, nu face decât să. Interogheze misterui fiinţei umane, încercând neîncetat să răspundă întrebării puse în primul capitol al cărţii: cine a fost Quina cu adevărat?, dar lovindu-se tot timpul, dincolo de orice* demers *raţional, de o ~otlă obscură, indescifrabila, în faţa căreia cuvintele trebuie să se oprească învinse.*

Considerând misterul drept una din categoriile universului romanesc al scriitoarei, Âlvaro Manuel Machado distinge, potrivit sugestiilor lui Vladimir Jankelevitch, misterul de secret, ca două *concepte antinomice. Dacă secretul poate fi pătruns, disecat, el reprezentând doar o stare de pre-cunoaştere insuficientă a obiectului, misterul rămâne circumscris şi incognoscibil, iar cunoaşterea nu face decât să îi revelc* esenţa *indestructibilă şi fecundă. Nu întâmplător* Sibila *se concentrează pe dezvăluirea tainei fiinţe umane,* ca şi *cum autoarea ar fi dorit să dea frâu liber unei creativităţi raţionale după ce a pos- tulăţ odată pentru totdeauna mistend ca faptul cel mai adine, inalienabil, al omului.*

Or, dacă misterul există, discursul devine epifania incognoscibilului, întregul eşafodaj baroc, *elaborat* cu *minuţie prin acumularea şi* îmbinarea *detaliilor, în vif- tejuri succesive, servind în fond pentru a comunica – paradoxal – incomunicabilul.*

Natură abisală, Quina este o prezenţă ambiguă, con-sumindu-şi existenţa între tentaţia transcendentului şi înclinaţia spre valorile vieţii practice de un materialism adesea meschin. Ea este o sibilă nu pentru că ar face cu adevărat prevestiri semnificative, ci pentru că este populată de o forţă a cărei

adâncime scapă propriei conştiinţe şi care conferă un relief simbolic unei vieţi altminteri banale. Este o sibilă pentru că – inconştient – îi transmite Germei mistend condiţiei umane, lăsând un mesaj şi o moştenire spirituală fiinţei de care s-a considerat întotdeauna străină. Este, în sfârşit, o sibilă pentru că, datorită ei, putem asculta glasul patetic al unei lumi apuse, prin excelenţă anonimă, ale cărei personaje 'ating eternitatea în măsura în care intră sub incidenţa privirii Quinei. Dincolo însă de câmpul acestei priviri, opacitatea este completă.

Din unghiul ele vedere al unei retorici imanente, universul romanesc al Sibilei *găseşte în sinecdocă figura mentală generativă a textului. Obiectele prezentate parţial, în momente diferite, se constituie treptat în mintea cititorului ca totalitate caleidoscopică. Sunt obiecte succesive, „cinetice", niciodată prezentate ca globalitate, fragmente de percepţie, a căror condiţie esenţială de plenitudine o reprezintă desfăşurarea în timp. Numai timpul, şi el eliptic, este acela care le poate întregi, devenind astfel condiţia* sine qua non *a oricărei spaţiali- tati. Niciodată autoarea nu renunţă la fragmentar, nu cade pradă tentaţiei de a epuiza, de a da o viziune definitivă şi, în cele din urmă, statică a obiectului. Descrierea cea mai tradiţională în aparenţă alunecă într-o întâmplare semnificativă; detaliul proliferează, modificând direcţia naraţiunii. Cu toată fantezia faptică prezentă pe parcursul întregii cărţi, evenimentul* nu *este privilegiat în dauna altor elemente ficţionale, ceea ce contribuie la crearea unei senzaţii de lectură egal tensionată, fără momente de pauză, de respiraţie, prezente în romanul tradiţional. Deopotrivă, personajele Agustinei Bessa Luis, compuse din detalii, din amănunte persona- lizante sau pitoreşti nu îşi câştigă dreptul la individualitate decât printr-o răbdătoare acumulare. Ceea ce ni se impune, aşadar, este o scriitură barocă – în tradiţia profundă a spiritului lusitan – în care pasiunea pentru detaliu transformă ornamentul dintr-un element superfluu şi exterior într-un liant structural, şi în care reflecţia dezvăluie o gândire filosofică epurată de clişee aforistice sau moralizatoare. Aleatoriul perspectivei, deliberatul apel la revelarea altor şi altor faţete ale fiinţei, explică, de bună seamă,* pasiunea pentru *accidental, precum şi tentaţia pentru conceptualizaliitr-o alter nanţă continuă, dialectică. Agusţina se slujeşte de efemer, înţeles deopotrivă că tehnică.A. $. Tructy.*

Râi mozaicate, pentru a pune în lumină eternitatea naturii umane.

. Printr-o fericită comparaţie, Alvaro Manuel Machado apropie scriitura barocă a Agustinei Bessa, Luis de arta rozasei. „Rozasa este, în catedralele gotice, un ornament

— Dar un ornament esenţial, căci de el depinde întreg echilibrul construcţiei catedralei, unind lumea exterioară şi lumea interioară, mişcarea şi chietudinea, acţiunea şi contemplarea". Aşa cum rozasa este „încercarea de fixare a luminii fugitive într-un centru al viziunii totale, arta romanescă a Agustinei Bessa Luis mi se pare a fi o continuă căutare a cuvântului care fixează, chiar şi pentru un moment, o relaţie deambulatorie, o relaţie între corespondenţe neaşteptate, între fulgurante divagaţii^.

Capodoperă a literaturii portugheze şi universale, în care proliferarea barocă a imaginii este domolită de seninătatea ironică a unui spirit clasic, iar clarviziunea anarhică a creativităţii debordante de luciditatea enigmatică a unei minţi ordonatoare, Sibila *este una din acele creaţii perfecte care fascinează şi nelinişteşte deopotrivă. Iar perfecţiunea, ne spune Agustina Bessa Luis în* O Şusto, *„nu place lui Dumnezeu dacă nu e agilă ca fulgerul, creaţia nu e perfectă dacă nu poartă pecetea momentanului. S-a făcut lumină, nu s-au ţesut una câte una, razele soarelui cu perseverenţă, cu talent şi bun gustu.*

DAN CARAGEA

— UNDEVA, PE VERANDA acestei încăperi, spuse Germana, se află înscrisă o dată ce aminteşte de epoca în care casa a fost reconstruită. Pe la 1870, un incendiu a mistuit-o până în temelii. Moşia este însă aceeaşi: aceleaşi ogoare, aceleaşi păşuni, luate în arendă de la Coroană acum mai bine de două sute de ani, şi care au rămas din tată în fiu în aceeaşi familie de oameni ai pământului.

— Un fel de aristocraţie *ab imo.* Şi Bernardo râse, cu o ironie afabilă, puţin distrată. Cu un gest maşinal îşi scoase ochelarii, apoi îi puse la loc, potrivindu-le ramele de aur în şanţurile care păreau urme adânci de unghii. Clipi iute din ochi, ca şi când l-ar fi orbit Lumina, şi adăugă: *„Ab imo,* a pământului…" căci, pentru el, cultura era un privilegiu personal şi nu lăsa niciodată să-i scape ocazia de a o împărtăşi şi altora, cu generozitate. Bernardo aparţinea acelei ramuri a familiei care ajunsese de la

capitalism la nivelul imediat superior al intelectualităţii şi aici se fixase ca o adevărată aristocraţie. Căci ce altceva este aristocraţia, dacă nu treapta cea mai înaltă pe care o societate doreşte să o atingă, supremaţia unei clase asupra celeilalte, impunerea valorilor ei, fie ele ale puterii, ale muncii, ale spiritului, în funcţie de epoca care le este favorabilă? Familia lui Bernardo Sanches dobândise un statut aristocratic, ceea ce însemna că se mulţumea să-şi împlinească o anume moştenire de obiceiuri, fraze, opinii, care, odată desprinse de personalităţile care le dăduseră originalitate, rămăseseră doar nişte imitaţii goale şi snoabe. De fapt – gândea Germana –, talentul imitaţiei ajunge să fie la fel de caraoteristio ca şi originalitatea, nu numai pentru anumite familii, ci chiar, în general, pentru anumite popoare. Bernardo Sanches era exponentul unei rase care fusese eroică şi magnifică atâta vreme cât istoria ei însemnase o chestiune de supravieţuire, dar care, dobândind siguranţă şi confort, căpătase o strălucitoare mediocritate. Germana, vara lui, era la rândul ei un rezultat al diverselor degenerescenţe – artistul, produsul cel mai gratuit al naturii, cel care se poate defini ca o inutilitate imediată. Era o creatură răbdătoare, timidă, care inspiră o încredere fără margini. Nu semăna câtuşi de puţin cu artiştii care se fac remarcaţi, în general, prin banalitatea lor excentrică, distingându-se de burghezi prin faptul că îşi trăiesc extravaganţele pe care aceştia şi le reprimă. Avea inteligenţa de a părea o fiinţă obişnuită. Una din plăcerile ei era de a se analiza ca re- ceptacol al unui lung trecut, loc în care prindeau viaţă cavalcada generaţiilor şi contradansul afinităţilor; aptitudini, gusturi, forme ce se transmit că nişte solii peste timp, se pierd, se dezbină, răsar din nou, identice cu versiunea de odinioară. Acum Germa se balansa neobosit într-un vechi *rocking-chair* care, la fiecare mişcare mai violentă, sălta pe podeaua pe care se aflau grămezi de mere proptite cu scânduri negeluite. Precum Quina

— Gândi. Şi. Absorbită, începu să murmure un monolog domol, în timp ce privea cadrul uşii deschise spre bucătăria în care se zărea vatra măturată de cenuşă.

— Ce spui, Germa? Întrebă Bernardo. O cerceta cu o curiozitate superficială, uşor iritat că altceva în afară de el însuşi îl putea nelinişti. Cum ea îl privea zâmbind, fără să-i vorbească,

se gândi că era mai comod să continue să se simtă aici un oaspete dorit şi să considere chiar tăcerea ei drept un semn de amabilitate. În realitate, Germa nici măcar nu se gândea la el. Bernardo ştia că dacă ar fi lăsat ca această bănuială să prindă rădăcini, nu ar mai fi venit niciodată pe aici şi că, în adâncul sufletului său, s-ar fi născut o nevoie permanentă de răzbunare. Preferă aşadar să nu bage de seamă că, în acele clipe, Germa era complet înstrăinată şi absentă şi că încăperea cu tavanul scund, unde plutea o mireasmă de fân şi de mere, se umpluse de o nouă pre zenţă, vie, intensă şi familiară, caldă şi umană, ca atunci când te întorci pe meleagurile unde ai trăit odinioară şi sufletul răspândeşte în juru-i chemarea puternică a trecutului. Şi, dintr-o dată, Germa începu să vorbească despre Quina.

Era în septembrie şi casa, ocupată temporar, începuse să-şi piardă aerul de părăsire şi de ruină, înlocuit acum de căldura glasurilor şi de zgomotul paşilor care călcau pe frunzele uscate de porumb risipite pe duşumea. Vremea era blândă. Pătrunsă de liniştea naturii vlăguite, care se desluşeşte în căderea unduitoare a frunzelor sau în curgerea inutilă a apei printre tulpinile secerate de porumb. De la moartea Quinei nu se mai simţise niciodată în casă emanaţia aceea de mister grotesc sau ingenuu pe care o aducea prezenţa ei. Iar Germa nu mai regăsea plăcerea de odinioară când, seara, lângă vatră, răscolea cenuşa, risipea jeraticul cu vătraiul, desena prin aer cercuri de foc cu cleştele încins sau căuta prin cotloane sfârleaza de Crăciun, pe care literele erau pictate cu vopsea din fructe otrăvitoare de pădure. Ah, această Quina, atât de ciudată, atât de dificilă, dar de care nu-şi putea aduce aminte fără un dor răscolitor, cine fusese ea cu-adevărat?

Joaquina Augusta se născuse chiar în această casă, cu şaptezeci şi şase de ani în urmă. La naştere, fetiţa nu părea că o să trăiască mult. Era plăpândă. Vineţie, şi la încheietura mâinii stângi avea o pată roşiatică, pentru că în primele luni de sarcină, la tăierea porcului, maică-sa fusese împroşcată cu ficat crud. Era a doua fiică care izbutise să se nască într-o căsnicie de şapte ani – ceilalţi copii concepuţi neajungând să se împlinească într-un organism şubrezit de posturi disperate, de chinuri de femeie tânără al cărei soţ era cel mai mare crai din ţinut. Căci doamna Maria da Encarnaţâo, aleasă din mulţimea de fete ale casei Freixo, delicată, zveltă, cu părul bine întins peste tâmpie,

mijlocul subţire strâns cu o centură neagră de şaten – aşa cum avea să rămână modă pentru toate femeile din familie – luase un bărbat cu douăzeci de ani mai în vârstă decât ea, despre care bă- trânele din partea Jocului spuneau, cu un ton binevoitor şi uşor complice, „că sucea capul femeilor”. Şi era adevărat. Se căsătoriseră într-o d. Fniirieaţă, fără ştirea nimănui. După ceremonie, mireasa îşi reluâse locul în casa părintească, amăgind astfel încă o vreme cortegiul de femei dispreţuite, printre care se numărau chiar propriile ei surori. De fapt, Francisco Ţeixeira era un fluş- turatic fericit. Avea o casă, pământ bun şi alte averi însemnate pe care însă le administra prost, pentru că era o fire petrecăreaţă, iubea plăcerile şi viaţa pe picior mare. Îi plăceau gesturile măreţe, generozitatea, însă trufia firii lui ţinea mai degrabă de o anume discreţie, decât de fanfaronade bătătoare la ochi. Dacă era cineva gata în orice clipă să răzbune o jignire, să pună mâna pe ciomag, să împartă lovituri în dreapta şi în stânga, speriind vitele şi făcând să ţipe bătrânele care se puneau pe fugă, cocârjate, încercând să salveze în poalele şortului ce le mai rămânea din coşurile cu ouă, acela era Francisco Ţeixeira. Mic. De statură, plin de nerv, prudent şi scurt la vorbă, era conştient de farmecul favoriţilor săi bălai în ochii femeilor, pentru care pielea oacheşă de maur nu făcea doi bani în chestiuni apolinice. Maria da Encarnagão se îndrăgostise de el la nouă ani, într-o seară, când, trecând prin sat, nu izbutise să sară peste un şuvoi umflat de zăpezile iernii; apa spumega prăbuşindu-se într-o râpă peste care se încovoiau sorbii scuturaţi de vânt.

— Ce faci aici, fetiţo? A cui eşti? Întrebă Francisco Ţeixeira, care tocmai trecea, cu gulerul pestriţ al mantalei acoperindu-i pe jumătate, obrazul. Maria răspunse cu un glas timid, însă sec şi înţepat.

— Sunt a lui Freixo... Şi încercă să coboare de pe zidul care, întrerupându-se, forma un fel de treaptă ce permitea trecerea pe poteca de la marginea câmpului. Senin, aproape sever, tânărul zise:

— S-a făcut noapte, te duc acasă. Îl cunoso pe tatăl tău şi o să-l întreb cum de lasă o femeie ca tine să umble pe afară la ora asta.

— Ei şi! Strigă Maria, ridicând. Glasul, pentru că zgomotul torentului ce spumega. Peste pietrele albe să nu-i înăbuşe

cuvintele. Ştia fireşte cine. Era Francisco Ţeixeira; surorile ei, fiinţe subţirele şi vioaie îl lăudau peste măsură, roşind numai cân'd îi rosteau numele. Mergeau unul lângă altul în amurgul care devenise lăptos din pricina ploii care se oglindea strălucitoare în băltoace, în noroi, pe frunze. Bărbatul vorbea şi glasul lui era plin de o tandreţe ironică ce transmitea inimii fetei o emoţie caldă, prietenie şi recunoştinţă. Ajunseră şi, în timp ce din uşa luminată de focul căminului fetele îl priveau cu râsete şirete, impulsive şi nestăpânite, Francisco Teixeira spuse, înainte de a-şi lua rămas bun:

— Ei, aveţi grijă de fata asta, căci cu ea am să mă-n- sor... Pe curând...

— Pe curând... sublinie tatăl care apăruse şi el, clă- ţinându-se puţin pe saboţii ce îl făceau să pară înalt, cu enorme picioare anchilozate ca figurile lui El Greco. Se auziră hohote de râs şi Balbina, cea mai mare dintre surori, se repezi pe neaşteptate la Maria şi o luă în braţe. O sărută şi o dezmierdă, pipăindu-i hainele ude şi ci-? Spletindu-i codiţele zburlite ca să-i usuce mai repede părul.

Unsprezece ani mai târziu se căsătoriră. Pe atunci, Francisco Teixeira se afla la apogeul carierei sale de seducător şi nu avea de gând să renunţe la libertatea sa de cuceritor galant, la bâlciuri, la nopţile de chef, la ibovnicele sale, aproape toate de familie bună, alese pe sprinceană, chipeşe şi îndrăgostite de el până peste urechi. Femeile îl urmăreau, îl pândeau, se bizuiau pe gelozia lor reciprocă, pentru a-l ţine cât mai departe de vreo preferinţă fatală, ce le-ar fi putut zădărnici definitiv speranţele. Idila lui cu Maria trecu neobservată, atât îi era de teamă de scandalul rivalelor, mai mult din pricina lacrimilor decât a ameninţărilor căci, la urma urmelor, el avea o fire slabă. S-ar fi însurat cu toate fetele care îl priveau cu frumoşii lor ochi scăldaţi în lacrimi; îşi pierdea cumpătul, promitea, cădea în cele mai naive capcane ale dragostei, dacă femeia făcea pe victima lipsită de apărare şi i se dăruia. Cu Maria însă lucrurile s-au petrecut altfel. Se căsătoriseră de două săptămâni şi ea mai stătea încă în casa părinţilor, fără să sufle o vorbă. Între ei nu se întâmplase nimic, schimbaseră doar câteva complimente rezervate şi stânjenite de miri de convenienţă. El o iubea, nu s-ar fi însurat cu alta, căci

i se întipărise adine în suflet promisiunea romantică făcută

fetiţei ponderate şi austere, întâlnita odinioară pe când încerca să sară singură peste şuvoi, sfidându-şi propria spaimă. Maria nu se schimbase deloc, era aceeaşi copilă care ascundea sub orgoliu o loialitate fără margini, ştiind să iubească cu acea afecţiune a timizilor care, în mod greşit, este luată drept prefăcătorie. Devenise o femeie frumoasă, iar pe deasupra avea şi o zestre atrăgătoare: două mori şi câteva pogoane de viţă de vie. Fusese învăţată să se supună şi să muncească, căci descindea dintr-un neam de oameni prudenţi şi căşti. Fără îndoială, Francisco Teixoira o preţuia ca pe o descoperire rară şi, de aceea, se hotărâse, fără şovăială, s-o dobân- dească cu toate garanţiile legale. Dar ce să facă cu toate celelalte care-i plângeau prosternate la picioare, i se agăţau de gât, îşi despleteau aţâţătoare cosiţele, îi tăiau calea pe la răscruci, răvăşite de plâns, şi îi dădeau târ- coale orbite de furie?

Povestea aceasta se mai prelungi încă o bucată de vreme până ce Maria. Asaltată, duminicile, ca Penelopa de vânătorii de zestre, chinuită de zeflemeaua surorilor care o găseau năzuroasă şi o dădeau băieţilor drept pildă de trufie bolnăvicioasă, nu mai putu să îndure şi, într-o bună zi. Fugi de acasă.

— Vai, ce cuminte suntem! Crezi că o să te căpă- tuieşti? O să iei pe vreunul bogat? Îi strigă Balbina când o văzu trecând peste câmp, îmbrăcată în rochia de toată ziua, cu picioarele goale, purtând însă la gât un lanţ gros de aur de care era prinsă o mică semilună de filigran. Maria îşi privi sora al cărui păr roşcat îi părea fosforescent ca aramă, văzut prin perdeaua de lacrimi care începuseră să-i ţâşnească din ochi, dar pe care şi le înăbuşea cu o apăsare grăbită a pleoapelor.

— Ei şi! Zise cu glas sonor şi o rupse la fugă. În aceeaşi noapte, casa din Vessada îşi primi noua stăpâna.

Nici măcar o singură zi Francisco Ţeixeira nu renunţă la obiceiurile şi principiile sale boeme şi, dacă îşi părăsea iubitele, o făcea numai pentru a le înlocui fără întâr- ziere cu altele noi. Patimă şi intrigile se înteţiră în jurul lui. Iar femeile păreau că se răzbună pentru acea căsătorie trădătoare, făcând-o pe aleasă să plătească tributul geloziei şi să îndure tortura abandonului, neliniştea şi înverşunare celor ce iubesc cu orgoliu. Una dintre ele fusese o legătură mai serioasă, era o burgheză cu multe daruri, plină de trufie pentru poziţia şi averile ei, crescută fără

mamă, într-un cămin lăsat în voia sorţii, fiindcă maică-sa, unica fiică legitimă a casei Borba, murise de timpuriu şi o lăsase pe fetiţa care abia învăţa să umble la cheremul doicilor şi guvernantelor beţive, care, rareori, catadicseau să-i spele urdorile de la ochi şi să-i calce din când în când dungile de la pantalonaşii de batist, purtaţi pe sub rochiţele scurte de finet zmeuriu. Fata se numea Isidra. Avea o statură maiestuoasă şi un păr bogat pe care şi-l răsucea pe cap într-o coadă groasă ca un şarpe boa. Maică-sa descindea dintr-una din acele familii de viţă nobilă, dar cu moravuri grosolane, în care vlăstarele femeieşti sunt menite să sufere dispreţul patern. Crescuse mai mult prin cocioabele slugilor laolaltă cu haită de ogari şi copii de ţărani, în promiscuitatea bucătăriilor cu pământ pe jos, pline de fum, unde se desfăşoară toată viaţa omului de la ţară, unde se mănâncă, se pun la cale treburile, se laudă şi se acoperă cu blesteme stăpânii, vremea, vitele, Dumnezeu însuşi. Abia când a împlinit optsprezece ani, a fost chemată la conac, să locuiască împreună cu fraţii săi. Era analfabetă, iar distracţia ei preferată era să se apropie pe furiş de câinii care lingeau fiertura de dovleac din blid şi să le taie cozile cu un cosor ascuţit. Altfel era frumoasă, albă la faţă, cu aluniţe negre risipite cu drăgălăşenie pe obraji. Spunea păpuşoi în loc de porumb, se gătea precum chipurile bisericeşti scoase la procesiuni, era atrasă cu deosebire de mărgelele de sticlă şi de mătasea brodată, nu şovăia să taie vechile cuverturi orientale pentru a-şi croi o fustă încreţită. Încă nu ajunsese la vârsta majoratului, când se vădi că era însărcinată. Tatăl o bătu cu o vână de bou, vârstându-i pielea cu dungi umflate şi vinete de la umeri până la coapse; răcnetele ei traversau enormele săli ce dădeau una într-alta, cu draperii de damasc, mân- jiţe de copii. Servitoarele se opreau pe coridoare, înfiorate de spaimă, rugându-se în şoaptă, o rupeau apoi la fugă, în panică, când se auzeau pe scări cizmele domni şorilor-. Care soseau de la vânătoare, cam chercheliţi, cioro- văindu+se cât îi ţinea gura. Un an mai târziu, fata a fost dată după un proprietar bogat care o luă în căsătorie', acceptând să uite pasul greşit în schimbul zestrei fabuloase ce o însoţea. Lumea îşi mai aducea încă aminte de vasele de argint transportate într-o căruţă cu coviltir* atât de grele încât boii se clătinau sub povară. Nu a fost fericită, sărmana. După şapte ani a născut-o pe Isidra şi puţin mai târziu a murit, în singurătatea alcovului său,

asistată numai de capelan, un omuleţ onctuos şi trist care mesteca tutun, scuipând în lighenele în care pluteau comprese murdare de oţet. Izolarea o îmbolnăvise* trăia cufundată în băi de tărâţe, răsuflarea îi căpătase un iz de doctorii şi îi căzuseră dinţii. Bărbatul ei îi spunea „doamnă**, prefăcându-se că nu ştie că îl batjocorea şi că îi dădea porecle sordide, căci îl urâse tot timpul şi îi plăcea să-l jignească aruncându-i în obraz nobleţea ei, prestigiul casei Borba, uriaşă, cu saloane somptuoase, cu chipuri de piatră la colţurile verandei. Se spunea că unul dintre fraţii săi fusese cel care îi răpise fecioria şi că ea îl mai iubea încă, sfidând pe toată lumea. Când îi rostea numele, începea să plângă, reamintindu-şi curajul, dibăcia lui de a îmboldi caii la galop, făcându-i să se cabreze, în timp ce dâre de spumă însângerată se iveau de sub pintenii de argint.

La douăzeci de ani, bunicu-său spunea despre Isidra că e o „bucăţică bună “. Era înaltă, cu ochi întunecaţi, uşor sticloşi, pe care paloarea chipului îi scotea şi mai mult în evidenţă. Se împotrivise întotdeauna educaţiei, vorbea urât, îi plăcea să-i descumpănească pe bărbaţi prin grosolănia limbajului şi izbucnea în râs când aceştia, încremeniţi de mirare, roşeau. Îl cunoscuse pe Francisco Ţeixeira într-o după-amiază, la hram. Privea din balcon mulţimea care petrecea în piaţă. Îmbrăcată în tafta neagră, fără bijuterii, cu coada alunecându-i uşor pe umeri, îşi făcea vânt cu un evantai *moire,* negru, contemplând cu o privire nepăsătoare procesiunea care cobora de pe treptele bisericii, chipurile sfinţilor care se clătinau pe umerii purtătorilor, panglicile şi foile de hârtie fluturând printre coroanele prăfuite ale salcâmilor. Dintr-o dată, se iscă o învălmăşeală care se întinse curând în toată mulţimea^: înteţită de zbenguielile ţâncilor care se târau printre’ picioarele oamenilor, şi de zarvă, la început încă domoală, potolită, a femeilor care îşi potriveau; pe cap basmalele de bumbac, căutând pe scara vreunei uşi o treaptă mai sigură, de unde, la adăpost, să poată vedea mai bine. Bătaia deveni aprigă. Grupuri de bărbaţi se ciocneau ca nişte valuri, năpustindu-se spre mijlocul pieţei.’ Printre ţipete, se auzeau loviturile seci ale bâte- lor care se ciocneau, se frângeau, erau azvârlite cât mai departe, căzând peste corturile sau peste tarabele vânză- toarelor de oale. Şi atunci, într-un loc ce se lărgea tot mai mult, se desluşi siluetă scundă a lui Francisco Tei- xeirn înaintând, grav şi liniştit, respingând desişul

de ciomege din lemn de gutui din jurul lui şi pierzându-se în m'ulţimea ce clocotea ca un trup purtat de valurile mareei.

Câţiva oameni fuseseră răniţi. Sfinţii încremeniseră pe povârniş, iar „îngerii** se puseseră pe plâns, neîndrăznind să plece de la locul lor. Năduşiseră de căldură în hainele tivite cu blană albă de iepure, cizmuliţele lor galbene de serj se umpluseră de praf. Adâncit în meditaţie, sub baldachin, abatele aştepta cu un aer blajin, între pocroavele purpurii, vărgate de raze de lumină liliachie, şi rândurile de credincioşi îngenuncheaţi pe batiste... Unde sunt jandarmii? "întrebau îngrijoraţi membrii administraţiei. Plecau fără încetare ştafete cu ordine şi înştiinţări şi, printre exclamaţii de mânie, vânză- toarele sărau seminţe de dovleac în lighene de lut şi potriveau pe tarabele împodobite cu garofiţe pahare aburite în care turnau limonadă şi rachiu rece. Explodau artificii, umplând aerul cu moţuri de fum alburiu care se împrăştia şi se diluă încetul cu încetul.

— Cine e? Întrebă Isidra. Îşi închise evantaiul şi îşi trase mănuşile de mătase neagră, cu un singur deget. Se uita la Francisco Teixeira care, după ce îşi împrăş- tiase adversarii, stătea acum în mijlocul pieţei pustii încercându-şi ciomagul pe care îl rotea în aer cu şuierături prelungi. După câteva clipe, se întoarse şi plecă liniştit prin mulţime, fără să privească măcar o singură dată înapoi. Mult timp Isidra rămase în balcon, gânditoare, lovind cu evantaiul peste genunchi, fixând cu privirea lampioanele de hârtie stacojie care se legănau agăţate de sfori şi se aprindeau uneori împroşcând cu scântei piaţa înţesată de lume. În spatele ei, în salon, doamnele beau ceai, îşi destăinuiau reţetele bunătăţilor pe care le gustau, plescăind uşor din limbă, în semn de încuviinţare, de înţelegere, de poftă. Erau femei cu mijlocul strâns în corsete de balenă, cumplit de asemănătoare, cu postise cu miros stătut peste părul pieptănat cu unicul scop de a sta bine întins.

— Vino înăuntru, dragă. E un miros...

Între arcade, scânteiau ciucurii de cristal ai policandrelor în care luminările începuseră să se topească. O oglindă mare, cu ramă de email alb cu vinişoare aurii, reflecta adunarea: bărbaţi hidoşi, cu veste matlasate care vorbeau lenevos despre finanţe şi politică, sfintele creaturi care se văicăreau pe şoptite pe seama rudelor sau a servitorilor în timp ce prizau tutun. Isidra intră în salon, muşcă în treacăt dintr-un biscuit zaharisit, apoi se

apropie de pian şi cântă câteva note cu un deget, încercând o gamă. „— Ce viaţă fără haz! “spuse. Seniorul din Lago, negricios ca un maur, şi care îşi explică părul bălai al copiilor săi prin obiceiul de a-i spăla la naştere cu bere, o privi pieziş. Îi ura pe Borba. Rudele sale, care rivalizau cu el prin bogăţia caselor, prin excentricitate, prin istorii fabuloase cu femei şi cai. „— Grozav cuibar, n-am ce zice, din care ies asemenea coţofene11, spuse el ca pentru sine, cu umorul acela specific care era la el un semn de mânie. Isidra prinse frază din zbor fără s-o audă. Când, după câteva minute, el o întrebă, cu o tresărire de veche galanterie, cu voce dulceagă, dacă îi plac versurile, Isidra îi spuse, cu o aroganţă rece, fără să-l privească:

— Versuri? Bagă-ţi-le d-ta în c…

De atunci, seniorul din Lago începu să se teamă de ea, ceea ce, spunea Isidra, era mult mai bine decât dacă ar fi respectat-o.

Tinăra se arătă capricioasă în amorurile sale cu Francisco Ţeixeira. Era focoasă şi nesupusă. După primul triumf, ajunse curând să se satureze de izbucnirile ei de ciudă, de jurămintele de răzbunare, de cursele ei nocturne peste câmpuri ca să-l întâlnească în miez de noapte, îmbrobodită într-o mantilă de lână neagră, cu părul ei bogat revărsat pe spate, plin de frunze uscate şi de spini. Ea nu-l iubea. I se dăruise numai pentru a-şi compromite numele, iar voluptăţii căderii îi urmă acum grijă pentru orgoliul său. Francisco Teixeira se sătura repede de temperamentul ei atât de viril, de glasul sălbatic şi rece al acestei femei care îi dădea tot timpul ordine şi care, de fapt, îşi bătea joc de el. Lui îi plăceau femeile blânde şi supuse care îl admirau fără să cuteze să-şi drămuiască această admiraţie. Isidra însă era pe cale să devină mamă şi el era înspăimântat. Poate că tocmai pentru a se feri de ispita acestei creaturi imperioase, de înflăcărarea, de privirile ei cumplite, de averea ei ce îl putea îndemna la o viaţă de dezmăţ cu zurbagii şi ţigănci, s-a căsătorit aşa de grabnic cu Mari;.!. Nădăjduia să ţină căsătoria secretă până când povestea cu Isidra ar fi ajuns la un epilog firesc sau, dacă se putea, prefera să nu ia nicio hotărâre definitivă. Faptul că se legase pe viaţă de Maria reprezenta un gest de apărare care ar fi putut să-l ţină departe de multele ispite la care se ştia supus. Această trăsătură de caracter s-a transmis apoi aproape tuturor copiilor săi şi se du tea defini prin.. Stilul hamletian “. Adică laşi- taten în faţa violenţei, şocul

nehotărârii care se răscumpără dintr-o dată printr-o faptă care transcende orice raţiune.

Maria grăbi însă deznodământul, fugind de acasă pentru n-şi pretinde locul cuvenit în noul ei cămin. Nu a fost lăudată pentru aceasta, cu toate că Francisco Teixeira a primit-o, înconjurând-o cu toate onorurile căsătoriei. O lăsa mult timp singură. Ea străbătea casa. Cu paşi înceţi, ţinând în mână opaiţul care lumina cu flăcăruia lui tremurătoare cotloanele întunecate, scara pivniţei unde se aflau chiupurile de ulei pe suporţi de răchită. Dacă el nu se întorcea, se culca fără să mănânce; dacă el venea şi zicea, cu un glas ruşinat: „— Eu am mâncat “, Maria îşi arunca mâncarea pe gura jgheabului, ros de atâta spălat, care dădea în troacă porcilor aflată sub bucătăria în construcţie, căci casa arsese până în temelii. Nu rămăsese o bucată de scândură, un petio de pânză, focul cruţase numai cazanele de fier care, încinse la roşu, se rostogoliseră peste bălţile din ogradă, făcându-i să urle de spaimă pe cei ce alergau în ajutor cu oale de apă şi pe femeile pe capul cărora ulcioarele păreau că plutesc ţinute printr-o vrajă. Se întâmplase curând după sosirea Mariei. Ea se aşezase, frântă de oboseală, pe vechea piatră a morii de ulei, pe jumătate răsturnată la marginea ogorului; privea ruinele din care se înălţa fumul amestecat cu ceaţa dimineţii. Avea doar o fustă prinsă cu slângăcie peste cămaşă şi începuse să dârdâie. Tinerii se agitau în faţa ei, mânjiţi de cenuşa grinzii prăbuşite peste care trebuiau să sară, şi care mai ardea încă, cu focul şerpuind prin inelele trunchiului uscat. Narcisa Soqueira, o vecină foarte legată de casă din Vessada, plângea, învârtindu-se de colo până colo, pe jumătate dezgolită, cu un umăr jegos ivindu-i-se prin capotul sfâşiat.

— Ah, femeie, femeie! Asta a făcut-o ibovnica lui Chico al tău, muiere de care fuge şi dracul, spuse, înecată de supărare.

— Ei şi! Murmură Maria. Îşi întoarse privirea de la pereţii calcinaţi lângă care stogul de fân se prefăcuse în scrum, rămânând numai armătura de fier cu vopseaua scorojită topindu-se în picături roşii pe dale. Francisco Ţeixeira nu se întorsese încă. Tânăra femeie aştepta, chipul ei mâhnit şi rece se desenă în lumina verzuie a dimineţii, refuzând să arate vreo emoţie oamenilor care, într-un du-te-vino continuu, o înconjurau cu fervoarea obositoare a ajutorului, se apropiau intimidaţi de suferinţa ei pe care nu ştiau cum să o uşureze, apoi se

îndepărtau fără să fi spus decât nişte vorbe grăbite şi banale, înciudaţi de propria lor neputinţă, dorind să uite năpasta pe care nu o puteau învinge. Maria nu plângea. Îşi trecea din când în când palma prin părul încreţit care îi cădea pe ochi. Inima îi era ferecată şi totuşi aştepta ceva care să-i readucă fericirea, căci ea aparţinea castei rare şi invincibile a celor care, în faţa celui mai crud pesimism, rămân fideli speranţei, nedându-se bătuţi nici măcar în faţa morţii. Atunci apăru Francisco Ţeixeira, se apropie, fără prea mare -grabă, îi vorbi, îi puse mâna pe umăr cu delicateţe, netezindu-i cutele şalului, ca şi cum acest gest umil şi repetat ar fi fost o mărturisire de căinţă.

— Chiar mă gândeam să fac nişte schimbări… spuse.

— Bine că sunt aici să am grijă de toate, răspunse Maria. Tonul ei avea acea notă ironică ce dovedea bună- dispoziţie şi generozitate. Socotelile erau încheiate. Arăta astfel că îi iubea în ciuda tuturor incidentelor şi catastrofelor, a tuturor uitărilor şi abandonurilor. Avea să moară foarte bătrână şi, cu vârsta, mintea avea să-i slăbească, redeşteptând gânduri dezlânate, amintiri fragmentare, o întreagă trăire retrospectivă plină de vedenii ale trecutului, de fapte şi oameni dispăruţi. Bărbatul ei era însă mereu prezent lângă ea; îi simţea în continuare seducţia, tremura de grijă şi amărăciune, ca pe vremea când era tânără şi se lăsa în voia bătăliilor sale intime de furie şi de iertare. „Ce vină avea el dacă era frumos? “spunea, cu o filosofie glumeaţă şi blândă. Şi, zărindu-şi de la fereastră fiul care o apucase pe drumul dinspre mlaştini, într-o zi ploioasă de toamnă, se alarmă, crezând că era Francisco Teixeira. „Se va uda rău de tot Chico al meu. Duceţi-i o pelerină, o să se ude. “El murise însă de patruzeci de ani.

II

DUPĂ INCENDIU, FRANCISCO renunţă definitiv la legătura cu Isidra, a cărei înflăcărare şi aşa slăbise de mult. Nici el nu mai încercă să o întâlnească, nici ea nu îi mai ţinu calea. Era însă îngrijorat de soarta copilului care urma să se nască. O cunoştea destul de bine pe Isidra ca să ştie că mânia

0 putea împinge la crimă. Plăti iscoade care o supravegheau în propria ei casă, angajă complici şi santinele, fu înştiinţat de toate gândurile şi discuţiile ei amănunţite cu prietenele de încredere, şi află că vroia să abandoneze copilul. Aşteptă multe nopţi în locuri ferite să

1 se punã în braţe trupuşorul plãpând al nou-nãscutului. Şi totul se întâmplã întocmai cum dorise. BãiatuL, cãci era bãiat, fu crescut aşa cum se cuvine, iar mai. Târziu chiar Maria ajunse sã îl primeascã în casã. Era un bãrbat dintr-o bucatã, care fãcea cinste numelui patern, şi, di? Aceea, ea simţea pentru el o afecţiune plinã de respect. Isidra se duse sã locuiascã la Porto, în casa bunicului Borba care murise neîmpãcat cu lumea, blestemându-şi fiii ale cãror cãsnicii se dovediserã pânã la urmã sterile. Trãi mai mulţi ani în casa cu ferestrele mereu deschise înspre râu, prin încãperile cãreia se plimbau nestingheriţi porumbeii. Puţinele femei care o vizitau, schimbau priviri uimite în faţa creaturii livide a cãrei aroganţã se vãdea pânã şi în felul simplu în care se îmbrãca – în rochii negre, fãrã nicio podoabã. Damascul destrãmat al mobilei, marmura trandafirie a meselor erau pãtate de gãinaţ uscat. Prin storurile zdrenţuite ale ferestrelor înalte pãtrundeau în voie razele soarelui care decolorau tapiţeria şi mãtasea de culoarea paiului de pe pereţi. Isidra avea snobismul proastei creşteri: nu încerca niciodatã sã parã cultã sau sã adopte anumite forme de eleganţã volubilã, pe atunci la modã, şi avea un limbaj cu nimic mai îngrijit decât servitorii în preajma cãrora copilãrise. Cu toate aceastea, exista în ea un gust înnãscut pentru nobleţe ce o deosebea de toate celelalte femei. „Are virtuţi de bãrbat”, spunea seniorul din Lago, ajuns acum la o vârstã foarte înaintatã, cu o admiraţie din care nu lipsea o undã de aversiune. Pãrul ei bogat începuse sã încãrunţeascã când, în sfârşit, se cãsãtori cu un magistrat, un bãrbat puhav, lipsit de orice urmã de umor care, curând dupã nuntã, fu numit judecãtor la Tribunalul Suprem. De atunci, Francisco Ţeixeira îi pierdu urma pentru totdeauna.

El nu se schimbase, continua sã aibã nenumãrate aventuri. Cãminul reprezenta pentru el un loc de popas, eu atât mai plãcut cu cât porţile lui erau tot timpul deschise cãtre lume. Maria însã trãia în iadul disperãrilor mute, tãcerea era singurul semn prin care îşi manifestã dezaprobarea, muncea pânã cãdea frântã de obosealã şi refuza sã mãnânce. Când venea acasã şi o vedea umblând de colo-colo, plinã de o demnitate distantã, cu ochii arşi de lacrimi, Francisco se simţea vinovat şi îl cuprindeau remuşcãrile. Atunci tãcea şi el, mãcinat de atitudinea Mariei, pe care imaginaţia lui reuşea sã o preschimbe în jignire. Îşi uita propria vinã şi începea sã creadã cã el este de fapt victima

vrednică de milă. Egoismul îl făcea infantil şi, din durerea pe care singur şi-o născocise, îi rămânea în conştiinţă un sentiment de nedreptate în faţa celor mai neînsemnate represalii. Astfel, primii ani de căsnicie au fost foarte amari, cu toate că Maria şi-i va aminti mai târziu, cu o adâncă duioşie, ca pe cei mai fericiţi din întreaga ei viaţă. Pierdu unul după altul trei copii. Pe cel de-al patrulea, care reuşise până la urmă să se nască, îl datora sfaturilor stăruitoare ale Narcisei.

— Mănâncă întotdeauna înainte să vină bărbatu-tău, îi spunea aceasta. Dacă el nu a luat încă masa, mâncaţi împreună; dacă a luat-o, poţi să-ţi arunci liniştită porţia la porci.

Această soluţie îi mulţumea pudoarea ingenuă de femeie şi, cum prudenţa putea fi sacrificată numai onoarei, împăcându-le pe amândouă, Maria obţinea supremă satisfacţie. Un an mai târziu se născu Justina, un copil voinic care, de pe atunci, promitea să devină o frumuseţe; urmară apoi Joaquina Augusta, şi încă trei băieţi, ultimul înregistrat, printr-o eroare obişnuită în acele vremi, cu numele mamei. Familia prinsese din nou rădăcini şi începuse să-şi întindă ramurile în casa din Ves- sada care, încetul cu încetul, se reînălţa pe vechile-i temelii.

La cinci ani, în timp ce Estina, încălţată cu ciorapii ei de lână cenuşie şi albă. Alerga către casa învăţătoarei. Quina rămânea aşezată pe lădiţa de lângă uşă. Pusă acolo pentru a ajuta pe copii să treacă pragul înalt între bucătăria cea nouă şi restul casei. Ţinea în braţe pe cel mai mic dintre fraţiori şi cânta cu glas înecat cântece necuviincioase despre Patuleia pentru care luptase, în tranşee, bărbatul Narcisei Soqueira, un ins de o prostie de necrezut, erou al multor întâmplări hazlii. De căpriorii de lemn alb de pin, deja afumat pe alocuri, atârnau funii de ceapă; pe un raft, lângă şirul de castraveţi ţinuţi pentru sămânţă, se afla o furcă cu suluri bine înfăşurate pe braţe. Pe coşul vetrei în formă de piramidă sclipea funinginea uleioasă. Ploua. Picăturile făceau im zgomot surd,: lo’viridu-se de ’uşa îmbrăcată până Ia juftlătate cu tablă: care avea, mai târziu, să fie scrijelită cu briceagul, însemn şi prevestire a viitoarei staturi a tuturor copiilor dirt’ familie, care se măsurau acolo la doi ani, şi a căror înălţime, înmulţită cu doi, va fi, se spunea, cea definitivă:’.’Nodurile colţaf’ului musteau încă de răşină. Aceasta eră1 bucătăria cea nouă care înlocuia vechea încăpere pentril coptul pâinii, cu pământ pe jos, lipită de1 grajduri, ce dădea în

ograda năpădită de buruieni, unde ploaia şi urina vitelor se adunau în băltoace, şi unde tufele de iafbS-neagră se acopereau, la căderea brumei, cu ornamente de coral alb. Printr-un fenomen des întâlnit chiar şi la cele mai iubitoare mame, dragostea Mariei era dedicată aproape în întregime primei ei fiice, Estina. Poate pentru că de naşterea acesteia se legau vii amănunte sentimentale sau pentru că, crescând, Estina arăta daruri şi afinităţi ce păreau o replică fidelă a calităţilor mamei, Maria fusese părtinitoare cu ea încă de la început şi îi dăduse Estinei o educaţie mai îngrijită, scutind-o de muncile cele mai #rele ale casei. Deşi era încă o fetiţă, Quina rmincea din răsputeri sub ochiul vigilent al mamei, care dorcr.' să o ştie activă şi responsabilă, chiar mai mult decât ar fi fost de dorit la vârsta ei atât de fragedă. Ea se supunea disciplinei cu inima uşoară, căpătând o conştiinţă de adult şi un orgoliu pentru propria-i destoinicie care "r fi putut trezi remuşcările Mariei, dacă aceasta ar fi avut răgazul necesar să se gândească la asemenea subtilităţi.

— Mai las-o şi pe ea să se joace, spunea Francisco, mişcat de râvna copilei care alerga între pivniţă şi grădină, îndesa rufele în butoiaşul cu leşie, aşeza bălegarul umed lângă cuptor, punea inul în covată la muiat sau la albit pe gardul livezii.

— Vara mea din Soito s-a măritat la unsprezece ani. La treisprezece a avut doi gemeni şi i-a crescut singură, n-a- ajutat-o nimeni, riposta Maria. Fusese o căsătorie aranjată prin intermediari între două case bogate, al cărei fatidic exemplu avea să o urmărească pe Quina întreaga viaţă. Era una din primele ei amintiri şi, la bă- trâneţe, i se părea că o aude încă pe maică-sa vorbindu-i despre verişqara eroină, ori de câte ori cineva» -se referea la vârsta prea fragedă a vinei mirese sau rae- veste, pentru a-i scuza uşurinţa sau naivitatea. Cu timpul, Quina ajunse să-i poarte pică bietei femei, acum o fiinţă plângăreaţă, căreia nenumăratele şi prea apropiatele; naşteri îi zdruncinaseră sănătatea. Pe atunci doar taică-său îi era aliat, numai el o încuraja, cu un zâmbet tainic sau o vorbă bună, când Quina trecea cu ochii în pământ, minată de imboldurile, mamei, gata în orice clipă; să o ia la ceartă, agitând mereu cu o agilitate grăitoare, nuiaua şi papucul. Între Quina şi tată se formă cu timpul un fel de alianţă secretă, o complicitate aproape ironică în faţa Mariei, luându-i în râs asprimile, de vreme ce nu le

puteau stăvili în vreun fel. Şi în casa aceea în care stăpânul îşi făcea apariţia numai pentru a se înfrupta cu ce era mai bun pe masă, înconjurat de servitutea fericită a celor împovăraţi de corvezile monotone ale muncii de zi cu zi, Quina primea cu recunoştinţă preţuirea pe care i-o oferea tatăl, bărbatul acela atât de admirabil, de straniu, de dificil. Dragostea pentru ■ el deveni devoţiune. El o curta aşa cum făcea cu toate femeile, chiar şi cu propriile-i fiice, incapabil să fie sever, îmblânzit de vraja prezenţelor feminine, de glasurile cântate, de râsetele şi capriciile lor, de plânsetele- nervoase şi dulcile tiranii ale instinctului. Quina era prima care ieşea în uşa bucătăriei de cum îl zărea coborând dealul, reîntors de la petrecerile unde se ducea deseori, în căutare de aventuri. Îi cerea binecuvântarea cu o exaltare intimă, fericită şi nerăbdătoare. El se uita la ea cu o privire şireată pe care nu reuşea să o facă întru totul paternă. „Domnul să te aibă în pază”, spunea încetişor. Vorbele lui aveau savoarea complicităţii, erau ca o zeflemea împotriva tuturora, chiar a lui Dumnezeu însuşi. Tatăl era adevăratul erou al fetei. El aducea misterul întâmplărilor care dau farmec istoriei unei familii şi care, în timp ce adulţii abia încep să le desluşească înţelesul, pentru copii sunt deja cea mai originală fabulă. Faima iubirilor lui – cu ce amănunte jalnice uneori! — Ajunsese şi la urechile Quinei, însoţită de un vag ecou de dispreţ ce i se părea fetiţei o adevărată jignire adusă tatălui. În realitate, ea admira integritatea sobră cu care bărbatul îşi urma propriile-i legi, în faţa cărora lacrimile unei femei nu erau decât nişte nimicuri senti’rtientale. Lumea feminină atât de numeroasă în care trăia, la care se adăugau mătuşile şi familiile lor, îi provoca o vie iritare, căci, încă de mică, îi era nesuferit gândul de a fi doar un simplu număr în şirul de fete supuse şi neputincioase, sortite unor căsătorii plănuite de alţii şi care, chiar atunci când ajungeau să impună matriarhatul, erau de fapt învinse. Toate surorile Mariei se măritaseră. Balbina, naşa Quinei, venea din când în când să o vadă şi o invită în casa ei din Âgua-Levada, tocmai pe la vremea când se prăşea sau se depănuşa porumbul, obţinând astfel o mână de lucru gratuită. Quina n-avea de ales, nimeni nu o întreba dacă vroia sau nu să meargă, dar. Odată ajunsă în casa mătuşii, se lăsa ou voioşie cuprinsă de vârtejul muncii, îi plăcea să întâlnească lume nouă sau să-şi revadă cunoscuţii şi. Până la urmă, se simţea cum nu se poate mai

bine. Balbina era o fire aparte, care prefera minciună când nu er; i neapărată nevoie să spună adevărul. Minţea mult, fără să-şi plece niciodată frumoşii ei ochi nevinovaţi, era meschină, făţarnică, avea un gust pronunţat pentru aparenţe, onoruri, false cochetării.. A decăzut", spunea Maria, care niciodată nu ar fi fost în stare să pună pe deget un inel de *plaque.* Quina îşi iubea însă naşa. Cu toate că aceasta nu îi oferea niciodată ospitalitate, fără să-i pretindă ceva în schimb, şi îi dăruia de Paşti un cozonac prăpădit, care o costase, zicea, ochii din cap, căci avea multe greutăţi, pierderi de tot felul, obligaţii faţă de familie şi faţă de copii. La masă, când vroia să anunţe discret o parcimonie generală, se sprijinea de spătarul scaunului, cu un mic suspin plictisit, zicând:

— Nu mai pot… Şi tort dacă mi-aţi da…

Spunea aceasta, deşi nu mâncase decât o supă slabă cu câteva resturi de oase pe fundul farfuriei.

Îi plăceau relaţiile sus-puse, fastul. Jose, singurul lor frate, cel care semăna cel mai mult cu Maria, emigrase şi făcuse avere; altă fină de a ei şi rudă îndepărtată sa măritase cu un unchi reîntors de curând din Tucu- mân, aureolat ca un mic Cresus de bogăţia strânsă de pe plantaţiile de zahăr. Fata se numea Elisa Aida şi intrase la vârsta de paisprezece ani în patul nupţial cu baldachin şi pene de struţ, copiat după o gravură a lui Moreau le Jeune, din ordinul bătrânului ei unchi amator de idei pantagruelice, burleşti. Se spunea, cu un zâmbet de milă, că în noaptea nunţii fata îşi cususe cast cămaşa, de teamă să nu se găsească într-o ţinuta nepotrivită în faţa bărbatului care o cumpărase graţie unei semnături mâzgălite cu mâna strânsă într-o mănuşă cu cincisprezece năsturaşi, pe care ea nu reuşise să o scoată.

— S-a aşezat la casa ei, spunea Balbina, după obicei, punând o găină mare la fiert. E vârsta cea mai potrivită ca să devină o doamnă.

Într-adevăr, deveni o doamnă. La un an după nuntă, soţul ei obţinu un titlu de nobleţe – conte de Monteros, reuşind să impună ca patronimic numele de Fatloni, după ce îşi puricase cu bunăvoinţă genealogia. Elisa Aida Fattoni, contesă de Monteros, avea pe atunci o guvernantă englezoaică şi lua lecţii de pian cu un compozitor caro venea tocmai de la Porto pentru câte un mic concert pe pianul *Pleyel* din salonul său boltit, împodobit cu

ghirlande de ghips şi cu fresce după fabulele lui La Fon taine. Micul palat era un monument pe jumătate baroc, protejat de paratrăsnete din platină care costaseră cât un teren suficient pentru întreţinerea unei familii. Balbina asistase din culise la căsătorie, ajutase la împodobirea miresei slăbuţe şi negricioase pe al cărei cap coroana de flori de portocal stătea ca un dop. Splendoarea alcovului, pe tavanul căruia zburătăceau cupi- doni şi fluturaşi, covorul Savonnerie furnizat de un muzeu, deveniseră legendare. Seniorul din Lago, bălai şi înfumurat, iubitor de vorbe de duh ca şi taică-său. Obişnuia să spună că perechea îi amintea de nişte gândaci într-un magazin de vechituri. Cu toate acestea, el fu primul care începu să-i facă curte contesei Monteros când, cinci ani mai târziu, întoarsă dintr-o călătorie la Constantinopol şi în Italia, îşi deschise salonul lumii bune din partea locului. Devenise frumoasă, dar frumuseţea ei provenea mai mult din potrivirea desăvârşită cu ceea ce i'ste la modă, neaşteptat, actual, decât dintr-un adevărat farmec fizic. Avea aerul unei adolescente din Proust, cu rochiile ei de poplin roz, cu tunica *panier* în dungi albe- şi' pălăriile de amazoană cu voaluri fâlfâind în aerul cenuşiu. Estina, care învăţase la vechea şcoală caligrafia şi croşetatul împreună cu ea, nu o recunoscu când o întâlni.

— E Lisa, o informă mătuşa Bâlbina, mândră, îmbujorară, fericită, căci, chiar dacă nu îi mai cerea supusă binecuvântarea ca odinioară, contesa îşi păstra totuşi, cu grijă, vechile legături, îi plăcea să se plimbe pe jos şi să-şi viziteze, ca dih întâmplare, prietenele de la Agua-Levada. Cu rochia scurtă cu volan încreţit, care lăsa la vedere cizmuliţele verzi sau de culoarea mierii, adăpostindu-se sub o minusculă umbrelă de soare, ea atrăgea toate privirile pe drumurile pe care le străbă- tea agale. Se oprea sub umbrarele de viţă de vie, privea în extaz strugurii parfumaţi care făceau să-i lase gura apă şi plătea pe câte un copilandru ca să se caţere pe spaliere şi să culeagă pentru ea câţiva ciorchini prăfuiţi. Bărbatului ei îi plăcea să o vadă doamnă, luxoasă şi plină de haruri, primind o mulţime de creaturi bogate sau de viţă nobilă care se înghesuiau la mesele ei şi pentru care peştele, cumpărat pe lire, era adus de departe, cu diligenţa, în recipiente îmbrăcate în rafie. Elisa însă rămânea nepăsătoare în faţa atâtor splendori. Se obişnuise într-atâta cu lucrurile de valoare, încât nu le mai deosebea de celelalte, şi îşi

purta cu perfectă naturaleţe haină de jder, ca şi cum ar fi fost croită din piei de pisoi abia născuţi. Mai târziu, a renunţat chiar la un enorm Rolls Royce cu faruri de argint, ca să fie folosit drept coteţ pentru găini. Gât era încă tânără, o distra grozav să se îmbrace în ţărancă şi se ducea pe la şezători, cu faţa acoperită de o mantilă de dantelă, savurând senzaţiile neobişnuite şi bucurându-se de îneântarea şi iluziile cu gust dulce-amărui ale flăcăilor care încercau să afle cine este.

— Ce *china pueblana* a ieşit din tine! O mustra contele. Se credea copleşit de tot felul de nenorociri însă, în realitate, faptul că avea o nevastă tânără care nu-i pretindea eleganţe nebuneşti, călătorii, acel nomadism împătimit după plăceri şi paradă, i se părea un noroc providenţial. De altfel, doar cu trecerea timpului, Elisa a devenit cochetă şi dornică de a fi curtată; numai că atunci ea era deja văduvă, scutindu-şi astfel bătrânul unchi de zeflemeaua psihologilor predestinaţi.

Figura acestei femei a dominat întreaga copilărie a Quinei. Îi auzea pe ceilalţi vorbind tot timpul despre ea şi se umplea de ciudă, căci o considera pe Elisa Aida un fel de mit născocit de o adulaţie demnă de tot dispreţul. Nu o văzuse niciodată, dar numele ei era de ajuns să o facă să pălească; în ochii ei, înfrumuseţaţi de pliul pleoapelor, apărea atunci o scânteie de ranchiună, domolită de ironie.

— Ce-mi pasă mie de oamenii ăştia? Spunea. Poate doar lui Jose de Telhado i-o fi păsând.

Maria se încrunta întotdeauna când se pomenea numele acestui vestit tâlhar, prieten bun pe vremuri cu Francisco Ţeixeira, mare meşter la învârtitul ciomagului. Chiar şi în timpul scurtei sale cariere de bandit, cei doi păstraseră o prietenie discretă, un fel de toleranţă reciprocă, înţelegându-se bine, fără să se bage vreunul în treburile celuilalt. Quina îşi amintea de el foarte bine.

Pe atunci dormea în patul mare de fier, împreună cu fraţii ei, la vârsta când căldura şi somnul mai sunt încă o prelungire a vieţii de la sânul mamei. Se auzea şfichiuitul vântului în mlădiţele de portocal plantate de curând de Narcisa Soqueira în jurul curţii sale. Corpul principal al casei era format dintr-o verandă deschisă spre curtea interioară, de-a lungul căreia se înşirau camerele care dădeau toate spre ţarină. Veranda avea un acoperiş susţinut de câţiva căpriori scunzi, iar la un capăt, o

uşă cu zăbrele, rareori folosită, ce dădea către o scară acoperită de muşchi. Maria dormea cu copiii lipiţi de trupul ei, în casa aceea care, ca toate celelalte, nu avea niciodată uşile zăvorite. Această mărturie fatalistă de încredere în faţa primejdiei e caracteristică oamenilor din popor. Frica provine dintr-o anumită cultivare a imaginaţiei, dintr-un respect extrem pentru viaţă, care nu e tot una cu dragostea pentru ea; respecţi ceea ce te temi că poţi pierde, dar a iubi presupune întotdeauna o mare îndrăzneală, un fel de extaz precum cel al jucătorului care aruncă zarul.

Când ploaia se abătu cu putere asupra casei, răpăind, uşa de la capătul verandei scârţâi prelung şi se trânti cu zgomot. Răsunară paşi, încălţările ude pleoscăiau pe duşumea, Maria se ridică în capul oaselor şi rămase un timp nemişcată. Era înfofolită cu o cămaşă tivită cu o fâşie de catifea albastră şi avea o basma groasă legată cu un nod la spate.

— Sunt eu, Ze, doamnă Encamagâo... spuse el gâfâind, cu o voce şuierătoare. Bărbatul dumitale e acasă?

— N-a venit încă, spuse ea cu asprime. Ce vrei de la el? Şi cum intrusul nu „răspunse pe dată, Maria se dădu jos din pat, plimbându-şi prin cameră, peste chipul copiilor, privirea dârză şi hotărâtă. Vântul şuiera prin crăpături, lumina verzuie a lunii se revărsa printr-o ferestruică, care nu se închidea niciodată, deasupra scrinului. După câteva clipe spuse: – Alături e o cameră cu un pat, dacă vrei să-l aştepţi pe Chico...

Paşii lui aproape neauziţi se îndepărtară de uşă. Se auzi cum omul atingea în treacăt sipetul din piele de viţel, cu iniţialele lui Francisco bătute în cuie pe capac. Apoi, zăvorul încăperii vecine alunecă încet şi liniştea se înstăpâni din nou. Maria se băgă sub pled, tremurând de frig, atentă la toate zgomotele, examinând perplexă situaţia. Nu îi era teamă. Îl cunoştea de mult timp pe Jose de Telhado – un bărbat plin de dârzenie, dacă nu chiar de onoare, pe care vocaţia, mai mult decât o soartă potrivnică, îl împinsese să devină tâlhar, ca Richard al III-lea. Îi cunoştea şi nevasta, pe Aninhas, o femeie înaltă, bălaie, care venea din când în când să ceară câte o livră de făină şi întârzia vorbind de una şi de alta, po- trivindu-şi cu degetele şuviţele părului neîngrijit. Mariei nu-i plăcuse niciodată de ea, o simţea cam falsă şi fără caracter, se văicărea prea mult şi se grăbea să ia drept cadou ceea ce nu era decât un împrumut. Pe bărbat îl

respecta însă sub influenţa lui Francisco Teixeira care îl primea în casă, la fel ca înainte, cu aceeaşi cinstire, şi nu se lepădase de vechiul dascăl, tovarăş de năzdrăvănii. Acesta era discret şi nu-şi punea în primejdie prietenii, decât dacă se afla la mare ananghie. Odată dăduse buzna în odaia Mariei, deschisese uşa de la verandă, sărise cu agilitate şi se făcuse nevăzut în desişul din faţa casei, după ce străbătuse în fugă curtea. Maria apucă numai să strige: „Cine e acolo? “Banditul îi răspunse alergând, „Scuzaţi, doamnă Encarnagão...” Auzi apoi împuşcături la marginea satului, dar nu ieşi din casă, iar când Narcisa Soqueira îi vorbi despre ultima fugă spectaculoasă a lui Jose de Telhado, Maria spuse: „Ah, Chico al meu nu mi-a povestit încă nimic...”

Adevărul e că la oamenii din popor noţiunea de proprietate este prea adânc înrădăcinată pentru ca un hoţ, oricât de eroic sau altruist ar fi el, să nu fie considerat un netrebnic. Ucigaşul este tolerat, are dreptul să se înfrupte din bucăţele Vecinului, îşi poate face uitată crima. Urmaşii hoţului sunt însă înfieraţi pentru totdeauna căci, dacă asasinul se lasă de cele mai multe ori purtat de patimă, de o pornire ce poate fi la urma urmelor iertată şi care nu se repetă aproape niciodată, hoţul are în sânge şi transmite focul ispitei pe care împrejurările doar îl domolesc sau, dimpotrivă, îl aţâţă. În ochii consătenilor lor, vestiţii căpitani de tâlhari, din care viciul romantic face martiri sau glorii naţionale, nu sunt decât nişte inşi ale căror virtuţi au devenit instrumente ale pierzaniei şi crimei. Îl admirau pe Jose de Telhado şi se minunau de fugile lui insolite, de eroismul sângeros cu care îşi cosea singur pântecele sfâşiat de pumnal; îi lăudau mărinimia, obişnuită printre oamenii de soiul lui, care cu timpul încep să se pretindă reformatori sociali şi devin duşmani fanatici ai legilor. Poporul însă nu îl putea ierta pentru lipsa de încredere semănată între oameni sau pentru trădarea reciprocă ce decurgea de aici. Niciodată Maria nu ar fi mărturisit vecinei sau surorilor sale că banditul înnopta câteodată sub acoperişul ei, ca să mai prindă puteri, după fugi şi urmăriri, dormind aproape de patul unde se cuibăreau, gemând şi suspinând în somn, propriii ei copii. Doar mai târziu, şi în mare secret, se vor afla toate astea, atunci când în casă va pătrunde un suflu de valori noi, cultura, filoso- fia şi bineînţeles o anumită descumpănire a spiritului care, dacă uneori e favorabilă artelor, e întotdeauna fatală datinilor împământenite.

— Mamă, spuse Quina, ridicând capul de pe umărul sorei sale care-i slujea drept pernă, cine e omul ăsta?

Maria răspunse cu ton grăbit şi iritat: „Taci, hai dormi! “Apoi începu să o legene, să o alinte, cu o duioşie neaşteptată care o surprinse pe Quina, trezind-o de-a binelea. După câtăva vreme, simţi că taică-său intrase în casă. Îl auzi ducându-se în camera de alături, făcu apoi mult timp zgomot prin bucătărie, trecu iarăşi pe verandă, acoperind cu palma făcută scoică pâlpâirea opaiţului, pentru că vântul părea că bate din toate părţile, într-un târziu, Francisco veni să se culce, atârnă cârli- gul opaiţului de cheia de la uşă, rămase un timp pe marginea patului frecându-şi tălpile una de cealaltă, fără să-şi scoată ciorapii, vorbind în şoaptă cu Maria. Foloseau în vorbire un fel de cod şi Quina nu putea înţelege nimic din ce-şi spuneau. Înainte să se culce, Francisco duse opaiţul pe verandă pentru ca mirosul fitilului ars să nu strice aerul. Până reuşi din nou să adoarmă, Quina îl auzi murmurând, cu glas surd şi monoton. Cei doi se sfătuiau în taină, profitând de ceasul în care casa era cufundată în linişte şi toţi dormeau, pentru a-şi împărtăşi, în pacea nopţii, toate planurile şi secretele ce constituie legătura cea mai puternică a vieţii în comun.

În zori, pe când Maria aţâţa focul în cămin şi striga servitorii care dormeau lângă bucătăria cea veche, folosită acum numai pentru coptul pâinii, Quina se strecură uşor pe lângă fraţii care nu se treziseră încă şi ieşi din cameră. O puzderie de stele străluceau deasupra aşezării, se auzea trosnetul înăbuşit al conurilor de pin aruncate în flăcări şi zgomotul făcut de Maria care scormonea cu cleştele jarul păstrat din ajun sub cenuşa stinsă. Glasul Narcisei Soqueira se auzea foarte limpede prin zidul de piatră care separa cele două curţi. Deşteptându-se din somn, întregul sat părea contopit într-o singură casă, strigătele şi înjurăturile urcau în aerul străveziu şi îngheţat, cu o limpezime aspră şi familiară. Foşnetul saltelelor de paie, bocănitul saboţilor pe prag, apa azvârlită în bălţile mâloase din curte începuseră să se deosebească de la un vecin la altul. Quina împinse încetişor uşa camerei vecine. Văzu patul desfăcut lângă lada cea nouă de albituri, pe jumătate goală, căci zestrea nu putuse fi încă refăcută după incendiu. Omul nu, mai era acolo. Privi în întuneric cuierele de pe pereţi în care hainele se îngrămădeau ca nişte cocoaşe. Pe fereastră, vedea în lumina

zorilor vârful stogului legat în cruce şi aureolat cu paie strălucitoare de secară. Patul era stropit cu picături întunecate iar pe pernă se vedea o pată mare de sânge. Omul însă plecase. Quina ridică marginea cuverturii care atârna pe jos, pregătindu-se să se uite dedesubt, când o lovitură puternică o azvârli înainte. Pe dată, o mână noduroasă şi agilă o înhăţă cu putere şi începu s-o lovească. Ţipă îngrozită şi nici când maică-sa îi vorbi cu glas mânios şi rece, nu o recunoscu. Ţipă din nou, cuprinsă de o panică nebună care o sperie, la rândul ei, pe Maria.

— Hai, zise ea, şovăind. Eu sunt, potoleşte-te! ...

Tatăl veni în grabă, cu favoriţii zburliţi pe faţa-i albă, pătată din pricina mâncărurilor prea picante. Doar în braţele lui Quina se linişti puţin, tremurând toată şi înecată de plâns.

— Aşa te porţi cu copilul? Se mânie Francisco. Era pentru prima dată când îşi acuza soţia fiindcă se arăta părtinitoare în sentimentele ei. Îşi ieşise cu totul din fire. Ea îl privi în ochi, cu un dispreţ îngheţat, plină de ciudă.

— O să iasă o mironosiţă din ea! Spuse Maria, cu necaz. Simţind ocara, copila izbucni în plâns şi, cu toate că tatăl încerca să o liniştească jucându-se cu ea, pre- făcându-se că îi mănâncă degetele, unul câte unul, şi mângâindu-i încet părul cu mâna lui moale, cu unghii uşor pătrate, mai trecu încă destul până reuşi să se liniştească.

— Unde s-a dus omul ăla? Întrebă cu vioiciune, pe neaşteptate. I-a curs sânge, era rănit.

— L-ai văzut? Zise îngrijorat Francisco.

— Nu, dar ştiu.

El îşi privi pe furiş nevasta, văzu că ea se făcuse palidă şi începuse să se roage. Afară se luminase de ziuă. Razele intrau în cameră aidoma unor ghemuri de abur scânteietor, iar căruţele se întorceau în sat de la pădure, scârţâind, pe cărările de munte.

ESTINA PRIMISE O EDUCAŢIE îngrijită, era plină de daruri şi avea un cufăraş plin ochi cu modele croşetate pe care oricând le-ar fi putut aplica pe cuverturi sau pe şerveţele tivite cu franjuri. O vestită ţesătoare fusese găzduită în casa lor timp de o lună ca s-o înveţe pe Estina să ţească. Pe deasupra era şi frumoasă. Gura îi era delicată, puţin cărnoasă, iar nasul atât de perfoct încât părea impersonal; în plus, avea picioarele graţioase şi bine făcute. Cu vârsta, ajunsese confidenta Mariei

care o prefera întotdeauna, căci, crescând, căpătase graţie, o prudenţă discretă şi un admirabil bun-simţ. Ca şi maică-sa, avea aceeaşi atitudine puţin aridă faţă de valorile sentimentale. Avea totuşi umor, în felul ei, şi arăta uneori o ironie necuviincioasă datorată unei fundamentale nevoi de onestitate a spiritului. Amândouă dispreţuiau femeile care plâng, care îşi deschid sufletul, încredinţând tuturor sentimentele lor cele mai intime, care sunt sincere când mint, care se zbuciumă într-o stare de beţie vitală, de candoare, de iresponsabilitate şi capriciu.

Cu un temperament incoruptibil, la fel de puţin dispusă să învinuiască în general, ca şi să ierte în particular, Estina nu câştiga uşor simpatia celorlalţi. Era şi foarte indolentă. În timp ce ea prefera treburile care îi permiteau să rămână aşezată pe vreun scaun din bucătărie, alegând fasolea sau aţâţând focul cu o surcică, ceea ce devenise cu timpul aproape o mânie, pe seama Quinei rămânea tot ceea ce cerea mai multă activitate şi energie.

— Vezi să nu te oboseşti! Spunea Quina când intră cu braţele încărcate de vreascuri sau cu un coş de coceni pentru foc. Izbucneau amândouă în râs, pentru că ţineau mult una la cealaltă şi între ele nu existau înţepături sau neînţelegeri. Desele toane ale mamei o afectau mai mult pe Quina, când cealaltă era dojenită. Pe Maria o nemulţumea firea certăreaţă a Quinei, prostul ei obicei de a se strădui să aibă întotdeauna ultimul cuvânt. Agerimea minţii ei1 îi provoca o vie iritare, iar şireteniile la care recurgea i se păreau nedemne şi profund opuse caracterului său. Cu toate acestea, niciunul dintre cei trei băieţi pe care îi născuse nu avea trufia masculină a Quinei, acea conştiinţă de a fi propriul său judecător, de a se sacrifica pentru împlinirea dreptăţii, chiar dacă pentru aceasta ar fi trebuit să renunţe la inimă şi la viaţă, la patimi dureroase, la interese devoratoare. Unul dintre ei, Abilio a murit pe când abia trecuse pragul adolescenţei, după ce încercase să facă avere în Brazilia. Joâo şi Abel au reuşit să dobândească poziţii care îi situau în rândurile burgheziei. Toţi însă semănau mult cu tatăl: volubili, slabi de înger în faţa linguşitorilor şi a femeilor, cu o laşitate morală în faţa răspunderilor, dar plini de> subtilitate când era vorba să înşele buna-credinţă a celorlalţi- Maria, cea care veghea casa, cea care era flacăra ascunsă sub cenuşa căminului, izvorul de continuitate şi de căldură, primi de la

soartă o compensaţie ironică; numele ei aven să fie cel care se va perpetua prin singurul dintre băieţi care va lăsa urmaşi. Prin numele ei casa din Vessada va dăinui. Chiar dacă Maria ar fi înţeles posibila semnificaţie romantică a acestui fapt, ea tot nu i-ar fi dat atenţie pentru că aceasta nu era, în ochii ei, decât o simplă întâmplare circumscrisă lucrurilor pe care le dispreţuia sau pe care nici măcar nu le presimţea.

Începeau să se vadă rezultatele fanfaronadelor risipitoare ale lui Francisco Ţeixeira. Cu timpul, dezechilibrul domestic deveni îngrijorător. Cheltuielile stăpânului. Totală lui nepăsare faţă de starea pământului sileau acum familia la o severă cumpătare. Câteodată lipseau banii pentru a plăti simbriile sau pentru a cumpăra vite de muncă. Maria nu putea să nu privească cu amărăciune şi indignare rochiile fetelor cu cordoane destrămate, cearşafurile vechi şi decolorate sau tălpile găurite ale papucilor. În casa aceea, unde bărbatul era absent zile întregi şi unde braţul lui părea nehotărât sau lipsit de voinţă, Maria se simţea apăsată de o copleşitoare povară, pe care nu se credea în stare să o poarte o viaţă întreagă. Prezenţa lui Francisco nu îi făcea mai puţin rău decât absenţa lui, pentru că el, bătrân armăsar devotat cu ingenuitate prospeţimilor tinereţii, subţire şi ager, se dădea în vânt după feţele în casă, luându-le minţile cu vorbe alese şi fel de fel de promisiuni. Una dintre ele, o fetişcană negricioasă şi zveltă, a fost pricina unui episod burlesc pe care, mulţi ani mai târziu, Estina obişnuia să-l povestească, râzând cu plăcere la amintirea expresiei încurcate a tatălui său.

— Vezi că bărbatul tău trăieşte cu fata asta, îi dăduse de veste Mariei, Narcisa Soqueira, bună cunoscătoare a intrigilor provinciale de harem. Stătea în mijlocul drumului, rezemată de coada hârleţului cu care îndrepta albia pârâului ce separa cele două proprietăţi şi care îi aparţinea două dimineţi pe săptămână.

— Ei şi! Spuse Maria, cu obişnuita ei concizie. Şi îi arse una lui Abel pe furiş, pentru că acesta se apucase să fărâmiţeze pâinea pe care trebuia să o mănânce. O înmuia în salivă şi o făcea cocoloaşe pentru un fel de joc cu bile.

— Vezi-ţi de viaţa ta... stărui din nou Narcisa Soqueira, înainte să plece. Murdăria dădea chipului ei culoarea oacheşă a pielii de ţigancă. Purta în picioare nişte saboţi scofâlciţi, cu tocurile roase, pe care până şi o cerşetoare i-ar fi aruncat poate cu

scârbă. Era însă o femeie mărinimoasă şi plină de bunătate. Chiar dacă adesea se prefăcea că nu ţine seama de sfaturile ei, Maria se gândea întotdeauna temeinic la ele şi le urmă de cele mai multe ori.

Într-o după-amiază, după ce fata pusese masa şi se pregătea să facă păturile, care uneori nu se strângeau până seara, Maria o trimise cu o treabă la câmp. Era foarte cald. Încăperea unde mâncaseră, care era în acelaşi timp dormitor, avea uşile dinspre verandă larg deschise. Din grădină, se ridicau tulpinile noduroase de viţă de vie, încolăcite pe araci. Pe unul dintre butuci, a cărui scoarţă bătrână începuse să se desfacă în fibre, se căţără în cameră Francisco, hotărât să reprezinte cu fidelitate scena balconului. Maria care, întinsă pe pat, ţinea cuvertura trasă peste ea, spre perete, se simţi luată în braţe, iar nişte favoriţi bălai îi atinseră obrazul. Se ridică fără grabă şi spuse cu o indiferenţă care părea o lovitură de bici.

— Ce tare te-ai înşelat!

Buzele îi tremurau. Cincisprezece zile nu şi-au vorbit.

În aceste certuri care nu depăşeau niciodată o anumită reţinere orgolioasă între soţ şi soţie, copiii nu aveau voie să se bage. Maria îi ardea imediat o palmă celui care ar fi îndrăznit să spună vreun cuvânt împotriva tatălui. Cu toate acestea, toţi ştiau că din pricina vieţii lui boeme, a darurilor făcute prietenilor, a slăbiciunii sale de a-şi plăti linguşitorii şi paraziţii, casa lor se ducea de râpă. În ultimii săi ani de viaţă, destul de bătrân, începuse să piardă în faţa familiei ceva din decenţa cu care până atunci ştiuse să-şi acopere greşelile. Stăruia să ţină în propria-i casă o servitoare tânăru şi neruşinată pe care şi-o făcuse amantă. Fata se fălea cu aceste favoruri în faţa stăpânei, înfruntând-o ca pe o rivală. Se spunea că ea îi dăduse lui Francisco să mănânce o plăcintă cu fire de păr şi că îi făcuse farmece. Maria suferea mult, fetele plângeau pe ascuns de durere şi ruşine. Doi ani de zile dură această situaţie jignitoare pe care toată familia o comentă cu un aer de înrrormântare. Până la urmă servitoarea a fost dată afară, fără ca totuşi povestea să se încheie aici. Instalată în apropiere, tânăra fu în continuare copleşită cu răsfăţuri şi cadouri de bătrânul Francisco. Într-o bună zi, o părăsi. Cu acel instinct pentru plăcere şi bunăstare, ea deveni însă prostituată. Încercă să-i atribui*? Lui Francisco Ţeixeira un băiat pe care l-a născut ceva

mai târziu, dar acesta o respinse cu multă cruzime, căci femeile care. Profitând de dragoste, încercau să se atingă de averea lui, îi deveneau odioase. De altfel, ea ajunsese în mizerie. Maria a fost cea care a ajutat-o şi care, însoţită de fete, ferindu-se să nu fie văzută, o vizita în vizuina în care îşi ducea zilele sfârşită de suferinţă. Aproape muribundă, nu avu puterea să se gândească la vâna de odinioară şi o privi pe Maria cu nepăsare. Maria o preţui pentru aceasta. Dacă i-ar fi cerut iertare, s-ar fi simţit cu siguranţă stingherită. Detesta impudoarea umilinţei şi, de multe ori, le spunea fetelor că păcatul trebuie să fie la fel de plictisitor ca şi penitenţa. În sinea ei, Quina o dezaproba.

Quina nu era frumoasă. Moştenise de la tatăl său statura scundă, vorbirea uşor şireată şi firea profund echilibrată. Avea virtutea de a fi frivolă numai cu lucrurile frivole şi, mai mult, înţelegea exact unde se afla, de fapt, frivolitatea. Defectele ei erau toate cele ale mătuşii Bal- bina, naşa sa. Ca şi aceasta, era mincinoasă şi căuta tot timpul nod în papură celorlalţi, îi plăceau relaţiile sus- puse şi nu suporta ceea ce nu reuşea să obţină. Îi lipsea educaţia aleasă cu care fusese crescută Estina, dar Quina se străduia să dovedească că ar putea fi întotdeauna mai presus de orice educaţie. Maică-sa se obişnuise să o vadă punând umărul la treabă, la arăt, la semănat, la udatul câmpului şi, în casa care intrase în declin, se simţea cu adevărat nevoia mâinilor active şi a firii înfocate a fetei. Uneori însă, se gândea *ci* Quina devenise femeie – începuse să fie curtată de băieţii de însurat –, şi că ea nu făcea prea multă cinste casei din Vessada ale cărei fete se evidenţiau prin talentul lor de ţesătoare, cu destule cunoştinţe de caligrafie pentru a putea broda cuvinte precum „, dor “, „fericire”, „amintire”, cu efecte deosebit de artistice, în relief, pe marginile feţelor de masă. Or, ca învăţătură, Quina nu era cu nimic mai presus de fetele angajate pentru o simbrie anuală şi „cele de trebuinţă”, adică un anumit număr de schimburi de etamină şi de în. „Trebuie s-o dau la învăţătură”, îşi zicea Maria. Între timp, familia se pomeni amestecată într-un proces din pricina unei ape, o poveste foarte încurcată, din acelea pe care poporul pare să le considere că pe un leac pentru viciul jocului. Maria şi. Curând după ea, Quina sp judecau cu patimă. Prima ajunsese ca o cârpă, era orbită, chinuită de ambiţie, mur<=a şi reînvia la fiecare contestaţie şi la fiecare minută. Îşi pierdea minţile şi se ruina cu o anume

bucurie parcă, până la ultima centimă; până în ultima clipă spera să învingă şi să recupereze totul, şi chiar dacă i se explica de-a fir a păr că acest lucru era imposibil, tot nu putea să priceapă. Quina era însă altfel. Avea mare încredere în şiretlicurile avocaţilor. Credea că întotdeauna, fără nicio excepţie, legea poate fi ocolită. Căuta să înveţe cum merg treburile la tribunal, devenea inoportună, alerga de la un judecător la o persoană cu influenţă şi de la aceasta la un comisar, acţiona după capul ei, dorea să grăbească lenta măcinare a birocraţiei judecătoreşti, cumpăra martorii, îşi impunea părerile, îi dispreţuia pe oamenii legii care nu o părtineau şi considera articolele lor literă moartă. În sfârşit, era păgu boaşa şi insuportabilă. Până la urmă, pierdură procesul. Casa din Vessada se prăbuşea definitiv.

Băiatul cel mare al Narcisei Soqueira – mai avea, din a doua căsătorie, o fiică vitregă şi un alt fecior – se întorsese din Brazilia bogat, cu diamantele sclipindu-i pe degete şi pe toţi nasturii, cu o încâlceală de broderii pe veste, un adevărat paşă care cerea cafea – moca, zicea el – pe stomacul gol şi care făcea ochi mari văzând cu câtă trudă se munceşte pământul. Era un fiu grijuliu. Mizeria slinoasă a Narcisei Soqueira îi provocase o impresie funestă; luă hotărârea să răscumpere lipsurile şi osteneala atâtor ani, plimbând-o prin staţiuni de lux, oferindu-i plăceri tihnite, mâncăruri scumpe, veşminte de damasc, guleraşe înalte şi panglici de mătase la jachetă. O duse la Bugaco, unde biata femeie se pierdu în pădure şi rătăci până la căderea nopţii, părându-i-se că vede ochi de lup în licuricii care, aşezaţi pe pietre, răspândeau o lumină verde pe frunzişul umezit de rouă. O duse la Batalha. Capelele Imperfecte o umplură de milă, crezându-le în ruină; mormintele infanţilor i se părură inferioare cavoului pe care contele Monteros îl construise în cimitirul din Agua-Levada. În timp ce mânca plăcin- ţele de Tentugal, din care îi cădeau firimituri pe rochie, bătrâna Narcisa Soqueira îşi ascultă fiul ţinându-i o lecţie înfricoşătoare despre eroi şi despre locurile care le păstrează memoria.

— Da’ ce tot vrei de la mine? Spunea ea, dintr-o dată. Mi-ar trebui încă zece vieţi să cunosc toate astea la fel de bine cum îmi cunosc vecinii. Ce importanţă are să ştii multe lucruri dacă, la urma urmei, pretutindeni sunt tot şapte culori şi şapte vânturi, iar omul este peste tot acelaşi. Fiul însă nu se dădu

bătut. O târî până în capitală, o puse în legătură cu diverse persoane, o duse la distracţii, o însoţi la animatograf, straşnica invenţie a fraţilor Lu- miere, cu *L'Arroseur arrose* şi tot felul de drame medievale cu îndrăgostiţi zăvoriţi sau cu orfeline urmărite de tutori lipsiţi de scrupule. Narcisa Soqueira dormea, cu desăvârşire nepăsătoare la pandemoniul de pe pânză. Din când în când, era trezită de fiu-său sau de vreun însoţitor al acestuia.

— Fii atentă, priveşte, dona Narcisa... Uite acum, ce frumos e!

— Vai, uite că se întorc! ... exclamă ea buimacă, pre- făcându-se totuşi că nu scăpase nicio peripeţie şi că urmărea firul farsei â la Max Linder. „Uite că se întorc "al Narcisei Soqueira rămase proverbial în casa din Ves- şadă, pentru a defini situaţia cuiva care se străduieşte să comenteze ceva din care nu înţelege nimic şi de care nici nu-i pasă.

În sfârşit, după o lună, se reîntoarse în sat. Îşi vărsă amarul în faţa Mariei, îi povesti despre viaţa ei de câine pe la hoteluri, unde ajunsese să se ofere să dea o mină de ajutor servitoarelor, înfricoşată de a nu rămâne inactivă, încorsetată în rochiile ei albastre, de plimbare, ale căror tivuri plisate se apucase să le tighelească neîndemî- natică şi căscând de plictiseală.

— Păcatele mele, femeie! Suspină. Ce necăjită am fost!

Fiul se întoarse în Pară şi, cu toate că îi lăsase destui bani ca să ducă un trai îndestulat, ea îşi luă din nou zdrenţele, grebla cu care scormonea paiele putrede din cocinile porcilor şi, în scurt timp, redeveni la fel de sordidă ca mai înainte. Exemplul averii fiului Narcisei hotărî plecarea lui Abilio în Brazilia. Abia trecuse de treisprezece ani, era bălai şi frumos. Se reîntoarse cu puţin timp înainte de moartea tatălui, ca să se sfârşească, istovit de transpiraţii abundente, dând pe gât sticluţe cu tot felul de siropuri de hreniţă, de melci şi de morcovi. Maică-sa îl îngropă în costumul său de flanel crem care îi dădea o înfăţişare de *dandy* din Baden sau din Ostende. Nu avea bani pentru o înscenare mai puţin macabră, creditorii dădeau năvală, toate veniturile erau înghiţite de tribunalele unde fatidicul proces se mai tărăgăna încă. Curând după aceea, muri şi Francisco Teixeira. Copiii îl plângeau, iar Maria înţelese că viaţa ei spirituală primise una din acele lovituri pe care nimic nu le mai poate îndrepta. Cu toate acestea, s-ar fi zis că toţi respirau adânc uşuraţi, ca şi cum un zid care astupa orizontul se prăbuşise, iar dincolo de el se

vedea câmpul deschis, un drum defrişat şi liber. Tatăl, preschimbat într-o amintire a trecutului, le era parcă mai drag, faptele sale erau nim- bate de un curaj mai înfocat, greşelile lui păreau acum doar nişte aventuri cam poznaşe şi, în fond, eroice. Memoriei lui îi dedicau zilnic un gând pios, un cult perpetuu, o admiraţie supusă şi fericită. Unul îşi amintea de binecu- vântarea lui ironică şi blândă, de cutezanţa căreia i se dusese vestea, de lupta cu jandarmii veniţi să înăbuşe revolta oamenilor care nu vroiseră să predea recolta în vremea revoluţiei şi a luptelor de gherilă; altul vorbea de darul lui de diplomat, ales să stingă vrajba dintre oameni, să dea verdicte, să propună învoieli, să povăţu- iască. Spuneau poveşti despre firea lui şugubeaţă şi tandră, despre furiile lui cumplite ca nişte vijelii, despre timpurile când, alături de el, străbăteau pe jos o provincie întreagă, ca să ia parte la câte o şezătoare, la vreo petrecere sau la o serbare câmpenească. Îşi aminteau cât de mult îl iubeau fetele pe care ştia atât de bine să le subjuge, cât de neînduplecat era chiar şi atunci când se arăta mărinimos, cât de mult îi plăcea ca ceilalţi să depindă de puterea sa, sau cât îi era de drag să ocrotească, fie şi cu preţul unor sacrificii, pe cei din jur, numai pentru a-i simţi dependenţi şi vasâli. Bastardul lui, fiul Isidrei, era primit cu onoruri, într-un fel de alianţă gravă, profundă, în faţa făcliei patriarhale ce continua să vegheze generaţiile care se ramificau. Doar Estina, în străfundul inimii, îi adresă un gând de reproş. El o lăsase fără zestre – fată de măritat într-o casă ruinată. Bărbatul pe care îl iubea renunţase la căsătorie, lucru considerat firesc de oamenii de la ţară pentru care căsătoria nu înseamnă numai împlinirea poruncii speciei, ci şi unirea a două patrimonii.

— Femeilor le plac numai haimanalele, spunea ea, ca şi cum ar fi enunţat o teoremă de geometrie.

El se numea Luis Romão, era învăţător, un flăcău frumos. Cuceritor prin felul lui de a-şi muşca buzele ştrengăreşte şi de a-şi netezi mustaţa. Ştia să mintă cu eleganţă. Deşi fusese prevenit de sărăcia iremediabilă a Estinei, îi mai făcu totuşi curte un timp, cu sinceritate, cu emoţie, fără să-i piară zâmbetul fermecător, conti- nuând să-i spună „la revedere” cu o privire caldă şi plină de înţeles, pe care i-o aruncă încă o dată, înainte de a se face nevăzut în umbra smochinului care constituia singura podoabă a micii pieţe din mijlocul satului. Într-o

duminică însă nu mai veni. Estina se prefăcu că nu-l aşteaptă, rămase toată după-amiaza despletindu-şi părul, înnodând încet şuviţele căzute, cu o expresie luminoasă şi fericită. Ştia că Luis Romão nu se va mai întoarce.

Aceeaşi nefericire se abătu şi asupra Quinei. Din cortegiul de pretendenţi căci avea mai mulţi, toţi foarte iscusiţi în conversaţii şi catrene joviale, cu care stătea de vorbă duminica după slujba de dimineaţă – îl aprecia îndeosebi pe unul dintre ei, un moştenitor bogat, a cărui dibăcie, perspicacitate şi simţ financiar îi plăceau în mod deosebit. Judecând după preceptele cu valoare de lege şi filosofia domestică deprinsă încă din copilărie, Quina nutrea un adânc respect pentru valorile economice şi oamenii capabili să le dezvolte. Flăcăul acela cu trăsături cam rapace, căzut într-un fel de misticism în faţa treburilor băneşti, al misterului pasionat al vânzării şi cumpărării, îi plăcea cu adevărat. Cum se întâmplase să fie al şaptelea băiat în familie, fusese botezat Adão. De frică să nu se împlinească vechiul blestem, adică să fie condamnat să bântuie noaptea pe coclauri, preschimbat în porc, cal, ţap sau taur. Ah, şi atunci numai o vâlvătaie aprinsă în miez de noapte, arzând hainele pe care le-a lepădat, un spin sau o ţepuşă rănind vietatea care aleargă nebuneşte pe cărări, ar mai putea rupe vraja! De aceea, e mai bine s-o botezi Eva pe a cincea sau pe a şaptea fată şi Adão pe toţi băieţii care se întâmplă să cadă pe aceste numere fatidice. În ciuda exorcismului botezului, Adão nu-şi pierduse cu totul natura infernală, amintirea lutului, a mâlului, a haosului ce fusese vârsta lui de aur. Era un cumplit şi gălăgios cămătar. Se povestea că bunicul său, unul din acei zarafi îngrozitori care puţ de mizeria tuturor celor care le-au lăsat în gheare o uncie de aur sau de piele, avea o grămadă de lire pe care obişnuia să le expună la soare, bucurându-se de sclipirile lor în zilele însorite.

— Duceţi-vă să vă câştigaţi existenţa, spunea mân- gâindu-le, respirându-le, sorbindu-le în extaz, când le dădea cu camătă. Şi plângea ori de câte ori se despărţea de ele. „Sunt că fiicele mele pe care le mărit – compară –, numai că acestea se întorc şi, cu ele, nepoţii. “Acest tip de bătrân Grandet lăsa o moştenire serioasă în monede din acelea „de pe vremurile când banul avea valoare*. Fiii s-au ameninţat cu moartea când au făcut împărţeala şi niciodată nu s-au liniştit de tot, nici nu s-au

considerat mulţumiţi. Adâo moştenise ranchiună, foarte sublimată, a acestor oameni, ca şi patimă strân- gătoare a bunicului pe care dorea să-l depăşească. Moartea lui Francisco Teixeira, care lăsase datorii grele şi necazul cu procesul la tribunal, îi provocă un anumit şoc, pentru că-i plăcea Quina, firea ei perspicace, uşoara ei înclinare către şiretenie şi plăcerea pentru intrigi ce îi păreau un *plus ultra* al virtuţilor. Cu toate acestea, se hotărî să se însoare, renegând umbra poruncitoare a bunicului. Quina se opuse însă acestei nebunii.

Se întâlniră într-un amurg de vară. Ea urca din vale unde curăţase de mâl stăvilarul şi culesese un braţ de creson. La ceasurile acelea, casa cu cele trei verande, stropite cu sulfat, şi cu temelia de ardezie, ieşea în evidenţă, albă, cu ţiglele atinse deja de platină lichenilor. Adăo aştepta pe arie, aşezat pe piatra de moară şi nu prea părea în apele lui.

— Bună! — Spuse el. Quina îi răspunse cu aceeaşi parcimonie. Vreau să-ţi spun ceva… începu deprimat, morocănos. Mi s-a vorbit de o căsătorie… E o fată cu avere. M-am tot gândit! …

O privi pe Quina care stătea nemişcată, circumspectă, asemeni cuiva care cântăreşte un sfat, deveni mai îndrăzneţ şi continuă:

— Tatăl meu o să moară într-o bună zi şi va fi ca la Sfântul Bartolomeu cu haită întreagă asmuţită asupra moştenirii. Îi cunosc. Se târguiesc aici, lovesc dincolo. Dacă aş fi însurat, le-aş da despăgubiri şi hălci întregi mi-ar reveni mie… Dar fără părerea ta… Tu ştii că eu…

O privi abătut, chinuit de îndoieli şi de păreri de rău. Ea stătea în faţa lui cu mănunchiul de creson umezindu-i pieptul, chipul cărnos şi luminos era pus mai bine în evidenţă de doliul pe care îl purta. Ochii ei isteţi, care îşi ascundeau parcă expresia sub pleoapele răsfrânte pieziş, erau ai lui Francisco Teixeira.

— Cred că e bine, spuse ea. Lucrurile sunt cum sunt şi nu trebuie scăpată ocazia. Iar noi doi, după biserică, flori, bucuria nunţii, ne-am sufla nasul cu mâna ca să nu stricăm batista. Îi făcu semn Estinei care apăruse pe una din verande şi, fără să o vadă, o striga.

— Să fii tu sănătos şi sunt sigură că am să-i văd pe cei care ţi-au pus ipotecă pe moşie cum o să-şi scoată pălăria în faţa ta.

— Bine, spuse el umil şi suspină. O afecţiune de patru ani! Nu sunt pe aici multe femei dintr-o bucată, ca tine.

Se văicări apoi, învinuindu-şi fraţii care aveau firi viclene, se căsătoriseră deja şi erau foarte întârâtaţi de turma de vietăţi lacome şi nesătule care le căzuseră pe cap. Îl înfruntau, vroiau să-l jupoaie, să-l aducă la sapă de lemn. Până la urmă, Quina îl trimise acasă după ce îl consolă, îi sugeră soluţii, încercă să-l sugestioneze prin forţa raţiunii sale, dezamăgirea ei de mireasă părăsită fiind întrecută de pasiunea de a corecta, de a conduce, de a învinge care, în sufletul ei, căpătase proporţiile unui viciu. Avea douăzeci de ani. Poate că nu-l iubea pe flăcău sau poate era pur şi simplu capabilă de devotament decât de pasiune. Fără îndoială, prefera să fie admirată decât dorită. Admiraţia supusă şi gravă pe care o nutrea Adão faţă de ea pentru sagacitatea şi prudenţa ei, pentru strania ei putere de consilieră, îi era mai agreabilă decât toată dragostea pe care el cu ardoare i-ar fi putut-o mărturisi. Quina ştia că între ei doi nu va exista nicicând o rivală; de aceea îl îndemnă să se însoare, cu un fel de satanism binevoitor.

— Ei atunci, felicitări! Spuse, când se despărţiră. Şi râse, clipind din ochi, foarte nervoasă. El povesti mai târziu că plânsese până acasă şi îşi jupuise, lovind cu necaz în pietrelele de pe drum, cele mai bune cizme cu elastic pe care le avea.

După izbucnirea de mândrie de la început, Estina păru că îşi pierde treptat vlagă. Când îşi văzu faţa întinsă pe pat, tăcută, cu ochii secaţi, urmărind cu degetul, cu o mişcare lentă şi continuă, modelele cuverturii, Maria se simţi cuprinsă de compătimire.

— Dacă vrei, îi spuse, facem rost de zestre, o să te măriţi. Unchiul Jose din Folgozinho...

— Nu, răspunse ea, nu. Să nu mai vorbim despre asta.

Se întoarse cu iată ia perete, ca să doarmă. Dar mult timp, respiraţia ei agitată dovedi că de fapt era trează, în patul de alături, mama îşi auzea inima bătând în acelaşi ritm cu respiraţia fetei; simţea o durere apăsătoare, fără lacrimi, o destrămare înceată a tuturor fibrelor sufletului. Quina începu să se roage în şoaptă aşa cum obişnuia să facă în nopţile de griji şi de nesomn, când se temea de vreo nenorocire, când sufletul, dintr-o dată neliniştit, îşi concentră toată puterea în rugăciune. Nu era o închinare liturgică. Era mai mult. Era o chemare blândă, imperativă şi caldă, un suflu de credinţă atât de plin de spiritualitate pură, cum se întâlneşte numai la triburile primitive pentru care singurătatea şi natura reprezintă forme supreme de

gândire şi îndemnuri la unirea cu misterul protector şi teribil.

„Binecuvântează câmpurile noastre, ca ele să aibă apă şi să ne dea pâine. Binecuvântează casa noastră, animalele noastre, slugile noastre. Binecuvântează fructele noastre, ca totul să fie bine. Îndepărtează foametea, ciumă, războiul şi prietenii care mint. Fă-ne umili în bogăţie, orgolioşi în năpastă, înţelepţi în dorinţă, curajoşi în faţa ocării, viteji, ca să ne împlinim viaţa şi moartea. Binecuvântează, de asemenea, morile noastre şi pe morarii «are nu plătesc arenda de atâta vreme" ...

Acesta era ciudatul har magic a Quinei. Ruga ei» plină de o verbozitate genuină, era ca o melodie improvizată, mereu vie şi tulburătoare, în care naivitatea dispărea sub forţa tragică a insistenţei, a impulsului mistie, a unui soi de poruncă pătimaşă, violentă şi totuşi, în adânc, resemnată şi tristă „Binecuvântează plăcerile noastre, ca ele să ne fie jucării, iar nu lanţuri. Binecuvin- teză durerile noastre, ca ele să ne fie de învăţătură, iar nu pedepse..."

Se auzeau bufniţele pe muntele din faţă asemeni unul' zid de care se spărgeau toate sunetele. Prin., uşile de sticlă.

De pe -verandă, se vedeau norii ca nişte valuri argintii şi luna verzuie ce părea că se mişcă pe firmament repede, din ce în ce mai repede.

IV

ÎN CASA, SITUAŢIA QU1NEI SU- îerise o schimbare profundă. Şi aceasta încă înainte de moartea tatălui. Abia trecuse de cincisprezece ani – era înăltuţă, palidă, avea momente de slăbiciune, leşinuri din care nu-şi venea în fire decât cu fierturi de vir- nanţ – când, odată, a fost lovită de o sincopă mai gravă. Era într-o zi de august. Fusese la stăvilar să se spele după muncă la câmp, când. leşind din apă, căzu pe o parte, fără simţire, rece, şi cu buzele vinete. Aceasta a fost preludiul unei boli îndelungate. Timp de un an nu se dădu jos din pat. Toţi se obişnuiră să o considere invalidă. Avea scurte leşinuri pe care le numeau atacuri. Era albă la faţă, cu sângele pierit din obraji, vorbea în şoaptă, zâmbind, deodată, în gol, şi ţinea în mâini, după-amieze întregi, un şirag de mătănii ale căror mărgele le prefira febril pe degete. Credeau că o să moară. O căinau mult, ascunşi pe după uşi, iar tatăl îi aducea mereu câte un dar: un batic de mătase sau un pacheţel cu fleacuri. Se aşeza lângă ea şi îi spunea că într-o bună zi vor merge amândoi la Sărbătoarea

Leacurilor din Lamego, ducând. Aşa cum se obişnuia, un coş cu chifteluţe de moruă, pe care Maria ştia să le pregătească ca nimeni alta, zdrobind peştele uscat cu lovituri de ciocan pe piatra vetrei. Quina surâdea fără entuziasm.

— Se sfârşeşte, spuneau vecinele, în frunte cu Narcisa Soqueira care venea să dea sfaturi, tare amărâtă, căci o vroia pe Quina pentru feciorul ei Augusto, un beţivan spurcat la gură, priceput însă la alegerea purceluşilor de lapte şi la altoitul livezilor. Totuşi, boala Quinei staţiona. La început delira, părea că agonizează, bolborosea cuvinte de rămas bun şi de consolare sau îşi mişca buzele într-un murmur nesfârşit, suav. Aceasta le îngrozea pe femei, apoi fură cuprinse de o devoţiune tăcută, crezând că fata- era posedată de supranatural, victimă sau aleasă, nu- ştiau. Mama, îndeosebi, îşi schimbă purtarea, renunţă la dojeni, la acreala ei obişnuită, începu s-o îngrijească cu o atenţie care ar fi putut fi considerată ca entuziastă şi plină de mândrie, dacă s-ar fi putut înţelege ceva din concizia ei de vorbe şi gesturi. Bolnava era înconjurată de dezmierdări, de veneraţii abia ascunse. În privinţa Mariei, poate că era vorba doar de acea tresărire de duioşie pe care o simţim de obicei pentru un copil a cărui suferinţă ne face să cunoaştem intensitatea dragostei noastre. Dar, pentru Quina, această atitudine căpătă un. Sens ce se va dovedi hotărâtor pentru întreaga ei viaţă. Ea, cea atât de puţin obişnuită cu mângâierile, încât se simţea vexată de ele, ţinută departe de confidenţele şi intimitatea inimii materne şi exilată pe o treaptă aproape de slujnică, considerată doar un număr în plus în familie, ea, care ascundea în adâncuri o personalitate cutremurătoare, reacţiona în unicul mod care ar fi fost de- aşteptat, încercând să nu piardă ocazia şi să profite de tot ce i se oferea, gata pentru aceasta să pună la bătaie întregul ei talent de convingere, chiar şi şarlatania dacă ar fi fost necesar. Pasiunea neînfrântă de a fi mereu în primul plan, chiar şi numai în mediul familial, ieşi atunci la iveală. Ea, care până atunci crezuse că se poate lipsi de respect, de atenţii, de dragoste, ea, care fusese numai o fetiţă ascultătoare şi ştearsă, tocmai pentru că îşi vedea de treabă, pentru că se temea să iasă în evidenţă, să facă greşeli, să suscite vreo critică, vreo remarcă, chiar şi o* laudă, înţelese cât de mult vibra natura ei la afecţiune „la admiraţie, şi că sufletul ei se putea umple de o energie pasionată, revărsând în

jur un val de simpatie, de forţă, de poruncă imperioasă care nu se poate refuza. Înţelese aceasta nu cu raţiunea, ci cu sentimentul. Simţi că nu va putea nicicând renunţa la acest privilegiu care- o revela dintr-o dată ca pe ceva distinct şi aparte de toţi- ceilalţi. Boala deveni invaliditate, piedică pentru întoarcerea la viaţa normală care ar fi redat-o mediocrităţii şi umbrei. Quina adoptă un fel de a se exprima sibilinic şI delicat, care ri lăsa pe ascultători cu sufletul la gură, tremurând cu o voluptate neliniştită de curiozitate şi speranţă. Veneau să o vadă doar prietenii apropiaţi; foarte puţini fuseseră încunoştinţaţi de starea ei, de teamă să nu se işte cleveteli, interpretări răuvoitoare. Cu toţii -simţeau o anume nemulţumire faţă de ei înşişi, o dorinţă de uitare, de frugalitate, de pace, intrând în camera ce mirosea a măr şi a mătase de porumb, unde Quina stă- lea întinsă pe pat privind ceasul cu greutăţi al cărui pendul de aramă oscila încet, în cutia verde-aurită. Se gândeau că n-o să se mai scoale niciodată.

Unchiul ei Jose, născut în casa din Freixo, dar care îmbogăţindu-se, reuşise să cumpere proprietatea din Fol-gozinho, o casă ca un palat, cu turnuleţe, o alee de tei, o grotă cu imitaţii de stalactite din ciment şi douăzeci şi doi de arendaşi răspândiţi pe pământurile bune, grase şi mănoase, veni în septembrie cu fiicele sale. Locuiau la Porto şi escapadele lor în provincie nu erau prea dese. De astă dată, rămaseră totuşi mai mult pentru că Adriana, fata cea mai mare, suferea de anemie, cu simptome îngrijorătoare: temperatură, oboseală. Erau patru fete, două dintre ele purtând încă părul despletit, ciorapi scurţi, talia foarte joasă, marcată cu bentiţe de *liberty.* Veneau adesea la Vessada. Apăreau în grup, foarte zglobii, cu tunicile lor de voal şi cu dantele de Irlanda şi de Cluny, cu umbreluţe de soare cu volănaşe şi *ruch.es* şi a căror mătase foşnea când se deschideau. Quina le primea cu răceală, le privea ameţită foindu-se cu un fâşâit de *foulard,* ridicându-şi puţin fusta pentru a coborî treapta de la bucătărie, lăsând să se vadă albeaţa batistului brodat cu macrameuri, broderii aplicate în V şi etamine cu cute subliniate de fundiţe din şaten roz. Erau cochete, vorbăreţe, pline de acel farmec uşuratic, inocent, care se dezvoltă cu bunăstarea şi averea. Quina le invidia. Şi cum erau mânate de adoraţia romantică pentru viaţa la ţară, de curiozitatea pentru obiceiurile rustice, de dorinţa de simplitate,

pline de entuziasmul burghezelor care îşi în- sala plictisul încercând să accepte noutatea, tot ceea ce ■este diferit, fără să se poată adapta, recrutau pe oricine le ieşea în cale, pretindeau mereu câte ceva, încurcau pe toată lumea, pândind tăierea animalelor, oferind dulciuri băieţilor zdrenţăroşi din sat şi „limba vacii" iepurilor care, din această pricină, se umflau şi plesneau. O luau pe Estina la Folgozinho, o ţineau acolo zile întregi, manifestându-şi cu exuberanţă prietenia, încercând să o înveţe să poarte rochii de interior, de culoare *princesse,* şi garnituri de *babette,* cu fireturi, pieptănând-o după moda frigiană, cu mulţi cârlionţi moi aureolindir-i fruntea. Estina se împotrivea, sătulă de atâtea fleacuri, de toate acele izbucniri de frivolităţi, de râsete complice şi prieteneşti. Dorea cu înverşunare să se întoarcă la laviţa ei roasă de vechime, să aleagă gângăniile de pe verze şi să asculte untura sfârâind în oalele de fier de pe foc. Unchiul, bogat şi de o generozitate solemnă „ca pe vremuri", protejase întotdeauna casa din Vessada, chiar şi înainte de moartea lui Francisco Teixeira. Maria era sora lui preferată. Ca şi ea, avea un caracter sec şi incoruptibil, principii autoritare, inflexibile, care, de multe ori, îi atrăgeau antipatii. Entuziast al ideilor efervescente ale republicii, primea în casă politicieni, oameni de viitor, pa— ladini ai mişcărilor revoluţionare, somităţi ale literelor, într-o eşoocă în care artă era destul de circumscrisă bunelor sentimente şi profeţiilor falansterelor. Estina suferea în această ambianţă în care se respira un aer îndestulat de burghezie solidă, onestă, în care fetele erau iniţiate în muncile casnice ca într-un sport, şi-şi făceau paturile punându-şi şorţuri de batist roz, cu efecte de rodie pe dantelă valenciană. Mâncarea îi făcea rău, se înfiora de greaţă în faţa cărnurilor mustind de sosuri, a ouălor prăjite, al căror gălbenuş crud tremura ca un abces moale, dezgustător. Contactul prematur cu problemele radicale ale vieţii o modelase încă din copilărie, o maturizase, făcând-o incapabilă să se bucure alături de fetele acelea candide cărora confortul le prelungise vârsta copilăriei.

— Asta merge la domnişoare, spunea, referindu-se 1» o panglică, la un termen al limbii, la un gust, la o eleganţă, pe care ele încercau să o convingă să le adopte. Şi nu renunţa la fusta ei în carouri, cu paspoal de mătase neagră, suspinând după pălăria de păi pe care obişnuia să o pună peste basmaua ale cărei margini le îndoia sub calota ovală. În cele din urmă,

vestea că starea sănătăţii Quinei se înrăutăţea o eliberă de această situaţie apăsătoare.

— Să vii înapoi, verişoară, o rugară tinerele. Noi te iubim foarte mult, Şi Adriana, care era logodită cu unul dintre promiţătorii tineri de valoare care făceau parte din scena politică a opoziţiei, îi dădu în dar o batistuţă pe csre brodase un bucheţel de flori şi o iniţială.

— Era pentru Eduardo, dar ţi se potriveşte fiindcă te cheamă Estina, îi spuse. Primi batistă şi avu discreţia delicată de a nu o lămuri că se numea Justina, ca şi bunica ei de la Freixo şi cum se numeau, de obicei, toate Estinele din partea locului.

O găsi pe Quina trasă la faţă şi atât de slăbită încât simpla mişcare a capului părea că o oboseşte enorm. Micul ei inel, o împletitură de aur, alunecă, iar ea se distra fixându-l pe deget cu franjurile cuverturii. Păru că-şi mai revine când se întoarse soră-sa, văzând-o că-şi reia treburile, pălăria de pai, ascultând-o povestind despre nemulţumirile ei din casa unchiului, despre plictiseala de a vedea cum se scurg zilele, cu mâinile în poale, asistând la defilarea necunoscuţilor care veneau la masă, care plecau, fără să le reţină numele.

— Mă topeam de dor, mărturisea, încercând totuşi să nu fie auzită de mamă, căci pentru aceasta argumentele sentimentale nu-şi aveau locul când era vorba de datorie, iar a fi pe placul fratelui era o datorie pentru ea şi pentru toţi ai casei.

La începutul iernii, familia plecă din Folgozinho. Maria cu fiul ci Abel, îşi luară rămas bun la gară, transmiseră salutări din partea fetelor dăruind un carton de biscuiţi domnişoarelor care mulţumiră cu gravitate, fără să deschidă pachetul. Erau foarte graţioase cu pelerinele lor căptuşite cu mătase scoţiană, sub care se vedeau rochiţele de flanelă bej, în dungi. Mama, o femeie foarte frumoasă, cu părul auriu, strâns sub vălul de călătorie, se aplecă pe fereastra vagonului, râzând şi făcând semne cu mâna înmănuşată.

— Ne vedem la anul, spuse.

Nu avea însă să se mai întoarcă niciodată, căci, puţirt mai târziu, muri de leucemie.

În ciuda tuturor previziunilor, sănătatea Quinei se îmbunătăţi. Începu să facă câţiva paşi prin cameră, să mănânce singură câteva linguri de supă din cotoare fragede de varză, aşa cum îi plăcea înainte de a se îmbolnăvi. Aşezată pe verandă, se lăsa

pieptănată de soră-sa, care îi împletea părul lucios şi elastic, dându-l cu po- madă. Era o iarnă grea, foarte ploioasă, şi se vedeau servitorii trecând pe ţ3rină, adăpostiţi sub mantale. În ziua în care Quina se aventură până în bucătărie, aşezându-se comod pe colţul laviţei, palidă şi pierită, avu ioc o mică ceremonie festivă, o mică sărbătoare, la care luară parte şi câţiva prieteni. Veni Narcisa Soqueira, însoţită de fiica sa vitregă, o fată uimitor de frumoasă, cu un chip fenician, şi a cărei privire poseda golul anumitor marmore antice. Din a doua căsătorie îl avea numai pe fiu-său Augusto, un băiat slab la minte, imund. Acea operă statuară îi fusese adusă de bărbat împreună cu ceva1 avere: pâine, vin şi nutreţ. Fata avea totuşi o înţelegere limitată; era şleampătă, nu-şi spăla niciodată urdorile de la colţurile ochilor, iar părul său strălucitor, de un aur mai preţios parcă decât cel al cerceilor, atârna în şuviţe peste tâmple, în neorânduială. Narcisa Soqueira depunea eforturi supraomeneşti pentru a o mărita, îi lăuda farmecele şi surpriza zestrei, o ţinea din scurt, o purta mereu după sine, că nu cumva fata să se facă singură de râs, apucându-se să înşire pe nerăsuflate neroziile ce-i treceau prin cap. Şi, mai ales, o obligă să se prefacă cât de cât că e curată, certând-o când o vedea făcându-şi apariţia cu o figură tâmpă şi somnoroasă, cu fusta abia prinsă cu un ac, lăsând să se vadă poalele murdare ale cămăşii..

— Uită-te la tine, dacă ar pica acum un pretendent ► Când vrea Dumnezeu, iese apă şi din piatră seacă…

— Aha! Făcea faţa, cu un căscat sonor, animalic, trist. Şi parcă pentru a ilustra aforismul bătrânei, se auzea un „ole “fredonat la poartă, un gângurit suav de îndrăgostit.

— Ce-ţi spuneam? Şoptea Narcisă. Şi către vizitator, cu un zâmbet mieros, ospitalier: Hai, vino înăuntru. Chiar adineauri vorbeam de domnia ta… Cum se potrivesc lucrurile!

Se înfoia toată, o acoperea cu trupul pe fată, căreia îi mormăia încet:

— Hai piaptănă-te în spatele meu şi zi-i şi tu ceva, femeie…

Acest regim de prim-ajutor dădu până la urmă rezultate şi fata se mărită bine în Ronfe cu un nătărău dintre aceia care îşi chibzuiesc orice pas, cântăresc gram cu gram toate posibilităţile, dar care odată ce au dat peste o năpastă sau peste vreun noroc nu-şi mai dau seama de nimic. Iremediabilul

nu are nevoie de chibzuinţă. La două zile după nuntă, fata intră pe poarta dinspre grădină strigând-o pe Quina care, lângă cuptor, curăţa copaia de frământat pâinea, strângând într-un colţ drojdia.

— Am venit să-ţi cer o bucată de pâine. Mi-e poftă de pâine caldă şi de două zile sunt însărcinată…

Narcisa Soqueira îi dădu în dar colierul său răsucit de trei ori, într-atât îi uşurase inima această căsătorie.

Quina putu în sfârşit să-şi reia viaţa trudnică de dinainte, cu mai puţin avânt însă, fiindcă boala o şubrezise. Era capricioasă la mâncare, devenise de o cumpătare ce friza postul, şi care, treptat, o făcu să lipsească de la masa comună în jurul căreia se adunau familia şi slugile. Ciudăţeniile ei erau ţinute în secret, le ştiau numai femeile. Rugăciunile, pudoarea de a-şi arăta slăbiciunile în public, latura ei umană, durerile sau chiar foamea ori setea de- veniră, încetul cu încetul, obiceiuri atât de bine asimilate, atât de înrădăcinate în propria-i conştiinţă, încât, mult mai târziu, când Germa i le dezvălui că tot atâtea anormalităţi, Quina se simţi copleşită de uimire şi indignare. Cu toate acestea, ea era aceea care percepea cea dintâi o purtare ciudată, un gest, un cuvânt care nu fuseseră prevăzute, un pas care se abătea de la echilibru, o hotărâre greşită, o judecată care cunoseuse o bruscă cotitură şi, ■de aici. Ţâşnise neaşteptatul. Imponderabilul din fiinţe şi-l explica prin influenţa unor spirite favorabile sau maligne, umbre ivite din lumea de dincolo. Graţie simţului său ascuţit de a se descurca în hăţişul fenomenelor naturii umane sau pur şi simplu al mediului vital, cu elementele, cauzele şi efectele sale, Quina dobândi curând o înţelepciune profundă în ceea ce priveşte toate ritmurile conştiinţei, instinctului, forţele telurice ce se conjugă în fatalismul continuităţii. Cunoştea oamenii fără să fi învăţat această vreodată. Ştia ce reacţie va avea un anume tip uman în faţa unui anumit fapt. Ghicea gândurile celorlalţi înainte chiar de a le putea judeca. Un surâs o făcea să se pună în gardă, aşa cum un păianjen care îşi ţesea pânza între frunzele unei nalbe o hotăra să împrăştie grăunţele pe arie sau cocenii încă umezi după dezghiocat. Aidoma celui ce distinge dacă o umbră, dincolo de munte, e fum, praf sau nor, a celui ce, în pădure, cunoaşte după urma animalului dacă e vremea vânatului ori a împerecherii, a celui căruia vântul îi aduce mirosul primejdiei,

sau a celui ce presimte în atmosferă încrederea ori trădarea, astfel trăia Quina. Bucurându-se de această putere sălbatică de apărare, de viclenie, de previziune, de pre-cunoaştere a vieţii şi a lucrurilor pe care omul civilizat, unit în turme pacifice, înconjurat de convenţii artificiale, o pierde treptat sau nu ajunge niciodată să şi-o dezvolte în întregime. Era simplu aşadar pentru ea să dobândească o ascendenţă spirituală asupra tuturor celor pentru care asemenea calităţi înnăscute puteau să însemne numai simboluri de magie. Treptat, ea îşi câştigă un renume de ghicitoare, de femeie cu har, pe care niciodată nu l-a respins în întregime, cu toate că îi repugnă să se ştie pusă pe picior de egalitate cu oricare exploatator al naivităţilor neştiutoare. Quina nu ştiu niciodată cât de mare era puterea spiritului său. Acţionă întotdeauna într-un plan destul de mediocru, de vanitate şi pură duioşie faţă de tot ceea ce i se părea rodul unei creaţii informe, existând într-o stare temporară de imperfecţiune. Duioşia îi era la fel de mare ca şi dispreţul, fiindcă tot ceea ce iubea – toate creaturile, toate formele, misterul, frumuseţea însăşi – i se părea indiferent şi îndepărtat de ceea ce şi-ar fi dorit cu adevărat. Iubirea este o stare de luciditate vizionară. Cel ce iubeşte este implacabil, doar sufletele călduţe şi nepăsătoare găsesc la semeni o justificare pentru mizerii fraterne şi, iertându-i, îşi pretind propria lor iertare.

ECONOMIA FAMILIEI 1NCEPUSL să se refacă. Se supuneau cu toţii unei discipline foarte severe, lipsindu-se de braţe mercenare şi lucrând. Pe cât posibil, fără vreun ajutor din afară. Era o muncă grea şi cu rezultate încete. Băieţii creşteau, dovedind un gust pronunţat pentru trândăveală, pentru preocupări frivole ori plăceri. Lăsau pe seama femeilor grija pentru munca câmpului, în vreme ce ei se prăjeau la soare pe arşiţă, în timpul praşilei, sau negociau afaceri cu lemne între toasturi cu vin verde şi consideraţii demne de un Tal- leyrand, ieşind apoi să hoinărească prin împrejurimi, în- cercându-şi norocul în dragoste. Semănau mult cu tatăl. João, cel mai vârstnic, priceput la dresatul câinilor şi la meşteritul diverselor mecanisme pentru arme era lipsit de ambiţie. Se mulţumea cu vechea lui haină căptuşită, cu mantaua cu guler de vulpe şi bastonul de lemn de gutui cu măciulie de argint. Chiar dacă nu era harnic, nu era nici cheltuitor. Celălalt, Abel, se afla parcă într-o stare permanentă de agitaţie, umbla după tot felul de

chilipiruri, îmboldit de ambiţii, veşnic în mişcare, bântuit de idei de lux, de <rai pe picior mare, dorindu-şi să se p «ata măsura de la eqal la egal cu cei mai bogaţi şi de un rang social mai înalt decât el. Munca pământului îi făcea silă, înfierbântat cum era de alte planuri şi de alte orizonturi mai strălucitoare. Plecă să-şi încerce norocul la oraş şi de acolo mai departe, trecând de la o slujbă la alta sau, pur şi simplu, ca emigrant. Cunoscu multe locuri, avu parte de o mulţime de greutăţi pe care optimismul său tineresc, curajul care ţinea, în special, de bună sa formă fizică îl ajutară să nu şi le întipărească prea bine în minte.

Femeile rămaseră cu toate grijile pe cap, ceea ce, de altfel, nu era pentru ele ceva nou. Printr-o sistematică economie ce friza avariţia, ducând o viaţă fără cheltuieli, fără neprevăzut, reuşiră să dobândească o oarecare bunăstare, dar ar fi fost de ajuns prezenţa unui bărbat fumător sau amator de petreceri pentru a face ca totul să se ducă de râpă. Bărbaţii fuseseră întotdeauna o pacoste pentru casa din Vessada. Francisco Teixeira, risipitor şi dezinteresat, povestea cum propriul său tată lăsase toată gospodăria pe mâna uneia din fetele sale – o amazoană musculoasă care, neajutată de nimeni, putea să înjuge o pereche de boi la o căruţă cu nutreţ, fără să gâfâie de oboseală. Scurta existenţă a lui Abâlio fusese un coşmar. Nu încetase nici în ultimele clipe ale agoniei sale să-i tortureze pe ceilalţi cu izbucniri brutale şi pretenţii absurde de copil pe care boala îl făcuse tiran. Iar acum ceilalţi doi fraţi, unul care fugea de acasă în căutarea unui destin lumesc, altul care venea să se culce urmat de o haită de câini, cu urechi pleoştite, ce scormonea devoratoare prin resturile din bucătărie, speriind pisicile care dormeau lângă vatră. Femeile se obişnuiseră să se încreadă numai în propriile lor mâini, să fie singure, fără sprijinul unui umăr bărbătesc sau a vreunei minţi care să rezolve în locul lor neînţelegerile, plăţile, semănatul, negoţul. De aceea, caracterul lor căpătase accente virile, mâinile Îi se acoperiseră cu bătături şi nodozităţi, iar spiritul lor învăţase să se abţină de la manifestări superflue. O profundă aversiune faţă de bărbat, fiinţă inutilă şi despotică, egoistă, cedând cu o uşurinţă fatalistă viciilor şi corupţiei, se dezvoltă în ele, din ce în ce mai aprigă. Orgoliul le împiedica totuşi să judece cu prea multă asprime exemplele masculine din casă, exista mereu o circumstanţă atenuantă, un farmec, chiar rod al slăbiciunii lor, pentru care se

vedeau îndreptăţite să îi îndrăgească.

În ciuda acestei acreli prudente împotriva tuturor bărbaţilor, a antipatiei care însemna un refuz obosit al poverii pe care ar fi fost mult mai bine să o poată împărţi, şi pe care nu ar fi trebuit să o poarte singure, Estina se mărită. Fu o căsătorie de convenienţă, nepotrivită pentru ea, care trebui să se mulţumească cu o casă modestă şi un soţ ipohondru şi obsedat de presupuse furtişaguri prin hambarele sale. Mama îi spusese:

— Faci cum vrei. Bărbaţii nu sunt buni la nimic, e adevărat. Insă dacă va îl împărţit, pământul nostru nu va putea da fiecăruia mai mult de o baniţă de grăunţe şi un pahar de vin. Ţiglele nu dau roade, iar voi ră- mâneţi aici şi vă uitaţi la pereţi… Acum hotărăşte-te.

Estina se hotărî. Se temea că fraţii, sătui de nenoroc şi leneveală hoinară, se vor întoarce într-o bună zi să ceară bucata de pâine ce li se cuvenea, sau, însurându-se, vor dori să obţină un profit vânzând ogoarele sau păşunile. Iar o proprietate împărţită, distrusă, era ca un trup sfârtecat. Căsătorindu-se, îşi mărea posibilităţile ca într-o zi să poată licita bunurile, să păstreze laolaltă ogoarele legate prin poteci albe, râpa cu stăvilarul peste care rămurişul înfrunzea în tonuri roşcate, reflectând în apă umbre tremurătoare ce speriau broaştele care săreau de pe mal, cufundându-se. Şi porumbarul, construcţie aproape lacustră, alambic părăsit unde porumbeii gân- gureau fără încetare, şi de unde îşi luau zborul înconjurând proprietatea de la arie până spre munte, senini, domestici, cu un fâlfiit vibrant de aripi. Şi grădina cu pepeni verzi pe care copiii, în fiecare an, îşi scriau numele ce rămânea gravat pe coajă fragedă până ce fructul se cocea. Şi toate haturile pe care creşteau fragi sălbatici, păscuţe liliachii cu care se împodobeşte masa de Paşti, şi rozmarinul, „cununa fecioarei”, care creşte în inflorescenţe, printre sorbi. Pământul acesta negru, locurile unde au trăit atâţia prieteni şi unde încă răsună paşii lor, unde atâţia tineri au râs pentru prima dată, unde aceâaşi pom a fost credincios dăruindu-şi atâta vreme fructul, unde atâtea femei au ţipat în ceasul naşterii – să-l laşi să fie sfâşiat, redus la câteva resturi informe, să ajungă să nu mai însemne decât un bun care se negociază, care trece în alte mâini, înjosit?! Estina hotărî să se căsătorească.

Se mută la Morougos, loc nu prea îndepărtat de Ves- sada şi,

încă din primele zile, viitorul îi apăru înnegurat de multă tristeţe. Cum îi plăcea imobilitatea, se deplasa rareori; doar la biserică se ducea regulat să asculte prima slujbă. Acolo se întâlnea cu mama şi cu Quina, le povestea despre treburile casei, ferindu-se să vorbească despre soţul pe care nu-l iubea. Pentru cele trei femei, cu profundul lor respect faţă de spiritul de clan, el avea să rămână veşnic un intrus. Se născură copiii, nenorocirile vătămară sufletele, rănile se cicatrizară, întărindu-le pentru noi lovituri. Nimic însă nu reuşi să le unească inimile, bărbat şi femeie rămaseră mereu străini şi, în clipele grele, în ceasurile de amărăciune, aproape duşmani.

Iată-le pe Quina şi Maria, umăr lângă umăr, şi nu faţă în faţă, înfruntându-se ca odinioară. Un puternic sentiment de colaborare, care era mai mult decât dragostea, le reunea acum. Îndepărtarea Estinei le revelase faptul că fiecare era un complement valoros, necesar pentru cealaltă. Cu prezenţa ei metodică, calculată, fără şovăieli sau ezitări ale voinţei, mama o ajuta pe Quina, asupra căreia avea o profundă influenţă psihologică, căci dubioasa personalitate a lui Francisep Teixeira, latura lui influenţabilă, gata să cedeze din vanitate, preferând să se lase păcălit decât să fie criticat ca meschin sau judecat drept un om care nu se ţine de cuvânt sau de rea credinţă, se oglindea în fată, era în ea ca un ecou pe care timpul, săpând meandre şi prăpăstii, îl restituie parcă cu şi mai multă claritate. La rândul său, Quina îi era indispensabilă mamei, cu tactul ei politic în relaţii, afaceri, contracte. Era binecunoscută la târg, cu umbrela şi geanta ei de mărgele, salutând aici, alegând vite mai încolo, oprindu-se, întârziind la taclale, foarte populară pentru firea ei impetuoasă, pusă pe glume, gata să dea sfaturi, să rezolve toate neînţelegerile, plină mereu de un interes pasionat pentru toate proiectele şi toate rezultatele. Avea o nemărginită vanitate şi totuşi era timidă, cu o candoare mereu proaspătă datorită ignoranţei şi surprizei, în ciuda cunoaşterii lucrurilor sordide, a realităţilor celor mai crude şi cărora nu le opunea nicio fantezie. Pururi ingenuă, era înzestrată cu acea inocenţă a inimii. Înconjurată până la sfârşitul vieţii de o aură de tinereţe şi de optimism dulce-acrişor, virtuţi pe care raţiunea nu le cunoaşte – căci raţiunea este veştedă şi pârjolită de furioasele experienţe ale conştiinţei.

Treptat, casa din Vessada fusese încredinţată Quinei, şi ea era

acum considerată stăpână absolută în acel mio regat de ogoare, mori, cârduri de găini, căţei pe care îi salvase de la înec şi care lătrau, dându-se înapoi, la străinii care treceau pe drumul din mijlocul proprietăţii. Aceasta a fost o epocă foarte fericită pentru Quina, în care activitatea ei de moşiereasă o obligă să bată drumurile, să cunoască lume de vază, să ia parte la hramuri ori la nunţi, şi să primească daruri de la fini. Era acum considerată bogată şi începuse să fie salutată la intrarea în biserică de femeile de neam. La aceasta contribuia şi prestigiul unchiului său Jose de la Folgozinho.

Izbucnise revoluţia şi el venise de la Porto să-şi instaleze fiicele la moşie, temându-se de răscoale şi de tulburări. El se întorsese la oraş, unde îşi avea postul său, cum zicea, şi unde celula lui de prieteni iluminaţi, sinceri, oportunişti, era în fierbere şi începuse să se ramifice prin ascultare şi molipsire.

— Avem republică, spuse Jose cu glas şovăitor şi îşi sărută soră pe frunte.

— Eşti mulţumit, frăţioare, mă bucur de asta, spuse ea. Şi, dintr-un rafinament de politeţe, puse să se taie cu fierăstrăul coroanele de deasupra blazoanelor pictate în albastru celest şi înconjurate de îngeraşi care împodobeau tăbliile paturilor de fier, prestigioasă achiziţie a Quinei. Iar diligenţa care trecea hurducăindu-se pe şosea, şi care avea pictată cu litere galbene deviza de bun simţ „Mă duc, mă întorc*, arboră patrioticul titlu „Sunt Republican straşnic din Marão “. Vizitiul era însă acelaşi, cu batista în pătrăţele legată la gât, cu lipsa lui de ceremonie jovială care transforma pe toţi pasagerii în pârghii pentru a scoate o roată din nămol, ajutoare credincioase pentru repararea hăţurilor sau a unei osii rupte. Şi aceleaşi erau şi iepele, Rândunica şi Secretară, negre, cu coamele sărace şi lipsite de strălucire, ţesălate sârguincios cu peria. Fetele de la Folgozinho, orfane de mamă, rămaseră aşadar în provincie, îngrijite cu mult zel de Adriana, care acum era măritată. Portretul ei, în rochie de mireasă, cu voal cu flori de portocal, un guler înalt de *guipure,* fusta împodobită de cuiburi de dantelă şi ghirlande de mirt, o făcu să râdă mult pe Estina, care îl primise prin poştă. Avea uneori inexplicabile accese de ilaritate, îi dădeau lacrimile de râs în faţa celor din familie, care o contemplau uşor umiliţi şi tulburaţi. Nu râdea niciodată pentru că ar fi fost ceva de râs sau de lucrurile care în mod obişnuit

suscită glumă şi umorul; râsul era, mai curând, un fel de compensaţie pentru firea ’ei severă, un apel la echilibru. Nu era nimic de râs la fata aceea frumoasă, cu veşmânt de *channeuse* albă, cu voalul nupţial strâns într-o tocă peste părul adunat în creştetul capului. Dar Estina, privind-o, îşi lăsă puţin capul pe spate şi slobozi un hohot surd, monoton, până când bărbatul ei îşi întoarse către ea privirile lugubre şi bănuitoare. El se numea Inâcio Lucas şi era rău la suflet. Se spunea că asmuţise un câine de pază împotriva unui individ care intrase în curte fără să dea de veste şi privise cum omul era sfâşiat în faţa lui fără să facă vreun gest, fără să scoată vreo vorbă. Ţinea bani ascunşi în sertare cu fund dublu nu pentru că ar fi fost avar, ci pentru că îi plăcea să-i ispitească pe cei din jur, aţâţându-le curiozitatea şi instinctele josnice. Îşi învinuia nevastă că îl fură, îşi snopea în bătaie copiii, numai ca să o vadă pe Estina pălind şi frecându-şi mâinile până când i se albeau încheieturile. Cu toate acestea, o iubea. Bănuiala că ea îl dispreţuia îl scotea din minţi, şi, aflând că avusese odată o idilă cu Luis Romão, frumosul învăţător care fugise până la urmă cu o moştenitoare bogată, o urmărise până în pivniţă plin de o furie ucigaşă, aruncând după ea căldările pentru vin. Estina începu să se prefacă supusă, de frica necruţătoarelor lui represalii împotriva copiilor. Nu reuşea totuşi să-l amăgească. După moartea Estinei, avea să spună: „Duşmănia ei era tot ce aveam; şi îmi umplea viaţa. “Se recăsători după aceea cu o femeie muncitoare, încărunţită, uscăţivă, tristă, care se mişca prin casă ca o fantomă, care îi vorbea încet, îi spăla picioarele, îngenuncheată, pe piatra de la vatră, şi care îl îngrijea cu un devotament de doică bătrână. El însă nu mai arătă niciodată interes pentru vreun lucru. Când spunea „nevastă-mea “, toţi ştiau că se referă la Estina. După mai puţin de cinci ani, o urmă pe drumul fără întoarcere.

Cât despre Quina, ea nu părea destinată căsătoriei. Avea mereu veşti de la vechiul ei pretendent. Aşa cum atât de bine prevăzute, el se însurase şi, mărindu-şi astfel averea, reuşise, prin împrumuturi, să-şi jupoaie toţi fraţii. Trăia cu sufletul împietrit de ură, dar conştient că îndeplinea o misiune. Există asemenea mistici ai ca pitalului care se dedică ţelului ales cu aceeaşi fervoare ca un Loyola, întâlnind în calea lor aceleaşi compensaţii şi fericire deplină. O vizita regulat pe Quina de Crăciun şi în Duminica Floriilor, pe lângă alte nenumărate ocazii

în care venea să-i propună una din încâlcitele lui afaceri financiare, să-i dezvăluie confidenţial noul preţ al porumbului, invitând-o ca martor la veşnicele lui procese pentru calomnie, căci cumnatele lui hulpave, sărăcite pe neaşteptate printr-o manevră, un calcul, o viclenie a omuleţului diabolic, îi bombardau uşa cu pietre şi urechile cu un limbaj în care străfulgerau genialităţi ale imaginaţiei. Quina se obişnuise să-l vadă făcându-şi apariţia, firav, discret, molcom la vorbă, cu vârfurile mustăţii aproape împreunându-se sub bărbia ascuţită, ceea ce dădea chipului său un aer melancolic, aproape spiritual. Îi spunea doamnă, căci calităţile comune pe care le aveau amândoi, această declarată fraternitate a ţelurilor, imoralitatea în tranzacţii sau, mai bine zis, moralitatea bazată pe interes, o făceau în ochii lui demnă de tot respectul. Nu exista intenţie pe care el să nu i-o mărturisească, sfat pe care să nu i-l ceară, fie despre un viţel albinos care trebuia omorât pentru că era pe jumătate orb, fie despre un fiu care intra la seminar sau despre nevastă-sa care suferea de bronşită astmatică. Toate acestea o măguleau pe Quina. Întreaga ei viaţă, confidenţele lui asidue, locul aparte pe care îl dobândise poate nu în inimă, ci în mintea lui – şi aceasta era cea mai înaltă preţuire pe care o putea acorda unei femei –, îi făceau plăcere, reuşind să compenseze oarecum singurătatea vieţii fără bărbat, fără sprijinul unui braţ mai puternic şi chiar al unei minţi în care i-ar fi plăcut atât de mult să recunoască o inteligenţă superioară. Plăcerile feminine, dragostea şi pasivitatea spirituală, moftur ile unui sentiment sau ale unui capriciu zămislite de acea euforie tiranică cu care femeile îl copleşesc pe cel pe care ştiu că îl domină numai prin simţuri, toate acestea îi fuseseră refuzate. Îi rămăsese numai satisfacţia de a-şi împlini vanitatea şi de a dobândi, prin forţa personalităţii, tot ceea ce, dacă ar fi fost doar o femeie dominată de temperament, ar fi dat la o parte. Se dărui cu totul ambiţiei de a evolua, de a se ridica, plăsmuind intrigi tentaculare menite să o sprijine în hotărârea ei de a se îmbogăţi, ba chiar mai mult, de a fi cineva. Era obsedată de dorinţa de a-şi mări bunurile şi prestigiul, la început cu scopul modest de a-şi păstra independenţa, plătind datoriile şi corectând iresponsabilităţile tatălui, pentru a-şi reînălţa casa la nivelul de odinioară de credit şi bunăstare. Mai târziu, ambiţiile ei au proliferat ca tribul lui Abraham şi au cuprins întregul

pământ – care nu era un glob uşor turtit la poli, ci spaţiul limitat în care trăiau şi comunicau unii cu alţii, prietenii şi cunoscuţii săi.

VI

TRASE O SPAIMĂ CUMPLITĂ când João, cel înconjurat mereu de ogari şi a cărui cameră, de la capătul verandei, era plină de cartuşe şi fitile murdare de grăsime, înşirate pe comodă, anunţă că urma să se căsătorească.

— Păi ce-ţi veni? Spuse, impenetrabilă, mama. Quina, fără să-şi întrerupă funcţiile de bucătăreasă, întârziind să pună nişte aşchii sub pirostriile de fier, asculta îngrijorată, cuprinsă de temeri, căci nimic nu putea să o sperie mai mult decât apariţia altei femei în casa unde acum numai ea comandă şi lua hotărâri. Se linişti când João îi spuse numele logodnicei. Era o proprietăreasă între două vârste, cu fumuri de nobleţe, care se îmbrăca şi se exprima după felul trufaş şi burlesc al ţărănoilor care, fără ajutorul educaţiei, râvnesc să pătrundă în rân- durile burgheziei. Era urâtă şi aceasta nu păru pe placul mamei. Printr-o contradicţie a temperamentului său atât de nepăsător în faţa unor lucruri efemere ca graţiile fizice, ea se fălea cu faptul că toate femeile descendente şi aliate ale casei Freixo aveau un aspect armonios, deşi nu erau întotdeauna frumoase.

— Nu se poate spune că Teodora mai este o fetişcană, e adevărat, spuse Quina, ceva mai târziu, când, după cina slugilor, se aşezară puţin la taifas, după ultimele rânduieli ale zilei. Mama şedea pe o laviţă în spatele cazanului în care fierbeau cartofi roşii pentru purcei. Lampa cu gaz ardea ou flacără tremurătoare şi sinuoasă.

— Nu asta mă supără. E o nătângă, nici ţărancă, nici cucoană, şi care nu ştie să fte niciuna, nici alta. Nu-mi plac oamenii de soiul ăsta. Îmi plac numai cei care nu pot să fie altceva decât ceea ce sunt sau cei care sunt cu adevărat capabili să se deprindă cu orice ar fi să se întâmple. Sunt pe la noi tot felul de bărbaţi şi de femei cu stare care nu şi-au lepădat niciodată saboţii din picioare sau care şi-au umplut casa cu învăţaţi, ca fratele meu Jose, şi nimeni nu mai ştie dacă el s-a născut pe un pat de scânduri sau în casa din Folgozinho, în mijlocul aiurelii ăleia de tablouri şi vase de China. Sunt şi cei care au fost întotdeauna săraci, nu au slugărit pentru nimeni, sau cei care au muncit la călugări, sau arendaşii copleşiţi de datorii. Cei cărora

nu le-a plăcut să muncească, ca tatăl tău, numai că el, chiar şi când era vorba de femei, nu umblă decât după cele care nu-l puteau face de ruşine. Sau unchiul meu din Freixo, poreclit „lingăul”, chit că îi făcea pe ceilalţi să râdă cu meteahna lui de a lua câte o gustare prin toate casele şi de a-şi adula rudele spunându-le: „Totdeauna te-am iubit, verişoara mea... “. Dar niciodată, nimeni dintre ai noştri nu a vrut să imite obiceiuri care nu erau ale lor, iar când luau asemenea obiceiuri nu o făceau din imitaţie, ci fiindcă, de drept, li se cuveneau. Fratele tău a făcut o căsătorie care ne umileşte. Chiar dacă femeia ar svea atâtea căruţe de pâine câte stele sunt pe cer, e mai săracă decât noi. Aşa cred eu.

Rostise tot acest exordiu fără să înceteze să răsucească între degete fusul, împingând şi retrăgând instinctiv fuiorul din calea flăcărilor, când năruirea vreunui lemn mistuit de foc făcea să se ridice o jerbă de scântei livide şi albastre. Quina îşi amestecă conştiincios ceaiul în ceaşca de lut; era toată cina ei.

— Nu pare rea, sărmana! Zise, cu un aer rezervat. Nu-i plăceau aluziile la caracterele slabe, supuse tuturor influenţelor, şi aspirând la obligaţii şi onoruri cărora temperamentul lor nu le putea face faţă. Susceptibilă cum era, i se părea că vorbele mamei conţineau o aluzie, fiindcă îşi cumpărase nişte pantofi cu găitan, pe care picioarele ei, obişnuite să păşească cu toată talpă, nu li puteau suporta.

— Nu e rea, desigur. Maria dădu drumul firului şi fusul căzu peste grămada de surcele şi coceni de porumb de la picioarele ei. Oricum nimic bun nu poate să iasă de-aci...

Aceasta puse capăt discuţiei între cele două.

João se căsători curând după aceea, dar când venea la Vessada, soţia lui era primită cu răceală şi dispreţ. Maria îi iertă urâţenia, părul creţ care i se aduna în smocuri pe creştet ca la hotentoţi. Nu şi îngâmfarea, ridicolul, pântecul amplu desenat de rochiile strânse sub piept, pălăriile enorme cu pene trandafirii sau cu buchete de flori înghesuite ca foile de varză.

— Nu pot s-o văd în ochi. Niciuna din femeile cu care mă înşela Chico nu mă plictisea şi nu-mi făcea atâta silă. La urma urmei, ele mă onorau. Asta îmi face familia de râs.

Punea în aceste vorbe mult din ironia ei ca o şfichiu- ire de bici şi care o durea mai mult pe ea decât pe cel căruia îi era adresată.

Despre Abel, în schimb, nu ştiau mare lucru. Uşuratic, înzestrat cu un instinct de cupiditate care îl împingea către marile viitori umane, unde banii sunt prada, dacă nu a celui mai capabil, atunci a celui mai oportun, se lăsa în voia speculaţiilor, aventurilor, nu trimitea veşti, şi mama îşi pierdea uneori speranţa că o să-l mai vadă vreodată. Sosi într-o zi, prosper, puţin cam bolnav însă, şi plin de un mare devotament faţă de întreaga familie. Din nou Quina fu asaltată de temeri, foarte impresionată de luxul fratelui, de jiletcile de *pique* cu nasturi de aur şi sidef, de relaţiile sus-puse şi de fervoarea lui subită pentru noutate. Vroia să transforme casa, să ridice noi dependinţe, să clădească terase. Mama râdea cu un umor puţin cam dur şi îi spunea tot felul de vorbe pe care dragostea le făcea să pară binevoitoare, zeflemeli de provincială care îşi bate joc de progres. Pentru ea, Abel continua să fie mezinul frumos cu piele albă, atât de asemănător cu tatăl. Numai că felul lui obositor de a se ocupa cu nimicuri, exagerând impor tanţa oricărui fleac, dornritând în schimb netuiburat pe buza prăpastiei, o făcea pur şi simplu să râdă.

Abel nu rămase multă vreme prin părţile lor. Plecă, fără ca măcar să-şi ia rămas bun, cu vorbe mari şi pline de remuşcare, lăsând în urma lui doar un coş plin de ciorapi rupţi, de cosmetice cu care îşi pomăda părul, care începuse să încărunţească, şi câteva scrisori de invitaţie în casele de vază din împrejurimi, unde mereu se afla câte o fată de măritat. Lăsase de asemenea un proiect de portal pentru intrarea pe moşie, conceput într-un stil distins, dacă nu chiar maiestuos. Doi stâlpi de piatră, care chiar după trecerea mai multor ani arăta ca şi cum ar fi fost proaspăt cioplită, rămăseseră de-o parte şi de alta a drumului. Portalul de fier nu ajunse însă niciodată să fie montat, leii de faianţă albastră nu-şi ocupară piedestalurile, iar intrarea care dădea spre curte, arie, ogoare rămase pentru totdeauna deschisă şi liberă. De pe drum se putea vedea eleşteul înconjurat de ghivece de lalele unde, tot timpul anului, o şuviţă de apă cădea cu un zgomot înăbuşit şi proaspăt, lovindu-se de muşchii de pe margini.

Femeile rămaseră iarăşi singure. Încetase în sfârşit vârtejul de vizite, invitaţii, mese, mesaje care sosesc, curieri care pleacă cu alte bileţele, cadouri care se primesc şi se răsplătesc cu dărnicie, afecţiunile de moment, oboseala prezentărilor,

programelor, zâmbetelor. Abel ţinuse morţiş să plătească singur toate cheltuielile, căci era mai degrabă risipitor decât generos, totuşi şederea lui la Vessada lăsase o amintire de sclavie apăsătoare, pe care nici îndestularea şi nici aurul nu ar fi putut să o răscumpere. Întoarcerea la frugalitate a fost o eliberare.

Totuşi Quina obţinuse un anume profit din convieţuirea eu fauna pe care nu o frecventase niciodată – societatea. Începuse să fie admisă în câte o casă distinsă, unde geniul ei pitoresc de sfătuitoare care glumeşte pe seama gravităţii propriilor sentinţe, îi aducea un relativ succes. Îşi făcu prietene printre femeile care îşi arată cu atât mai multă stimă cu cât se dispreţuiesc mai mult una pe alta şi care îşi dezvăluie secretele toomai celei de a cărei rivalitate au motive să se teamă. Quina le deveni indispensabilă pentru a prezida din umbră această lume secretă, intimă, lipsită de artificiu, în care trupurile sunt eliberate de strânsoarea corsetului, părul zburlit e plin de agrafe şi ace de păr, şi de pe obraz alunecă masca plină de sentimente făţarnice, putere de atracţie, fluid de minciuni şi istovitoare concentrări ale atenţiei. Era binevenită acolo, în acele budoaruri cenuşii, unde asista la înmuierea bătăturilor în apă sărată, la aplicarea reţetelor înrudite îndeaproape cu vechile indicaţii de magie şi fizică primitivă – urina care făcea să dispară crăpăturile de pe piele, lapte de mamă pentru durerile de urechi, amulete de corn, formule, precepte cu iz de harem şi de barbarie, pe care ele le urmau în taină cu acea credinţă în lucrurile în care misterul e o garanţie a posibilului. Cu toate că se prefac supuse că optează pentru avangarda obiceiurilor, femeile sunt în realitate rebarbative la inovaţii. În străfundul fiinţei lor, există o chemare spre primitiv, spre vechime, trecut, spre ceea ce a fost deja încercat şi, în această privinţă, nu cunosc fantezia. Trăiesc poate integrate mai profund în tiparele generice ale vieţii. Bărbatul se lasă influenţat în mai mare măsură de ideile lui despre spaţiu şi timp, circumscriindu-se astfel nu vieţii, ci unei anumite epoci.

Quina pătrundea în aceste alcovuri, în aceste saloane unde femei apatice se odihneau după istovitoarea reprezentaţie a prejudecăţilor. Era ca şi cum în faţa ei s-ar fi deschis larg porţile unei case de nebuni. Câte impu- dori şi dte pasiuni se dezvăluiau tumultoase, câte perversiuni şi câte lacrimi incoerente! Nu aveau clasă, nici lege, nici morală, nici timp. Îşi ridicau în aer braţele pe care le pudrau înainte de a trage peste

ele mmecile capoatelor, se tolăneau somnoroase, dormeau, în timp ce servitoarele le căutau de purici sau le scărpinau pe spinare cu mânuţe de fildeş. Cereau mâncarea rămasă de la prânz, în timp ce, aşezate pe *sieges-perces* sau pe oale de noapte de porţelan, depănau poveşti încurcate de gelozii şi amor.

— Trăiască ciocârlia noastră, sibila! Spuneau, rizând, văzând-o pe Quina. Avea într-adevăr un pas săltăreţ de pasăre, era mică de statură, zveltă, iar când mergea, târa puţin volanul fustei pe podea, În urma ei. Nu-şi pierdu până la o vârstă înaintată prospeţimea, aerul tineresc, care la ea era ca o reflectare din interior. Avea să rămână până la moarte sensibilă la elogii, se înroşea toată de plăcere când cineva îi lăuda vreo calitate. Chiar dacă nu era vorba decât de frumuseţea părului ei alb. Întâlnirile cu aceste doamne o călcau pe nervi. Când le vedea însă capoatele de şaten, cu pete mai vii de culoare acolo unde şireturile începuseră să se descoasă, jupoanele ale căror dantele atârnau prost apretate, sau bonetele care le acopereau părul nepieptănat, fără postise, când îi făceau loc lângă cutiile cu jeratic şi le vedea ochii înroşiţi de lacrimi, cu cearcăne adinei datorate nopţilor de veghe şi ceasurilor petrecute într-o stare de isterie obosită, lugubră, când îi cereau sfaturi sau îi citeau scrisori al căror limbaj nu îl înţelegea prea bine, dar asupra cărora vorbea îndelung, dându-şi cu părerea, Quina exulta. Femeile acestea fără ocupaţie, nemulţumite şi nehotărâte, îi creau treptat obligaţii morale, iar ea trebuia să-şi sporească posibilităţile ca să poată răspunde problemelor care le frământau şi să găsească/osoluţie pentru toate tragicomediile inimii, conştiinţei sau chiar ale sănătăţii. Aşa cum, în slăbiciunea provocată de boală descoperise pe vremuri un tâlc ce o situa dincolo de limitele omenescului, acum, printr-o înlănţuire de sugestii în care dorinţa sa de dominare şi de onoruri juca un rol principal, Quina se văzu introdusă într-o lume ciudată şi tot mai dificilă.

Contesa Monteros deveni adepta sa cea mai asiduă. Rămasă văduvă, era acum o femeie pe deplin conştientă de valorile sale şi care atinsese suprema libertate de a nu mai dori nimic şi de a nu mai aştepta nimic de la nimeni. Îşi vopsea părul în tonuri ce variau de la roşu veneţian la culoarea pieptănăturilor date cu var. Chipul ei care nu avusese niciodată nimic deosebit, în afară

poate de o dulce banalitate în vremea adolescenţei. Acum, prin acel contrast strălucitor, aproape insolent, al părului, devenise frumos. Seniorul din Lago care, ca unic atestat de paternitate, se arăta amator de vorbe de duh oa şi tatăl său, spunea: „La părul acesta roşu nu se potrivesc decât gândurile verzi... “Soţia lui era urâtă, cu picioare strâmbe, foarte veselă şi neruşinat de snoabă. Până şi pentru micile ei recepţii de provincie, îşi comandă rochii la Redfern, folosea *sprits* de pasăre-paradis şi de ibis trandafiriu. Trăia într-o permanentă rivalitate cu Elisa Aida, îi denigra fastul, bătându-şi joc de bibelourile de la Copenhaga, de cutiile cu jeratic pentru încălzitul picioarelor, de jupoanele ei stacojii menite să vindece pojarul. Cei din Lago aveau cai buni, erau risipitori şi se ruinau.

— Tu n-ai copii! Spunea doamna, cu un suspin plictisit. Dar nu ai nici nume de lăsat urmaşilor, căci titlul tău nu se transmite. Numele e singura avere pe care o voi lăsa alor mei!

— Numele şi urmările, ripostă contesa, a cărei minte avea uneori câte o sclipire uimitoare după cei douăzeci de ani petrecuţi alături de soţ, un bărbat toropit de consumul de cocaină, ducând viaţa apatică şi tăcută a celor care în Argentina sunt numiţi *opas.* Trecea drept un om bun la suflet, dar se spuneau despre el poveşti macabre, fărădelegi din acelea care atunci când se întâm- plă pot fi luate drept virtuţi, nelegiuiri care, pentru a deveni dovadă de caracter, de nobleţe şi de bravură, au nevoie doar de factori de timp şi de loc. Contele era o ruină şi Elisa Aida rămase văduvă destul de tânără. Pierderea nu o duru prea mult. Contele fu depus în cavoul pe care era figurată Credinţa legată la ochi. Un portal de gratii căzu în urma sicriului – măsură târzie, spuneau cei care aveau bănuieli asupra faptelor lui din Tucumân, unde fusese aproape la fel de cunoscut ca şi legendarul căpitan Cesar. Elisa Aida rămase devotată blazonului care, după părerea ei, nu putea fi substituit prin onoruri echivalente. Făcea scurte incursiuni în capitală. Unde câţiva paraziţi ai meselor sale, ai ceaiurilor însoţite de tot felul de bunătăţi se străduiau să o convingă să rămână. Dar ea se întorcea mereu în provincie, în locurile unde crescuse şi unde alergase, cu picioarele goale, pe toate potecile ce duceau la biserică sau la casa învăţătoarei. Rămăsese din copilărie cu o dragoste năvalnică pentru viaţa la ţară, pentru uliţele prăfuite pe care le străbătea acum în caleaşca sa verde-închis şi care îi

minuna pe sătenii care se întorceau de la târg, îmboldind vitele şi biciuind porcii îndopaţi care scurmau la marginea drumului. Când Abel, venit odată în trecere pe la Vessada, hoinărise puţin prin tot ţinutul, fusese reţinut la Âgua-Levada de către această femeie tânără, părând încă şi mai tânără datorită meşteşugului toaletei, care reuşise să-l vrăjească într-atât încât îl făcu să o ceară în căsătorie. Ea îi râse în nas, cu un aer ispititor, balansându-şi piciorul încălţat în pantofi de lac, fără toc, cu mari funde, odihnindu-se ca nişte lilieci pe piele, şi cu ciorapi negri, brodaţi.

— Asta nu depinde de mine... Să-ţi dea răspunsul unchiul meu, contele.

Astfel Abel fu respins cu o aluzie macabră şi cu un hohot de râs. Povesti acasă totul, în timpul cinei, pe când tăia bucăţi din urechea de porc cu fasole, lovind tacâmurile unul de altul, cu îndemânare, ca pe nişte florete. Pasiunea îi înteţise pofta de mâncăruri substanţiale; rupea cu dinţii ligamentele de gâscă, curăţa perele de Morim cu un gest molatic, distrat, cam necuviincios, ca şi cum ar fi dezvelit pieptul contesei, dând la o parte dantelele de Irlanda ale cămăşii. Quina îl asculta cu aerul ei de împotrivire îndărătnică, pe care ştia totuşi să o facă să pară delicată.

— Nu e deloc imposibil, spuse, amestecând mâncarea în farfurie, fără s-o guste.

— Răspunsul contelui? Ah, aştept s-o văd şi pe asta...

— S-a mai văzut... insistă Quina. Însă fratele nu o mai asculta, cerea altă farfurie cu mâncare sau gonea pisicile ce se plimbau încolo şi îneoace pe laviţă, atin- gân-: lu-i faţa cu cozile, când el se aplecă să ia şervetul. Ea rămase gânditoare, puţin îmbufnată.

La miezul nopţii, se aşeză pe pat şi începu să se roage. Maică-sa dormea, gemând şi sforăind uşor, înfofolită în cearşaful vechi, de mătase. Afară, clarul de lună albăstrea atmosfera ce părea o ţesătură subţire de metal, desenând profilul stogurilor în formă de fus. Quina se rugă îndelung; la început rostind clar cuvintele, apoi bolborosindu-le, pătrunzând într-o adâncime a gândului care o golise de simţuri, lăsând-o conştientă numai de intensitatea dureroasă a inimii. Suferea. O sudoare vâscoasă îi curgea pe spinare, pe frunte, mâinile îi erau ca de piatră, atârnându-i grele, în poale. Apoi până şi senzaţia de suferinţă o părăsi, simţi cum se pierde într-o dimensiune stranie unde

exista numai ea, o conştiinţă subţire, dar strălucitoare, ca un filament de lumină ce pâlpâie, gata să se frângă, să se risipească, să se dilueze. Şi atunci teamă o făcu să se întoarcă. Se cutremură toată de spaimă şi se strădui să revină la o percepţie normală. Îşi simţi chipul îngheţat şi inima bătând nebuneşte, apoi din nou durerea, o angoasă chinuitoare puse în întregime stăpânire pe fiinţa ei, torturându-i fiecare nerv şi fiecare celulă.

— Mamă! Spuse ea, zgâlţâind-o pe Maria care se răsuci în pat încă adormită, dar cu ochii larg deschişi, pironiţi asupra ei ca într-un efort de concentrare a atenţiei- Trezeşte-te! Vorbeşte-mi, nu mai dormi!

Nemişcată şi resemnată, Maria începu să vorbească. Glasul ei era mai neliniştitor decât tăcerea, spunea lucruri banale, îşi amintea de scene din trecut, vorbea despre treburile de a doua zi, comenta hărnicia vreunei slugi sau delăsarea alteia, făcea planuri căscând şi suspinând, dregându-şi mereu vocea răguşită de bătrâneţe. Quina nu răspundea. Îşi rezemase capul de tăblia de fier a patului şi ascultă, străduindu-se să urmărească toate cuvintele, să le priceapă înţelesul, să le simtă realitatea şi să se apropie de ele. Gând glasul mamei începea să scadă şi să se stingă, o îndemna să continue, zicându-i „vorbeşte”, cu o intonaţie neliniştită, înspăi- mântată. În cele din urmă, fu la rândul ei răpusă de oboseală şi se prăbuşi pe pat sub povara somnului, ră- mânând liniştită ca un trup părăsit de viaţă, ţeapănă, aproape fără să mai respire. Când se trezi, soarele era de mult sus pe cer, în spatele pilcurilor de pini şi pe arie se auzea zgomotul ritmic făcut de argaţii care băteau fasolea cu îmblăciul. Maria intră în cameră fără să o privească, căută ceva prin sertare, apoi ieşi. Mai târziu, când se duse în bucătărie, Quina se prefăcu că nu se simte prea bine, se văită că e bolnavă, toată ziua fu preocupată să se justifice faţă de sine însăşi. Era într-adevăr foarte amărâtă, orice vorbă i se părea o aluzie dureroasă care o rănea, provocându-i remuşcări, făcând-o să se simtă inferioară. În realitate nimeni nu o băga în seamă, poate doar maică-sa care încerca să o ocrotească, înconjurând-o însă cu atenţii prea subtile ca să pară neobişnuite.

Noul abate, care abia de curând îşi luase în primire turma de credincioşi, veni la Vessada într-o vizită de prezentare. Era un bărbat spătos, jovial, suferind de ficat. Se aşează lângă cămin, îşi

întinse picioarele, cu tălpile cizmelor de vânătoare întoarse spre foc, şi vorbi despre enoriaşii săi, cu toţii oameni nevoiaşi care aveau mai multă nevoie de înţelegere în viaţa pământească decât de rugăciuni latineşti pentru viaţa de apoi. Cum începuse să plouă, luă masa împreună cu Abel în camera de primire care se îmbogăţise cu un bufet cu plăci de marmură şi uşi cu sticlă verde, zgrunţuroasă, precum şi cu o jardinieră pe care se înălţa un morman de fructe înghesuite ca într-o gamelă.

— Ce frumos este, spuse el şi arătă cu furculiţa câmpuriâe înclinate în pantă, strălucitoare din pricina ploii, răspândind o răcoare uşor depresivă, neliniştitoare, pentru că totul părea foarte bine delimitat, închis şi fără orizont în valea aceea unde apa se aduna în vârtejuri, fără să se reverse în torente, unde copacii încetaseră să mai crească şi chiar siluetele argaţilor ce se vedeau trecând ou cazmaua pe umăr păreau o imagine a solitudinii. Se spune că pământul înrobeşte, dar nu e adevărat. Ah, ce n-aş da să am şi eu o palmă din acest pământ.!

Abel izbucni în râs şi profită de prilej pentru a începe o discuţie zeflemitoare, cam înţepătoare şi dezlî- nată, din acelea după care se dădea în vânt atunci când începea să se simtă în largul lui. Numi enoriaşele care îi erau hărăzite, printre ele era poate şi ccntesa Monteros, o fărâmă din pământul ăsta bun care te înrobeşte, dar pe care ai chef să-l semeni. Abatele se prefăcu că nu înţelege gluma, arboră o gravitate de circumstanţă, zâmbind totuşi din vârful buzelor. Era un bărbat cu o oarecare experienţă, transferat aici dintr-un cătun din Minho, de la malul mării, unde turma lui era formată dintr-o mână de culegătoare de alge care se împărtăşeau doar înainte de spovedanie şi care, la douăzeci de ani, erau deja femei bătrâne, cu dinţii stricaţi şi cu picioarele deformate de silitră.

— Am auzit că se va căsători, povesti. Cu cineva din afară, un bărbat cult, cu o poziţie strălucitoare.

— Se va căsători? Spuse Abel uluit şi rămase taciturn pentru tot restul după-amiezii. Văzându-l morocănos, soră-sa se apropie de el, tatonă terenul, cercetându-l.

— E din pricina contesei? Nu te amărî, spuse ea, nu se va mai mărita niciodată.

Nu-şi premeditase cuvintele, dar siguranţa cu care le rostise o surprinse chiar şi pe ea însăşi; şi, în faţa insistenţelor lui Abel, care îi cerea lămuriri mai concludente, se enervă, se repetă, se

contrazise singură, la început cu înflăcărare, apoi tot mai obosită. El se irită, o numi nebună, vrăjitoare, fiinţă fără minte, şi plecă de-acasă înfuriat că îi dăduse ascultare. Două zile mai tiran, părăsea casa din Vessada.

De ziua morţilor, după cules, Quina o văzu pe contesă în cimitir, stând în picioare în faţa mausoleului de uşa căruia agăţase o coroană de pasiflore cu o panglică lată de *moire* violet, pe care erau imprimate, cu litere de aur, cuvinte de regret. Avea un aer funebru, îmbrăcată cu un fel de mantie de otomană de culoare închisă, cu brandemburguri prinse cu agrafe pe piept. Un smoc de pene de cocoş i se revărsa peste pălărie, ca un buchet de frunze de toamnă într-o glastră. O salută pe Quina înclinând scurt din cap, fără să zâmbească.

— Ştii, vreau să-ţi vorbesc, îi spuse, trecând pe lângă ea.

Era o zi aspră, înnorată, vântul răvăşea şalurile femeilor şi le smulgea de pe cap basmalele negre. Luminările înfipte în pământ lângă mormintele sărace sau în sfeşnice de sticlă şi de alamă pâlpâiau, se stingeau, iar mirosul de ceară, de crizanteme mărunte, care se scuturau peste morminte, părea că pluteşte foarte jos, târându-se după aceea înapoi, spre locurile de unde se ridicase, purtat de rafalele de vânt. Quina se ruga, cu mâinile încrucişate pe piept în faţa mormântului modest al tatălui său şi al fratelui! Abilio. O dală de piatră, cp nursele gravate în alb, aproape şterse, o bucată de pământ moale unde ploaia se aduna în băltoace, toate astea reprezentau cel mai important agent moral al omului, al lumii – moartea. Maria se aplecă să îndrepte o floare într-o vază veche, cu marginile ciobite, care era folosită numai pentru asemenea ocazie.

— Diavolii ăştia au răsturnat-o… bombăni ea, fără să ţină seama de locul unde se afla. Resturile lui Chico al ei, al galantului risipitor, cu frumoşii lui favoriţi bălai. Se aflau aici. Dar ea iubea numai viaţa şi, de aceea, numai ceea ce poate supravieţui. Iubea încă cruzimea lui iresponsabilă, pielea albă, mâinile care nu-şi pierduseră niciodată moliciunea, cutezanţa şi demnitatea lui de om cam paradoxal, fiecare din vorbele pe care le rostise, ochii lui pe care pleoapele piezişe îi făceau să pară triunghiulari. Ce rămăsese din el şi era îngropat aici merita însă mai puţină grijă, mai puţină preţuire decât vechea vază albastră ale cărei margini răsfrânte fuseseră sparte.

Când ieşiră din cimitir, contesa îşi trimise vizitiul cu un bilet la

Quina. Vroia să-i vorbească – repetă. Şi buchetul verde întunecat de pene de cocoş al pălăriei părea că face semne prietenoase de la fereastra trăsurii.

VII

DIN ZIUA ACEEA DEVENIRĂ prietene. În timp ce-şi mânca fiertura de castane, tradiţională de ziua morţilor, Quina medita la volubilitatea insinuantă a contesei cu care stătuse de vorbă în dimineaţa aceea. Contesa se referise în treacăt la Abel cu o uşoară rezervă, distrată, apoi, după un şir de banalităţi, ceruse explicaţii asupra celei mai bune metode de a vopsi inul şi întrebase cum se face dulceaţa de vişine. Quina nu-şi venea în fire de uimire. Acea consultaţie atât de familiară o umplea de mândrie şi se convinsese, fără greutate, că era vrednică de ea. Flecară cum era, nu lăsase ca prima efuziune a întâlnirii să se răcească şi să dea prilej pentru o despărţire pripită. Vorbise mult, cu mare risipă de cuvinte, plină de o recunoştinţă extaziată faţă de femeia care o privea cu un zâmbet răbdător, în timp ce bătea cu vârful umbrelei încet şi cu insistenţă în covoraşul de culoarea caramelei, din trăsură. Credincioşii, care se învârteau rugându-se în jurul lespezilor de pe morminte, se împrăştiaseră; vântul grămădea pe la colţurile zidurilor petale de crizanteme murdare de ţărână. Scoţând de sub mantie un ceas minuscul al cărui capac se deschise cu un pocnet suav, contesa spuse:

— Vino într-o dimineaţă pe la mine. Acum e târziu. Râse jovial, înfăşurând pe degete lanţul de la ceas. Ale cărui verigi de aur se agăţau de plastronul de tul negru. Am mare nevoie de dumneata. Ştiu că eşti o bună sfătuitoare...

Quina se înroşi de surpriză şi de uimire. Deci asta se spunea despre ea? Harul ei straniu de virtuoasă a rugăciunii nu se răspândise prea mult, în parte pentru că se temea să nu compromită casa din Vessada, expu- nând-o unei publicităţi din care nu ar fi lipsit batjocură şi dispreţul. Era aşadar mai cunoscută ca proprietăreasă destoinică a cărei isteţime o făcea să se îmbogăţească, decât ca un suflet care mângâia necazurile celorlalţi şi care atingea, prin rugăciune, o stare de extaz inexplicabilă pentru o fire atât de obişnuită, înclinată spre intrigile cele mai meschine şi spre şiretlicurile finaciare cele mai josnice. Nu-i displăcură cuvintele contesei. În cele mai ascunse meandre ale firii sale, existase întotdeauna mult zbucium ce se

traducea prin pizmă şi acreală, îndreptate nu numai împotriva claselor privilegiate cât şi a tuturor celor ce încercau să pătrundă în rândurile acestora. Un amestec de teamă neputincioasă şi de imbold la luptă clocotise mereu în străfundul fiinţei sale. Nu ştia să-şi cultive ambiţiile, ştia doar să se impună pretinzând triumful imediat. Nu avea suficientă imaginaţie ca să facă planuri, să aştepte. Înţelegea numai momentanul şi doar această îşi dorea să dobândească. Tot ceea ce nu ascultă de un plan durează doar timpul înfăptuirii sale şi nu are nici gloria, nici amprenta faptelor omeneşti, care poartă în ele un suflu de depăşire şi de eternitate.

Invitaţia contesei o lăsase perplexă. Educată aspru, printre oameni pentru care relaţiile între fiinţe reprezintă o ecuaţie din care nu se extrag fantezii, Quina ştia că femeia aceea, căutându-i intimitatea, o chema într-un fel sau altul pentru propriul ei folos. Încerca să se amăgească şi să ignore gestul ca omagiu faţă de sine însăşi, dar când primi o nouă invitaţie să o viziteze pe contesă în micul ei palat din Agua-Levada, o clădire mare de culoarea garoafei, într-un peisaj oarecum arab, cu palmieri, nu şovăi să se ducă.

Elisa Aida era una din acele femei, des întâlnite în orice epocă, care ies rar din casă şi cărora le place să rămână toată ziua în capot, într-o atmosferă nesănătoasă, bând ceai, ciugulind bunătăţi, trăgând de limbă pe femeile trimise prin casele din ţinut după noutăţi. Avea o natură echilibrată, dominată însă de trufia grotescă care atinge toate clasele şi care iese la iveală în clipa în care individul începe să confunde uneltirile întâm- plării cu propriile sale merite. Trăia înconjurată de o curte gata să-i facă pe plac, gălăgioasă, adulatoare, versatilă, miniatura unuia din acele pavilioane de concubină sau de regină arabă, care adăposteau mulţimi de sclave, de auguri, mesageri, măscărici, conjugându-şi forţele într-un vârtej de conjuraţii şi de fleacuri, într-o vorbărie ameţitoare, o foială constantă, trântind uşi, iţindu-se după draperii, alergând cu o poruncă, întorcându-se cu o recompensă, umplând aerul de o voie-bună întretăiată de râsete şi scandaluri, de prevestiri, de dorinţe şi de lehamite. Tocmai pentru că iubea această existenţă leneşă şi risipitoare în acelaşi timp, contesa nu se obişnuise niciodată cu capitala. Sindrofiile o plictiseau, eticheta îi veştejea originalitatea, locurile rafinate, unde, pentru a fi interesantă mai mult decât vrednică

de interes, ar fi trebuit să se ostenească învăţând moduri noi de comportare şi de simţire, o călcau pe nervi. Îi plăcea, în schimb, să se simtă o mică suverană, fără a trebui să renunţe la comodităţile ei neglijente: părul necoafat, capotul cu care rămânea peste zi, cu catifeaua nasturilor roasă de o folosire prea îndelungată, cu poalele arse de tăciunii din cămin. Chiar dacă era neîngrijită, chiar dacă talpa papucilor era scorojită din pricina cutiilor cu jăratic, chiar dacă mesteca temeinic mâncărurile ce îi erau servite în dormitor pe tăviţe lăcuite, chiar dacă purta oribilul ei halat de flanelă a cărui glugă arăta ca un cort prăvălit peste cap, aici ea era unică, era stăpâna. Primea câteodată seara, când organiza mici concerte de pian şi recitaluri cu notabilităţile locului, şi câţiva artişti pe c?.re îi angaja fără să-i cunoască, ca să dea prestigiu seratelor. Atunci se îmbrăca ca o regină, cu museline negre căptuşite cu tafta, iar briliantele ei albastre erau renumite în giuvaergeriile din Porto, unde le trimitea la curăţat. Rochiile se demodau, fără să-şi piardă mirosul de nou, fără să li se şifoneze vreun pliu, fără că vreun voal să fie găurit de broşele pe care seniorul din Lago le numea „farurile văduvei**. Se simţea bine numai în adăpostul nu prea rafinat al casei sale, în alcovul unde bucătăreasa venea să propună meniul, prăjituri de cofetar, pe care le adora, cu glazuri de bomboane. De fulgi de zahăr, de creme în care se amestecau coloranţi şi pe care nu ajungea să le guste. Intimitatea, tirania asupra voinţei celorlalţi, plăcerile cu care se răsfăţa singură, constituiau argu r” ~ntul cel mai puternic care o împiedica să se recăsătorească. Se temea de tutelă, de dominare, de traiul incomod alături de un bărbat care ar fi mânuit-o cum ar fi vrut, i-ar fi schimbat tabieturile şi ar fi făcut-o să-şi piardă lumea de care se bucura ca o Cenuşăreasă şi ca o prinţesă în acelaşi timp. Deşi îi plăcea să fie curtată şi savură galanteriile, nu se gândea să-şi aleagă alt soţ. Această până când viaţa ei lipsită de neprevăzut primi şocul unei experienţe foarte amare care, ea singură, ar fi fost de ajuns să o facă să-şi piardă încrederea în valorile pe care i le admirau musafirii în; timp ce-i digerau prânzurile.

Fiind o femeie cu pozfţie înaltă, al cărui nume figura în anuare, primea o mulţime de invitaţii şi cereri de binefacere, reviste pe care nu le ceruse, jurnale la care nu era abonată, scrisori de la prieteni pe care nu-i văzuse niciodată şi de la rude

pe care nu le cunoştea. Într-o zi primi prin poştă un volumaş pe care îl deschise fără să vadă ce scria pe el şi-l răsfoi neatentă. Erau versuri. Obişnuită cu omagiul autorilor săraci, se crezu din nou onorată de curtoazia vreunui bard care cântă pentru a cere mai eroic de pomană. Când, după un timp, îi ajunse în mână hârtia cu suma de achitat, se simţi victima unei capcane. Şi avea dreptate. Blazonul nu putuse să-i şlefuiască imboldurile ce o făcuseră vestită în copilărie printre ceilalţi copii, care se temeau de ea şi de bidonul de aluminiu cu care speria păsăretul din crâng şi împărţea scatoalce în capul inamicilor, seara, când alerga să aducă laptele de la stână. Căută cartea, o trimise înapoi cu o tăietură cu cerneală pe ambalaj, deasupra căreia scrise cu insolenţă o batjocură înţepătoare: „Nu ţine chestia…” Răspunsul sosi sub forma unei scrisori. Când o citi, surâse, muşcându-şi buzele, dezorientată de spiritul crud, sfredelitor şi fin, de frazele lăsate în suspensie, suave, călduroase, presărate cu o ironie profundă care rănind, mângâia. Răspunse la rândul ei, cerându-şi scuze pentru lipsa de eleganţă. Acesta fu începutul unei lungi corespondenţe din ce în ce mai înflăcărată, plină de scânteieri de vervă, de râsete înăbuşite, de melancolii vagi, de aluzii foarte intelectuale, cu citate din D’An- nunzio şi din Omar Khayyam. Erau droguri ale căror efecte le resimţi în curând. Tremura când un cuvânt lăsa să transpară un elan de pasiune, ochii i se înceţoşau, zilele se scurgeau cufundând-o într-o uitare de şine de care nu îşi dădea seama. Încerca să privească toată povestea că pe un amuzament, pe care îl obţinuse fără că ritmul plăcerilor ei să aibă de suferit. Dar, încetul cu încetul, începură să o dezguste toate distracţiile, toate relaţiile, se învârtea neliniştită de la o fereastră la alta, privind în bezna nopţii, atrasă de singurătate, în timp ce la pian doamna din Lago cânta lieduri de Schubert cu vocea ei gâlgâitoare şi stridentă. Ştia prea puţine lucruri despre misteriosul corespondent. Presupunea că era tânăr. Deducea însă din scrisorile lui o prudenţă sentimentală, şi, în acelaşi timp, un curaj liniştit de a-i vorbi despre dragoste, de care niciun tânăr nu ar fi fost în stare. Până la urmă pasiunea puse stăpânire pe ea, şi Elisa Aida renunţă să i se mai împotrivească, orbită de curiozitate. Îi mărturisi că îl dorea şi că îl iubea. Se declară învinsă, istovită de efortul de a şi-l zugrăvi în minte, de a-i conferi realitate, nerăbdătoare să vadă întrupată o fantomă

care, în fiece clipă, împrumuta o formă nouă.

Un chip nou şi al cărei mister o atrăgea mai mult decât un zeu care şi-ar fi deschis braţele să o cuprindă. Îi scrisese întotdeauna cu mâna stângă, dar o obosise şi acest artificiu. Vroia să i se înfăţişeze, să-l învingă cu splendorile averii, cu farmecul ei de femeie care se cruţă pentru a nu îmbătrâni, în ambianţa încărcată de obiecte de preţ, cam burleşti, în care se ghicea mai mult intenţia de a poseda ceea ce era scump decât ceea ce era frumos, denunţând mai mult pasiunea pentru fast decât bunul gust. Îi ceru să o viziteze, arătându-i, cu o anume cutezanţă graţioasă, că îl aştepta şi că era încredinţată că el va veni. Între timp, printre cumetrele, servitorii şi prietenii casei, uniţi ca să pândească şi să facă comentarii, iubirea aceea devenise un fapt hotărât. Nici contesa nu îşi refuza planurile de viitor. Bucuria logodnei o făcuse să reîntinerească, gata să îşi calce jurământul de văduvie perpetuă şi să primească un nou stăpân. Intriga romanescă cu misteriosul corespondent o zăpăcise de-a binelea. Îşi recăpătase convingerile virginale, cu care femeile sunt risipitoare chiar şi după ce şi-au dăruit, de atâtea ori, inima. Se pregătii să îşi primească eroul, cumpără o mulţime de rochii care, fără a fi indiscrete, sugerează intimitatea, şi care se cheamă *tea-gowns.* Le probă în faţa oglinzii ovale şi puse în acest examen tot teribilul simţ critic al unei femei care iubeşte. Găsi că era plină de o seducţie aproape candidă, cu tunicile largi din *foulard* de culoarea nalbei, de batist rozaliu cu motive croşetate, dezvăluind câte o rotunjime, şi cu mâneci prinse în pliuri de dantelă ce se deschideau ca un evantai când ridică braţul. O abundenţă de stiluri – grecesc, cu sobrietatea sa statuară, cu pliuri care cad cu o maiestate parcă întâmplătoare; secolul al XVIII-lea, cu fru- fruul volanelor, cu *paniers,* cu ghirlande de păstoriţe de comedie; Thermidor, cu decolteurile „de victimă”, antichitate recreată de David şi transformată în muză de cafe-concert, cu eşarfe care flutură lăsând în urmă un parfum dulce, escarpini de balet alunecători –, toate acestea le strângea şi le îmbrăca, le scutură cu un fel de alint, le aranja pe sofale, cu gesturi visătoare, întrevăzând triumfuri de scenă şi succese de culise.

Aici ajunseseră lucrurile când sosi răspunsul la invitaţia ei nerăbdătoare, la cuvintele pe care se străduise să le facă să sune sincere. Era o carte de vizită şi spunea simplu: „Nu ţine

chestia”. Acesta a fost sfârşitul romanului. Quina îl prevestise deja, pe când la Âgua- Levada domnea încă o atmosferă de gală şi se făceau intense preparative de primire. Când Abel îşi luase rămas bun, făcând aluzie la rana pe care o purta în inimă, îi spusese contesei care, fără a-l lua în seamă, încerca să-şi prindă podoabe în păr, ţinând câteva agrafe în colţul gurii pe care le lăsa deoparte, ca să poată vorbi:

— Păreţi o mireasă. Şi totuşi, chiar astăzi sora mea mi-a spus că n-o să vă mai căsătoriţi niciodată!

— Aşa a spus? Se miră Elisa Aida, luând o ţinută semeaţă în fotoliu şi scoţând piciorul după moda lui La Tour de sub volanul rochiei de flanelă liliachie, strânsă pe talie cu cordoane de mătase neagră.

După catastrofa provocată de refuzul ruşinos al iubirii ei, al bibelourilor orientale aduse din călătoria la Ccnstantinopol, al veniturilor de pe pământurile mănoase, al farmecelor bine conservate, ea îşi aminti de profeţie cu un soi de entuziasm duios – căci e ştiut faptul că femeile care suferă un afront, un eşec sunt gata să-l uite, îndată ce îl pot pune pe seama prevestirilor, vrăjilor sau predestinării. Quina căpătă atunci mare interes în ochii ei şi trimise să o cheme. Când Quina intră în alcovul-budoar, înţesat de mobile felurite, de obiecte desperecheate şi inutile, dădu peste o femeie zveltă. Frumoasă, cu acea langoare care c deja un declin spre bă- trâneţe, încetând să mai fie o pretenţie de fragilitate pentru a deveni, încetul cu încetul, un semn de decrepitudine. Contesa îi întinse mâna fără să dea drumul din dreapta lopăţicii de bronz cu care răscolea tăciunii, făcând grămăjoare de cenuşă.

— Trăiască sibila! Zise cu mai multă veselie în glas decât pe buze. Îi arătă cu lopăţica un scaun, apoi continuă să scobească cratere în cărbuni. Funinginea se ridica şi i se lipea de păr, umedă şi întunecată. Admiratorii săi, de care se lovea la tot pasul, nu ar fi1 recunoscut-o în clipele acelea. Purta o *matinee* aproape sordidă, gen Imperiu şi al cărui guler de dantelă era pătat de cafea şi de gălbenuş de ou. Chipul ei avea paloarea pielii nespălate, încreţită de prostraţie şi de somn. I se adresă Quinei ca şi cum ar fi fost o veche prietenă în faţa căreia vorbele ceremonioase sunt de prisos.

— E o nebunie de-a mea, dar aş dori să te întreb ceva: dacă te-ar jigni cineva de moarte, ai ierta, ai plăti sau ai uita?

— Aş ierta un copil, i-aş plăti-o unei femei; dacă ar fi vorba de un bărbat, aş uita.

— Ah! Contesa o privi pe Quina cu oarecare uimire, începuse să o respecte, înainte chiar de a o fi înţeles. Aşa crezi deci?!

Flecăriră nmândouă toată dimineaţa, deveniră foarte intime într-un anumit plan al confidenţelor casnice, fără a ajunge însă la mărturisiri personale. În fond, nenumărate şi insolubile chestiuni de amor propriu, de rasă, de clasă, precum şi faptul că în plus erau rude apropiate, le ţinea într-un fel de alertă, le imprima o atitudine rigidă, închisă, fără posibilitate de înţelegere şi pe care, de altfel, nu doreau să o limpezească. Draperiile de culoarea muştarului, tivite cu ciucuri de pluş, făceau aerul înăbuşitor, abia lăsând să intre o lumină iernatică, aproape pierită. Pisici cu blană înspicată, măruntă în dreptul urechilor, exemplare scumpe de culoarea scorţişoarei sau de un ciudat albastru-cenuşiu, dormeau lângă foc, cu spinările rezemate de învelişul de aramă cu arabescuri al căminului. Săreau, cu mişcări bruşte şi elastice, pe labele căptuşite cu pemuţe de carne rozalie şi cădeau fără zgomot pe covor, mişcându-se cu o unduire nervoasă, ca şi cum o mângâiere subită le-ar fi trecut pe sub piele. Era un miros pestilenţial de animale încarcerate. Tăvi şi recipiente cu ceaiuri de plante, resturi de prăjituri se vedeau pe taburete şi pe comodele ale căror sertare acoperite cu marchetării mărunte de sidef şi de fildeş erau pe jumătate deschise, înţesate cu lucruri inutile, peceţi şi ceară aurie, teancuri de cărţi de vizită în tonuri pastel, cu pete roşcate de vechime şi pe care, sub numele contesei, era imprimată în relief coroana cu nouă vârfuri de culoarea scarabeului. Contesa o trata pe Quina cu o familiaritate uşor dispreţuitoare care, totuşi, însemna mai mult decât toate reverentele amabile adresate femeilor de acelaşi rang. Puterile ciudate pe care i le bănuia nu o făceau să o admire, ci să şi-o însuşească precum un bun mobil, o pasăre cântătoare; vroia să o considere printre proprietăţile casei sale, să fie generoasă, nobilă, delicată, sinceră şi plină de fervoare faţă de ea, dar toate acestea nu ar fi putut-o niciodată determina să o considere egală sieşi.

— Ah, Joaquina Augusta, spuse ea, dându-şi osteneala să pară gânditoare, or fi mulţi oameni ca dumneata pe lumea asta? Dumneata rosteşti o profeţie ca şi cum ai vorbi de un fleac.

— Cine m-ar asculta altfel?

— Poate că ai dreptate. Şi contesa începu să-şi contemple papucul turcesc, care apărea ca un botişor de nevăstuică de sub poalele rochiei plină de pete. Eşti atât de tânără. Pari încă tânără! Nu e vorba de tinereţea trăsăturilor, de obrazul proaspăt, cu culori încă vii. E altceva. Un reflex de vitalitate care nu pare a fi doar rezultatul unei bune forme fizice. Poate că eşti chiar bolnavă. Şi ai aproape cincizeci de ani…

— Da' de unde, sări Quina, exultând, dar şi acră în acelaşi timp. Sora mea Estina, care e mai mare decât mine, ar putea să-şi aducă aminte de dumneavoastră pentru că aţi avut aceeaşi învăţătoare. Dar eu am auzit de contesa Monteros doar când v-aţi căsătorit. Din când în când, vă zăream în trăsură pe vremea praşilei, când mă duceam la naşa mea Balbina. Eram foarte mică când am început să mă duc pe acolo.

— Dar eu, de fapt, aveam doisprezece ani când m-am măritat.

— Paisprezece. Doisprezece avea verişoarea mea din Souto când a născut doi băieţi gemeni.

Pe chipul contesei apăru o grimasă dură, de autoritate, care se risipi imediat. Apoi începu să râdă. Nu mai ştia prea bine ce vârstă avea. O uitase din proprie voinţă şi i se întâmpla să se bucure de un fel de linişte de moment, ca şi cum ar fi întârziat împlinirea unei legi amare, având impresia întrucâtva desperată că reuşea să oprească timpul şi că îl trăgea pe sfoară. În fiecare an, îşi sărbătorea aniversarea cu un ospăţ în uriaşul salon de la parter unde aprindea patru sute de luminări parfumate cu ambră. „Felicitări, felicitări14, spunea seniorul din Lago, fixând-o cu o îndrăzneală rece, pe care obişnuinţa o făcea să pară neglijentă şi fraternă, în loc să fie cinică. Dar Elisa ştia că o felicită numai pentru mantia de tul cu franjuri de aur sub care părea înfăşurată ca o frumoasă mumie în fâşii de sifon şi şaten.

Cu toate acestea, în tonul Quinei nu fusese niciun fel de premeditare sau lipsă de respect. Sau poate că fusese? Oricum armonia între cele două fusese uşor tulburată. Şi va rămâne mereu între ele o prudenţă, o observaţie încordată, o înţelegere fină a cugetărilor prea puţin limpezi, de o parte şi de cealaltă. Se înţeiegeau bine, fără să se stimeze; îşi împărtăşeau secrete d^testându-se, ca şi cum acestea ar fi fost smulse prin violenţă sau înşelăciune. Cu toate acestea, aveau să se dovedească capabile de cea mai deplină admiraţie una pentru cealaltă.

Simţind chiar un curaj aproape insolent, o afecţiune vie şi salvatoare care părea foarte aproape de ură.

— Te apreciez foarte mult, spuse contesa. Era semnalul de despărţire. Cu vârful degetelor, dădea la o parte marginea perdelei, ca să vadă dacă sosiseră cei din Lago, invitaţi la masă. „Foarte mult “, repetă. Cu un fior şi un sentiment de compasiune faţă de sine însăşi. Elisa Aida începu să-şi desfacă nodurile halatului murdar, înainte de a lovi de două ori în minusculul gong care o chema pe cameristă. Ardea un foc puternic în căminul deasupra căruia erau înşirate porţelanurile de Copenhaga, ridiculizate de doamna din Lago, alături de un lighenaş vechi pentru bărbierit pe care contele îl folosise întotdeauna pentru că – spunea – era un „vas de Rato “şi avea patină. Mirosul de animale în cuşcă devenise mai greţos, mai acru.

— Pe mâine, Joaquina Augusta. Şi contesa făcu un semn cu mâna, ieşi din cameră, târând după sine halatul şifonat. Încălţată numai în ciorapii care i se încreţeau pe glezne. Quina mai aşteptă un ultim salut, încă o vorbă. Dar contesa uitase de prezenţa ei.

În aceeaşi dimineaţă se duse să o vadă pe Estina. Faţa ei, singura care îi rămăsese, căci, din nefericire, cei doi băieţi muriseră la o vârstă fragedă, suferea de halucinaţii. Fugea de acasă şi hoinărea pe câmp nemai- ştiind să se întoarcă dacă nu o aducea cincva înapoi, provocând la fiecare pas spaime de moarte. Quina o găsi aşezată pe trunchiul doborât al unui eucalipt, privind cu atenţie furnicile care urcau pe zid, în procesiune.

— Dă-mi binecuvântarea, ceru ea. Şi rămase în aşteptarea răspunsului Quinei, cu un aer de extremă preocupare, ca şi cum s-ar fi temut că nu va primi răspunsul pe care mintea ei îl socotea potrivit. Era o fată înaltă, cu bărbia proeminentă şi zâmbet ambiguu, aproape ironic.

— Nu e prea sănătoasă, explicase Estina, cu un ton vag de fatalism, de pasivitate. Ea era aceeaşi femeie frumoasă, austeră şi rece. Dobândise cu vârsta o maiestate uşor filosofică, un laconism mai acentuat care dădea impresia unor reacţii întârziate, nefiind, de fapt, decât o înţeleaptă economie de energie. Avea părul aproape alb, devenise corpolentă şi, în general, îmbătrî- nea; dar fără să pară doborâtă de viaţă şi fără

să trădeze vreo urmă de oboseală, căci nimeni nu ştia mai bine decât ea să primească loviturile nenorocului fără a fi rănită în vreun fel. Inăcio Lucas o chinuise întotdeauna, încercase să o nimicească fără ca, de fapt, să dorească asta cu adevărat, şi faima persecuţiilor lui. A cruzimii morbide de călău, se dusese pretutindeni, fiind considerat de toată lumea un specimen diabolic. Crizele lui de mânie erau ca nişte vijelii care distrug, care pus- tiesc totul în calea lor, şi îl apucau din senin, ca şi cum s-ar fi deşteptat în el un duh rău care i-ar fi' insuflat toată acea chemare infernală către catastrofă. Când i se năşteau copiii, zăvora uşile casei, izolându-şi nevastă de orice asistenţă şi de orice ajutor, lăsând-o să scape singură de suferinţa ei dureroasă.

Numai după ce auzea plânsetul pruncului, intra în odeie, iar Estina îşi întorcea faţa ca să nu vadă figura demonică care o contemplă cu un aer de reproş, răminând îndelung la căpătâiul ei, aţintind-o cu priviri desperate şi sarcastice. Un atac aproape neobservat îi provocase o uşoară paralizie pe toată partea dreaptă. Cum părea el o victimă care aruncă călăului său ultimă privire bătăioasă înainte de a se stinge! Şi câtă amărăciune ascunsă se oglindea în ochii lui ostili! Estina nu vroise niciodată să-l lase sau să-şi părăsească căminul, să fugă de intolerabila răutate a lui Inâcio, care, o ştia bine, nu avea un scop anume, ci se datora presiunii fatale a naturii sale. Ea nu se lăsa atinsă de suferinţă decât în măsura în care aceasta era actuală. Ca şi durerea fizică, pe toate celelalte le uită repede şi, chiar când le trăia, o făcea deja cu o detaşare anticipată. Cu toate acestea, inima ei era mare şi generoasă, numai că în înfruntarea cu viaţa, cu violenţele ei, cu toate capcanele întinse celui slab şi lipsit de apărare, această inimă căpătase o armură de pesimism care o făcea aproape invulnerabilă. Estina era o replică, încă mai stoică şi mai indiferentă la această calitate, a mamei ei, Maria. Se mai asemănau şi prin altceva – prin pudoarea intimităţii lor sentimentale. Ca şi Quina, de la care nimeni nu auzise vreodată un suspin, o văicăreală faţă de străini, o izbucnire critică la adresa familiei, şi care poate fi cu atât mai expansivă şi mai spirituală, cu cât e pe cale să devină o trădare. Chiar faţă de bărbatul ei, Estina îşi păstrase mereu distanţa, refuzând să îi împărtăşească probleme pe care numai descendenţii direcţi ai lui Francisco Teixeira aveau dreptul să le asculte şi să le rezolve.

Orice ve- rişoară îndepărtată avea mai multe drepturi să participe la aceste conciliabule în care se scoteau la iveală virtutea sau greşeala, se condamnă sau se lăuda, se primea sau se respingea un membru al clanului, decât aceşti bărbaţi sau femei care, ieşiţi din alte case, din alte nuclee, îşi aduceau doar contribuţia la o dinastie, fără să poată beneficia de vreun prerogativ.

Cei doi băieţi ai Estinei muriseră din pricina brutalităţii tatălui: pe unul îl frânse în bătăi într-un acces de furie, provocându-i leziuni fatale, pe celălalt îl silise să se dea jos din pat abia întremat după o gripă şi copilul fusese răpus de o pneumonie. Estina îi spusese mamei care, cuprinsă de revoltă, o îndemna să-l părăsească pe Inăcio:

— Nu plec din casa mea. Asta n-am s-o fac niciodată.

— Ai grijă de viaţa ta, femeie, ai o fată de crescut, şi cum poţi fi aici în siguranţă?

— Peste tot e la fel. Trebuie să te aperi tot timpul, peste tot dai de primejdii, ripostă Estina. „Dacă copiii mei mor, eu sunt cea care suferă. Dar dacă fug, îmi dezonorez familia. “

— O, femeie, femeie! Gemu Maria, suflându-şi zgomotos nasul în batistă cu chenar negru. Dar cum tocmai atunci intră Adăo, vizitatorul obişnuit şi sfătuitorul Quinei, schimbară discuţia, vorbiră despre recolte, piaţă, preţuri, vite, semănături. Mângâindu-şi lungile mustăţi orientale, el îi prezentă condoleanţe Estinei pentru moartea ultimului fiu, un băieţel că argintul viu şi atât de frumos încât era mereu rugat să figureze ca înger la procesiuni. Ea îl împodobea cu aur, îl îmbrăca cu cămaşă lungă, plisată, cu poalele brodate ivindu-se foşnitoare de sub tunică de flanelă albă, care atingea uşor cizmuliţele galbene, cu nasturi.

— O mare pierdere, zise Adăo, a fost o mare pierdere…

Es: ina îşi întoarse brusc privirea şi rămase mult timp contemplând gura întunecată a hornului deasupra căreia se vedea învelişul de tablă al căminului. „înainte – gândi ea – spuneam că şi fără să mă mişc de lângă vatră, puteam să privesc cerul şi să văd stelele; dar erau numai scânteile de foc care cădeau preschimbate în funingine peste mine.” Cu cleştele, ridică în aer o cascadă de scântei care zburară sinuoase, împurpurând peretele întunecat.

VIII

LA PATRUZECI DE ANI, QUINA avea atâţia pretendenţi care îi făceau curte câţi nu avusese când era tânără. Se desăvârşise, înnobilându-se mulţumită spiritului care atinsese maturitatea. Încărunţise foarte mult pentru că, în familia lor, pe cât de târziu se iveau ridurile, pe atât de timpuriu apărea părul alb; dar asta nu o făcea să pară bătrână, ci respectabilă. Adoră să fie respectată mai mult decât iubită. Aşa fusese întotdeauna şi chiar acum, când anumite partide considerabile o iscodeau cu privire la dispoziţiile ei în legătură cu căsătoria, simţea mai multă plăcere pentru onorurile aduse numelui său de proprietăreasă decât pentru galanteriile adresate femeii. Nu avea intenţia să se căsătorească. Totuşi nu o declară deschis, nici nu refuza să primească anumite semne de curtoazie, anumite atenţii insinuante pe care le savura cu o recunoştinţă puţin dureroasă, nostalgică, pentru că, în scurt timp, nu avea să le mai întâlnească în drumul său. Narcisa Soqueira, bătrâna şi zdrenţăroasa ei prietenă, cu ochii roşii de iepure albinos, nu renunţase încă la ideea de a o mărita cu fiul ei Augusto, din ce în ce mai sordid, mai respingător şi mai slobod la gură. De o prostie proverbială, părea că îşi pune singur la cale propriile trăsnăi, cu scopul de a face să râdă pe toată lumea, care găsea că seamănă cu taică-său, un bădăran care, înrolat pentru Patuleia, fugise din tranşee alarmat că i se înfundase flinta şi venise târâş-grăpiş, prin râpe şi peste dâmburi, să ceară ajutor cumătrului Teixeira.

— Ce s-a întâmplat? Dumneata ţi-ai blocat arma. N-ai de ce să te temi…

Îi destupă archebuza încărcată până la gură şi îl privi abia stăpânindu-şi râsul.

— Cum s-a întâmplat?

— De încărcat încărcăm eu, dar să trag, nici gând…

Povestind întâmplarea, Francisco Teixeira râdea până îi dădeau lacrimile, închipuindu-şi luptătorul şezând pe vine şi tremurând, grăbit să astupe ţeava archebuzei, transpirând de spaimă, nemişcat, când se auzea comanda Joc! “.

Cu demnul moştenitor al acestui exemplar de rasă pură, ţinea cu tot dinadinsul Narcisa Soqueira s-o mărite pe Quina. Zadarnic îi înşira toate acareturile, ogoarele ce se învecinau cu pământurile Vessadei şi care fuseseră totdeauna râvnite de

strămoşii lui Francisco Teixeira, iar acum de urmaşii lui. Dar Quina nu ar fi plătit cu un asemenea preţ unirea pământurilor. Gardul de mirt care despărţea cele două ţarini era tot acolo. Pe deasupra lui, reprezentanţii celor două familii continuau să schimbe saluturi de buni vecini.

— Hei, Quininha, când o să te hotărăşti să bagi *gia* aia în casă? Întrebă Augusto, într-o frumoasă dimineaţă în care, cu coşul cu grăunţe în braţe, chema cu zbierete piţigăiate şi stridente galinaceele împrăştiate. Căpăţâna lui rotundă se ridică precum cea a unei păpuşi de după gard, iar Quina, binevoitoare şi jovială, se opri să-i dea bineţe. El vroia să se refere la energia electrică pe care unul sau altul din târgurile prospere din împrejurimi îşi propuneau să o inaugureze. Folosea în limbajul său cele mai neaşteptate mutilări, amestecate cu termeni vulgari, despre care nici măcar nu bănuia că sunt interzişi. O privea pe Quina cu ochii goi şi tâmpi care denunţau o eternă perplexitate a înţelegerii.

— Pui, pui, pui… chemă el. De pe câmpurile îndepărtate, veneau în defilare puii pestriţi, măturând solul cu aripile desfăcute, ţopăind peste pietroaiele de pe coastă, urmăriţi cu aviditate de cloştile care dădeau câte un ocol înainte de a avansa, arătând drumul puişorilor. „Pui, pui… “Îi răspundea un piuit vesel şi el râdea pălăvrăgind cu păsările, distribuind raţii, împărţind dreptatea. Era un crescător faimos, purceii lui erau întotdeauna specimene fără rival, şi trebuiau scăldaţi la ceasurile fierbinţi din august ca să nu se sufoce de căldură, striviţi de grăsime, uriaşi, legănându-se greoi în mers.

— M-am dus mai demult la Folgozinho, la verii dumitale, şi pot să-ţi spun că au acolo a brută! Dădea pe-n- delete lămuriri, descria grota subterană cu stalactitele artificiale şi băncile de ciment imitând trunchiuri de copaci. Cu groază tipică a ţărănoiului faţă de cheltuieli, ponegrea un asemenea lux, rondurile unde iarba era tunsă cu foarfecă, blestemata aceea de energie electrică cu becurile ei palide care iluminau de pe scară toată curtea. Ţinea bani ascunşi pe după scânduri, prin saltele. Pusese odată să se scoată duşumeaua ca să recupereze un bănuţ de aramă care se rostogolise într-o gaură de şoareci. Ura progresul ca izvor de cheltuieli fără compensaţie sigură, dar îl rodea şi prosperitatea celorlalţi ce se revela prin adoptarea comodităţii lucrurilor noi. Quina îl linişti.

— Cât sunt aici, n-o să se schimbe nimic, îi zise şi, la rândul ei, îi spuse povestea unui nobil care, la bătrî- neţe, refuzase să permită altă iluminare în casă în afară de gazometru şi de opaiţ, care se sting singure, pe când lumină electrică era, spunea el, ca focul iadului care poate să ardă veşnic. Până şi ideea de a învârti comutatorul i se părea insuportabilă.

— Câtă dreptatea avea, aproba Augusto, cu un râs extaziat, pe jumătate prostesc, pe jumătate viclean. Şi uite că sunt unii care chiar fac versuri despre asta…

Quina ştia despre ce e vorba. Un nepot de-al doilea al vechiului său prieten Adão compusese nişte versuri închinate progresului care fuseseră tipărite în *Înainte,* o foaie cu porniri reacţionare, şi ale cărei anunţuri de decese şi căsătorii erau pline de cel mai pur umor, în genul lui Swift, de care era în stare, fără să o ştie, poporul portughez. Băiatul o să ajungă departe, se spunea. Şi ajunsese. Într-un seminar de benedictini pe care îl frecvenţa, faptul că el era produsul unui cămin în care părinţii se despărţiseră cu scandal după ce îşi administraseră de mai multe ori lovituri cu saboţii în cap, fu considerat o piedică în calea hirotonisirii sale. Ll dădură afară. Tânărul emigra şi, cum se dovedi isteţ în negoţ, îşi făcu repede o situaţie, trimiţând mamei pachete cu zahăr prin consătenii care se întorceau acasă. Se spunea că poseda o insulă în Brazilia şi, de aici, lumea îşi închipuia ţinuturi umbroase, cu papagali verzi atârnaţi de crengi şi coco- tieri lăsând să cadă fructele în braţele negrilor care scuturau copacii ca să le culeagă. Se spunea, de asemenea, că plătea biletul oricui făcea pe intermediarul pentru transportul de obiecte vechi, preţioase, pe care, altfel, vama ar fi pus impozite fabuloase. Oamenii mureau de privaţiuni pentru că, odată debarcaţi, erau lăsaţi în voia sorţii sau rămâneau pentru totdeauna că să-şi plătească hrana din munca lor în şirul de bazare create de teribilul emigrant care, astfel, îi înrobea. Adão povestea numai despre aspectul triumfal al carierei nepotului care, spunea el. Îi semăna. „Neam de evrei afacerişti! “, spuneau oamenii, făcându-şi semnul crucii şi exclamând: „Piei drace Aceasta era reputaţia lui Adão şi alor săi.

În 1913, Adriana îşi făcu pe neaşteptate apariţia în casa din Folgozinho. Se instală acolo şi începu s-o bată la cap pe Quina, cerându-i provizii pentru casă, păsări şi vin, şi chemând-o insistent să stea cu ea. Un scandal cu bărbatul, care o înşela şi

călătorea acum cu altă femeie de familie bună, căreia îi promisese că o va lua de soţie, o făcuse să-şi caute refugiul în vechea locuinţă din provincie, unde tatăl său murise şi unde toate locurile aveau mireasma copilăriei, o amintire lăsată de fiecare dintre cele patru fete care se jucaseră aici, şi aici îşi hrăniseră dorinţele, nerăbdarea, speranţele. „Am crescut ca să mă privesc în oglinzile astea pătate şi să plâng, pentru că văd în ele moartea atâtor lucruri despre care credeam că vor dăinui mereu “, spunea, plină de banalitate spirituală, zguduită de o emoţie puternică, fulgurantă, care îi dădea o anume originalitate. Era încă o femeie frumoasă, cu părul roşcat al mamei şi cu un profil inocent şi grav. Îşi iubea soţul şi, pentru a-l reţine – ceea ce putea obţine doar aţâţându-i vanitatea –, se făcea remarcată prin splendoarea îmbrăcăminţii, prin tunicile de dantelă, albastrul *Nattier* al cordoanelor împodobite cu un trandafir de culoarea levănţicii, prin unduirea eşarfelor, ţinuta maiestuoasă, nimfa aliată cu femeia de lume, toate acestea le studia cu o silinţă chinuitoare şi supusă. Dar obosită de permamenta înrobire a personalităţii, sătulă de a simula frivolitatea, un râs mai sonor, o culoare mai strălucitoare, se retrăsese, nu înainte de a vărsa câteva lacrimi pentru învinsa care acum era liberă.

— E o fatalitate ce ne urmăreşte pe noi femeile. Nu ştim să trăim singure, în timp ce bărbatul caută izolarea chiar şi atunci când se îndreaptă spre mulţime, spuse ea. Există uneori momente de clarviziune, chiar la creaturile cele mai triviale, şi întotdeauna suferinţa este cea care le provoacă. Quina adăugă unul din aforismele sale, pe care îl sublinie cu ironie, căci femeia din faţa ei, purtând un costum de şaten bleumarin şi *ratine* albă de la casa Drecoll, ce îi dădea aerul unei perceptoare elegante, îi părea o prinţesă care se joacă de-a nefericirea şi se distrează încercând experienţe amare pentru a sparge monotonia.

— Nimeni nu e fericit! Murmură, sentenţios, socotind că astfel se achită de rolul ei de consolatoare. Aşezată într-un fotoliu îmbrăcat cu mătase verde, în dungi, Adriana surâse pe neaşteptate.

În anul următor, când izbucni războiul, alergă să fie alături de soţ. Mai târziu, băiatul cel mare plecă pe front şi îngrijorarea comună îi împăcă definitiv. Mult după aceea îi scria Quinei: „Cât de nimerite au fost cuvintele tale, verişoară! Nimeni nu e fericit!

Asta ne ajută să uităm multe jigniri şi să ne dăruim sufletul iertării şi nu ranchiunii'v Quina silabisi cu greutate scrisoarea şi râse. „E un copil, spuse, acelaşi copil de odinioară..."

Casa din Vessada prospera mereu. João, a cărui nevastă împopoţonată îi dispreţuia bunurile şi îl hărţuia să se mute la oraş, renunţă la partea lui de moştenire în schimbul unei sume de bani pe care Quina i-o înmână jubilând. Ceruse un împrumut care să-i permită tranzacţia şi spera să-şi redobândească banii vânzând lemne şi vreo două-trei recolte. Adão o lăudă foarte mult pentru manevra discretă care o făcea stăpâna unei jumătăţi din patrimoniu. În sinea lui se întrebă dacă nu acţionase prosteşte alegând ca pe o partidă mai bună o femeie lipsită de minte, deşi bogată, şi cqre, de altfel, îi umpluse casa de copii neputincioşi, molâi şi puturoşi. Pe unii li făcuse preoţi, dar ei, obişnuiţi cu tăiţei, cu cărămizi calde în pat, nu se dădeau plecaţi de lângă fusta mamei care credea că are în casă întreaga curte cerească.

— Sunt nişte *tudesci,* se resemnă Adão, şi aceasta vroia să spună că erau nişte lunatici şi că nu erau buni de nimic. Nu orice filolog se încumetă să pătrundă în labirintul originilor fierbinţi ale limbii populare.

Până la urmă Quina era cea care urcă, se emancipa, care, după vorbă respectuoasă a sătenilor, „făcea casă ". Din veniturile fraţilor, sustrăgea cu abilitate comisionul datorat răspunderilor şi ostenelii ei de a le administra. Numai Inăcio Lucas o tulbura câteodată, cu frenezia lui de a lămuri socoteli, de a obţine un câştig direct din partea care îi aparţinea Estinei. Dar se plictisea curând de controlul meticulos ce părea că îl interesează numai în măsura în care credea că o sâcâie pe Quina. Cât despre Abel, acesta nu se gândea să-şi ceară drepturile. Se îmbogăţise şi, chiar când îşi informă familia despre viitoarea lui căsătorie cu o fată de origine castiliană, nu arătă niciun interes să lămurească fracţiunile de care sora lui profita cu zel şi minuţie. Doar mai târziu, când ea cumpără o mică gospodărie şi începu să se ducă vestea că s-a îmbogăţit, Abel se nelinişti, ros de viermele invidiei. În timp ce el manipula sume mari, mizând pe o singură carte, şi zicea că a făcut o afacere bună când pierdea! Mai puţin decât s-ar fi aşteptat, Quina reuşea, în ritmul meschin al intereselor ei, să-şi mărească veniturile şi să dobândească noi bunuri. Spiritele superficiale

cred cel mai mult în reuşitele de răsunet, în formele facile de a învinge, căci acestea le măgulesc incapacitatea şi slăbiciunea voinţei1. Loviturile ingenioase prin care se ajustează morală pentru a obţine un efect mai rapid, câştigă de partea lor un numeros public. Dar viaţa, ale cărei legi sunt infinit mai sobre, mai pure decât cele ale oamenilor, nu le acceptă. Quina, care nu făcuse altceva în viaţă decât să adune firimituri, a fost numită necinstită când, după mulţi ani, se vădi că era înstărită, fără ca totuşi să fie mai puţin cumpătată decât înainte. Echilibrul era la acele femei aproape o formă de geniu şi ceea ce le făcuse întotdeauna atât de originale, căci echilibrul nervilor şi al raţiunii este tot ce poate fi mai puţin obişnuit la fiinţele omeneşti.

Prosperitatea era presărată şi cu spini – duşmanii, cei care, de aceeaşi condiţie, nu suportă să se vadă întrecuţi sau cei care, văzând cum le alunecă pământul de sub picioare, aruncau cu ţărână în ochii celor ce cucereau drepturi. Ţărâna aceasta o orbea pe Quina, o tulbura, făcând-o să se simtă inferioară, o transforma într-o fiinţă mizerabilă şi timorată. Nu-i ajungea pentru a-şi reveni răceala spirituală a mamei sale şi a Estinei care, fiind solitare, ascultând numai de ele însele, refuzând influenţele, îşi găseau pacea. Ele nu aveau nevoie de lume şi trăiau cu o plenitudine fără egal. Dar Quina iubea lumea, manifestările ei de putere, de mărire şi zorzoanele superficiale; iubea, dacă nu mulţimea, pe cei care învingeau, vâlva şi exterioritatea. Admira toate lucrurile atinse de suflul reuşitei. Invidia tot ceea ce

i se părea apogeu al situaţiilor, al fericirii – modă, clasă, cunoaştere. Aceasta a însemnat condamnarea ei. Pasionatul ei ataşament pentru momentan o ţinu mereu la nivelul efemerului. Îi crescură aripi, fără ca să poată zbura vreodată. Exista în ea o admirabilă capacitate de entuziasm care putea să o împingă către supraomenesc. Dar instinctul practic îi apăsa inima ca plumbul şi subordona intereselor flacăra furată de Prometeu a cărei valoare nu a înţeles-o niciodată. Toţi paşii ei sfâr- şeau prin a lăsa o urmă de autosuficienţă pe cât de inocentă pe atât de grotescă şi toate acţiunile sale purtau pecetea vanităţii şi a setei de a fi lăudată, ceea ce le făcea de la început inutile, ridicole şi false. Ca vehicol al supranaturalului, se considera mai demnă de veneraţie decât forţele al căror intermediar vroia să fie, iar când se aşeza la căpătâiul vreunui muribund, spunându-i

„Dormi, odihneşte-te, sunt aici “, îi căuta, în privirea înceţoşată, seninul extaz provocat de prezenţa ei’, şi lacrimi de bucurie îi curgeau pe obraji. Aşa s-a întâmplat când a murit bărbatul bătrânei Lisa.

Era unul din acei ţărani căruia vârsta îi dă o spiritualitate foarte pură, de asceţi obosiţi de a-şi cultiva grădina şi de a se ruga. Locuia în sat, într-o casă din piatră compusă dintr-o singură odaie, cu pământ pe jos, cu acoperişul de paie, înnegrit de fum. De mai mult timp trăia singur, căci femeia lui, o fiinţă fragilă şi delicată, pe care anii petrecuţi împreună o făcuseră aproape să se identifice cu el. Murise fără să se chinuie, odată, pe când stătea pe marginea drumului, ocupându-se cu munca ei obişnuită de torcătoare. Prin pierderea ei, bă- trânul îşi pierduse parcă rădăcinile, fără ca în aparenţă să fi suferit. De fapt, nu suferise. Suferinţa este întotdeauna legată de o emoţie violentă – o surpriză, distrugerea unui obicei care ne dădea stabilitate. Şi-apoi moartea unui bătrân nu inspiră durere altui bătrân, inspiră panică. Ceremonia înmormântării fu singurul lucru care îl zgudui şi îl făcu să privească cu uimire femeia moartă. Dacă ar fi continuat să o vadă încremenită pe băncuţa de lângă foc, ar fi fost suficient să-i simtă reazemul şi să se liniştească. Rezumase lumea la acea creatură a cărei minte tocită păstra istoria amân- durora. Când Lisa se prăpădi viaţa îşi pierduse pentru el înţelesul şi începuse să agonizeze. Quina se duse să-l vadă într-o noapte, pentru că bătrânul era pe moarte şi trimisese după ea. Era stăpâna lui, doar onorifică acum, căci acea longevitate depăşise deja cadrul legilor. Pe vremuri îi fusese foarte devotat lui Francisco Tei- xeira.

Omul gâfâia uşor când ea se apropie de pat, acelaşi pat de la nunta lui, şi căruia, timp de şaptezeci de ani, îi înlocuise doar scândurile de pin.

— Ei, moşule? Întrebă Quina. Dar el nu o mai auzea. Avea privirea fixă şi tulbure, spunea lucruri fără înţeles în care se percepeau, din când în când, frânturi de fraze rostite în împrejurări trecute – numele unui copil sau al unui prieten, o întrebare adesată cuiva al cărui răspuns părea că-l aude şi că se simte uşurat. Dintr-o dată se îngrozi, vroi să se ridice din pat tremurând din toate încheieturile, cu năduşeala curgându-i abundent pe faţă, ca nişte stropi mari de ploaie. O spaimă senilă i se citea pe faţă şi se zbătea neputincios plângând şi icnind. În

jur erau câţiva vecini, iar o femeie dintre acelea care îngrijesc mortul se apropie cu o lingură de tinichea înnegrită în mână, cu care amestecase o fiertură pe foc. Toţi priveau, prea fascinaţi de misterul morţii ca să simtă milă ori groază. Bătrânul întinse braţul, parcă pipăind aerul şi cerând ajutor cu o privire sticloasă, zguduită de spaimă şi de o teamă aproape înjositoare. Stăteau nemişcaţi în jurul lui şi doar flacăra din vatră ardea domol, proiectând umbre portocalii pe bârnele de care se sprijinea acoperişul de paie. Cineva suspină reţinut că şi cum ar fi sughiţat. Quina se aplecă deasupra patului, înconjură cu braţul umerii bătrânului împinsă de un impuls pătimaş, care îi inspira cuvintele, şi care făcea din ea doar un suflet care împărtăşeşte cu altul aceeaşi suferinţă umană.

— Lasă-te pe spate, moşule, murmură ea. Încearcă să dormi. Asta e casa dumitale şi aici sunt prietenii dumitale. Dormi. E foarte frig, dormi. Mâine poţi să te şcoli şi să te aşezi lângă Lisa dumitale… Lisa dumitale e aici… Uită-te… termină de tors caierul, uită-te…

Se vedea vatră, cu câteva pietre pe care ardea focul, pâlpâind, stingându-se şi pocnind din nou în jurul unei surcele mai uscate. Bătrânul se lăsă pe spate, rămase liniştit, privind înainte. Îşi mişca buzele fără încetare şi, când Quina încercă să se îndepărteze, el se agită, gemând. Şi totuşi nu o auzise.

— Dormi, zise ea. Odihneşte-te, sunt aici…

Privea fix chipul de o candidă frumuseţe al bătrânului cu obrajii supţi, care îi dădea un aer de mizerie puerilă, înduioşător de tristă. Se simţea cuprinsă de exultare. „Are nevoie de mine, se gândea, e liniştit şi nu va şti că moare doar pentru că eu nu vreau asta… “În sufletul ei, gândul acesta avea rezonanţa unui sacri-, legiu triumfal şi o umplea de o bucurie febrilă şi crudă. Muribundul, întins pe salteaua de paie, gâfâind şi murmurând fără încetare, indurând lupta fatală cu plânse- tul îndurerat al unui copil, aluneca din conştiinţa Quinei, plină acum de o vanitate monstruoasă şi implacabilă.

Rămase astfel toată noaptea la căpătâiul bătrânului, învelindu-i umerii, privindu-l. Câţiva vecini ieşiseră, rămase numai bocitoarea, o femeie cocârjată care părea că-şi pusese pe umeri o pernă ca să o apere de frig şi care făcea tot timpul cafea şi ceai în ibrice înnegrite de lut, bând ba una ba alta, cu un geamăt tulburat de consolare. Era ţesătoare şi se numea

Domingas. Văduvă, îşi sărbătorise de curând a doua căsătorie cu un eizmar cu ceva avere, care îi sucise minţile, fură putinţă de scăpare. De altfel, era iubăreaţă şi îi plăceau toţi bărbaţii.

— Doamne sfinte! Gemea, privindu-l pe muribund. Răposatul meu s-a sfârşit la fel. Numai că el îşi vărsa ficatul putred, verde ca fierea... Vai şi amar!

Îşi ştergea cu mâneca o lacrimă rătăcită, încereând să-şi ascundă mâinije murdare de cenuşă. Quina nu îi răspundea. O detestă. O găsea de o ipocrizie bătătoare la ochi pe care, de altfel, o acceptase de multe ori ca pe sinceritatea cea mai curată. O evita însă, ştiind-o intrigantă şi mincinoasă. Înclinarea ei amoroasă mai ales, căsătoriile, bărbaţii pe care îi ridica în slăvi cu un oftat languros de înţelegere o scoteau din sărite. Dintre toate femeile trecute prin viaţă din partea locului, dintre t^aţe cele căsătorite, înşelate, respinse, dintre toate cele &cte cunoscuseră bărbatul pentru a fi dispreţuite sau care, cu un ascuţit simţ de independenţă, de orgoliu, refuzaseră propunerile de dragoste şi rămăseseră fecioare şi mai puţin optimiste decât oricare altele – din toată această mulţime de femei, bătute, exploatate, chinuite de suferinţă şi care acceptau filosofia nenorocirii cu lacrimi puţine şi cu multe blesteme, numai. Domingas binecu- vântă bărbaţii şi se topea toată în laude, vorbind despre ei.

— Ce fericită am fost întotdeauna cu răposatul! Şi nici despre ăsta nu pot să spun nimic rău, nu! Exclamă ea, rumegând rugăciuni fierbinţi < pentru pacea veşnică a defunctului. Glasul ei avea un ton de insinuare intimă, nesăţioasă, foarte nepotrivită în lumea aceea de săteni în care tandreţea1 este numai un privilegiu al patului şi unde îndrăgostiţii s. E.înjură şi se bat în public din prea multă dragoste.

În zori, bătrânul muri. Fără să-. Se mişte şi fără să arăte vreo urmă de nelinişte, încremeni-. Quina apropie opaiţul de chipul lui şi văzu; sub pleoapele imobile, două lacrimi care curgeau ca nisfte' picături domoale de glicerina lunecând pe obrazul zbârcât. Gând s-au apropiat ca să-i pună giulgiul, Quina rostea cu zel o melopee improvizată, pătrunsă de o cucernicie oarecum' superficială. Nu o întrerupseră şi ea, simţind în spatele său ceaţă de vecini condusă de Domingas, ridică glasul care deveni surd şi greu, cu un ecou tragic şi plin de căldură. „Primeşte-l în braţele tale, o, Djoamne^. Şi fie ca el să găsească tot

ce a căutat aici îşi. Nu a putut afja; tot timpul pe care l-a trăit, cu toate lucrurile-lui bune pe care, spre slava ta, le-a avut; toate., lucrurile care din iubire pentru tine mor; tot ceea^ ce „inspiraţi de tine, am dorit şi nu am avut putere să d. Abândim. Acum el stă sărac şi gol în faţa ochilor tăi divini. Primeşte-l. Luminează-l acum că el să-ţi spună de ce a păcătuit şi să poată fi iertat. Căci noi nu ştim de,. Ce greşim, numai tu ştii, Doamne, şi de aceea ierţi. Noi nu înţelegem mila ta, nu înţelegem nimic din noi înşine, nu avan glas să spunem, nic^ ochi să vedem în întuneric, nici urechi să auzim tot cedare mut. Dar tu te afli de cealaltă parte a nopţii. Acum, acesta care a fost om ştie pentru ce a venit de la tine şi pentru ce s-a întors la tine şi nu ne mai aparţine. Ajută-l pentru că acum. Trebuie să-l păstrezi – el nu se mai află sub paza noastră. În moarte nu mai sunt fraţi, el nu mai e al nostru..

Astfel se ruga Quina. Avea în suflet un soi de agonie triumfătoare, iar în spate simţea micul pâlc de oameni fremătând la vibraţia cuvintelor ei. Auzea plânsete, apoi mici strigăte întretăiate. Femeile îngenuncheate pe pământul bătătorit îşi ridicau şorţurile la ochi şi plân- geau în extazul mâhnirii, răpuse parcă de vehemenţa propriilor lacrimi şi rugăciuni. Conştiinţa acestei efuziuni evlavioase făcu să amorţească vocea Quinei care eă- pătă un ton mai rezervat, fals. Înţelese că nu mai putea să continue fără să-şi dea de gol lipsa de sârguinţă şi de fervoare, trădarea încrederii lor şi a evlaviei pe care exaltarea ei mistică le-o comunica. Tăcu înainte ca ei să tacă şi astfel să o renege. Apoi se îndreptă spre ieşire. Femeile se târau în genunchi pe pământul negru şi bătătorit, ca să-i facă loc, şi Quina se strecură printre ele, cu capul plecat, zorită, încercând să nu se uite la nimeni, cuprinsă de o fericire exultantă mai neliniştită, mereu neliniştită de sine însăşi.

— A murit? Întreba maică-sa care o aştepta înteţind focul sub ceainic.

— Cum? Făcu ea istovită, căci se concentrase adâno asupra experienţei pe care o trăise şi abia de-şi mai aducea aminte de bătrân. Avu nevoie de câteva clipe ca să-şi revină. Îşi dădu seama atunci că era îngheţată, iar manile şi nasul păreau inerte din pricina frigului. Se aşeză în faţa sobei şi, în timp ce fărâmiţa o felie de pâine în ceai, începu cu Maria o conversaţie banală despre mort, rudele lui şi puţinele bunuri pe care acestea aveau să le moştenească.

— L-am iertat de plată ani de zile. Aş putea să iau totul şi ar fi cum nu se poate mai drept.

— Ar fi urât, spuse Maria, aplecată deasupra vetrei şi căscând, moartă de somn.

— Nici eu nu m-am gândit la asta… Tocmai eu?

Cuvintele mamei care nici măcar nu vroiseră să fie un avertisment, îi biciuiră orgoliul şi ea se înroşi ca pară, ca şi cum într-adevăr şi-ar fi trădat o slăbiciune sau o diformitate. Nimic nu o aţâţa şi nu o mânia mai mult decât bănuiala altcuiva cu privire la propria-i perfecţiune. De aceea, îşi dădu toată străduinţa pentru în- mormântarea bătrânului, se îngriji de cheltuielile pentru luminări şi slujbe, pe care le comandă cu o largheţe ee îi păru abatelui un semn de bun augur pentru veniturile lui. Ştia foarte bine că e bogată, îl interesa însă mai mult ca femeie cucernică. Fusese întotdeauna primit în casa din Vessada cu o afabilitate uşor distantă pe care el, inteligent şi obişnuit cu simularea subtilă a oamenilor din popor, o înţelegea prea bine. Femeile acelea, ortodoxe numai în măsura în care credinţa nu le contraria interesele, îl iritau într-o oarecare măsură. Ţinea însă puţin la ele, pentru că nu îi refuzau mesele copioase cu orez şi hălci de carne afumată şi pentru că, lângă ele, lăsa la o parte masca de convenienţă şi putea fi doar un om care cere reţete de purgative sau care e curios să cunoască un scandal în toate amănuntele lui. Le datora foarte mult, căci în, primii lui ani de păstorit, părerile lor îi serviseră ca scut, fuseseră sugestii şi avertismente care îl ajutaseră în predicile lui în faţa credincioşilor. De la ele afla când râia atingea vreo turmă, când dădeau târcoale lupii, ca şi dedesubturile tuturor intrigilor ce bântuiau. Parohia. Învăţase mult ascultându-le şi nu arareori, de la amvon sau din altar, ţintea mulţimea chiar cu cuvintele lor, clare, succinte, brutale, şi care cimentau între el şi oameni1 o legătură mai sigură decât ar fi făcut-o latina sau parabolele ezoterice şi profeţiile misterioase. Gu timpul îi uni o mare prietenie, fără ca ele, femeile, să înceteze vreodată de a-l privi cu acea rezervă puţin dispreţuitoare pe care, în adâncul sufletului, o simţeau faţă de orice bărbat. Niciodată însă nu îi vorbiseră decât pe un ton de mare politeţe, plin de o supunere binevoitoare. Disciplina lor morală le făcea să accepte cu multă filosofie ordinea stabilită de bărbat după schematicele precepte impuse de viaţă. Părintele era o fiinţă demnă de veneraţie, deşi,

pentru ele, creatura omenească era plină de mizerii. Îi admiteau drepturile, cu toate că îi refuzau încrederea – asta era tot.

QUINA ÎŞI SPĂLASE PICIOARELE într-un lighean de lut şi acum le aşezase pe prosop, în timp ce îşi desfăcea ciorapii pe care trebuia să-i pună. Uşile de la bucătărie erau închise. Era o zi mohorâtă. În curte se auzea măcăitul raţelor. Ploua fără încetare şi stropii cădeau pe scară, clipocind sonor, curgând în şuvoi pe trepte. Sub căpiţe se adăposteau puii de găină cu penele zburlite şi gâtul răsucit, ca şi cum ar fi ascultat ceva, plini de uimire. Poştaşul bătu la uşă şi se anunţă de afară cu un glas stăruitor şi vioi. Quina se duse să deschidă, nu înainte însă de a fi luat ligheanul din drum. Ascunse ciorapii şi încălţă papucii de piele maro. Mici ca de copii, cu ciucuri mai deschişi la culoare. Mândria ei era talia subţire şi piciorul mic.

— Fă-te comod, spuse omuleţului ud leoarcă, ascuns sub o umbrelă veche pe care şi-o sprijnise pe cap ca să poată căuta prin taşca cu scrisori.

— Felicitările mele! Intră în bucătărie, fluturând uşor în mână cartea poştală înainte de a i-o înmână. Avem aşadar încă o nepoţică, o fetiţă…

— E o adevărată bogăţie la casa omului, spuse Quina. Cuvintele ei cuprindeau o subtilă dezaprobare, cu nuanţe de ironie, de ferocitate, de ciudă şi, cu toate acestea, glasul nu îi era pe de-a-ntregul serios sau agresiv. Detesta să i se trimită cărţi poştale, fie chiar cu cele mai banale complimente. I se părea îngrozitor de nedrept şi, din acest punct de vedere, era mai susceptibilă decât o englezoaică cu ale ei *shockings.* Comunicarea supusă aprecierii şi curiozităţii trândave a intermediarului i se părea odioasă, ca atunci când micile secrete familiale, ascunse într-un gest de duioşie, într-un cuvânt intim pe care nimeni nu-l înţelege, sunt interceptate de un străin. Luă cartea poştală şi o băgă în buzunar fără să o privească.

— Hai, bea un pahar şi usucă-te lângă foc. Îi turnă din vinul stătut din cană care abia dacă făcu o uşoară spumă ciclamen. Li dădu o bucată de pâine, ridicând capacul lăzii divizate în compartimente pentru fasolea ne- cesară nevoilor zilnice sau pentru fuioarele toarse care, umede de salivă, de culoare cenuşie, păstrau forma fusului, pântecoase ca nişte urcioare de teracotă. Quina ■se mişca cu sprinteneală încercând ’din pudoare să-şi ascundă sub fustă călcâiele goale, nepotrivite cu

condiţia ■ei de femeie înstărită pentru care a ■ umbla desculţă, cândva o năzdrăvănie de copil, putea însemna la vârsta maturităţii o adevărată necuviinţă.

— Atunci să vă trăiască! Zise poştaşul şi bău. Din hainele ude ieşeau aburi cu un miros de năduşeală şi de vechituri impregnate de emanaţia, caracteristică a epidermei. Începură apoi să vorbească în acelaşi timp, căci Quina era, din fire, vorbăreaţă, guralivă, neirosind niciun prilej de a sta la taclale, încât Estina, în clipele ei de asprime o numea „taca-taca “, adică vorbă-lungă.

— Hai, mai bea un pahar...

— Ba nu, că mai am de colindat pe coclaurii ăştia, glumea omul dus în ispită. Bău. Ea nu se oprea din vorbă, povestea câte o întâmplare la ordinea zilei cu multe amănunte. Trecând însă sub tăcere unele nume. Sau un anume înţeles, omiţând aici un aspect, ocolind dincolo o certitudine. Sugerând îndoieli şi învăluind cel mai crud şi mai trivial subiect într-o atmosferă profetică, reticentă. Picăturile de ploaie începuseră să se rărească şi soarele de toamnă aurea stogurile de pe care apa se prelingea ca pe o suprafaţă uleioasă. Aprins la faţă de căldura focului şi de vin, poştaşul nu dădea semne să plece. Maria, care venise din cameră de la siesta zilelor sfinte

— Spunea că sfârşitul vieţii ei seamănă cu o neîntreruptă sărbătoare –, şi având încă imprimate pe obrazul stâng pliurile. Pernei, îi dădu bineţe de pe treapta cea veche care era un fel de lădiţă stingheră pusă pe duşumea şi care ajutase odinioară pe copii să ajungă mai uşor în coridor.

— Aveţi încă o nepoţică! Slavă Domnului! Spuse omul, linguşitor şi expansiv.

— Aşa s-ar părea, mulţumesc... Şi, prin fereastra cu zăbrele arcuite, privi în curtea scăldată acum în soare, unde răţuştele se legănau în şir indian, măcăind.

— Hai, du-te, că aici nu e staţie de poştă..

La bătrâneţe, firea eî de o sinceritate aproape agresivă îşi pierduse simţul convenienţelor şi era necesară prezenţa fiicei ca să scuze cu îndoită simpatie vorbele ei laconice, la fel de indiferente ca şi cum le-ar fi pronunţat de dincolo de moarte şi nu ar mai fi simţit obligaţia de a-şi minţi semenii de â căror tovărăşie era, în sfârşit, scutită.

— Mă duc... Şi omul râse, răspunzând zâmbetului prietenos,

puţin pripit, al Quinei. Şi multe urări de bine.

Ah, veştile astea ne fac să ne simţim bătrâni.

Scoase umbrelă de sub scaun, gonind cu ea un că- ţelandru pitit dedesubt, îşi luă taşca şi ieşi. Era orbit, desigur, de întunericul din bucătărie, pentru că se auzf cum dădu cu capul, de unul din stâlpii de la ieşire şi. Îşi continuă drumul înjurând şi scuipând, pipăind solul cu vârful umbrelei.

— L-ai îmbătat pe bietul om! Spuse Maria. Pun rămăşag că o să socotească sărmanul toate colţurile cu capul.

— Cred că acum nu o să. Mai poată să citească nicio carte poştală. Ori se înează în vreun iaz, ori o să cadă într-un şanţ cu apă şi ajunge acasă ca o sperietoare de carnaval.

— Săracul de el! Îl compătimi Maria cu un ton de dezaprobare. Dar fiică-sa schimbase deja subiectul.

Naşterea Germei nu le provocă cine ştie ce entuziasm, căci ea urma să fie o mică domnişoară educată şi crescută într-un mediu diferit şi fără multe probabilităţi de a o putea recunoaşte drept una de-a lor. „Copiii fetelor mele sunt nepoţii mei; copiii fiilor mei vor fi sau nu “

— Spunea Maria cu asprime. Nu exista în aceste vorbe vreo intenţie jignitoare sau, dacă exista, se datora numai influenţei şi controlului Quinei, care, cu timpul, că- pătese asupra mamei un mare ascendent. Iar una din caracteristicile Quinei era de a dispreţui, din principiu, orice femeie. Nu că ar fi nutrit un sentiment de ură personală împotriva lor, dar, în general, le considera de o categorie inferioară şi, ca element social, nu le lua în seamă. Adevărul era că toată viaţa luptase ca să-şi depăşească propria condiţie şi, reuşind să fie considerată cap de familie, cunoscută la târg şi la tribunal, căutată de negustori, consultată de bătrânii proprietari care o tratau cu aceeaşi seacă obiectivitate, obişnuită între ei ea păstra faţă de celelalte femei o atitudine nu lipsită de o anume originalitate. Iubite, slujindu-şi stăpânii cu o supunere casnică, uneori inconsecventă, abjectă câte- odată. Pentru că li se refuza orice responsabilitate, folosind dragostea cu simţ de profit, făpturi parazite, iar nu tovarăşe ale bărbatului, Quina simţea faţă de ele un dispreţ puţin înciudat şi chiar timid, căci exista în condiţia lor de sclave răsfăţate ceva care o făcea să se simtă frustrată ca femeie. În general, admira bărbatul ca şef de trib şi pentru prestigiul secular al drepturilor lui. Îşi râdea însă de toţi şi de fiecare în

parte, căci le găsea defecte pe care ea, o biată muiere, fără alte obligaţii decât să plângă, să nască şi să iubească viaţa în mod abstract, reuşise să le învingă, nu atât dintr-o dorinţă de înfruntare, cât datorită unui impuls al caracterului său, folosindu-şi cu înţelepciune atât slăbiciunile cât şi calităţile.

Au văzut-o pe Germa abia după doi ani. Cu toate că erau înclinate să o privească doar ca pe un oaspete căruia i se datorează mai mult politeţe decât afecţiune, găsiră că ea semăna mult cu femeile casei din Vessada numai pentru că era frumoasă. O măsurară lângă vechea uşă a bucătăriei, plină de crestături ce marcau statura multor alţi copii care acolo îşi rezemaseră căpşorul neatins încă de foarfece.

— Va creşte până va ajunge de două ori mai înaltă, spuneau. Şi acolo rămânea linia care profetiza statura fiecăruia dintre aceşti copii care, douăzeci de ani mai târziu, îşi sprijineau capul de uşa crăpată de timp şi rî- deau cu o uimire plină de satisfacţie de precizia calculului anticipat. Germa privi cu o anume îndoială mirată mâna care grava data măsurătorii sale cu briceagul. Exista o infinitate de lucruri extraordinare despre care credea că nici măcar adulţii nu erau în stare să le înfăptuiască. Lumea misterioasă şi fascinantă a oamenilor mari era deja singura ţintă a curiozităţii sale. Nu trăia ţn acea stare de acceptare totală în care se crede că fluturii zboară nu pentru că ar avea aripi, ci pentru că, pur şi simplu, sunt fluturi, şi nu era o fetiţă atrăgătoare pentru că îi lipsea acel sentiment călduros al copilăriei – încrederea. Învăţase repede că supunerea era cea mai bună apărare împotriva zdrobitoarei autorităţi şi forţei celor mari. Suavitatea ei era angelică, încât putea fi clasificată ca insignifiantă. Într-o zi însă, când maică-sa o plesnise numai dintr-o nevoie de violenţă, revărsând asupra ei supărarea provocată de o ceartă casnică, copilul se re- fugie într-un colţ al grădinii, sub palmierii ai căror ciorchini dulci-acrişori de curmale se înclinau spre pământ, încărcaţi parcă de clopoţei galbeni.

— Trimite, Doamne, un trăsnet din cer s-o lovească, pentru că a păcătuit împotriva mea! Spuse Germa cu fervoare, apelând la justiţia biblică. Bătu cu pumnii ei micuţi în zid şi plânse, pentru că se simţea jignită până în străfundul inimii, acolo unde, cu o pudoare stranie, îşi ascunsese marea ei sete de înţelegere şi de pace.

Aceasta era micuţa Germa pe care cele două femei de la

Vessada o primiseră cu o ostilitate afabilă, con- templându-i, pline de ironie sceptică, pantofiorii de lao şi ciorapii de lână albă care se prindeau cu elastice deasupra genunchilor. Quina spuse:

— O femeie în toată firea! Ştii să măturі şi să faci de mâncare?

Germa o privi cu acel aer al său care putea fi la fel de bine socotit dispreţuitor sau obtuz. Îi plăceau păpuşile – asta era tot ce ştia. Dar în casa aceea, niciun copil nu avusese vreodată o păpuşă, fraţii mai mici le ţineau locul când îi legănau în braţe sau când îi scăpau de-a rostogolul pe trepte. De aceea, Quina râse cu o uşoară amărăciune pentru că ea făcuse parte dintre acele copile a căror singură joacă este să alunge păsările din arpagic, să vadă naşterea unui viţel sau să ciocănească uşor în ouă ca să audă piuitul puişorilor, ca să vadă mai repede apărând vietăţile ale căror rudimente de aripi se agită tremurătoare în timp ce puful se usucă, în ghemuleţe. Cu toate acestea, în taină, că nu cumva mama să bănuiască un moft sentimental, Quina fabrică pientru micuţa Germa o mulţime de păpuşi din cârpe, cu ochii făcuţi din mărgeluţe negre luate de pe genţile ei de catifea şi ale căror braţe în formă de crucifix ră- mâneau desfăcute într-un gest de cordialitate statică. De altfel, Germa le găsea minunate, câci păpuşile nu contau pentru ea ca frumuseţe, ci mai degrabă ca formă umană căreia i se poate insufla viaţă. Îi plăcea să aibă legiuni de figuri de acest fel, fie decupate din hârtie, fie croite din cârpe. Diversitatea lor o incinta, căci reprezentau gloata pe care o punea în mişcare prin intrigi create de ea, înainte de a şti că acestea existau de fapt aievea. Era o fetiţă răbdătoare, nu prea afectuoasă şi căreia îi plăcea să se joace de una singură. Primele ei contacte cu ambianţa campestră i-au lăsat o impresie destul de rece, se obişnui greu cu casă în care noaptea opaiţele desenau umbre pe pereţi şi unde igiena era considerată aproape un lux secundar, lipsind amănuntele de feminitate trândavă – o floare sau o bucată de dantelă – şi unde totul părea în acelaşi timp vechi, util şi dezordonat. Dar, la şapte ani, Quina îi devenise la fel de familiară ca şi casa din Vessada, cu vatra în care lemnele trozneau sub ceaunul de pe pirostrii, cu grămezile de ştiuleţi şi de coji de castane pe sub bănci şi coşul de pâine de pe lunga masă din bucătărie, în jurul căreia se îmbulzeau servitorii, fărâmiţând pâine de mălai şi fiertură şi mâncând cu spinările

încovoiate ca şi cum s-ar fi aplecat peste pervaz. Germa bănuia firea trădătoare a Quinei, diplomaţia ei admirabilă, puţin cam agasantă, felul ei de a-şi bate joc cu ferocitate şi de a învinui în chip abstract pe toată lumea, cu toate că o anume slăbiciune a caracterului o făcea uneori să fie atât de blândă şi lipsită de egoism în faţa unei nefericiri sau a unei suferinţe, încât orice judecată definitivă asupra ei trebuia să rămână mereu în suspensie. Quina nu o iubea pe Germa, pentru că era femeie şi pentru că, deşi încă un copil, era uneori inaccesibilă şi avea mania contrazicerii. Totuşi, cu câtă îngăduinţă şi delicateţe se purta cu ea. Cât de mult îi plăcea să se facă iubită, mai mult decât să iubească! Nu ar fi suportat ca Germa sau oricine altcineva să fi putut spune: „Ea îmi provoacă plictis şi aversiune”. Asta niciodată. Poate să fi existat în ea o duioşie de neînfrânt în faţa apropierii umane care îi suscita darul acela miraculos, pur, fără constrângeri, al simpatiei. Poate că, din când în când, îşi răzbuna impulsul de comunicabilitate cu o anume josnicie cerută de vivacitatea spiritului şi care părea ca o lovitură de bici în timp ce sufletul îi era ca un balsam. Aceeaşi dualitate stranie se accentuă şi la Germa într-o formă mai profundă, des- chizând un abis în sufletul ei.

De fapt, Germa şi Quina se înţelegeau mult prea bine, fiecare din ele văzând în cealaltă propria ei personalitate, ca într-o oglindă care nu are jocurile de lumină ale bunăvoinţei capabile să-i îndulcească unghiurile şi să-i atenueze diformităţile. Fiecare vedea în cealaltă propriile-i defecte şi virtuţi şi, pe de o parte, pentru că nu le plăcea să-şi contemple defectele în altcineva în toată goliciunea lor iar, pe de alta, pentru că vroiau că virtuţile lor să fie originale, se detestau reciproc, căci întotdeauna ni se pare jignitoare copia eului nostru. Odată, pe când Germa îşi exalta valorile farmecului său cu o egolatrie senină şi copilăroasă, Quina spuse, întorcându-şi privirea – era întotdeauna laşă când trebuia să pedepsească sau să certe pe cineva:

— Da, tu eşti diferită de ceilalţi… Până şi transpiraţia ta miroase a covrigi…

Timp de două zile s-au duşmănit. Şi, totuşi, ce fusese viaţa Quinei dacă nu o continuă luptă cu obscuritatea? Tot timpul aspirase să fie „diferită de ceilalţi” ducând pentru asta cea mai crâncenă şi mai omenească bătălie.

Adevărul este că educaţia Germei fusese profund influenţată de convieţuirea ei cu oamenii şi obiceiurile de la ţară. Mai ales cu femeile din casa din Vessada. Falsitatea pe care i-o inculcase societatea, minciunile cu care cultura îi încercuise spiritul îşi găseau aici contrastul care restabilea echilibrul valorilor. Provenind dintr-un cămin imponderabil de burghezi dezrădăcinaţi, unde banul avea acel prestigiu obsesiv, abject, dar pozitiv, pe care i-l dau cei care împart viaţa în mizerie şi bunăstare, restul fiind doar fantezie de roman, şi obişnuită, tocmai de aceea, să impună o contradicţie a conştiinţei şi să prefere lucrurile sărăcăcioase şi lipsite de frenezia comparaţiei, Germa găsea în casa din Vessada o atmosferă oarecum lipsită de farmec, dar care i se părea demnă de a fi respirată. După câtăva vreme, începea să se plictisească de viaţa liniştită în care toate zilele aveau acelaşi ritm, fără

"Vreo veste neaşteptată, un eveniment neobişnuit care să-i provoace o emoţie nouă, să-i incite imaginaţia. Dar ce amintiri minunate, atât de omeneşti şi de vii, rămâneai* în străfundul sufletului său, chiar şi atunci când uita,. Când sub stratul de întâmplări mai mişcătoare totul rămânea ascuns, îngropat, adormit în cotloanele cele mai «dinei ale memoriei! Şi cât de înţelepte îl păreau cele două femei când îşi spuneau vorbele cu parfum de epigramă greacă, desigur din acelea pe care poeţii vagabonzi şi filosofii rătăcitori le rosteau la marginea drumului în timp ce desenau în ţărână, cu vârful toiagului, un vers a cărui forţă nemuritoare o dăruiau vântului! Nimic nu o bucură mai mult pe Germa decât să le asculte, să le găsească îndeletnicindu-se cu vreo treabă gospodărească mai tihnită, dispuse întotdeauna să facă comentarii glumeţe: istoria fără ascunzişuri, critica umoristică şi plin» de fiere, povestea ce se transmite din străbuni, iţele încurcate ale vieţii atâtor familii, destine, generaţii care se încrucişează, se pierd şi ies din nou la suprafaţă, că rădăcinile subpământene ce par că se vlăguiesc şi pier pentru ca, mai încolo, să răsară iar şi să se continue în inflorescenţe de viaţă. Tot ţinutul, cu casele, ogoarele,. Gu oamenii şi obârşiile lor, cu gândurile şi forfota lor, se perindau prin faţa vetrei, unde pisicile îşi pârleau blana, iar micuţa Germa, ca şi Estina odinioară, desena prin aer cercuri de jar, învârtind în mină vătraiul. Simţea o uimire plină de nelinişte în faţa bunicii gârbovite de ani care, pierzându-şi echilibrul

facultăţilor mintale, părea că se dezumanizează. Vorbea întruna numai despre cele petrecute în tinereţea ei şi nu putea să conceapă că îi murise bărbatul. „Când o să vină taică-tu “– îi spunea Quinei. Sau: „Pune-i la fiert nişte vin ca să-l bea când s-o întoarce". Iar Quina răspundea invariabil, cu multă dulceaţă în glas: „Da, mamă. Îndată, doamnă. În acele clipe, Germa le ţintuia cu o privire înspăimântată şi neîncrezătoare, ca şi cum o întreagă epocă pe care nu o trăise i s-ar fi aşternut înainte, simţindu-se izgonită din timpul acela mort şi totuşi inepuizabil. După ziua de Crăciun, când toţi se adunau în jurul focului, bând cafea şi sporovăind, în timp ce trunchiul gros ce ajungea până pe duşumea era mistuit de flăcări şi împins, puţin câte puţin, pe grătarul vetrei, Germa se ducea să se culce în camera unde Maria adormise deja. O înspăimânta somnul acela agitat, care era ca o retrăire fragmentară a trecutului. Bunica se zbuciumă, se ridica în capul oaselor şi rostea frânturi de fraze potrivite pentru alte împrejurări, care fuseseră odată lucide şi care primiseră căldura unui răspuns. Se sculă, se ducea lângă patul ei, încerca să perceapă, cu o atenţie încordată, un cuvânt, un înţeles, căci buzele acelea veştede şi mintea aceea ostenită aveau pentru ea farmecul mobilelor vechi în care freamătă taine, cărora le dai ocol şi le contempli ca obsedat de un mister ce rămâne insolubil, dar care ar putea fi descoperit. Se înspăimânta lângă creatura aceea zbârcită şi atât de vlăguită încât, la fiecare geamăt pe care îl scotea în somn, părea că-şi dă duhul, că moare cu fiecare suspin slobozit de pieptul supt pe care păturile nu mai reuşeau să-l încălzească. Şi totuşi, numai cu cinci ani în urmă era încă vioaie şi recunoştea pe toată lumea; conversa cu fluenţa ei austeră şi plină de nobleţe, părând doar ceva mai indiscretă şi mai lipsită de respect faţă de ierarhii şi condiţii socale. Bătrâna ei prietenă Narcisa Soqueira murise de multă vreme, cu acea supărare pe viaţă care este pentru oamenii de la ţară semnul sfâr- şitului. Încetase pur şi simplu să mai iasă din casă, să coacă pâinea, şi să se ducă în fiecare dimineaţă să dea drumul porcilor prin curte ca să-i vadă zorindu-se greoi, cu ochii lor mici, animalici, ascunşi sub urechile ele- fantine şi scormonind prin ciulinii ce li se agăţau de belciugul ritului. Zicea: „Bălţatul meu, bălţatul meu...4*, cu inflexiuni mieroase, evitând să-i biciuiască cu nuiaua, căci pielea lor trandafirie cu reflexe de aur se acoperea pe dată cu dungi

sângerii. Animalele înaintau aproape iârâş, căutând de mâncare, devorând tot ceea ce instinctul le indica drept comestibil – gunoaie sau chiar puişori de găină alungaţi de la mamă. Şi Narcisa Soqueira îşi revedea întreaga viaţă privindu-i – atât de lucioşi, plesnind de grăsime, construiţi fibră cu fibră de mâinile ei. Pricepute şi binecuvântate pentru această îndeletnicire. Ajungea să se lipsească de pâine pentru ca să le îngroaşe cu făină fiertura şi pentru ca porumbul cel mai curat să le completeze hrana. Întotdeauna, înainte de Crăciun, abatele trecea prin piaţa unde uriaşul smochin desena în juru-î o plasă de umbre şi, dacă o vedea pe Narcisa în poartă, spunea:

— Pot să-ţi văd animalele? Ţi-ai deschis expoziţia?

— Încă nu, că anul ăsta, săracii, n-au mâncat ce le-ar fi plăcut... răspundea ea, cu acelaşi ton modest, sperios, şi văicărindu-se mereu cu aceleaşi cuvinte. Cu voia dumneavoastră, porcii au nevoie de o hrană foarte bună. Şi, slabă de i se vedeau coastele, cu un aer de cerşetoare şi şorţul peticit pe pântec, striga: Hei, Gusto, Gusto, arată-i, te rog, porcii domnului abate...

Exemplarele ieşeau în curte, printre ele venea şi Augusto, greoi, cu aceiaşi ochi mici, cenuşii şi animalici, care fixau nedesluşit toate lucrurile, fără să pară că le înţelege sau le deosebeşte Între ele. Era din ce în ce mai inuman. Când Germa îl zărea prin gard, o trăgea de fustă pe Quina ca să se oprească şi să intre în vorbă, căci fetiţa se simţea întodeauna plină de o perplexă uluire auzind glasul fonfăit şi totuşi strident care rostea enormităţi, ca şi cum acestea ar fi fost stoarse din creier prin metode crude şi abominabile. Când vorbea, zbiera. Frazele îi ieşeau de-a valma, cu intonaţii inegale, şi fără niciun fel de altă expresie în afară de cea a unei permanente şi neîncrezătoare uluiri.

— Ei, Quininha, am auzit că ai umplut ziarele cu dentinţuri! Strigă el, referindu-se la anunţurile publicate de tribunalul ţinutului în legătură cu ultimul proces.

— Nu-i adevărat, zise Quina, cine ţi-a spus asta?

— Lumea, răcnea el, nesigur.

Ea avea un gest al mâinii, scurt şi agitat, foarte personal, care vroia să însemne un dispreţ timid, o luare în derâdere binevoitoare şi prietenoasă. Germa se ascundea după umărul ei, ca să râdă pe înfundate, evitând să se uite la monstrul care, de

dincolo de gard, le privea placid, fără să clipească.

— Pui, pui! Răgea dintr-o dată, convocând orătăniile care o luau la fugă prin grădină şi i se cuibăreau în braţe, în timp ce el râdea, plin de bale, exultând şi împărţind pumni de porumb, cu efuziuni obscene de limbaj.

— La urma urmei e un om de treabă! Conchidea Germa care vedea în el o versiune a vieţii la ţară, folositoare la şcoală şi căreia îi adăuga o filosofie naturalistă mai mult sau mai puţin elementară. Atunci Quina, cu plăcerea ei aproape sadică de a contrazice opinia celuilalt, îi povestea despre mizeriile intime ale vecinului, murdăria lui incalculabilă, diversele lui sodomii şi despre fiii din tinereţe pe care nu-i recunoştea, că nu cumva să le treacă prin minte să emită pretenţii de moştenire. Mai trăia încă cu bătrâna lui amantă, făcând să râdă tot satul de amorurile lui şi de obiceiul de a o scoate dimineaţa pe fereastră, atârnată de cerşafuri ca să nu-i trezească pe servitorii care dormeau în camera alăturată prin care, altfel, ar fi trebuit să treacă. Avea o afecţiune imundă pentru animale, o brutalitate vicleană şi, pe vremuri, depusese mărturie falsă împotriva casei din Vessada într-o ceartă serioasă. Odată, scându- rile de la latrină se rupseseră; căzuse înăuntru, se ridicase din groapă şi se dusese apoi să se culce liniştit, fără măcar să-şi scoată ciorapii din picioare, şi fără că simţul mirosului să-i fi fost tulburat de accident. Era batjocura satului, cu felul său bestial de a trăi, cu viciile care căpătau la el un caracter mai mult grotesc decât condamnabil, într-atât părea o imitaţie sordidă de om care practică în mod iraţional tot ceea ce se poate înţelege prin incoerenţă umană, dar care nu se justifică prin coerenţa unei creaturi primitive.

— Dar e îngrozitor! Exclamă Germa, cu un fior de repulsie, ea care fusese educată la călugăriţe şi învăţase că, în ceea ce priveşte morală, să se limiteze mai mult din prudenţă decât din virtute. Un asemenea om ar trebui să fie renegat de toată lumea.

— Să nu spui asta. Fetiţo. O prevenea foarte calmă Quina. E vecinul nostru, îl cunoaştem de mic, de când trecea prin faţa porţii noastre ducând vitele la adăpat, încă de pe atunci vorbea foarte urât şi zicea vitelor: „O să beţi atâta apă până o să vă pişaţi alb “. Noi ştiam foarte bine că el ar fi vrut să-şi pună frâu la gură când ne vedea, pentru că ne respecta. De altfel, nu

vorbea cu răutate, era doar un necioplit, şi cine l-ar fi putut învinui de asta? Tatăl său a fost bun prieten cu al nostru, iar când am fost ruinaţi şi nefericiţi nu ne-a cerut niciodată înapoi banii pe care i-i datorăm. Fugea de noi ca să nu ne amintim de datorie, văzându-l. Nu trebuie niciodată să ne purtăm urât cu copiii prietenilor noştri „pentru că asta ar fi ca şi cum ai pălmui morţii. Lucrurile urâte sunt la fel de fireşti în lume ca şi cele frumoase. Tu eşti foarte tânără şi la şcoală nu fac altceva decât să-ţi astupe ochii, ceea ce e o înşelăciune, fetiţo. A cunoaşte răul este deja o formă de apărare. Unde nu este inocenţă, poate să existe păcatul, dar unde nu există înţelepciune, vine întotdeauna nenorocirea.

Germa rămânea tăcută, meditând la complexitatea acestei femei care acuza şi apăra cu acelaşi elan de conştiinţă. „Nu degeaba o respectă avocaţii”, îşi spunea. Şi simţea o iritare ascunsă împotriva ei, pentru că era atât de frustă, atât de eliberată de iluzii, şi întotdeauna dispusă să combată utopiile, fără să ridice totuşi în slăvi în mod unilateral pesimismul, căci tot ea era prima care dădea ajutor, care credea într-o minciună romanescă sau trăia cu fidelitate o fantezie. „Cât e de ciudată! “, gândea Germa. „întotdeauna se află de cealaltă parte a zidului, făcând salturi cu prăjina pe deasupra lui, din nevoia de a înfrunta, şi strigând: «N-o să puneţi mâna pe mine! «■ într-o zi o s-o oblig să scrie şi să semneze una din legile sale şi o să i-o arăt mai târziu când o va contrazice, cu toată pompa pe care obişnuieşte să o folosească pentru asta.”

Dar Germa era într-adevăr foarte tânără şi nu ştia că ceea ce la Quina părea contradicţie şi incoerenţă era, de fapt, profundul ei conţinut uman.

X

MARIA A MURIT ÎNTR-O PRIMÂ- vară după ce îşi petrecuse iarna în faţa focului torcând ceasuri în şir, cu o gravitate blândă şi automată. Nimic nu mai rămăsese din frumuseţea ei de odinioară, bătrî- neţea îi dăduse însă o patină caracteristică, nu mai puţin, încântătoare, cu păru-i îngălbenit, pătat parcă de fum»

Şi cu zbârciturile de pe chip şi de pe mâini care dădeau fiinţei ei o armonie nouă şi tulburătoare. Ţinuta ei păstra demnitatea celui care nu şi-a plecat niciodată capul, decât pentru a ascunde o lacrimă sau pentru a disimula o judecată grăbită. Cu puţin

timp înainte să moară, abatele veni să o spovedească, aşa cum făcea în fiecare săptămână, căci nu vroia ca moartea să surprindă pe nepregătite un suflet prins încă de viaţă doar printr-o verigă foarte slabă. Ah, ce spectacol ar fi fost destăinuirile unei femei atât de bătrâne în care el încă mai căuta simţăminte pământeşti ce trebuiau urmărite şi pedepsite! Nu plătise ea oare pentru revoltele şi nerăbdările unei vieţi întregi din moment ce le uitase? Şi inima ei pe care o adiere mai puternică ar fi putut în orice clipă s-o răpună, ce taine ar mai fi putut ascunde cu atâta sârg? Glasul cărnii tăcuse demult, iar sufletul abia mai pâlpâia, ca şi cum ar fi revenit la starea dinainte de naştere. Abatele se înclina spre chipul ei blând, ermetic, plin de o nehotă- râre copilăroasă şi spunea: „Ce păcate aţi făcut? “Chiar el le înşira încercând să ghicească, o ajuta murmurând o litanie domoală care înlocuia răspunsurile absente. În ziua când a văzut-o pentru ultima oară în viaţă a sfătuit-o:

— Spuneţi trei Ave-Maria ca penitenţă!

— Spune-le dumneata, domnule abate, ai mai’ mult răgaz decât mine, i-a răspuns Maria. La cei nouăzeci şi patru de ani ai săi mai avea încă din când în când câte o licărire din umorul ei neînfricat şi necuviincios.

Acum era moartă. Şi ea, care atât de mult dispre- ţuise lacrimile şi atitudinile vehemente, era omagiată de cei din jur cu sentimente la fel de reţinute precum cele pe care o viaţă întreagă le cultivase cu singulară trufie. Nu se auzeau plânsete sau izbucniri ostentative de desperare, nu se vedeau chipuri răvăşite de durere. Casa se umpluse de vecini şi de rude, care trebuiau să fie curtate, întrebate despre copii, familie, afaceri, nefericire şi noroc. Pe foc fierbeau în permanenţă ibrice cu cafea, în care se arunca câte un tăciune aprins pentru ca zaţul să se lase la fund şi lichidul să curgă limpede în ceşti. Pâinea de grâu, vinarsul, rachiul amestecat cu must şi cu zahăr se găseau din belşug pentru toată lumea şi bărbaţii, rezemaţi de tocul uşii, tăiau cu briceagul bucăţi mici de colao pe care le mestecau pe îndelete în timp ce vorbeau, cu acea concizie a gesturilor pe care o au ţăranii cărora pământul nu le pretinde argumente; nici timpul nu le contestă gândul. Quina se in- vârtea tot timpul printre oameni, şi glasul ei înăbuşit, monosilabele precipitate pe care le rostea ca şi cum ar fi dorit să termine de vorbit în cea

mai mare grabă, o transformau în ochii Germei într-o fiinţă necunoscută.

— Hai cu mine, fetiţo, spuse ea luând-o de mână. O duse în camera unde Maria zăcea în bogatul sicriu lăcuit, cu chipul acoperit de un văl de tul negru. Chiar ea, Quina, îi spălase mâinile şi faţa, o îmbrăcase cu rochia de lină cu ciucuri de mătase şi îi încrucişase mâinile pe piept, sărutându-i-le pudic, temându-se chiar şi acum când îşi lua rămas bun pentru totdeauna, să nu se dovedească slabă de înger. În încăpere era un miros ciudat, nu de ceară sau de aer stătut, ci altceva, mai imponderabil şi care, deşi inexplicabil, provoca oroare. Un miros de furnicar – îşi spuse Germa. Simţurile abia îl puteau distinge, nu era respingător, dar impregna aerul, intrând în nări şi dând impresia că până şi părul îl respira, îmbibându-se cu el. Pe duşumea era aşternută o cuvertură de pluş stacojiu, cu franjuri încreţite, care avea urzeala unui covor. Se vedeau puţine flori – numai întuneric, tăcere şi mirosul acela în răceala camerei, cucerind materialitatea caracteristică a obiectelor, făcându-le intangibile şi dezgustătoare. Afară, aerul era cald, dulce, plin de mireasma merelor stivuite în jardinieră. Şi acea familiaritate a sunetelor, căldura exuberantă răspândită de fiinţele vii, de corpurile care se atrag, de obiectele care se ţin în mână, chiar de murdărie, de tot ceea ce face parte din viaţă.

Germa o văzu pe Estina care, leoarcă de transpiraţie în hainele de doliu, stătea lângă o mătuşă bătrână, singura supravieţuitoare dintre toate fetele frumoase ale casei Freixo, şi care era acum o creatură hidropică, ale cărei cuvinte îndurerate mai revelau încă un spirit şugubăţ, cu o superficială înţelegere a vieţii. Estina zâmbea din când în când, ascultând-o. Iar Germa îi contemplă chipul pe care frumuseţea mai subsista încă cu acea uimitoare demnitate pe care o păstrează, în tragedia vieţii, frumuseţile care se sting treptat, ca şi cum timpul le-ar şterge cu buretele, în loc să le sfărâme cu o singură lovitură. Nu îi plăcea Estina, cu caracterul ei rigid. Care îi clădea o impasibilitate orgolioasă atât în plăcere cât şi în suferinţă. Îi impunea un respect aproape revoltat; o găsea inumană în stoicismul ei, fără căldura înţelegătoare care era trăsătura cea mai atrăgătoare a firii Quinei, fără prefăcătoria acesteia, fără evlavia subită, duşmăniile înfiarbântate şi trecătoare care o făceau să fie atât de comunicativă, demnă câteodată de dispreţ,

dar întotdeauna atât de omenească. Estina o încremenea cu un singur cu- vânt, cu o singură privire; era inflexibilă până la cruzime, de o uscăciune apăsătoare chiar atunci când iubea. Inâcio Lucas spunea: „Ea e foc de gheaţă – dă lumină fără să încălzească.” Şi era adevărat. Poate că nebunia criminală a nefericitului se datora în mare parte convieţuirii cu această fiinţă atât de dragă, al cărei somn îl veghea uneori, luptând cu o nesăbuită pornire de a o strânge de gât, şi pe care violenţa, pasiunea, nefericirea lui nu o tulburaseră niciodată. Acum erau amândoi bătrâni şi ea îl trata ca şi cum ar fi fost o umbră pe care la o anumită oră, se obişnuise să o vadă reflectată pe un perete al casei sau pe pietroaiele de la marginea ţarinei. Fiica lor nebună, fără nicio sclipire de luciditate în ultima vreme, era ca un animal, gemând de spaimă şi trebuind să fie păzită îndeaproape ca să nu fugă în pădure Unde rămânea ascunsă până când, după lungi căutări, o descopereau şi o forţau să se întoarcă acasă. Numai prezenţa Quinei reuşea să o mai liniştească, căci aceasta îi vorbea pe un ton infantil şi asculta cu atenţie când îi descria nălucirile care o bântuiau.

— A fost deocheată în copilărie, într-o seară când băteau clopotele pentru Sfânta Fecioară, spunea Quina compătimitoare.

Germa protesta la auzul unor asemenea cuvinte, dar îşi dădea seama că, de fapt, era ridicolă încercând să înlocuiască credinţe provenite din însuşi miezul spiritului cu convingerile ei modelate doar de nişte principii diferite. De altfel, verişoara îi provoca repulsie, cu toate că o găsea de o frumuseţe stranie, cu chipul mongolic şi cu privirea

Crudă şi plină de groază. „La ce e bună? De ce nu moare? “, gândea. Privirea Estinei îi dădea însă o explicaţie care o înfricoşa. Ea se aşeza pe prag şi începea să despăducheze părul sur al nebunei, întotdeauna zburlit, cu o minuţiozitate răbdătoare. Acestea erau singurele ei mângiieri. Punea însă în gesturi o duioşie atât de adâncă, atât de elocventă, de vie, încât Germa se întorcea cu spatele ca să nu mai vadă, căci i se părea o profanare să observe scena şi să extragă din ea, în mod inevitabil, gânduri de înţelegere, amărăciune şi milă, întotdeauna însă nedemne faţă de ceca ce le provocase.

Ziua în care nebună a dispărut şi nu a mai putut fi găsită i-a rămas întipărită în memorie ca o imagine dan- tescă, lipsită însă de acel horcăit spasmodic al scenelor infernale, mai degrabă ca

ceva extraordinar de discret, rezervat, înăbuşit ca un strigăt asurzitor ce se izbeşte de un perete impenetrabil şi acolo rămâne prizonier, ameninţă şi vuieşte, mai cumplit decât dacă ar fi explodat în vastitatea cerului.

Vara era pe sfârşite şi Germa primise o scrisoare de la maică-sa care o chema acasă. Se afla în camera sa, aceeaşi pe care bunica Maria o împărţise cu Quina, cu uşa dând spre verandă, şi împodobită numai cu un cuier vopsit în albastru. O stampă cu o anumită Fecioară, a cărei apariţie în ţinut nu fusese confirmată de biserică, era atârnată la capătul patului. Germa scria în picioare, în faţa măsuţei deasupra căreia oglinda se afla pusă în aşa fel încât era cu neputinţă să-ţi vezi chipul. Îşi dicta sie însăşi: „Durerea pe care o simt întotdeauna când plec nu se datorează clipei despărţirii, ci tuturor schimbărilor pe care sunt obligată să le fac când îmi iau din nou pieptănul şi periuţa de dinţi de pe poliţa lavoarului. Spaţiile goale Înseamnă mai mult decât o simplă nostalgie, îmi dau senzaţia că ceva s-a terminat şi că eu sunt vinovată că s-a întâmplat aşa. “Nu era un jurnal, era doar o scrisoare pentru mama ei. Şi va adăuga peste ani: „Ce înseamnă a-ţi schimba locul şi obiceiurile dacă nu o încercare zadarnică de a privi în faţă moartea? “

Auzi la uşă un ciocănit uşor prin care Quina o anunţa că o căuta sau că vroia să intre. Germa nu avea să mai întâlnească la nimeni o asemenea politeţe înnăscută a sensibilităţii, de care sunt străine istovitele formule ale etichetei.

— Ce este? Spuse. Tonul ei era de consimţământ şi Quina intră. Avea o expresie stăpânită, în adâncul ochilor însă se zărea o flacără uşor dezorientată, ca şi cum ar fi aflat ceva neaşteptat şi încerca acum să se ferească de o reacţie precipitată.

— Plec chiar acum la Morougos, verişoara ta a fugit ieri de acasă şi nu-i mai dau de urmă.

Îşi luă din cuier şalul de vară şi îşi schimbă de două ori şorţul, căci, chiar în clipele cele mai grele, se arăta extrem de grijulie cu felul cum arăta.

— Să merg şi eu? Făcu Germa.

— Nu, mai bine nu, fata mea, răspunse, eschivându-se. Exista o anumită lume în care nu vroia să o vadă pă-

. Trunzând pe tânără care niciodată nu va înceta să-i fie străină şi care niciodată nu-i cucerise pe deplin încrederea de săteancă plină de prejudecăţi de specie, de suspiciuni, de la

cunoaşterea propriei inferiorităţi culturale până la nevoia de a ascunde cele mai sfinte porunci ale spiritului, credinţele şi obiceiurile pe care le bănuia a fi cu atât mai barbare cu cât le dorea mai adevărate. Germa o intimida, precum ar fi făcut-o prezenţa unui neiniţiat a cărui răceală tulbură ritualurile unei credinţe. Cum însă în adâncul sufletului era o fiinţă slabă şi un zâmbet ajungea pentru a o convinge, o lua în cele din urmă şi pe Germa. Văzând-o ascultătoare şi tolerantă, nu îi displăcea să se gândească că o va putea supune lumii sale şi că o va conduce precum un mentor. Germa nu ghicise încă latura mistică a firii Quinei şi era departe de a-şi închipui că femeia intrigantă şi vicleană, cu un suflet atât de meschin când urzea o răzbunare sau urmărea un profit, aflată mereu într-o activitate febrilă, dornică de preţuiri lumeşti, limitată, plină de maliţie şi de o şiretenie de necrezut, era o sibilă, o fiinţă care prin puterea unei simple rugăciuni ştia să potolească un hohot de plâns şi să insufle elanuri noi unui suflet secătuit şi descurajat. În noaptea ciudată pe care Germa avea să o trăiască, cortina ce acoperea lumea admirabilă a Quinei avea să se dea la o parte pentru ca ea să poată întrezări minunata splendoare ce se desprindea dintr-o fiinţă banală şi fără geniu, vanitoasă şi slabă, nu prea inteligentă, al cărui spirit însă reuşea uneori. Să se despăşească pe sine, să fie puternic şi măreţ.

Estina stătea lângă colţul vetrei, după vechiul său obicei:. Aceeaşi pălărie de pai peste basmaua cu colţurile răsfrânte neglijent deasupra capului şi acoperită, ca de obicei, cu impalpabile urme de cenuşă. Casa părea pustie; cu uşile larg deschise şi domnea o linişte tragică în încăperile unde găinile intrau ciugulind duşumeaua şi Găutând pe masa din bucătărie firimituri de pâine. Din ajun, Inăcio Lucas batea împrejurimile cu o ceată de vecini şi de slujitori, cercetând râpele, străbătând toate hăţişurile şi minele săpate în povârnişurile nisipoase. Nu se întorsese acasă, dormise câteva ore la nişte prieteni, muţenia placidă a nevestei îi dădea fiori, se simţea cuprins de ură şi de o dorinţă puternică să o bată până când o va auzi ţipând, să o calce în picioare şi ea, în sfârşit, să geamă, chiar dacă ar fi fost ultimul ei suspin, chiar dacă şi-ar fi dat sufletul în faţa lui şi-ar fi rămas mută pentru totdeauna.

— Roagă-te, îi spuse ea Quinei, cu un ton aproape interogativ. Vorbea cu dificultate, ca şi cum buzele i-ar fi fost paralizate. Tu

poţi.

Germa se simţi îndurerată văzând acea făptură invulnerabilă, cu un caracter de fier, croită parcă pentru a suporta nefericirea, cu o filosofie care o făcea să extragă optimism chiar din pesimismul ei exagerat, duşmană a uşurătăţii inimii şi a sentimentului superfluu, inatacabilă pentru că nu se temea de nimic, părând dintr-o dată o biată femeie neajutorată şi decrepită în faţa celeilalte, care o contemplă cu o flăcăruie uşor dezorientată în adâncul ochilor.

— Roagă-te, porunci ea. De sub pleoapa care se înclina dând orbitei forma unui triunghi, ea îi aruncă surorii o privire avidă, ostenită, lipsită de afecţiune.

Quina se aşeză lângă ea şi începu să se roage. De pe buze i se rostogolea un torent de cuvinte pe care nu le rostea însă cu înflăcărare şi ardoare mistică, ci mai degrabă ca şi cum ar fi vrut să-şi învingă oboseală sau să depăşească o criză. Îşi încrucişa şi îşi desfăcea degetele scurte şi aspre, fără să reuşească să atingă cu ele dosul palmei. Nu stătea nemişcată şi senină, ci părea pradă unei nervozităţi de nestăpânit care conţinea ceva fascinant pentru Germa şi o făcea să-i urmărească mişcările, să i le ghicească, concentrându-se asupra instabilităţii ei care totuşi nu crea o impresie de agitaţie. „Ce se întâmplă aici? “, se întrebă Germa. „Există în jurul acestei ’femei un cerc pe care nu-l pot trece şi care mă face invizibilă ochilor ei. Mi şo pare nu numai că ea contemplă ceva ce eu nu văd, ci că această viziune îi este foarte familiară. Nu este surprinsă, ba chiar puţin neatentă, desigur nu la ceea ce este în afara cercului, asta e evident.” Cum acest ultim cuvânt constituia încă un lux al vocabularului său, Germa se lăsă captivată de efectul lui şi îşi uită raţionamentul. Chiar spectacolele cele mai originale, întâmplările cele mai neobişnuite alunecau prin spiritul ei cu o repeziciune nefirească; simţurile nu reţineau experienţa ca să o îndure, numai creierul o fotografia pentru ca oricând să o poată retrăi. Rămase mult timp acolo, desenând cu un beţişor de arin litere gotice în cenuşă, cuprinsă de o mare plictiseală şi copleşită totodată de tragedia aceea atât de stranie, de rece şi de impenetrabilă. Se înnoptă şi, fără a întrerupe murmurul rugăciunilor, Quina aprinse opaiţul pe care îl agăţă de un cârlig pe peretele căminului. Estina începea să-şi arate tulburarea şi suferinţa, mergea încet de colo-colo. Clătinându-se uşor pentru

că era bătrână şi greoaie, iar mersul ei fusese întotdeauna puţin legănat. Luă foile de varză cu o precizie ritmică, le privea în lumină ca să poată vedea gâzele adunate pe ele. Auzind pe drum tropăitul mărunt al catârului şi fluierul vânzătorului de gaz, ieşi în prag, scrutând întunericul şi zise:

— Ai venit târziu astăzi…

— Catârul şi-a pierdut o potcoavă, explică omul. Noapte bună…

— Du-te cu Dumnezeu. Şi ea se întoarse în casă, ţi— nând în mână bidonul pe care se mai prelingea încă o lacrimă verde şi aducând parcă de afară ceva din rouă aceea rece care pare a se ivi din mistuirea clarului de lună, din aburul izvoarelor, din întunericul şi din respiraţia naturii adormite.

Pe la zece nu aflaseră încă nimic. O slujnică, plecată în târg după veşti, se întoarse însoţită de un arendaş de pe proprietatea de la Moinhos cu care se întâlnise pe drum.

— Umblă o grămadă de oameni prin pădure, spuse omul. Avea o privire rătăcită, ca şi cum ar fi fost beat, iar haina ce-i venea aproape până la genunchi îi era murdară de făină. Se numea Tiburcio şi locuia împreună cu o mătuşă, o creatură monstruoasă, al cărei ochi stâng, atins de cataractă, părea făcut din smalţ stropit cu pete albastre, ca unele vase de bucătărie. Slinoasă şi hră- păreaţă cu aurul ei, cu crucile şi colanele care îi zornă- iau tot timpul în buzunarul de la şorţ, era descendenta sordidă a unei familii de morari, pe vremuri arendaşi ai casei Freixo şi a căror proprietate – câteva pâlcuri de copaci pe o coastă de deal şi o moară de apă pe un mal abrupt – revenise ca zestre Mariei, iar acum, după împărţire, era a Quinei. Din milă, şi pentru că bătrâna o adula înconjurând-o cu semnele unei admiraţii ieşite din comun, Quina o ierta de platâ, ascunzându-şi însă generozitatea sub o mulţime de ameninţări pe care i le spunea între patru ochi când se întâlneau, simplu efect de carusel despotic pe care îi plăcea să îl menţină mai ales în familie. Văzându-l pe Tiburcio care răsucea între degete fitilul luminării băgate într-un felinar, îl chemă de-o parte şi îi spuse în şoaptă:

— Spune-i mătuşii tale că săptămâna viitoare o să trimit băieţii să culeagă strugurii de la Moinhos. Auzi, am aflat că a vândut aurul…

— Nu l-a vândut, doamnă! Spuse răspicat omul. Era uriaş şi

capul cu grumazul încovoiat dădea impresia că ieşea dintr-un zid de care era prins printr-un crampon sau un cârlig precum capetele tăiate ale trădătorilor şi bandiţilor care se expuneau pe zidurile cetăţilor arabe, îi crăp capul dacă vinde aurul, de asta puteţi fi sigură.

— Să ţii seama de ce ţi-am spus, îi recomandă Quina, prefăcându-se că nu l-a auzit, vexată însă de atitudinea feroce a omului. Când plecă, ea clătină de mai multe ori din cap, tăcută. Apoi, cu binecunoscutu-i gest al mâinii, repezit şi aproape ironic, pe care îl făcea dintr-o obişnuinţă încăpăţânată şi care îi servea ca săişi exprime dispreţul şi mai ales ca să-şi ascundă gândurile adevărate, se adresă fetei care mânca cu capul plecat, fărâmiţând bucăţi de pâine de porumb în farfuria adâncă pe fundul căreia un Santiago cu tiară de papă părea gata să se arunce de pe piedestal într-un galop glorios.

— Noaptea nu trebuie să accepţi tovărăşia nimănui, nici dacă ar fi el însuşi Isus Cristos, spuse, sentenţioasă.

— Vai, dar e văr cu mine! Ripostă aţâţată fata. Dintr-o dată, Germa începu să râdă.

Se trezi în mijlocul nopţii şi, în primul moment, simţi acea teribilă dezorientare pe care întunericul o provoacă simţurilor. Era incapabilă să definească dimensiunile camerei, locul unde se aflau uşile şi mobilele. Îşi închipui camera ei din casa din Vessada, căci se credea acolo, cu uriaşa cheie vârâtă în broască, aproape de capătul patului şi întinse braţul ca să întredeschidă uşa, să vadă dacă mai era încă vreo lumină filtrată din bucătărie pe coridor. Quina se culca întotdeuna târziu, căci moştenise obiceiurile noctambule ale mamei sale care, noaptea, după ce servitorii se duceau la culcare şi zarva copiilor se potolea, se aşeza la o măsuţă cu un pachet de cărţi de joc în faţă şi începea să înşire cu sârguinţă cărţile pe care le combină cu o răbdare nesfârşită. Cocoşii cântau, cenuşa se răcea în cămin, iar fitilul de în, ars până la capăt, se stingea. Abia atunci, cu mâinile înţepenite de frig, Maria se ridica şi punea în sertar cărţile pline de pete şi de urme de degete. Avea o expresie absorbită şi încordată; în ochi îi ardea o flacără ascunsă, pătimaşă. La cinci dimineaţa era din nou în picioare, plină de vioiciune, pregătind pâinea pentru cuptor, dând de mâncare bărbaţilor care plecau în pădure cu coasele şi frânghia înfăşurată pe fusceii căruţei al cărei scârţâit se auzea

departe, pe drumurile de munte, semn că totul mergea bine. Şi Quina dădea în cărţi, dar îi plăcea mai mult să flecărească cu slujnicile sau cu rudele care o vizitau sau chiar cu spiritele cu care devenise intimă, în parte, desigur, din dorinţă de expansiune şi de public. Germa îngheţa de spaimă când se trezea noaptea şi nu o auzea respirând în patul de alături. Atunci o striga şi o găsea câteodată înfruptându-se discret din câte o prăjitură sau bând câte o cană de vin fiert pe care îl punea pe piatra vetrei, protejându-l de scântei cu o bucată veche de carton.

— Ce este, fată? Tresărea ea. Îşi găsea de lucru, se învârtea prin bucătărie, se întorcea cu spatele ca să nu se vadă că avea gura plină, cuprinsă de o ciudă naivă, aproape jignită. „N-are decât să-şi mănânce biscuiţii, dar de ce nu o face în faţa tuturora? “gândea Germa, descumpănită. Avea impresia, de altfel, că surprinsese o intimitate în faţa căreia prezenţa ei era o violenţă. Şi asta o făcea să se simtă ruşinată. Dă data asta însă nu se afla în casa din Vessada, ci la Morougos, în încăperea de deasupra magaziilor unde se orânduiau lăzile de stejar, măturile şi uneltele îngrămădite unele peste altele. Auzi voci, apoi tuşea aspră a unui bărbat şi vorbele lui sufocate de furie şi de oboseală.

— Ea a murit de multă vreme, spunea. A murit nu astăzi, ci cu mult timp în urmă. Ai născut-o moartă, pântecul tău e blestemat. Când ţi-ai văzut fiii întinşi pe scândură, deasupra patului, nu ai vărsat lacrimi nici cât să umpli un degetar; pentru că şi tu eşti moartă şi roadele tale sunt o nenorocire. Ah, dacă te-aş fi văzut într-o noapte târându-te pe locul unde s-a tăvălit un animal şi prefăcându-te într-o căţea, o iapă sau o vulpe, aş fi fost mai puţin nefericit decât să trăiesc toată viaţa cu o moartă…

Tuşea şi răcnea şi toată casa răsuna de tropăitul cizmelor lui bătute cu ţinte de fier.

— Dacă fata nu apare, dacă nu se întoarce, adusă de îngeri sau de diavoli şi fără ca un spin să-i fi zgâriat pielea, fac o groapă în curte şi te îngrop acolo. Auzi?

— N-o să se întoarcă, spuse Es+mă, încet. Glasul ei nu arăta nici spaimă, nici suferinţă, ci numai oboseală, o teribilă indiferenţă, mai tragică decât orice disperare şi orice durere. Nu se mai întoarce niciodată.

— Nu? Şi el se cutremură, în ciuda furiei de care era stăpânit. Cine ţi-a spus? Vrăjitoarea asta? Şobolanul ăsta cu aripi? Ea ţi-a spus?

— Taci odată, Inăcio Lucas. Ţi-ai pierdut minţile, spuse Quina. Vrei un pic de ceai, înainte să pleci?. Cine poate preveni nenorocirea pe care o trimite Gel de Sus? Nimeni nu are nicio vină. Când câinele dumitale 3 trântit un om la pământ şi i-a sfâşiat obrazul fără să mişti un deget ca să-l ajuţi, cine a fost de vină? Ţineai dihania legată până noaptea şi îi dădeai numai mâncare sărată pentru ca, înnebunită de sete, să fie mai feroce…

— Bine, bine. Iar începi cu cârtelile dumitale, 1 cine nu le ştie? Haide, dă-mi nişte ceai. Asta e ceai? Parcă ar fi supă, cu atâtea frunze înăuntru. Ia-l de aici…

Cana se sparse cu zgomot de piatră acoperită. Cu un strat de cenuşă. Cele două femei nu spuseră nimic. Grupul de vecini care nu se lăsaseră păgubaşi veniseră să-l ia din nou pe Inâcio Lucas în căutarea lor lugubră. Umbrele se aglomerau în curte. Vorbeau în şoaptă, ridicând deasupra capului torţe de paie pe care le aprindeau, iar murmurul lor viril şi stăpânit comunica încredere, dar şi un soi de fatală renunţare.

— Inâcio! Îl strigă Estina când el se prăgătea să plece.

— Ce mai e?

— Adu fata, spuse ea simplu.

El nu răspunse, uşa se trânti cu un zgomot surd. Uriaşa cheie de fier căzu şi pisicile săriră de pe cuptor şi se apropiară să o adulmece conştiincios. Apoi Germa nu mai auzi nimic.

A doua *y. I,* foarte devreme, plecă împreună cu Quina la Vessada. Nebună nu apăruse încă. Lăsară în urma lor o casă pustiită de spaimă în care abia dacă mai subzista o fărâmă de speranţă. Inâcio Lucas moţăia când ele ieşiră şi respiraţia lui întretăiată de gemete de om bătrân se auzea de pe coridor. Se întorsese în zori, plin de noroi şi de zgârieturi de spini pe obrazul din care picura un sânge negru şi gros. Germa nu îl văzuse. Se ferea de el, îi era teamă. Fusese totuşi întotdeauna drăgăstos cu ea; îi spunea poveşti despre vârcolaci sau despre loviturile lui Jose de Telhado, îi oferea dulciuri de la târg care aveau desenate pe ele, cu mărgeluţe trandafirii, o inimă sau o stea. Îi făcuse chiar o trăsurică roşie la care încercase să înhame o oaie pe vremea când Germa era încă mică şi se minună de toate

lucrurile noi, nemaipomenit de ciudate, pe care le vedea pe câmp sau în., curte. Îi spunea: „Piţigoiule, piţigoiul meu şi fi arăta lo cul unde creşteau, în tufişuri dese, violete albe sau unde bursucul îşi săpase vizuina. Odată, îi trimisese o piele de nevăstuică să-şi facă o hăinuţă. Avea faţă de ea duioşia unui bunic care întâlneşte, în zorii unei vieţi omeneşti, o clipă de răgaz în lupta lui pe marginea prăpastie!. Germa însă se temea de el din pricina cruzimii şi furiilor lui sălbatice despre care auzise, şi mai mult chiar a calmului generos cu care o tratase întotdeauna. Singură Quina nu se sfia să-i spună în faţă lucruri pe care el nu le-ar fi tolerat de la nimeni altcineva. Avea puterea să-l liniştească şi se vedea că stângăcia şi tulburarea ei feminină îl amuzau, potolindu-l.

— Fata mea, spuse Quina, aşa cum spusese şi în alte rânduri, să nu te căsătoreşti niciodată. E cea mai mare nenorocire ce i se poate întâmpla unei femei.

— Şi dacă nu mă căsătoresc? Şi Germa râse, căci propoziţia aceasta, repetată cu obstinaţie, la început o intrigase, apoi o incitase la controversă, iar acum îi suna doar ca o banalitate acră de fată bătrână. În clipa aceea, Domingas cea iubăreaţă, văduvă de două ori şi căsătorită din nou cu un băiat care din slujitor ajunsese, prin contractul nupţial, stăpân pe ograda şi turma ei de capre, trecu pe lângă ele făcând o plecăciune adâncă.

— Lăudat fie Domnul nostru Isus Cristos. Aşa devreme pe afară? Spun asta pentru domnişoara care nu e obişnuită. Şi-apoi... Şi bărbatului meu, care nu s-a născut domn, îi place să-şi bea cafeaua în pat. Mai bine să ai o plăcere în viaţă decât o sută de mii de *reis* în buzunar.

— Da, desigur, spuse Quina, binevoitoare. Profită de ocazie ca să se informeze asupra câtorva intrigi şi suportă conversaţia mieroasă a femeii cu o atenţie politicoasă, simţindu-se însă puţin încurcată când Domingas îi zugrăvi seducţiile proaspătului ei soţ, firea lui prudentă, devotată, cinstită, farmece care atrăseseră pe toate feţele şi care îi fuseseră destinate ei, o biată văduvă bolnăvicioasă, copleşită de nenorociri.

— Ah, Domnul Dumnezeul nostru a avut multă grijă de mine. Toţi bărbaţii mei au fost nişte sfinţi.

— Aveţi copii? Întrebă Germa, pe care femeia co- cârjată, cu părul rar, căzându-i în inele peste urechi ca nişte ciorchini de

struguri de Corint, o umplea de curiozitate.

— Am avut nouă. Dar, din fericire, Domnul nostru Isus Cristos mi i-a luat unul câte unul.

— Uite, spuse Germa mai târziu, legănându-se în *rocking-chair,* adresându-se Quinei care lipea cu pap hâr- tia de mătase pe borcanele cu dulceaţă de vişine. Uite pe cineva care nu blestemă căsnicia. Sunt de acord că e nevoie de o predispoziţie specială..

— Ea o are. Pe primii doi bărbaţi ea i-a omorât, ştie toată lumea...

Îi povesti istoria lui Domingas, moartea bărbaţilor pe care ea îi otrăvea sistematic cu terci în care punea popaz sau chiar arsenic. Îi lăsa să se chinuie desperaţi, cu măruntaiele sfâşiate, vomitând bucăţi de viscere, În timp ce ea se ducea la praşilă şi se lăsa ciupită de toţi lucrătorii cu ziua, râzând în hohote, prefăcându-se că se gâdilă, supărată, sperioasă. O salvase firea ei camaraderească, deocheată şi complice. Cadavrul celui de-al doilea bărbat fusese exhumat, dar datorită neglijenţei expertizelor, autopsia furniză doar nişte dovezi îndoielnice. Nimeni nu se anunţă ca martor, în parte pentru că omorul, ameninţarea faţă de siguranţa individuală nu provoacă ură decât atunci când devine o mânie şi poate fi o primejdie publică. Iar ea nu avea duşmani. Domingas era glumeaţă cu bărbaţii care, protejând-o, îi asigurau un soi de contract-promisiune; pe femei le adula, le făcea servicii şi încerca să pară neînsemnată pe lângă ele. Nicio femeie nu acuză pe alta care a recunoscut odată că îi este inferioară. Astfel scăpă ea din mâinile legii şi nimeni nu părea păgubit de asta, în afară poate de cel de-al treilea bărbat, un tânăr efeminat şi leneş, care renunţase la prudenţă pentru a-şi satisface lăcomia. Dar are cineva vreo vină? Joci şi pierzi; lupţi şi eşti învins. Boala care atinge un mădular se vindecă sau se tolerează; atunci când atinge tot organismul, omul ştie că e vorba de viaţă sau de moarte, atacă şi se apără.

Dar o fiinţă care piere din imprudenţă, din slăbiciune sau amăgire, nu este Omul – iar poporul ştie prea bine această.

XI

ABIA DUPĂ O LUNĂ DE ZILE, nebună a fost găsită sau, mai bine zis, ceea ce mai rămăsese din ea, într-una din galeriile unei vechi mine. A fost recunoscută numai după haine; cadavrul

descompus zăcea pe solul nisipos pe care apa curgea în filamente ramificate. Era o mină părăsită, bârlog de lilieci, cu intrarea astupată de o prăbuşire. Niciodată nu s-a aflat cum a putut nebună să pătrundă înăuntru, singura cale de acces rămasă, o răsuflătoare, părea intactă. Mari ferigi sălbatice creşteau în grotă alături de clopoţei violeţi de floarea şarpelui şi de un pat de muşchi care, primăvara, se acoperea de inflorescenţe aufii. Mult timp după aceea, nişte copii de prin partea locului care păşteau oile au descoperit o groapă deschisă în pământ care comunică cu vechile galerii. Nebuna coborâse poate pe acolo, se aruncase în prăpastia unde îşi aflase sfârşitul după o agonie de mai multe zile, devorând bulgări de pământ şi ţipând la fiecare atingere a aripilor liliecilor care se agăţau de tavan, prinzându-se de rădăcinile lemnoase care străpungeau pământul, balansându-se în gol. Părăsise, aşadar, această lume asistând la un spectacol la fel de halucinant ca şi viziunile din mintea ei tulburată. Tăcerea şi noaptea, grămezile de pietriş ce se prăvălesc pe neaşteptate în apa care curge bolborosind, porticurile galeriilor, cu pereţii minerali bătând în negru, lumina zilei care era ca o umbră vaporoasă de cenuşă îmbibată de aer, cântecul strident al păsărilor, vioi şi iute, cu o notă crudă care vibrează şi piere fără ecou, tot mai departe, tot mai greu de prins. Germa îndură această moarte meditând la ea. Când o văzu din nou pe Estina, doi ani mai târziu, îşi dădu seama cu uimire că nu se schimbase defel. Avea aceleaşi trăsături gingaşe, deşi obosite, pe care însă suferinţa nu îşi pusese pecetea ce urâţeşte, schimonoseşte, zdrobeşte. Nu mai purta doliu şi, cum era vară, purta nişte bluze imprimate, peticite la coate, în culori ţipătoare. Ura din suflet negrul, iar Quina, care împărtăşea acelaşi sentiment, spunea de multe ori: „Dacă suferinţa pentru moartea cuiva ar dura mai mult decât o haină de doliu, cine ar putea să reziste? “Germa, cu capriciul ei pentru rochiile negre, care o făceau să pară mai doamnă, mai vârstnică, îi stârnea în permanenţă protestul. Avea pe atunci aproape treisprezece ani şi era în continuare o fată frumoasă. Quinei îi plăcea să o arate cunoştinţelor sale şi, cu toate că nu-şi dădea prea mult silinţa, încerca să o aibă cât mai mult timp în preajmă. Ar fi iubit-o cu duioşie – şi orgoliul pentru graţiile moştenite de Germa era deja un bun început pentru aşa ceva— dacă ar fi putut dispune în întregime de ea, dacă ar fi putut s-o

manevreze, să-i împrumute educaţia şi obiceiurile proprii, să o vadă îmbrăcată după modelul pe care Quina nu-l modificase niciodată – fusta cu cordonul căptuşit cu şaten, baticul de mătase legat în jarul capului şi care dădea chipului ei o gingăşie de călugăriţă, o austeritate dulce şi medievală.

Când Quina obţinu prima proprietate care venea să rotunjească patrimoniul primitiv, îmbogăţind-o în mod incontestabil, în familie avu loc un mic scandal. Abel bănui că banii existenţi în casa Vessada, în momentul morţii mamei, fuseseră sustraşi în folosul afacerilor personale ale Quinei. Împrumuturile, dobânzile ei erau toate lucruri obscure în care intervenea întotdeauna cu un sfat nemernicul de Adão, confidentul ei de-o viaţă întreagă, de la care ea profitase de toate avantajele unui aliat fără drepturi. João, care ducea la oraş o existenţă sărăcăcioasă, locuind într-o casă cu mai multe etaje şi având ca orizont balcoanele pe care se puneau la aerisit covoare vechi şi unde femeile pălăvrăgeau cu o familiaritate mai obscenă decât licenţiozitatea însăşi, se supără şi el, căindu-se pentru vânzarea părţii sale de moştenire în care vedea acum bazele unei averi.

— Lasă, că tot n-o să fie mai mult decât este... îl consola nevastă-sa, o femeie neroadă care-şi făcea prietenele să râdă în ceainării, răsturnând pe farfurioară ceaşca ca să arate că nu mai vrea. Mare şi caraghioasă, de tipul acelora care stârnesc ilaritatea înainte de a şti pentru ce râzi, ea continua să fie un motiv de umilinţă pentru familia din Vessada care o respingea fără antipatie însă. Cei doi nu aveau copii şi Abel, cu ochiul lui perspicace pentru pradă uşoară care fusese întotdeauna expedimentul cel mai apreciat în obositoarea sa *struggle for life,* văzu în această restrângere de succesori o predestinare fericită. O îndemna pe Germa să-i arate cât mai multă preţuire Quinei, pe care o ştia foarte sensibilă la aşa ceva, şi încetă să mai ceară socotelile veniturilor sale, cedându-le complet până la urmă, ca beneficiu pentru procură. Quina îi întreţinea hotărârea cu aluzii fine la testamentul ei şi la viitorul Germei. Făcea asta cu o plăcere provocatoare, despotică, pe care fata i-o reteză uneori cu replici seci, lipsite de diplomaţie.

— Vezi-ţi de treabă, îi spunea agasat tatăl. Nu eşti bogată... Totul e bine şi frumos, dar ce te costă să minţi puţin, iar dacă în schimb o să ai din ce mânca, fără să munceşti o viaţă întreagă,

e o afacere bună.

Această morală o indigna pe Germa mai mult decât aplicarea ei. Era o insultă faţă de bună credinţă, acel colţişor virginal, ascuns chiar în sufletul celui mai josnic om, şi pe care acesta îl păstrează ca pe un argument de salvare, după prăbuşire şi în faţa morţii. Dacă i-ar fi mărturisit tatălui că prefera pericolul, deşi se temea de el, că ura darul, deşi îl râvnea, că a accepta înseamnă să te laşi înfrânt şi că lupta ar fi fost pentru ea oa o fatalitate, o chemare constantă, o necesitate absurdă, fără drept de apel, el i-ar fi râs în faţă şi i-ar fi spus, cu filosof ia lui tenebroasă de monden trecut prin multe, de bătrân pe care viaţa l-a făcut să accepte legea gravitaţiei, valoarea inerţiei şi puterea slăbiciunii: „Să te aud peste douăzeci de ani şi să-mi arăţi atunci ce-ai câştigat cu teoriile tale”. Era inutil să mai spună ceva. Pentru el, virtutea era rezultatul circumstanţelor şi, dacă admira vreun act nobil, vreun suflet rar, vreo ocupaţie dezinteresată, o făcea cu aceeaşi consideraţie pe care ar fi simţit-o în faţa unui fenomen a cărui exhibiţie ar fi putut fi avantajoasă şi ar fi putut aduce vreo reuşită.

Contrastul de caractere, inadaptarea, veşnica bătălie a spiritului cu mediul înconjurător o maturizaseră foarte repede pe Germa. Toţi, inclusiv Quina, îi displăceau. Constanta ostilitate a întregii sale făpturi o datora acelui impozit de supunere pe care i-o pretindea lumea, într-un aparent acord. Quina i se revelă până la urmă ca posedând în întregime pură enigmă a fiinţelor omeneşti, vâr- tej de pasiuni în care subsistă ascunsă, nu întotdeauna mărturisită, uneori triumfătoare, o aspiraţie de depăşire, de efort supraomenesc care răscumpără şi transfigurează.

O stimă şi, dacă nu o iubea, învăţase în schimb de la ea întreaga istorie a omului şi, amintindu-şi-o, îi dăruia eternitatea din inimă sa.

Dată care marcă despărţirea ei pentru mai mulţi ani de casă din Vessada a fost ziua în care a însoţit-o pe Quina la noua ei proprietate, unde aceasta mergea să semneze contractul de cumpărare. Ceremonia avu loc într-o curticică bucolică, plină de ghirlande de viţă de vie şi mobilată, dacă se poate spune aşa, cu câteva trunchiuri tăiate cu fierăstrăul şi cu o masă de piatră pe care gospodina pusese vin şi felii de pepene. Unul dintre martori era un nepot al lui Jose de Telhado, acel prieten

oarecum incognito al lui Francisco Teixeira şi ale cărui fapte deveniseră acum legendare. Germa se ferea să-l privească; era un negustor cam beţiv, dar care trecea drept un om cinstit.

— Nu-i place să i se amintească cu cine e rudă, o avertiză Quina.

— Dar bunicu-său este o celebritate. Morala atinge numai pe cei neutri, spuse Germa râzând.

— Sângele banditului îi curge încă prea proaspăt prin vine ca să nu se revolte auzind vorbindu-se despre el. Aşa se fac nobilii.

— Zău? Exclamă Germa batjocoritor şi totuşi cuviincioasă. Ce sociolog a ieşit din tine.

Şi văzând-o pe Quina care îşi semna numele cu mâna tremurătoare, cu obrajii înroşiţi din pricina atenţiei cu care încerca să scrie fără să i se împiedice peniţa şi fără să împroaşte cerneala pe hârtie, Germa se cufundă în cugetări.

Intră apoi în perioada exaltată a adolescenţei şi mult timp nu se întoarse în casa din Vessada care i se părea apăsătoare şi întunecoasă, lipsită de tinereţe, izolată, având calmul abandonat al caselor care se prăbuşesc iremediabil în ruine, ca şi cum pentru a le susţine nu ar fi fost de ajuns să întăreşti bâmele sau să repari strea- şina, ci le-ar fi trebuit căldura. Unei generaţii tinere. Serile în care incidentele cele mai banale păreau pline de revelaţii îşi pierduseră farmecul. Germa nu mai aprecia acum poveştile Quinei – istoria doamnei cu trei cămăşi – şi nu o mai interesau întâmplările din sat, vorbele nă- tânge ale vecinului Augusto, soarta bărbaţilor lui Domingas, cazul flăcăului care, întârziindu-i bărbăţia, fusese sfătuit să folosească excrement de porumbiţă drept cremă de bărbierit sau al altuia care îşi ţinuse opt zile haina în puţ la înmuiat că nu cumva să aibă ghinionul să-i intre la apă, dacă l-ar fi prins ploaia, şi o purtase apoi timp de zece ani, scurtă ca un *spencer,* ţeapănă ca o scoarţă de plută, stânjenindu-i mişcările, şi de o culoare roşcată bătând în verde, ca de şobolan. Savoarea specioasă atât de bogată şi de originală a acelor istorisiri încetă să o mai intereseze şi, odată, când găsi într-un ziar ştirea despre moartea îngrozitoarei femei din Moi- nhos, care fusese găsită strangulată şi jefuită de tot aurul, avu doar un gest de repulsie şi o exclamaţie rece de surpriză. Precum fachirii care se îngroapă de vii, ordonând organismului un hiatus al vieţii, tot aşa culoarea şi efervescenţa copilăriei sale, cu emoţiile şi personajele ei, zăceau îngropate în

adâncul său, nu moarte, ci suspendate, nu risipite, ci păstrate până în cele mai mici particularităţi ale lor, pe care numai timpul şi experienţa o vor face să le înţeleagă şi să le ia în seamă.

Cam în aceeaşi vreme, contesa Monteros muri. Era definitiv condamnată din ziua în care, coborând pe scara care dădea în hol, „foyer" cum spunea ea, alunecase pe marginea covorului şi îşi rupsese, un picior. Scara aceea fusese întotdeauna locul ei de sublimare, punctul strategie de seducţie. Pe ea coborâse, ducându-şi trena, dantelele de Bruxelles şi satenurile de culoarea fildeşului, când se măritase şi era încă o fetiţă slăbuţă pe care strân- soarea corsetului o făcuse să pară verde de spaimă. Mai târziu, în epoca de aur în. Care primea, etalându-şi milioanele care, cum spunea seniorul din Lago, clevetitor limbut şi Don Juan fără succes, „Nu erau greu de topit pentru că erau din zahăr" – făcând astfel aluzie la plantaţiile de trestie zahăr administrate de conte în Tucu- mân – mai târziu, cum spuneam, ea se folosise de această scară ca o regină de operetă, apărând în vârful ei' cu un aer senzaţional şi maiestuos, desfăşurându-şi trena de catifea stacojie a rochiilor presărate cu nasturi de mătase şi cafe îi dădeau aspectul unei mobile tapiţate în mişcare. Ah, graţia neglijentă cu care îşi punea mâna, cu lungi mănuşi de culoare deschisă, pe balustradă care imita marmura trandafirie din: Mauritania! Şi piciorul, avansând în strălucirea cataramei de diamante, cum atrăgea, cum subjuga, cum făcea să bată inimile şi aprindea o flacără în ochi, atunci când ea cobora domol, cu o cascadă de dantele căzând treaptă după treaptă în urma sa, precum spuma clocotitoare a leagănului Venerei! Fiecare cută a rochiei părea. Sculptată, scoţând în evidenţă cu o rigoare impertinentă frumoasă linie de amforă a coapselor ei, care erau perfecţiunea cea mai disecată de către nobilul din Lago, pentru. Care femeile erau suportabile, spunea, ca erori ale naturii, dar cărora nu le-ar fi putut niciodată ierta greşelile de ortografie. „Preferaţi pe cele cerebrale, cu multă carte? ", îl întrebau. „Nu, îmi plac cele care au fundul acolo unde trebuie", explica, plin de o gravitate şireată. Contesa, coborând scara, frumoasă şi pogorându-şi asupra invitaţilor, fără ca niciodată să-i fixeze, privirea surâzătoare şi surprinsă, era spectacolul lui predilect. „Ea este în acelaşi timp operă şi cancan'. Dacă va coborî astfel în: infern, aş vrea să mă aflu acolo jos", comentă el, cu o maliţie foarte lăudată. În sfârşit,

contesa Fattoni, rupându-şi piciorul pe scenă că Sarah Bemhardt, nu mai coborî niciodată scara, înfă- şurându-se înfrigurată în etolele foşnitoare care, la bă- trâneţe, erau tot luxul ei în materie de îmbrăcăminte. Vârstnică cum era, se resimţi foarte mult de pe urma accidentului şi, dacă până atunci se limitase la o viaţă sedentară, mâncând farfurioare cu dulceaţă de dovleao pe genunchi, se resemnă acum cu invaliditatea. Se dădea jos din pat numai ca să se întindă pe o sofa, înconjurată de pisici, de servitoare, ceainice şi resturi de prăjituri pe care mişunau roiuri de muşte.

Quina îşi avusese întotdeauna lângă ea locul ei aparte şi vizitele, odinioară numai matinale, depindeau acum de umorile contesei, care o chema lângă ea tot timpul şi ajungea chiar să expedieze pe doamnele mai suspicioase ca să nu le amestece în acea intimitate năstruşnică a încăperii supraîncălzite, cu un miros acru de cuşcă şi în care se ardea zahăr pe lopăţica de pe foc, ca dezinfectant şi pentru aromă. Dovedea acum un dispreţ suveran pentru relaţii, podoabe, toată! Risipă de forţă, contrarierea gusturilor celorlalţi, pe care timp de atâţia ani le impusese societăţii. Atinsese filosofia unei femei galante care iese la pensie, încetase să lupte pentru o *entente cordiale* între ea şi lume şi, văzând viaţa cum
i se scurge printre degete, o pretindea acum numai pentru ’propriu-i folos. Nu-şi mai pierdea nicio clipă cu maniere mieroase sau surâsuri captivante, pentru că nu mai aştepta dobânzile unor astfel de cheltuieli. În ziua în care medicul o anunţă că piciorul, cu femurul fisurat, nu se va mai suda niciodată complet şi că, chiar pentru a putea merge şchiopătând tot restul vieţii, ar fi trebuit să se supună unui anevoios tratament, imobilizată în ghips, ea spuse:!

— Prea multă bătaie de cap numai pentru a fi un cadavru arătos. O să rămân aşa cum sunt.

— Dar, doamnă contesă, s-ar putea să mai • trăiţi încă mulţi ani. Aveţi şaptezeci şi trei de ani.

— Şaptezeci, spuse ea.

— Vedeţi la ce vă’supuneţi. Nu veţi mai putea umbla niciodată.

— Am umblat destul. Şi Elisa Aida îşi ridică mâna zbârcită şi pistruiată, plină cu inele de jad şi briliante de la arătător până la degetul • ’ cel mic. Lăsaţi-mă în pace! Declară. Cu un gest se

dezbăra de medic şi de toată şleahta de paraziţi care o supseseră ca lipitorile, folosindu-se de creditul, de sofalele, de bucătăria şi trăsura ei şi de la care nu păstra în suflet nici măcar o singură amintire recunoscătoare.

Astfel îşi îndepărtă treptat prietenii şi renunţă la anumite tabieturi. Dantelele rochiilor deveniră şi mai zdrenţăroase, iar capoatele păreau scoase; dintr-un cufăr vechi şi miroseau a camfor. Prietenia cu Quina nu o respinse însă, ba chiar o întări şi mai mult, iar prezenţa acesteia deveni1 o obsesie pentru ea.

— Uite, sibilă, am visat azi-noapte nişte găini – asta înseamnă necazuri. Oare ce mă mai aşteaptă?

Alegea stafidele ■’ din cozonac sau îşi muia buzele într-un pahar de lichior de lapte, cu un aer distrat şi meditativ. Ziarele se îngrămădeau alături într-un coşuleţ de argint, cu benzile intacte, iar câteva din ■’ scrisorile pe care le primea de la oraş serveau ca să comunice focul din cămin lămpii cu alcool, fără; măcar să le fi deschis. Nu vorbea despre moarte, nici despre viitor. Doar o singură dată, când a intrat în cameră, aducând o provizie de i lemne pentru foc, un servitor pe care îl preţuia în mod deosebit şi îl ţinea de pe vremea când era copil, spuse, cu o privire rătăcită şi neliniştită:

— Mi-ar plăcea să-i las ceva…

Niciodată nu mai ■’ aduse vorba despre aceasta. Lumea spunea că ea era mama băiatului pe care îl adusese în urmă cu cincisprezece ani, dintr-una din călătoriile ei în capitală. Pe atunci arăta ca un ■ frumos mus blond, cu obrăznicia aşa-numiţilor tigri – tinerii eleganţi din Parisul anilor 1800. Îl făcuse lacheu şi îi trecea cu vederea multe greşeli. Poate de aceea, clevetitorii îi atribuiau acea maternitate clandestină. Când, într-o zi, tânărul trân- dav, de o splendoare de arhanghel şi cu un zâmbet ca al tânărului Bachus al lui Rafael, o sedusei pe chelăriţă, făcând-o apoi să se sinucidă, iar Elisa Aida, într-o izbucnire de furie, o pălmuise pe fata care agoniza, se auziră glasuri indignate. Pe lângă această, se spunea că îi e amant. Se ţesu o legendă foarte fantezistă în care contesa apărea ca un vampir, cu claia de păr roşu şi poalele şifonate ale rochiilor ei de casă, coborând scara -pe care, la miezul nopţii, era o îmbulzeală de flăcăi atraşi de privirile ei fosforescente. Toate acestea fură, în cele din urmă, uitate.: Când muri, lacheul se afla încă în casă şi avea pe atunci douăzeci şi opt de ani sau poate ceva mai

mult. Fetele se încăierau pentru el la chermezele unde se licitau găteli, borangicuri, săpunuri rozalii, flori de hârtie sau perne de nuntă cu pliuri de mătase albă. Era cochet, afectat, cu un obraz aproape spân şi părul lins, de nordic, jpe care îl purta] ung şi lipit cu briantină ce mirosea a rânced şi a esenţă de violete. Cu moartea contesei, îşi văzu distrusă cariera. Nu se plânse însă. Simţea în el chemarea aventurii, pornirea/de a se arunca în vârtejul unor medii care îl vrăjeau numai pentru că şi le închipuia agitate şi nu se credea croit pentru viaţa de provincie. Sfârşitul jfemeii care îl subjugase până atunci cu substanţiala siguranţă domestică îl aruncă în mizerie, dar îi şi dădu, în acelaşi timp, glorioasa senzaţie de libertate, atât de dragă tinerilor a căror inimă; nu vrea să se lase supusă de cel mai laş dintre sentimente – preţuirea pomenii. Îndată după funeraliile contesei, îi spuse Quinei pe i care o întâlnise lângă mausoleul unde, din amabilitatea Elisei Aida, fusese înmormântată şi Maria:

— Mi s-a propus un loc în casa seniorului din Lago, dar cred că o să-mi iau lumea în cap.

— Eşti-< prost. Bani, casă şi masă la discreţie, ce vrei mai mult? Şi ea îşi clătină capul aşa cum o făcea întotdeauna când vroia să-şi exprime dispreţul, ironia, dar şi timiditatea pentru că vorbise aşa de limpede. *

— Cred că o să plec de aici, insistă băiatul. Pe faţa lui se citea un soi de suferinţă descurajată şi Quina «nu se miră. Crescuse înconjurat de acelaşi răsfăţ pe care contesa îl arăta pisicilor, primise aceleaşi lovituri şi aceleaşi dulciuri şi avusese, ca şi ele, dreptul la o anumită iresponsabilitate a hoţiilor şi poznelor mărunte care, în funcţie de capriciu, erau pedepsite sau iertate. Contesa lăsase o dispoziţie testamentară ca pisicile să fie otrăvite, căci o amăra gânduljcă lighioanele ei care aveau, ca să se joace, clopoţei de argint şi mingi de fetru roşu, vor ajunge să vagabondeze prin grădinile ţăranilor, mieunând de foame şi primind în spate loviturile saboţilor grei ai femeilor, sau să piară, în vreun colţ de bucătărie, între o farfurie cu oase de peşte şi un hârh cu lapte acrit. În ceea ce îl privea pe frumosul lacheu, nu lăsase nimic scris. Acum el trebuia să abandoneze încântătoarea lui uniformă verde cu galoane de argint sau tunica de mătase uşoară pe care o punea vară când servea invitaţii pe veranda care dădea către păşunile şi pădurile de pini pline de luminişuri presărate cu rumeguşul roşcat al trunchiurilor proaspăt tăiate.

Nu strânsese niciun ban şi avea numai un ceas pe capacul căruia se vedea o scenă în genul lui Watteau, gravată în smalţ, o bijuterie a cărei provenienţă moştenitorii încercaseră să o limpezească, dar, de teama unor revelaţii prea puţin onorabile, nu merseseră prea departe. Bunurile încăpuseră pe mâinile unor rude, aproape toate sărace şi care folosiseră pentru împărţeală atât de multe forţe încât acestea, dirijate într-o direcţie productivă, în comerţ sau industrie, ar fi fost de-ajuns să-i facă pe toţi milionari. Abel încercase şi el să obţină câteva proprietăţi anexe locuinţei din Agua-Levada, însă Quina care se oferise ca intermediar, prefăcându-se interesată, întârzie mult negocierile şi avu plăcerea să vadă că vânzarea se făcuse unui necunoscut.

Îl uitase pe lacheul contesei când acesta îşi făcu într-o zi apariţia în faţa ei şi îi ceru să îl accepte ca servitor. Avea un aer prudent şi cuviincios, însă cravata lui era de o culoare ţipătoare de lalea vărgată în negru şi portocaliu.

— Mă, băiete, ce să faci tu aici? Nici măcar nu ştii să coseşti un braţ de iarbă, spuse ea cu o mirare amuzată.

— Chim să nu ştiu? Punem rămăşag?

Chipul lui avea o insolenţă aproape candidă şi Quina izbucni în râs. În fond nu-i displăcea ideea de a deveni protectoarea sărmanului tânăr pe care nobilă doamnă îl lăsase pe drumuri'. Şi cum îşi dăduse de curând toată gospodăria pe mâna arendaşilor, căci începuse să o copleşească oboseala, tânărul acesta, atât de bun cunoscător al bunelor maniere, venea tocmai la vreme ca să dea casei sale spoiala de bogăţie şi lux care îi lipsea. Îl făcu grădinar, îl plătea prost, dar îl trata ca pe un membru al familiei. El părea a-i fi destul de devotat, i se supunea cu promptitudine şi îi ascultă cu deferenţă lecţiile de meteorologie care reprezentau matematica semănăturilor. Uneori însă, Quina îi surprindea câte o privire adâncă şi maliţioasă, când o vedea trăgându-şi nasul, cu nările dilatate, ceea ce îi dădea un aer nespus de plebeu. În clipele acelea, simţea că i-ar fi fost ruşine să-l dea afară şi să-şi arate astfel autoritatea, atât de mult i se impunea ca aparţinând unei caste diferite de a sa, atât de frumos i se părea, cu ochii lui aurii şi plini de o şăgalnică impertinenţă.

Trecură câteva luni şi, într-o dimineaţă în zori, când îl strigă de pe verandă, căci era un obicei ancestral ca stăpâna să trezească servitorii care dormeau lângă vechea cămară a

cuptorului de pâins, în curte, el nu-i răspunse. „A chefuit toată noaptea”, gândi Quina cu amărăciune. Câinii ciobăneşti îi vesteau sosirea când, după o noapte aibă petrecută cu vreo femeie, se întorcea şi aruncă cu pietre în poartă pentru ca un băieţandru, care slujea la Quina dinainte ca el să se angajeze ca grădinar, să vină să-i deschidă.

— Nu s-a întors încă, spuse băiatul când, la ora două, intră în bucătărie ca să-şi. Mănânce ceapă şi cele câteva mere coapte pe o veche tavă de email. Quina se gândi la nenumărate versiuni care ar fi putut explica dispariţia lui, trecu în revistă pivniţa şi hambarele, numără banii pe care-i ţinea în sertarul înţepenit al comodei şi verifică ban cu ban monezile de aur înnegrite de atingeri în ale căror interstiţii se. Formase o pastă moale de murdărie şi de praf. Nu lipsea însă nimic. „A plecat. Era prea prostănac ca să fie slujitor de nobil, dar mie numai unul ca el îmi trebuie. Cineva care să înţeleagă că într-un contract al aptitudinilor care se sprijină reciproc, nu există nici servitori nici stăpâni, ci un schimb de forţe la fel de demne”, meditä ea, pe cât de bine se pricepea, folosindu-se de vocabularul sărac pe care îl avea şi mai puţin de idee.

Seara însă avu o surpriză. Tânărul intră în casă şi, după ce îşi agăţă pălăria în cuiul de deasupra nişei pentru unelte, unde, de zeci de ani, se îngrămădeau lopeţi vechi, foarfeci de grădină şi seceri cu lama tocită şi mâncată de rugină, se aşeză lângă vatră, cu capul plecat, ţintind mult timp cu privirea focul potolit şi pisicile slăbănoage care dormeau, pârlindu-se. Quina îl privi tăcută, rezervată, aşteptând de la el prima expansiune.

— Ai mâncat? Întrebă laconic, cu bruscheţea ei orgolioasă care exprima şi umilinţă, dorinţă de toleranţă, apel la armonie. El îşi ridică ochii, îi întoarse către Quina încet, ca şi cum înţelegerea lui ar fi întârziat să descopere direcţia de unde venea glasul şi sensul cuvintelor ei. Ochii îi erau stinşi, morţi, lipsiţi de expresia lor radioasă, de maliţie; păreau goi şi fără culoare. Ea simţi că îi îngheaţă inima.

— Ce s-a întâmplat? Întrebă, acum alarmată şi mai mult curioasă decât cu adevărat tulburată.

Ca răspuns, tânărul începu să plângă. Un bărbat de treizeci de ani care plânge ori e un imbecil, ori e un poet. Doar dacă nu cumva vreuna din acele nenorociri care se prăvălesc ca o avalanşă asupra temperamentelor celor mai echilibrate i-a

strivit sufletul, supunându-l celor mai îngrozitoare frământări – cu atât mai îngrozitoare cu cât sunt izolate şi apar fără prevederea constantă, dată de experienţa pesimismului, scut împotriva nenorocului pe care o cunosc mult mai bine femeile. Quina înţelese că se întâmplase ceva unic în viaţa bietului om şi se aşează în faţa lui ca să îl interogheze. Ceea ce află b lăsă perplexă, prea intimidată ca să poată judeca şi profund îndurerată de sfârşietoarea poveste.

Femeia lui murise. Nu era o soţie, vreo fată de gospodar, unită printr-o legătură clandestină ca să ocolească mânia paternă şi să păstreze moştenirea viitoare; nu era nici vreo logodnică, o slujnică din acelea care, pe rogojină lor de paie, adorm cu un surâs şiret şi candid, după ce au prins câte un păduche în pliurile aşternutului de cânţi, gândindu-se că aceasta anunţă o căsătorie apropiată; nici nu era vreo iubită simplă şi cumsecade, plesnind de grăsime, care îşi încreţeşte părul cu capătul unei furculiţe de fier şi îşi pune mănuşi de lână verde ca să stea la taclale duminica. Era mai curând un alt gen de creatură. O prostituată, nu prea tânără, nici prea frumoasă sau blândă, şi care trăia împreună cu altele de acelaşi soi în singurul bordel de la marginea satului, lângă drumul mare, într-o căsuţă de lemn, care părea făcută din şine de cale ferată, un fel de izbă, punct de întâlnire al hoţilor şi tăinuitorilor. Frumosul lacheu găsise acolo un refugiu călduros, plin de tumultul hoinărelii, de langori proxenete, virtutea deocheată care este un romantism de mâna a doua, brutalitatea generoasă care este nobleţea drojdiei umane. Asemenea mediu îi era în sânge. Găsise acolo simulacrul a tot ceea ce îi refuzase condiţia socială, lipsa de posibilităţi, sărăcia, inferioritatea lui morbidă. Femeia aceea cu părul vopsit şi care purta coliere de perle false şi papuci garnisiţi cu o imitaţie de hermină, îl iubise, li dăruise un fiu şi îl învăţase să se teamă de viitor pentru că pasiunea îi dicta morală în numele instinctului de apărare pe care ea vroia să o insufle iubitului, din egoism, din teamă de a-l vedea amestecat cu borfaşii şi prins într-o horă care i l-ar fi smuls din braţe poate pentru totdeauna. Nu un cămin îşi găsise lângă ea, ci răzbunarea pentru abandonul lui, pentru uniforma cu galoane de argint, cojile cu miros de resturi, dărniciile pe care trebuia să le merite cu plecăciuni. Se legase de femeie, cu avântul celui care se teme mai mult decât de foame, mai mult decât de

moarte – de singurătate. Ea era josnică şi lipsită de scrupule, bea foarte mult şi îl primea uneori' cu o stare lirică de desfrâu sau îl bătea pradă unei gelozii oarbe. Alături de ea însă, privind-o fumând ţigările din pănuşi de porumb, pe care singură le netezea şi le presa cu fierul cald, sau ascultând-o cântând la chitară un cân- tec melancolic cu ecou arab şi fără melodie, simţea o senzaţie de siguranţă, de încredere profundă care, chiar în vârtejul unei bătălii, reprezintă pentru un bărbat adevărata pace. Femeia insă murise. Se sfârşise doar în câteva zile ca urmare a unei fierbinţeli care îi întunecase mintea, făcând-o să se scoale din pat ca să se ducă, târându-se pe jos, să bea urină, cu o sticlire mortală în privire, horcăind singură în cămăruţa împodobită cu evantaie galbene, portrete de cântăreţi şi semnul Sfântului Soliman împotriva deochiului. El o veghease în ultima noapte, fumând şi învârtindu-se prin încăpere, plin de nerăbdarea brutală de a o vedea murind mai repede, după agonia desperată şi mută, trădată numai de o clătinare mereu egală a capului, cu protestul surprins, mai mult trist decât dureros, al unui copil care se veită. „Mori, mori odată...", zicea el în gând. Afară se auzeau râsete de femei, ţipete de bun venit sau de încăierare. Se aazea murmurul unei chitări, blând bi grav, oprit, apoi reluat, şi, în pauză, părea că două aripi de zgomot s-ar fi deschis şi ar fi rămas agăţate de pereţii liniştii.

— A lăsat copilul, spuse. Dar, din glasul lui, Quina înţelese că aceasta nu avea nicio semnificaţie pentru el. Era un băieţel de patru ani, frumos ca un ciobănaş de la ieslea de Crăciun şi care încă nu învăţase să vorbească.

— Doamne Dumnezeule! Exclamă Quina. Trebuie făcut ceva. Naşa lui trebuie să facă ceva.

— Nu are naşă. Şi tânărul o privi cu o circumspecţie exagerată pentru a evita ca ea să-i surprindă gândul. Quina însă se hotărâse deja.

XII

IAT-0 PE DOAMNA JOAQUINA Augusta de la Vessada, căreia sporirea averii cu proprietăţi şi venituri îi dădea acum dreptul la titlul de *dona.* Avea cincizeci şi opt de ani, era suplă ca o fetişcană, deşi puţin adusă de spate, şi cu părul în întregime alb. Se afla la apogeul facultăţilor ei de gospodărire, pricepere şi dibăcie. O desfătau măgulelile fără să-şi uite interesele. Ştia să fie prudentă fără să-şi uite îndrăzneala. Ştia să fie darnică fără

să-şi aducă sieşi pagube şi fără să stabilească între ea şi cei nefericiţi sau învinşi acel 6oi de relaţii odioase, obişnuite în lumea celor care se pradă şi se înjosesc unii pe alţii. Era desăvârşită în rolul ei de sibilă, căci cunoştea de-a fir a păr tainele sufletului omenesc, putea să prevadă imprevizibilul din el, fără ca totuşi să reuşească să-l înţeleagă. Era o fortăreaţă de prudenţă al cărei turn principal rămăsese întotdeauna vanitatea. Cu toate acestea, se dovedi a fi o femeie cât se poate de neştiutoare, de neghioabă şi cu inimă vulnerabilă în ziua în care primi în casă copilul, adoptându-l fără condiţii.

Era într-adevăr un copil frumos, cu ochi întrebători şi nevinovaţi, plini parcă de întreaga înţelepciune a lumii. Nu ştia să vorbească aproape deloc. De dragul lui, Quina se învoi să recurgă la ceremonia „copilului de foaie®, folosită în părţile acelea pentru copiii cu vorbirea întârziată şi care constă într-un mic pelerinaj călăuzit de naşă. Aceasta trebuia să ceară în trei ease în care uşa de la intrare este opusă uşii din dos „câte ceva pentru copilaşul care vrea să vorbească şi nu poate “. Copilul avea picioarele înfăşurate într-o membrană uscată de placentă, păstrată de la câte o naştere de cumetrele bă- trâne şi prevăzătoare care, tot pentru terapeutica lor, adună băşici de porc pentru vindecarea flegmoanelor maligne. Hotărârea de a folosi această datină străveche putea să-i primejduiască bunul renume într-un anumit cerc al relaţiilor sale. Quina însă compătimea din suflet pe copilul care părea sortit să rămână pe jumătate mut şi, de aceea, alese casele a trei femei discrete – una dintre ele era Narcisa Soqueira –, bătrâni marabu pentru care tot ce făcea ea purta pecetea înţelepciunii. După câteva zile, băieţelul începu să vorbească. Pronunţia lui nu ajunse însă niciodată să fie desăvârşită şi niciodată nu reuşi să-l rostească pe *l.* Zicea „umină" şi „oc “. Totuşi, Quina hotărî că efectul miraculos se produsese. Toate duhurile închise de Solomon în sticle nu ar fi fost în stare să o facă să recunoască că băiatul era, de fapt, gângav.

Îl crescu în preajmă, agăţat de fusta ei ca o umbră, şi nu-l lăsă niciodată pe tată să considere că ar avea vreun drept asupra lui. De altfel, tatăl plecă. Într-o bună zi, o luă din loc spre alte meleaguri’, se duse mai întâi în orăşelul vecin, apoi mai departe până când se pierdu în viitoarea anonimă, şi Quina nu mai află nimic despre el. Se bucură de aceasta, fiindcă devenise

inoportun, delăsător la treabă, cinic şi prea sigur de dragostea stăpânei pentru copilul pe care îl tratã cu o deferenţă de lacheu sigur de slujba sa. Poate fiindcă bănuia că bărbatul ar fi putut fi o piedică între ea şi copilul pe care îl vroia în întregime pentru sine, Quina începuse să fie sâcâită de prezenţa lui, îi remarcă metehnele de trântor, îi ura deprinderile aproape galante pe care educaţia dată de contesă i le crease. Zâmbea cu acreală când îl vedea tăind carnea, folosindu-se cu îndemânare de cuţit şi furculiţă, sau când îşi scotea din buzunar batistă cu care se ştergea delicat la gură, după ce bea un pahar. Chiar când înjura, o făcea cu un anume sarcasm, ca şi cum, pentru a răspunde aşa cum trebuie celui ce-i provoca furia, ar fi trebuit să-i imite pe cei de rând. Lacheul îi rămăsese întipărit în fire. În fiecare clipă, o scotea din sărite pe Quina, cu privirile care îi evaluau obiceiurile şi bunurile, măsurând-o din cap până în picioare, judecând-o, comparând-o, fără să-i scape un şiret descusut de la rochia de lână lucioasă sau locul în care un ghimpe îi sfâşiase şorţul sau mâinile cu piele crăpată şi tare, degetul pe care inelul din tinereţe lăsase o urmă moale şi albă în timp ce mica împletitură de aur se tocise şi rămăsese doar un cerc inform lipit deja de două ori. Când el spunea „contesa... doamna mea “, „răposata mea stăpână... “, Quina tresărea întotdeauna, pentru că aceste cuvinte ascundeau un mesaj ofensator, nu întotdeauna intenţionat, dar mereu plin de o onctuoasă amintire servilă, care o îndepărta, care o reducea la ceva neînsemnat şi mediocru, fiind afirmarea explicită a sărăciei, a lipsei ei de distincţie, de nume, de onoruri în comparaţie cu cealaltă femeie legendară, plină de putere care, cu o grimasă abia schiţată, îl putea îndepărta şi cu o singură privire ştia să-şi impună autoritatea şi să poruncească. Aversiunea ei ajunsese atât de mare, încât pălea stingherită când îl vedea dimineţile bându-şi pe îndelete păhărelul de rachiu cu un calm sfidător, în timp ce-şi trosnea degetele pentru a-i chema pe cei doi căţelandri lă- ţoşi, vorbindu-le ca şi cum ar fi fost fiinţe omeneşti, pe un ton exagerat, provocator.

— Nemernicul, îşi spunea Quina. Până la urmă era mai bine dacă ea i-ar fi ordonat veterinarului să-ţi dea aceeaşi doză ca şi pisicilor.

Avea un fel de animozitate permanentă, dar precon- ştientă împotriva contesei Monteros, când şi-o amintea amănunţit cu

capoatele ei pătate de ou şi colir, în camera supraîncălzită în care aurăriile se înnegriseră şi unde oglinda de deasupra căminului, în care s-ar fi putut privi un uriaş, părea veşnic aburită. Quina simţea doar o durere ascuţită, o dorinţă aprigă de a-i răscumpăra în vreun fel decadenţa şi dorul. Contesa murise aproape în braţele ei, perfect lucidă, îmbrăcată deja pentru înmormân- tare într-o rochie somptuoasă care îi dădea aerul unei bătrâne doamne zăcând într-un sarcofag din piatră de Ân? Ă, pe care sunt cioplite suflete păcătoase şi stârpi- turi care se înalţă la ceruri. Părul, pe care nu renunţase să-l vopsească, semăna cu cel al mumiilor, sfărâmicios, fără viaţă şi părea gata să i se desprindă, în şuviţe, de pe craniu. Îşi contempla alcovul legendar, camera nupţială, cu tavanul boltit unde mistuiau cupidoni trandafirii. Privirea ei începuse să rătăcească, pierdută, fără simţire, desprinsă de semnificaţia lucrurilor.

— Atâta porcărie! Murmurase, cu o dezamăgire care îngheţa şi făcea rău. Fruntea uleioasă de la ultima împărtăşanie îi strălucea în penumbra baldachinului de brocart, deasupra căruia mănunchiul de pene de struţ, răvăşit ca întotdeauna de o adiere, putrezise şi se destrăma în firişoare subţiri de praf cenuşiu.

Această amintire devenise acum pentru Quina un fel de cadavru terfelit şi jalnic, din pricina bărbatului care opunea supelor ei vechea magnificenţă şi care, când ea îi întorcea spatele, zâmbea cu dispreţ intolerant, ostil, dar şi mieros în acelaşi timp. Înainte de a pleca, el îi ceru nişte bani pe lângă simbria care i se cuvenea.

— Dau cu împrumut, spuse Quina. Dar acum nu am nimic în casă.

Era argumentul ei pentru situaţii dificile. Hărţuită de cereri asemănătoare de când i se consolidase renumele de bogătaşă, dădea dovadă de multă prudenţă în întrevederile ei cu gospodarii ruinaţi, cu arendaşii săraci sau cu tinerii care vroiau să-şi facă o stare pentru a se putea însura.

— Sigur, dau cu împrumut. Dar abia am plătit taxele şi am rămas fără nicio leţcaie. Numai după o cercetare riguroasă se hotăra să facă tranzacţia, transformând-o într-un secret neliniştit, precipitat, semitic, o manevră tainică, frauduloasă, proprie tuturor ţăranilor când au de-a face cu banii, fie că e vorba de simbrie, fie de impozite, mărfuri sau pur şi simplu când

îi plătesc preotului partea ce i se cuvine sau când dau de pomană.

Sub pretextul că vroia să arate băieţelului ceasul cu scena lui Watteau smălţuită pe capac, i-l luă şi rămase cu el. Apoi îi împrumută băuâii, jumătate din suma cerută, şi îi ţinu un discurs care urmărea să o ferească de orice fel de acuzaţie de avariţie şi, în acelaşi timp, să o înfăţişeze pe cât de înstărită pe atât de modestă. Bărbatul băgă banii în buzunar fără să-i numere, căci ştiuse să profite de toate lecţiile opulenţei. După puţin timp, pe neaşteptate, plecă. Quina nu avea să-l mai vadă niciodată.

Copilul rămase astfel în grija ei. În acte era înregistrat Emilio, dar, cum înainte de botez toţi copiii sunt numiţi Custâdio, la patru ani i se spunea la fel şi acesta îi rămase numele. Niciodată Quina nu reuşi să-l scape de acest nume şi să-l facă să fie uitat, căci avea în el o nuanţă de toleranţă, era depreciativ fără a ascunde vreo intenţie răutăcioasă, vrând doar să amintească limbul, catehumenul, extra-templul, extra-viaţa.

Când îşi luă răspunderea pentru băiat, sentimentele ei erau destul de reci. Blândeţea faţă de copii depindea de imensa ei sete de simpatie şi de satisfacţia pe care o simţea când era lăudată şi preferată de ei. Mai avea încă ceva din vechea ei ambiţie de a fi considerată o fiinţă aparte şi adevărul e că în sinea ei credea că răspunde întotdeauna cu mai puţină duioşie, dragoste şi gratitudine decât cea pe care o pretindea de la ceilalţi. Era incapabilă de vreo formă de dezinteres. Când iubea, era pentru că recunoştinţa primită în schimb o compensa din plin. Când primea ca plată vreun semn de ingratitudine sau vreo insultă, suferea nu ca o fiinţă care a fost ponegrită, ci ca una care a fost jefuită de capitalul său, şi nu şovăia să pună la bătaie o nouă mizâ încă mai generoasă şi mai temerară pentru a şi-l recupera. Caritatea ei nu era totuşi marcată de meschinăria ce caracterizează chiar şi cele mai pioase acţiuni pricinuite de milă pentru fiinţele inutile şi neajutorate. La ea era mereu vorba de o afacere, un contract în care moneda o constituia reciprocitatea sentimentelor. Nu exista pomană, nici cerşetor, protector sau protejat. Erau numai două creaturi care se înfruntau în această lume, făcând cu loialitate schimb de bunuri – pâine pentru bucurie, un zâmbet pentru confort, admiraţie pentru un lucru de valoare. Nimic nu aparţine omului din ceea ce îi este dat să accepte, nici destinul, nici talentul, nid credinţa ori sufletul său.

Dă totul semenilor şi de la ei îşi primeşte conştiinţa. Numai că, cu instinctul de profit care îi era specific, Quina aştepta de la ceilalţi mereu ceva în plus.

Şi până la sfârşitul vieţii avea să rişte din ce în ce mai muit pentru aceasta.

Micul Custodio i se păru de la început o sarcină neliniştitoare. Îi compătimea încălţările sfâşiate, zburdălniciile, firea lui cam prostănacă de care profitau toţi puştanii din sat. Se gândea la ascendenţa lui dificilă şi se umplea de temeri. Dar el venea să o caute, o trăgea de fustă şi îi cerea, cu glasul lui împiedicat şi încrezător, să meargă cu el, să-i culeagă din livadă o portocală sângerie sau să-l înveţe numele vreunei gaiţe ale cărei pene de un albastru-pestriţ le jinduia. Această încredere, această dăruire totală a instinctelor care înmugureau o fermecau pe Quina. Nimeni nu o considerase vreodată într-o asemenea măsură unică, necesară, supremă. Când învinsese ostilitatea mamei, impunându-şi în casă ascendentul spiritual manifestat în toată forţa lui ambiţioasă, când contesa o asculta, cu o mirare credulă şi pasivă, lingând linguriţa cu orez cu lapte sau dulceaţă de zmeură, cu aerul cuiva care aude în ropotul picăturilor de ploaie glasul unui spiriduş, când Estina spunea „roagă-te “, cu glas poruncitor, lipsit de emoţie, când Germa o săruta pe frunte lăudându-i farmecul părului alb, când frumoasa Adriana îi scria, cople- şind-o cu laude în acelaşi timp candide şi convenţionale, când Adão, bătrânul ei confident, medita la acţiuniie ei, mângâindu-şi mustăţile lungi de tătar şi zicându-şi că pierduse prin ea exactul corespondent al forţei şi virtuţii sale strângătoare, când, în sfârşit, această lume de valori capitulase în faţa ei, cu totală supunere, Quina nu simţise nici măcar o fărâmă din extazul pe care i-l da copilul când o apuca de mână cu mânuţele lui murdare şi grăsuţe şi îi spunea: „Vino... ascultă... ajută-mă... “, bâl- bâindu-se, implorând-o cu o revărsare de lacrimi care, ca şi râsul, nu izvorau din sentiment, ci numai din instinct.

Când veni să o vadă după câţiva ani, Germa găsi o femeie stingherită în permanenţă de o anumită timiditate al cărei comportament îşi pierduse mult din vioiciunea ironică, din sfidarea aceea proprie unei făpturi care într-un anume sens se considera invulnerabilă. În ea se petrecuse o ciudată schimbare. Se purta ca şi cum s-ar fi plecat în faţa unei acuzaţii pornite din

propria-i fiinţă; părea răpusă de remuşcări şi amorţită de propriu-i dispreţ. Câştigase poate în gingăşie şi căldură, dar, de fapt, ceva din caracterul ei se veştejise. Dragostea pentru copil devenise atât de devastatoare, de profundă, încât nu îndrăznea să-şi înfrunte propria raţiune care, pe vremuri, era mândria ei cea mai statornică şi mai trufaşă.

O primi pe Germa cu un sărut puţin cam descumpănit, ca şi cum niciodată nu ar fi reuşit să se obişnuiască cu această formă de salut, iar afabilitatea ei rezervată de altădată părea acum mai umilă, aproape tristă, incapabilă să comunice. Se vedea că vizita Germei nu îi făcea plăcere, purtarea şi vorbele îi erau prefăcute, pline de o secretă îngrijorare. Când apăru Custodio, fata remarcă privirea Quinei, care încerca zadarnic să-şi ascundă entuziasmul viu, fremătător şi neliniştit în acelaşi timp, ca al celui care supune judecăţii altuia ceea ce sufletul său deja a absorbit şi a adoptat. „Biata femeie! “gândi Germa, observând extazul orb, despărţit de orice judecată, învins, izolat în pasiune şi respirând în ea, fără saţ şi fără pace. Apoi, contemplându-l pe băiat, îşi spuse, plină de curiozitate şi de mirare: „E uluitor de frumos! Frumos şi fatal! “

Aşa era. Aproape adolescent, avea graţia unui efeb cam sălbatic, în aşteptarea gestului, în mişcarea capului care se apleacă înainte ca să asculte, nu cu interes, ci cu o mirare ingenuă şi spontană. Vulgaritatea unor buze prea groase, a frunţii proeminente era atenuată de aureolă roşcată a părului care nu era nici ţepos, nici netezit de neglijenţa savantă a naturii, ci o autentică coamă, strălucitoare şi aspră, tăiată în dreptul urechilor şi care îi însoţea mişcările ca o mătase grea a cărei unduire uşoară, continuă provoacă o impresie poetică, muzicală, extenuantă. Ochii lui, de un albastru mediteranean, limpezi, dar fără lumină, păreau pete de guaşă făcute cu pensula pe o suprafaţă absorbantă. Nu erau striaţi cu negru sau cu auriu, ci în întregime albaştri, opaci, aţintindu-se asupra tuturor lucrurilor cu o inexpresivi- ţaţe profundă şi părând lipsiţi de transparenţa receptoare pe care o au ochii fiinţelor vii. Niciodată Germa nu a putut înţelege de ce ochii lui erau fascinanţi, de ce stâr- neau un fior de duioşie amară; niciodată nu a aflat de ce nu îi putea privi fără ca o nevoie desperată de lacrimi şi râs să îi stârnească emoţia şi să îi comunice elanul brutal al unor lucruri cumplite, zăgăzuite în suflet, uitate sau

ignorate, dar care sunt vii şi în faţa cărora raţiunea omului, lumile sale construite şi distruse bucată cu bucată, până când redevin ţărână şi fum, arta şi ştiinţa, dogmele şi legile sale nu sunt decât superficialitate şi amăgire.

Rămase puţină vreme la Quina. Trimisă de Abel, avea misiunea să vadă care era dispoziţia actuală a bătrânei proprietărese şi care era locul destinat băiatului a cănii ocrotire fusese pusă la început pe seama caritătii, părând acum prea stăruitoare ca să nu deştepte nelinişti în familie. Germa era acum o femeie în toată firea. Cu toate acestea, nu dobândise încă acea maturitate care se exprimă în fiinţele omeneşti printr-o staţionare mentală şi o sumă de precepte despre societate şi natură care le determină până la moarte conduita, fără ca spiritul să mai simtă vreodată un impuls de curiozitate şi interes pentru observaţie, concluzii noi. Rămăsese copil prin facultatea de a revedea o scenă bine ştiută şi de a extrage din ea savoarea unei experienţe; rămăsese copil prin pofta de a râde şi de a fi violentă, prin egoismul care se manifesta chiar în generozitate, în felul în care căuta în ea însăşi definiţiile lumii. Abel îi spusese:

— Quina e bătrână şi are avere. Nu am renunţat la veniturile mele ca să măresc moştenirea unui străin. De cât timp nu ai mai fost la Vessada?

— Nu ştiu…

Tonul ei indiferent îl scoase din sărite. Se înfruntară, înroşindu-se amândoi, umiliţi de ranchiună adâncă, implacabilă, care uneori urca la suprafaţă, provocată de ciocnirea a două energii contrare. El, utilitarist, capabil de manevre josnice şi apărat de anonimat, fără suficientă hotărâre ca să încerce ceva ilicit, dar lăudând la alţii un asemenea curaj; slab, îngenuncheat de succesul altuia, plin de o aversiune burgheză în faţa valorilor spiritului

— Simţindu-le însă forţa –, în care nu reuşea să vadă decât o podoabă, iar nu o necesitate. Germa în schimb îşi clădea curajul chiar pe aceste obstacole, ostilă, rebarbativă, călindu-şi statornicia în umilinţă, căutându-şi destinul în contrast, sfidând, rănind şi îndurând supunerea, captivitatea propriilor sale facultăţi, dar şi imperativul luptei.

— Nu ştiu… spuse ea. Cunoscuse vreodată casa din Vessada, trăise în ea, îi călcase pragul? Acolo se afla locul pentru şoarecii condamnaţi la moarte, o ladă mare de pin în care victima

aştepta intrarea călăului care avansa lent, ridicându-şi coada,. Cu un freamăt de voluptate pe şira spinării? Să fi fost Quina femeia aceea măruntă, ironică şi blândă care o învăţa când o pală de fum o atingea pe obraz: „Fumul se duce numai la frumoase…”, şi care îi spunea istoria cavalerului sărac lipit pământului şi a slugii sale din Galiza, o poveste cam murdară şi grotescă, cu tentă aceea medievală de digestie laborioasă, de râgâit, de pace monahală şi de chicote de femeie burgheză care peste cartea de rugăciuni pune *Leş Contes* â *Rire* sau *Recreaticms Frangoises?* Şi, dintr-odată, Germa simţi vin dor imens de casă din Vessada, de toate lucrurile adunate acolo fără concursul spiritului şi al căror farmec, originalitate, parfum şi graţie i se revelau acum aşa cum se întâmplă cu o materie fosilă, moartă, cu cărbunii îngropaţi în pământ care într-o zi apar preschimbaţi în frumuseţi condesate, nespus de rare.

Cu toate acestea, suferi o dezamăgire apropimdu-se din nou de Quina. Aceasta nu o vroia. Niciodată nu va mai fi cu putinţă să stea de vorbă lângă foc ca odinioară sub flacăra imobilă a luminii opaiţului sau să-şi rezeme fruntea de umărul ei, ca să aţipească, ascultând repetiţia sentinţelor domniţei Teodora, care enumera calităţile femeii perfecte – largă în trei locuri, îngustă în trei locuri, albă în trei locuri, neagră în trei locuri, lungă în trei locuri, mică în trei locuri… Germa adormea cu năluca unei figuri bizantine în mantie de brocart, ţinută de femei cu pieptănături arcuite ca nişte gondole în faţa ochilor. Citea multe povestiri şi înţeleapta Teodora îi apărea ca pe o compoziţie rigidă de tapiserie, cu friză paralelă de cameriste ale căror priviri imobile şi mortificate par că aşteaptă dizolvarea aurului de pe tiare şi de pe botine, risipirea şi decăderea luxului pe care timpul îl decolorează şi îl toceşte, făcând din el o copie încă şi mai tragică a mizeriei. Ah, ciripeala aceea colorată, mai mult decât veselă, fericită! Expresiile acelea neaoşe în care gramatica este revoluţionată şi discreditată; figurile de retorică şi diftongii încăpăţânându-se în eroare, într-atât încât constituie un dialect; poveştile burleşti cu militari şi studenţi, poveştile melodramatice cu oameni preschimbaţi în vampiri, ale căror veşminte trebuiau arse la miezul nopţii în cuptorul de pâine şi ale căror corpuri trebuiau lovite până sângerau ca să se rupă vraja. Şi tăiatul porcilor, mirosul de pârlit intrând pe fereastră sau cel de şoric ars în dimineaţa limpede, pinii încovoiaţi de zăpadă, şanţurile

îngheţate, apa albastră curgând sub gheaţa ciuruită de goluri pline de aer în care insectele rămâneau prizoniere ca nişte desene botanice întipărite pe sticlă. Mirosul cald de măruntaie umplea casa, pătrundea în toate ungherele, în haine, în piele, în păr, în rugina cazanelor de aramă în care, în grăsimea aurie, pluteau jumările înflorite în forme hepatice sau de ciuperci cenuşii. Pe jar se prăjea inima ciopârţită picurând un suc sângeriu; în vasele mari de lut, carnea sfâşiată, cufundată în vin, lua un ton violaceu, de gangrenă. Deasupra întregului sat părea că pluteşte mirosul de măruntaie calde, încă vii, smulse cu vârful cuţitului; era adusă de vânt, ridicată de fum, duhoarea aceasta înţepătoare, greţoasă, care aţâţa entuziasmul, obosind nervii, provocând în organism o stare febrilă, de înfiorare şi de nelinişte. Germa îl vedea aşezându-se în faţa unei mese copioase şi cam ceremonioase pe măcelar, domnul Zezinho din S. Sebastlão, care nu era un profesionist al acestei îndeletniciri, ci doar un proprietar prieten care nu vroia să primească nimic altceva în afara generoasei porţii de came aleasă cu grijă. Era un cavaler tipic, frumos, grav, discret, cu părul încărunţit şi cu o purtare plină de tact care, ca disimulare a nehotărârii, ar fi putut constitui cununa de glorie a unui diplomat. Priceperea lui de a tăia şi spinteca porcii era faimoasă. O slujnică îl aştepta lângă banca unde condamnatul era legat cu frânghii. Fata îi oferea cel mai frumos ştergar de în, cu broderii în relief, el îl mototolea uşor, după ce îşi spăla mâinile maculate de o răbufnire de sânge. Erau mâini lungi, foarte frumoase, era întotdeauna aceeaşi răbufnire de sânge perlat, parcă unsuros. Germa se întreba: „Oare gândeşte? Când înfige lama în carnea care trosneşte, când aceasta e spintecată ca o ţesătură sfâşiată, moale şi umflată, oare ce-o fi simţind? “Fruntea înaltă şi nobilă, mâinile spiritualizate pe care munca le făcuse expresive fără să le deformeze, nu îi dădeau niciun răspuns. Ceea ce era enigmatic la acest om era poate imensul său gol.

A doua zi după sosirea ei la Vessada, Quina îi spuse:

— Trenul de după-amiază e cu siguranţă mai bun. Mănâncă ceva înainte să pleci…

Era o formă foarte personală de a o expedia pe Germa. Aceasta încuviinţă cu o părere de rău insidioasă în inimă. Locul său era aşadar uitat, un alt sentiment înrobitor şi unic subjugase sufletul Quinei, şi nu mai putea fi nicidecum alungat. Proceda şi

acum ca altă dată, când îi căuta tovărăşia, rugând-o cu un glas alintat: „Hai, povesteşte-mi ceva... “, dar Quina nu mai arăta aceeaşi plăcere candidă de odinioară care o făcea volubilă şi comunicativă. După mesele la care nu lua parte niciodată, credincioasă obiceiului ei de a mânca pe ascuns, i se întâmpla să dispară din camera unde o servea pe Germa care o auzea apoi trăncănind lângă foc cu băiatul, întors din hoinărelile lui cu muşchetarii din partea locului. Presimţindu-i sosirea, Quina dădea fuga cu pasul ei uşor, neauzit, să-i pună în farfurie câte o delicatesă păstrată special pentru el, îl privea apoi mâncând, cu o grijă neliniştită, puţin inoportună. Germa apărea în uşa bucătăriei şi o surprindea rezemată de vatră şuşotind cu Custodio care îi vorbea cu aerul distrat al tinerilor care născocesc subterfugii şi şiretlicuri pentru a se descotorosi de pisălogeala bătrânilor. Şi totuşi, ce mult se schimbase Quina, ea care odinioară îmblânzea pe toată lumea cu marele ei farmec. Cum ştia să-şi impună masacrantele păreri cu privire la terapeutică, etică, metafizică! Ah, şi ce insuportabilă putea fi cu aversiunea ei faţă de apă ca băutură! Predicile ei despre indispoziţiile femeilor, dietele, tabuurile ei, mânia de a contrazice, îndoiala perenă în legătură cu virtutea celorlalţi, uscăciunea sentimentală care mai mult simula decât simţea, neîncrederea faţă de un sărac necunoscut, imensul ei dispreţ faţă de funcţionari, slujbaşi supuşi orarului, această rasă extra-biblică.

Crescută la o lumină care nu e cea solară, vegetând între două ziduri mobile de buget, ridicoli pentru că nu sunt mizeria apostolică care cerşeşte şi judecă în acelaşi timp, ci mizeria celor care trădează, mint, imită, linguşesc, pân- dese, a celor care mănâncă ţărână şi excremente, a celor care zâmbesc când sunt insultaţi, nu pentru a-şi salva viaţa, ci pentru a obţine un anume confort. Această lipsă de prestigiu a bărbaţilor în general, pe care Quina o pro- povăduise tot timpul, acest dispreţ particular pentru femei, a cărui împunsătură Germa o suferise adesea, erau acum izvoare secate care nu-i mai alimentau ideile egocentrice şi păgâne. Era întristător să o vezi cum încerca să cucerească atenţia acelui copil nerod, cu mintea slabă care, cu fruntea plecată, se prefăcea că o ascultă sau nici măcar nu mai simula politeţea când se ridica pe neaşteptate în picioare şi alergă în calea unui prieten, unei vite, câinelui, găinilor, ale

căror glasuri le înţelegea. Ce expresie iluminată de mândrie i se întipărea pe chipul bătrân când băiatul, cu vocea răguşită şi şovăitoare, îi încredinţa vreunul din micile lui secrete, iubiri şi trădări, clevetiri, proiecte, o ceartă, un briceag schimbat între prieteni, fetişcana care dăruieşte crema de zahăr ars primită de la maică-sa ca garanţie a afecţiunii sale, titirezul care învinge alt titirez, zmeul azvârlit în hăţişuri căruia i s-a încurcat sfoara, triumful în jocul cu mingea sau cu nasturi, primul ciomag din lemn de gutui încercat, cu şuierături prelungi, asupra tulpinilor tinere de eu- calipt şi a tufelor de ciulini. Doar de două ori Germa reuşi să se înfrunte cu el, pentru că băiatul, sperios ca un animal de pădure, cu un amestec de sfială sălbatică şi de violenţă, fugea din calea ei. Odată, când o luase pe poteca dintre sorbi, care dădea în poiană, îl întâlni lângă porumbar, o construcţie aproape lacustră, a cărui încăpere inferioară adăpostise pe vremuri un alambic.

— Ce faci aici, băiete? Întrebă Germa, cu un glas prudent, blând, aproape mieros. Nu ştia încă cum să se poarte cu el, dezorientată oarecum de situaţia băiatului îmbrăcat modest în haine de doc de culoarea plumbului, însă cu năravuri mai degrabă de moştenitor dedt de rudă săracă. Ce faci? Repetă ea. Custodio tresări şi se întoarse repede, viclean, cu gestul năvalnic al celui ce caută calea de retragere, înainte chiar să presimtă pericolul.

— Prind broaşte... spuse. Cu glas bâlbâit şi silnic, începu să explice ce făcea, modul cum, cu o furculiţă, in- hata broasca pe la spate, prin surprindere, înainte ca ea să poată sări în apă verde a iazului pe care pluteau fire de mătasea-broaştei printre proptelele umbrarului. Germa îl analiză pe furiş. Înalt, plin de o elasticitate animală, se aplecă deasupra pietrelor stăvilarului, cu un aer atent, exagerat de scrutător, încercând să-şi mascheze tulburarea, dorinţa de a se ascunde şi de a fugi de femeia zâm- bitoare şi gravă care îi inspira neîncredere. În apă limpede, chipul lui strălucea, deformat din când în când de o insectă, de o frunză în cădere, de vântul care adia. Germa contempla imaginea lui reflectată, nu la suprafaţă, ci scufundată şi parcă prinsă sub greutatea apei, frumoasă şi puţin tulbure, cu coama lui fluidă şi bălaie încadrându-i chipul ca tunsoarea rectangulară a capetelor de sfinx. Câteva clipe tăcură amândoi. Apoi, cu un suspin de tulburare, el îşi întoarse capul şi o privi dintr-o parte,

clipind epăsat din pleoapele care păreau pene calde şi aurii, umbrindu-i obrazul într-un larg semicerc.

— Nu eşti prea mare pentru un asemenea joc? Râse Germa. Spre surprinderea ei, avea glasul puţin sugrumat.

— Nu, doamnă, nu sunt.

Încrezătoare în liniştea relativă, o broască veni să se posteze pe o piatră, verde şi roşcată, cu pielea vâscoasă umflându-se ca foalele în ritmul orăcăitului. Stătea nemişcată, cu pântecul albicos la soare, în timp ce pe deasupra ei libelule mici se încrucişau în aer, cu o scânteiere de curcubeu pe aripile ce păreau că susţin un corp obscur de vierme.

— E p'-ea departe, spuse Germa încetişor, ca şi cum i-ar fi prevenit. Şi poate că, fără să o dorească, glasul ei exprima ironie şi sfidare. Băiatul făcu o mişcare bruscă hi iute. Şi căzu.

— Ce ţi-am spus? Strigă Germa. Pleacă repede de aici. Trebuie să te schimbi, prostuţule. De ce vrei să prinzi broaşte, hai, spune-mi! Ca să le mănânci?

— Nu, doamnă, nu de asta.

Cu tonul lui supus, plin de o timiditate stângace, el îi răspundea stând încă în apă, orbit de şuviţele ude de păr care îi alunecau pe obraz, nedându-şi încă seama de răceala apei, ci doar şocat de atingerea rece pe care o simţea pe piele, ca pe o furnicătură. Se sculă şi, împiedicându-se mai întâi de temelia de piatră a umbrarului, apoi de o piatră de moară părăsită lângă porumbarul lacustru, care adăpostise odinioară un alambic, reuşi până la urmă să iasă din eleşteu.

— Nu-i nimic, spuse, cu o fanfaronadă neroadă şi încântătoare. Nu m-am lovit.

Cu vârfurile degetelor Germa îi îndepărtă de pe faţă o şuviţă de păr, cu un gest scurt şi violent.

— Pleacă repede! Repetă, cu înflăcărare, cu un ton uşor jignit, aproape dojenitor.

Dintr-un salt, băiatul ajunse pe drumul mărginit de sorbi, pe care frunzele în formă de inimă ale violetelor formau un covor gros pe pământul negru şi neted. Germa începu să arunce în apă pietricele cenuşii desprinse din peretele stăvilarului. Pe chipul ei nu se zărea niciun zâmbet; nici chiar când revedea în minte scena – băiatul aşezat pe fundul mâlos al iazului, străduindu-se să se dezmeticească şi privind-o printre şuviţele de păr din care picura tot timpul apă sau când el îi spusese „Nu

m-am lovit “, cu pronunţia lui de copil greu de cap, sărindu-l pe / – Germa nu râdea. Privirea ei era contrariată şi aspră şi nu găsea nimic nostim în tot ce se întâmplase. Plecă în aceeaşi seară, fără să-l revadă pe Custodio.

XIII

ABEL NU SE ARĂTĂ MULŢUMIT de veştile aduse de Germa. Rătăcirea maternă a bietei Quina, care creştea la sân un uzurpator primejdios, provocase tulburare în familie. Se duse chiar să-l caute pe Joâo, pe care îl surghiunea de obicei în categoria rudelor lipsite de importanţă, ca să-i propună o coaliţie vicleană sau chiar violentă împotriva a ceea ce el nu mea îndărătnioia babei. João, care trăia într-o enormă casă dărăpănată, proprietate a nevestei, coborî optzeci şi patru de trepte ca să-i deschidă uşa, fiindcă locuiau numai la ultimul etaj, iar şnurul care acţiona zăvorul nu funcţiona.

— Bună! Spuse el, fără entuziasm. Se dădu la o parte şi aşteptă ca fratele să intre în micul vestibul pardosit cu faianţă de un roz şters, apoi îl conduse pe scara interminabilă, pe care se revărsa lumină din încăperile pustii ai căror pereţi, cu vine negre, imitând marmură, aveau

0 strălucire suavă. Nu schimbară niciun cuvânt până sus. Apoi, când ajunseră în sufrageria plină cu soiul acela de mobile care prin soliditatea modestă şi necesară exprimă resemnarea cinstită şi grotescă a falimentelor burgheze, Abel nu găsi nimic de spus. Trecuseră doisprezece sau cincisprezece ani de când cei doi fraţi nu mai stătuseră de vorbă, îndepărtaţi de felul lor opus de viaţă. În timp ce João trăia aproape în sărăcie, înconjurat de falsa aureolă de confort a clasei de mijloc, ruinată de prea multe pretenţii, Abel era, în continuare, un aventurier îndărătnio care obţinea creditul că pe un triumf, dar căruia banii

1 se scurgeau mereu printre degete. Creditul constituia pentru el un lux, aşa cum sunt bijuteriile pentru bătrânele actriţe. Precum Quina şi tatăl lor, Francisco Ţeixeira, el nu era un burghez, o creatură domestică, niciun domn sau un om de spirit – era un diletant al experienţei. Îşi privi fratele aşezat pe un scaun ciudat, cu nişte arcuri asemenea celor folosite la circ pentru numerele cu proiectilul uman, şi o anumită emoţie îi voală glasul şi îi în- ceţoşă privirea. Pe chipul lui João nu se citea însă nimic care să fi putut inspira o asemenea compătimire înăbuşită; era bătrân şi atâta tot. Revelaţia bruscă a decăderii

cuiva pe care l-am cunoscut la apogeul vieţii sale^ la vârsta cea mai plină de făgăduinţi, pe când era încă tî- năr, activ şi locvace, ca acum să ne apară decrepit, deformat, cu trăsăturile chipului său culoarea ochilor de nerecunoscut, impresionează cel mai mult caracterele frivole şi lumeşti cărora timpul li se înfăţişează ca o prăpastie înspăi'mântătoare.

— Ai o grădină frumoasă, se vede de aici, comentă din politeţe Abel când ajunseră pe balconul din spate de unde se zărea un şir de cartiere mizerabile printre ziduri dărăpănate pe care se uscau zdrenţele, ieşind în evidenţă portocaliul şi culoarea de somon a scutecelor. Dedesubt se vedea un petic de teren presărat cu araci de fasole. Era îngust şi sărac, dar conştiinţei de proprietar a lui Joâo, foarte sensibil acum la îndeletnicirile de grădinar care visează păşuni şi islazuri pe un răzor, grădina i se părea grandioasă. Germa o numise odată „tabloul lăncilor" *, sigură că el nu va înţelege.

— Oh, am neglijat-o foarte mult! Se grăbi el să spună, cu umilinţă. Chipul lui puhav şi obosit radia un entuziasm derizoriu. Vrei să coborâm s-o vezi?

Abel consimţi. Coborâră din nou cele optzeci şi patru de trepte, păşind cu mare băgare de seamă, trecură iar pe lângă uşile deschise spre interioare goale unde plutea un miros de praf şi de seminţe care se usucă pe hârtii, pe pervaz, în spatele geamurilor fără perdele.

Îi arătă fiecare arac de fasole verde ale cărei păstăi vărgate în purpuriu se confundau cu frunzişul aspru. Un puţ cu peretele circular din piatră cioplită se deschidea la capătul grădinii. Joăo aruncă o piatră înăuntru ca să arate câte era de adine.

— Aici îmi petrec timpul grădinărind, spuse. Învălui cu o privire îneântată procesiunea de panseluţe şi de crini, cu frunze ascuţite, ai căror bulbi albicioşi ieşeau din pământ pe lângă zid. Abel zâmbi cu şiretenie.

— Se vede că viitorul nostru nu este agricultura, între timp, Quina a reuşit să pună mâna pe ceea ce reprezintă tot trecutul nostru de oameni ai pământului. E bogată şi am auzit că pare foarte dornică să-i pricopsească pe străini cu averea la care am contribuit şi noi.

— Nu vreau să-mi vorbeşti despre Quina. Să nu aud de ea, îl întrerupse Joăo. Părea teribil de jignit, desigur mai mult din

pricina lipsei[1] de tact cu care Abel vorbise despre horticultura lui, decât de pagubele pe care acesta le punea pe seama surorii sau chiar de ofensele suferite de nevastă-sa, care nu fusese niciodată recunoscută ca rudă în casa din Vessada. E o intrigantă care îmi face silă, o fiinţă lipsită de sentimente... Nu sunt bogat, spuse, punându-şi patetic mâna pe inimă. Nu sunt deloc bogat. Prefer însă bucăţica aceasta de pământ, verzele şi papucii mei de rafie decât să trăiesc ca ea, cu toate poveştile alea cu vrăji şi dobânzi ilegale. Pe ultima proprietate a pus mâna prin nu ştiu ce învârteală foarte neclară care poate fi numită geniu al finanţei, dar care pentru mine nu este decât o şarlatanie. Şi mă doare sufletul că mi-e 6oră...

Expresia chipului nu i se modificase prea mult, nu arăta vreo exaltare; chiar în indignare, se arăta mai mult suferind decât agresiv. Felul cum îşi punea mâna pe piept şi spunea „Nu sunt bogat “ascundea mai multă ranchiună decât resemnare. Era un om slab, conciliator şi liberal când o ducea bine, dar supus invidiei şi clevetirii chinuitoare atunci când succesul altuia îi dovedea mai limpede propria neputinţă. El reprezenta ivirea intelectualului în familie. Rafturile lui de macacauba[2], care nu-şi pierduseră antipatica circumspecţie a dulapului pentru care fuseseră tăiate, erau ticsite de acea bibliografie ingenuă şi pretenţioasă, adunată cu prejudecata sentimentală a explorării emoţiei umane care te împinge spre o supuşenie imorală, falsă şi demnă de dispreţ. Era vorba despre răpiri, coincidenţe fatale, dueluri, trădări, istorii cu favorite şi spadasini, cu *grisettes* înamorate, scrisori, flori veştede, tâlhari filosofi şi amazoane îndrăgostite. Erau cărţi cu scări de mătase şi otrăvuri în mănuşă, cu măşti şi dominouri, un exotism inspirat de litografiile din calendar, frumuseţi din Benares şi Bangkok interpretate printr-o estetică europeană. Deasupra unei mese cu un singur picior, urâtă, greoaie şi aproape luxoasă, se vedea, având ca semn un colţ de ziar, *Bastardul reginei,* cu o copertă de hârtie lucioasă stropită cu verde închis. João îi atrase atenţia asupra cărţii care era volumul al doilea şi ale cărei pagini, de vechi ce erau, păreau afumate şi fragile. Îl reţinu mult timp, cu acea aviditate proprie celor care reuşesc arareori să obţină un auditoriu, îi vorbi despre eroul Carambilhas şi despre prinţesele sfâşiate de

1 *Predarea cetăţii Breda* sau *Lăncile* — tablou celebru al lui Velâzquez, aflat la Madrid (n.t.).

2 *Macacauba* — arbore brazilian, cu lemn roşu. (n* t).

durere, în rochiile lor largi cu gulere â la Medicis, înalte şi încreţite ca pieptenii spanioli. Dedica iubirilor lui Ma- zarin cu Ana de Austria o atenţie atât de vie, frământată şi uluită, ca şi cum ar fi fost ceva actual, evenimentul la ordinea zilei. Acest lucru nu era lipsit de haz.

— E viaţă, e istoria vieţii, spunea. Abel tăcea înciudat, înăbuşindu-şi râsul zeflemitor. Nu reuşise să aducă conversaţia la motivul real al vizitei sale – Quina şi posibila represiune a dezordinilor ei administrative. În ultima vreme, ea începuse să devină risipitoare, plătea datoriile băiatului care, crescut sub aripa ocrotitoare a unei femei slabe şi vanitoase, obţinuse în casă un loc privilegiat pe care ea, din mândrie şi pentru a sfida bâr- felile oamenilor, nu vroia să i-l refuze. Extravaganţele lui excesive deveniseră celebre. Se înconjurase de o adunătură de haimanale. Custodio era un idiot care nu ştia decât să ceară supunere de la cei pe care îi bănuia de laşitate. Mintea i se pietrificase la vârsta de zece ani şi se supunea numai memoriei unor experienţe foarte limitate. Quina îl socotea inocent, era înduioşată de ceea ce i se părea a fi o negare a lumii, a cruzimii şi uneltirilor ei. Violenţele lui Custodio le punea pe seama unor toane nu prea dese, şi care apăreau uneori ca lună nouă, cu semne de furtună, ca atunci când norii se adună şi pământul răs- pândeşte efluvii care vibrează în atmosferă. El învăţase repede să o domine – când cu alintări de copil, când cu obrăznicii de care ea se ferea cât îi stătea în putere, de teamă că vecinilor să nu le treacă prin minte gândul vreunul scandal. Acum, când se afla la sfârşitul vieţii, bogată, respectată şi mândră de succesele sale, Custodio îi căzuse ca o anatemă în inimă. Era coşmarul, călăul ei, dar şi cea mai vie flacără a lumii ei aride şi spiritualizate, pe cât de plină de mizerabile tertipuri ale interesului, pe atât de deschisă pentru cea mai îndrăzneaţă înţelegere. Acest băiat care devenise frumos în timp ce ea îi servea cartofi stropiţi cu ulei şi oţet sau îi făcea cărare în păr cu vechiul pieptene de os, el, cel atât de necioplit şi venal din instinct, aproape inconştient atât în faţa binelui cât şi a răului, reprezenta, până la urmă, răzbunarea prejudecăţilor ei asupra bărbaţilor. Îl iubea, nu îl judecă; îl cunoştea însă profund, cu o luciditate amară pe care încerca să o ocolească, pentru a nu-şi încununa cu spini vanitatea care era uriaşă şi intangibilă, chiar şi atunci când pasiunea ar fi putut-o răpune şi destrăma. Abel

spunea: „Trebuie să mă împotrivesc, trebuie să fac ceva. Quina e poate o piatră tare, dar băiatul e dinamită”. Germa spunea numai: „Săraca de ea! “Şi, după o uşoară încruntare, schimba subiectul.

Nu se putea conta pe niciun fel de ajutor din partea lui João. Iată-l rumegându-şi intrigile cu suverane şi sfetnici după ce îşi etalase grădina, fasolea, panseluţele pe care le împărţea în *văduve, căsătorite* şi *fete mari.* Era bătrân, avea acea fizionomie goală şi uşor impertinentă care defineşte egoismul paşnic al sedentarilor, maniaci ai micilor tabieturi, mărginiţi la o restrângere a dorinţelor, a căror parcimonie, de atâta repetare, ajunge cu timpul să fie înfăţişată ca atingerea unui ideal.

— Mă duc, declară Abel. Te las cu bastarzii tăi.

Fratele roşi. Încerca o mare pudoare în legătură cu cei doi copii nelegitimi, a căror existenţă nevastă-sa se prefăcea că o bănuieşte numai când vroia să-i potolească arţagul sau să obţină ceva fără prea multă târguială. Ştia foarte bine care era servitoarea care le dăruise urmaşii, o femeie plinuţă, mărunţică, cu forme rotunjite ca ale unei fetişcane din calendarul în care se aglomerau invenţiile veacului – mansardele înghesuite sub acoperiş. Fata încăpuse pe alte mâini şi locuia acum în afara oraşului, lângă mare, măritată cu un barcagiu vârstnic care îi oferise o relativă bunăstare. Copiii, amândoi băieţi, aveau aproape vârsta Germei şi constituiau mândria cititorului de romane istorice care îşi închipuia poate că savurează aceeaşi senzaţie a intrigilor pe care noaptea, îmbrăcat cu cămaşa despicată într-o parte, cu un abajur de hârtie filtrând lumina lămpii de pe noptieră – pe care nevasta o numea „cascada de la căpătâi” –, le devora înghiţindu-şi suspinele de plâns, cu un tumult de pasiuni în pieptul descărnat. „Vai de capul lui’ “!, se gândea Abel. Cu toate acestea, văzând portretul părinţilor, mărit după o fotografie mică şi ştearsă a unui artist ambulant, şi care era agăţat de un şnur gros de mătase verde pe peretele unde vopseaua se decolorase şi crease o floră bătând în cenuşiu, Abel se emsţionă, simţi din nou o toleranţă fraternă faţă de omul, în fond cumsecade, nici prost, nici incapabil, dar care ajunsese un mediocru din pricina abnegaţiei conformismului, a comodităţii propriilor sale aspiraţii.

La uşă se întâlni cu nevasta lui João care intra gătită cu un fast ce vroia să imite grandoarea, crezând pesemne, ca multe

alte burgheze, că poate da impresia de bogăţie. Era o femeie corpolentă a cărei banalitate, mai cumplită decât viciul, îl contagiase pe João într-atât încât acesta îşi pierduse orice urmă de personalitate. Supunerea lui nu părea o simplă ascultare, ci mai degrabă un fel de recunoştinţă pentru iniţiativa ei de a-l scuti de orice responsabilitate.

— La revedere, la revedere... Bucuros de întâlnire, spuse cu grabă Abel. Părul ei lânos, de abisinian, aerul de aroganţă edulcorată cu care anumite femei par a se răzbuna pentru faptul că nu sunt curtate, vrând în acelaşi timp să-şi scoată în evidenţă virtutea, aproape că îl înspăimântau. Femeia nu poate avea decât două rosturi: frumuseţea sau valoarea financiară. Genul acesta de burgheze blindate în prejudecăţile lor, sărace ca şoarecii, şi care nu se dispensează nici de cel mai mic omagiu care se acordă celor de la care se aşteaptă ceva, fie favoruri amoroase, fie bani, îl călcau pe nervi şi, spunea el, îi purtau ghinion.

— Am fost la Joâo, spuse mai târziu soţiei, una din acele femei care sunt arcă a alianţei şi turn de fildeş, discrete şi sentimentale, şi pe care oamenii de lume şi frivolii ştiu atât de bine să le aleagă fără să le aprecieze niciodată. Sunt doborât...

— Aşa deci, vorbi Germa, cu lehamite. Încă mai expune în grădină predarea cetăţii Breda? Aracii lui de fasole fac cât o armată. Fac cât pădurea militară din Macbeth...

— Nu e vorba de asta. Tatăl îi aruncă o privire furişă, plină de o maliţie premeditată, lipsită insă de cruzime. Fata asta de douăzeci şi şase de ani care încă nu se măritase şi nu părea dispusă să-şi negocieze legal corpul şi toată zestrea de educaţie şi mentalitate^ în schimbul unei situaţii avantajoase pentru toată familia,

i se părea insolentă şi demnă de reproş. El se distra uneori nesocotindu-i darurile, cu o intenţie de prefăcută provocare, dorind să o vadă reacţionând şi trecând la o aplicare utilă a calităţilor ei – să se căsătorească repede, căutând un folos indiscutabil, chiar dacă ar fi făcut-o numai din răzbunare. „Nu eşti destul de frumoasă, nici destul de isteaţă ca să scapi de tocmeala căsniciei şi să dobândeşti ceea ce orice femeie mai puţin subiectivă ştie să obţină “, spunea privirea lui. Iar privirea Germei îi răspundea: „Am prea mult spirit ca să putem fi aliaţi. Sunt o valoare care nu rentează, un lux. Răbdare sau felicitări.

Nu oricine are în casă un giuvaier de un asemenea preţ... u Deasupra distilării acestor două priviri plutea o cordialitate sinceră, o afecţiune plină de bonomie şi de înţelegere, şi o laşitate reciprocă.

— Ştiaţi, spuse Âbel, că Quina are de gând să vândă Moinhos?

Până şi Germa nu-şi putu stăpâni o tresărire. Era cu putinţă? Moinhos era singura moştenire a Mariei, partea care îi revenise de la împărţeala între fraţi dintre care numai unul, Jose de la Folgozinho reuşise să facă o mare avere. Era un simbol, căci producea foarte puţin, iar ultimii morari, femeia slută care îşi zomăia aurul în buzunarul de la şorţ şi nepotul Tiburcio, nu plătiseră niciodată. Bătrâna fusese găsită strangulată într-o dimineaţă şi corpul ei, abia prins cu câteva cusături după autopsie, picurase sânge din coşciug pe tot drumul până la cimitir, ceea ce vroia să însemne, după credinţa poporului, că ucigaşul îşi însoţea victima. Acesta era, bineînţeles, Tiburcio. Beat şi înnebunit de frică, fusese gata să se dea de gol dacă nu l-ar fi ajutat un fost stăpân de-al lui, un proprietar cu faimă proastă care îi aranjă un alibi. Quina însă îl dădu afară, având, în sfârşit, o justificare că să se abată de la angajamentul ei caritabil. Acum, Moinhos avea alţi arendaşi, o pereche bătrână cu o fizionomie şi o ţinută din acelea care intimidează, căci În ele pare a se înfăţişa forţa indestructibilă şi cam nesuferită a virtuţii... Ce se putea întâmpla oare în casa din Vessada ca Moinhos, o relicvă de familie, acum productivă, să fie vândut?

Erau, de fapt, doar nişte zvonuri. Custodio creştea, devenise un tânăr cu toane, păstrându-şi cu încăpăţânare privilegiile care erau bunăstarea fără efort, onorurile fără merit. Nu muncise niciodată. La doisprezece ani, copia în stearină chei false ca să deschidă sertarele unde bănuia că se află lucruri de valoare, pe care le schimba în pierdere, amăgit de aşa-zisa generozitate a prietenilor ale căror măguleli i se păreau o plată îndestulătoare. Devenise cunoscut bijutierilor din târg, tăinuitori de obiete furate; Quina, care altădată ar fi strigat catilinare în cele patru vânturi la asemenea fapte, acum doar se mu- iase puţin, plin de o durere calmă, fără revoltă. Era incapabilă de o atitudine furioasă, de un gest mai aspru; prefera concilierea, prudenţa, aşteptarea, concesia. Cu un asemenea caracter, băiatul se semeţea, precum tulpină de vie nealtoită, şi îşi dezvoltă promiţătoare apucături de delincvent. Biata femeie se amăgea

singură, crezând că sfaturile ei vor da roade în spiritul lui inform, că blân- deţea îi va fi pildă, că bunăvoinţa îi va aduce recunoştinţă. Cwstodio nu avea însă niciun fel de capacitate de adaptare la principiile cele mai elementare ale responsabilităţii. Quina era un excelent critic şi nu îi scăpa niciuna din deficienţele, din tendinţele periculoase ale băiatului pe care îl iubea atât de mult şi pentru a cărui perfecţiune şi-ar fi dat viaţa. Spiritul nu exclude niciodată sentimentul. Se poate spune mai degrabă că este produsul acestuia şi că întotdeauna vrea să satisfacă o sete de frumuseţe. Ea însă nu îl certă. Se gândea: „Bietul de tine, eşti smintit şi nătărău, sunt însă mulţi alţii mai răi ca tine “. Raţiunea era, aşadar, de acord cu inima şi, din egoism şi pentru a nu îl irită, ea se retrăgea în rolul de spectator al acelui destin în care refuza să se implice cu toată fiinţa sa. Aceasta fusese, de altfel, atitudinea ei1 din totdeauna. Şi cum personalitatea ei era un amestec incoerent de tendinţe ascetice, detaşare de lume şi, în acelaşi timp, o dorinţă neostoită de notorietate şi onoruri, comportamentul faţă de Custodio asculta fireşte de toate aceste controverse ale firii ei. Nu vorbea niciodată despre el, nu îl lua nicăieri să o însoţească, nu îi dăduse nimic în stăpânire şi îl îmbrăca întotdeauna ca pe un ţăran mijlocaş care îşi pune cămaşă de poplin numai când se însoară şi care se încalţă, în cel mai bun caz, cu cizme de viţel unse cu seu. Totuşi, acţiunile ei la care nu avea acces opinia publică, aveau un caracter diferit, de devoţiune oarbă, de răbdare şi chiar de supunere naivă. Custodio o fură, ea îşi lua doar mai multe măsuri de prevedere, fără să-l dojenească; o insultă, proferând ameninţări, ea alegea tăcerea. Odată, când dintr-o plăcere malefică, omorî cu o lovitură de picior câinele acum orb pe care Quina îl salvase de la înec cu multă vreme în urmă şi pe care îl ţinuse pe lângă ea cu acea duioşie specială, pe jumătate orgolioasă, pe care ne-o provoacă cei pe care odată i-am protejat fără condiţii, ea se închisese în cameră, fără să scoată o vorbă.

— Nu ţi-e ruşine? Îi spuse Liboria, slujnica. Un animal care ţi-era prieten şi care scheuna de mulţumire când te auzea venind!

— Nu am nicio vină. De ce s-a pus în calea mea?

Era un argument foarte personal, prostesc, obtuz, plin de încăpăţânare, ca toate cele pe care le folosea ca să se apere când era dezorientat. Apoi, în vârful picioarelor, se apropie de

uşa camerei Quinei şi rămase acolo câtăva vreme, crestându-şi numele cu briceagul pe una din grinzile pe care se sprijinea veranda. Cum ea nu apărea, începu să se enerveze. Apoi, gândindu-se la câinele mort, fu cuprins de remuşcări şi se ascunse într-un cotlon, plângând şi lovind pereţii cu pumnii. Quina trecu pe acolo şi îl întrebă, prefăcându-se indiferentă:

— Ce te doare?

— Dumneata nu mai vrei să ştii de mine! Strigă băiatul. Ochii lui stupizi, plini de lacrimi, frumoasa lui gură umflată de emoţia plânsului, implorau reconciliere şi iertare. Vâna ironică a Quinei o făcu să-şi uite pentru un moment amărăciunea şi cu greu îşi ascunse un zâmbet în faţa tânărului acela atât de frumos, plin de superficialitatea unor anumite statui greceşti a căror perfecţiune ajunge uneori să fie exemplul unei radioase nulităţi. El era, aşadar, specimenul anecdotic de ţărănoi frumos pe care maică-sa, meşteră la şiretlicuri, îl învaţă cum se curtează o femeie înstărită. „Cum, dacă eu nu ştiu ce să spun? “se văicăreşte nerodul. „Bine, atunci repetă tot ce-ţi spune ea “, îl dăscăleşte mama, încrezătoare în pasiunea bogătanei care, cu prima ocazie, suspină şi gângureşte pretendentului său: „Eşti frumos ca un soare... “Şi el, ascultător: „Şi domnia-ta ca o unsoare... * Biata Quina! Toate glumele şi snoavele despre imbecilul, tăntălăul, săracul cu duhul pe care, cu o nespusă agerime, oamenii din popor îl recomandă pentru a-i sluji pe domni, se potriveau de minune cu acest Custodio pe care ea îl culcase în propriul ei pat până la pubertate şi pe care îl iubea cu conştiinţa desperată a ridicolului, îi oferea o viaţă tihnită, îl copleşea cu privilegii nepotrivite cu poziţia lui şi care, în modestia şi dependenţa în care îl ţinea, căpătau caracteristicile luxului risipitor care se descoperă numai în amănunte, diferit de luxul economic al burghezilor care adună tot ceea ce dobândese. Îi cumpărase un mânz pe care seniorul din Lago, în decădere financiară, îl vânduse la târg, ceea ce reprezentase o ultimă lovitură dată grajdurilor sale, pe vremuri faimoase. Plăti un preţ foarte mare, calul avea genunchii slabi şi era inapt pentru povârnişuri pietroase. Quina nu era însă persoana care să plece din piaţă mul- ţumindu-se cu un produs inferior şi lăsându-i pe alţii să obţină ceea ce îşi dorea pentru ea. Ca şi Francisco Tei- xeira era extrem de încăpăţânată în ispită. Nu numai că plăti o sumă exorbitantă pentru cal, dar luă şi

frumoasele harnaşamente, încrustate cu argint şi şaua de antilopă bătută în ţinte care numai ea reprezenta simbria pe trei ani a unui lucrător la câmp.

— Vreau să se vadă de ce se vorbeşte că aş fi bogată, se împăuna ea. Şi, uneori, când câte o rudă mai intimă îi spunea: „Pentru Dumnezeu, Quina! De ce nu pui o lopată în mâinile băiatului ăstuia? Creşti în casă un pierde-vară “, ea îşi luă un aer de mister prefăcut care, cu un ultim argument, se limpezeşte.

— El e, se presupune, nepot al contesei Monteros. Ce s-ar spune dacă eu i-aş da adăpost că să mi-l fao slugă? Zău aşa! Şi dacă dau din pâinea mea, n-o fac ca să-mi fie plătită, ci ca să nu-mi fie cerută.

— Aşa să fie, cum vrei tu. Dar vezi că până la urmă tot o să te fure.

— Lasă asta. Casa mea poate răbda furturile, doar risipa n-o poate răbda, îi tăia ea vorba, cu un orgoliu smintit, pusă pe sfadă.

Astfel ea căuta în originea lui Custodio încă un motiv care să-i mângâie vanitatea; şi, nemulţumindu-se cu asta, ajunse să descopere în băiat un filon oportun care

ii justifica, în propriii ei ochi, interesul pentru el. Descoperi până la urmă că devotamentul, sugestia pe care el o exercita asupra ei se datora spiritului reîncarnat al vreunei făpturi îndrăgite – poate spiritul prea iubit al tatălui, preferatul ei din totdeauna, şi care, în memoria ei, era ca un spân, o durere nesăţioasă, niciodată potolită şi aproape voioasă. Ciudată fuziune între real şi inuman! Niciun moment însă mintea ei nu-şi uită interesele: fie cifre, fie respectabilitate şi convenţie. Pe lângă acest avid omagiu al lumii, exista o integrare profundă în originalitatea cea mai subiectivă, dăruirea forţelor sale morale unui infinit spiritual pe care nu-l considera impenetrabil, ci la fel de accesibil ca şi lumea pământească. „Există mistere – spunea –, dar nu pentru mine. Există Dumnezeu, dar el e cel care mă caută”. Neputându-i atribui lui Custodio superioritatea concretă pe care nu o posedă, îl împodobi cu măreţia abstractă a predestinării divine, căci pe aceasta nimeni nu ar fi putut să o nege. Se simţea acum imunizată împotriva tuturor greşelilor şi turbulenţei băiatului în care vedea mereu pecetea teribilă a fatalităţii de care nu-i e dat omului să fie răspunzător. El nu acţiona din propria-i voinţă; era doar instrumentul unei forţe

independente pe care nici nu o bănuia şi despre puterile căreia nu avea habar.

Într-o seară, pe când trecea pe veranda dinspre curte, îl surprinse pe Custodio care se oprise din meşteritul unei curse pentru cârtiţe privind cerul care începuse să se întunece. Nu îi vorbi, nici el nu-i simţi prezenţa, căci rămăsese cu obiceiul de a umbla uşor, evitând instinctiv să atingă chiar şi cu umărul un colţ de perete sau o uşă, gest care acum nu mai părea graţios că odinioară, ci, dimpotrivă, ridicol. Îl observă pe Custodio şi chipul lui de arhanghel i se păru fosforescent în umbra serii, în lumina stinsă în care se mai distingea doar conturul acoperişurilor şi dantelăria de lemn dăltuit a verandei din faţa bucătăriei. Rămaseră aşa câtăva vreme. Băiatul ţintuia cu ochii un punct ce părea să-l fascineze, căutând poate să prindă o formă sau un sunet pe care nu îl înţelegea. Quina stătea lfngă el cuprinsă de o curiozitate bănuitoare, şovăind dacă să-l atingă, să-i vorbească sau să se retragă fără a fi văzută. Custodio însă se întoarse şi, fără surpriză în glas, spuse:

— Vino încoace. Nu vezi acolo un om? Îi arăta acoperişul înclinat de paie al şoproanelor deasupra cărora se înălţau coroanele portocalilor din curtea vecină, plantaţi pe când trăia Narcisa Soqueira.

— Nu e nimic. Nişte crengi, vreo scară rezemată de zid… îl luă la rost Quina, căci detesta superstiţiile facile şi banale ale oamenilor din popor pe care o sugestie îi impresionează mai mult decât un fapt concret şi pentru care raţionamentul înseamnă de multe ori un mod de a falsifica adevărul. Dar Custodio, cu exaltarea proprie copiilor care, pentru a fi luaţi în seamă sunt în stare să stârnească voit confuzia şi tragedia, îi zugrăvi cu mai multe amănunte figura omului, sutana albă şi chipul ic- teric, cu ochii galbeni ai abatelui. Servitoarea acestuia, care venea să ia laptele muls după ce vitele se adăpau, povesti despre boala stăpânului, un rău subit care îl doborâse, cu simptome ciudate care pentru el erau deja semne ale morţii.

— Vai, nici nu-mi vine să cred! Plângea femeia, ştergându-şi ochii şi suflându-şi nasul în şorţ. Punând-o şi pe ea la socoteală, excelentul preot lăsa patru văduve în sat, toate patru femei cumsecade, cu trupuri puternice şi sănătoase ce presupun cel puţin trei generaţii care n-au flămânzit şi opt secole fără excese. Ah, se vor termina predicile împotriva sexului fatal, a femeilor

trădătoare şi mincinoase, invectivele de la amvon când el răcnea, cu degetul acuzator îndreptat spre mulţime! Fetiş-oanele încă mucoase şi care îşi prindeau fusta la spate cu un ac de siguranţă mare cât degetul gros, fetele bă- trâne, neghioabe şi rotofeie, care îşi încrucişau pe pântec mâinile cu care prefirau mătănii, sau făpturile mucegăite, cu o veşnică răguşeală care se rezemau de grilajul din fundul naosului ori doamnele împopoţonate în rochii de duminică ale căror priviri navigau de-a lungul coloanelor romane pe capitelurile cărora îşi făceau cuib vrăbiile, nu-i vor mai auzi glasul puternic şi mustrător: „Femeile sunt precum coarnele de berbec – tari şi strâmbe”.

Fraza bubuia, urca până la arcurile zvelte ale ogivelor, ca o ameninţare batjocoritoare, totuşi ironică şi paternă. „E un om cumsecade! “presimţea poporul. Şi există o urmă de zâmbet în acest comentariu, râsul umoristic, tolerant, fratern cu care îi criticau amantele, predicile de bună purtare după litera evangheliei, felul cum îi învăţa să-şi înăbuşe un strănut frecându-şi nasul său cum imita ţinuta gravă a ateilor străini care vizitează o biserică, dând-o ca exemplu credincioşilor. „Ce om cumsecade! “spuse Quina. Se stimau, cu toate că, într-un anume sens, se considerau adversari. Când muri, ea înţelese că, deşi abatele fusese departe de a constitui un exemplu, prin el oamenii pierdeau un prieten. Fusese o făptură obişnuită şi slabă, însă oamenii preferă întotdeauna să poată lua în derâdere autoritatea care îi domină şi îi comandă. Unde şefii sunt venali conştiinţa de a fi sclav e mai puţin acută.

De la această întâmplare, Quina îl investi pe Custodio cu o demnitate pe care nici sie însăşi nu şi-o desluşise foarte bine şi care era un fel de drept de succesiune spirituală pe care acum o trecea asupra lui. Aceasta avea însă numai semnificaţia decoraţiilor conferite pentru a evita ca raţiunea să dispreţuiască pe cei pe care suntem obligaţi să-i iubim dintr-o datorie de onoare sau de sentiment.

XIV

AŞA ÎŞI DUCEA BĂTRÂNEŢEA Quina. Se însingura tot mai mult, deşi era toată numai dăruire, stăpânită de imperativul generozităţii şi al sacrificiului cotidian, care se întrezăreşte în toate abdicările mărunte. Egoismul îi era proporţional cu dragostea pentru viaţă; abnegaţia ei era o eliberare, mândria celui ce reuşeşte să supună şi să învingă pasiunea. Nu părea o

făptură prea înţeleaptă sau admirabilă, căci cusururile ei erau foarte evidente, iar sufletul îi era poate prea complicat pentru a fi descifrat şi înţeles în ansamblul lui. Probabil că era una din acele fiinţe despre cars se spune că nu au caracter, înţelegându-se prin aceasta toată viitoarea de aspiraţii, dorinţe, slăbiciuni, perversităţi, minciună, îndrăzneală, frică şi nebunie ce poate fi găsită într-o inimă omenească. Fibra cea mai ascunsă a firii sale era însă duioşia – cea mai frumoasă şi rară duioşie.

Pe vremuri, era de ajuns zâmbetul ambiguu şi ironic cu care o întâmpina tatăl pentru ca un val de emoţie să o copleşească. Pudoarea însă o oprea să vorbească cu un glas mai înflăcărat, să rostească vreunul din acele cuvinte nestăpânite, dulci şi atât de banale, în care licăreşte simţirea. Pudoarea este poate cea mai violentă şi mai grăitoare manifestare a sexualităţii. Sunt mari curtezane care chiar la bătrâneţe se înroşesc de sfială, ruşinându-se de parcă ar fi fecioare neprihănite. Quina, cu frumosul ei păr alb, încovoiată de bătrâneţe, trezea încă în Inâcio Lucas, ciudatul şi cumplitul bărbat al surorii sale, o extraordinară senzaţie de gingăşie şi de consolare. În faţa ei, furiile lui demonice se potoleau înfrânte; asta îl enerva într-o oarecare măsură, rostea atunci vorbe aspre şi pline de răutate, dar era deja inofensiv.

Chiar cuvintele pe care Quina le spunea la mânie aveau accentul de exasperare la care o constrângea pudoarea căci, dacă exagerarea este arma albă a celor timizi. Ea este de asemenea cea mai desperată dintre reacţiile pudorii.

Încrederea ei în celelalte creaturi fusese întotdeauna mult prea precară ca să mai îndrăznească să îşi dezvăluie în întregime dragostea pentru ele. Copilăria lipsită de mângâieri, de acele imponderabile atenţii ale inimii, prisos al sensibilităţii care sunt pâinea zilnică a unui suflet tânăr. Nesigur de el însuşi, îi lăsase o cicatrice profundă, în afecţiunea nestăpânită şi delicată în acelaşi timp pentru Custodio se regăsea aceeaşi recunoştinţă, aceeaşi umilinţă pasionată pe care i-o dedicase tatălui. Teama că nu

i se va răspunde cu o sinceritate la fel de pură, o împiedica totuşi să-i poată revela vreodată întreaga intensitate a duioşiei pe care o simţea faţă de el şi ajungea uneori să-l dispreţuiască chiar atunci când se arăta mai îngăduitoare. Situaţia lui de subordonat era garanţia că băiatul nu va cuteza niciodată să o

creadă prea legată de ei. Şi, totuşi, şi-ar fi dat toată avuţia adunată cu atâta trudă ca să poată strânge la piept capul adolescentului în nopţile de veghe în care vântul vuieşte pe horn şi lumina opaiţului se îndoaie că o lamă de sabie şi vibrează ca panaşul verde-auriu al holdelor! Să-i poată şopti cuvinte simple, pline de o elocvenţă primitivă şi fierbinte, ca acelea pornite dintr-un suflet de mamă sau de iubită! Să-i spună că îl iubeşte, că lumea întreagă era doar o cupă golită şi azvârlită departe, în timp ce el era lumina, prezenţa mereu neliniştită şi tremurătoare a fericirii, pacea şi groaza de moarte şi chiar solitudinea pe care omul o caută în spaimă lui de a fi singur. Dar ruşinea că nu cumva să zărească în privirea lui indiferenţa, interesul, tirania momentului prielnic o îngheţa. Într-o zi, cu o inconştientă neobrăzare, Custodio o întrebă din senin, ca un ecou al curiozităţii altora:

— Ge o să-mi laşi când o să mori?

— Ce eşti tu pentru mine? Spuse Quina. Te-am crescut şi îţi dau de mâncare. Ce vrei mai mult?

— Atunci ce fac eu aici? Strigă băiatul, indignat. Şi ea râse cu toate că acea stângace lovitură de pumnal avea să-i sângereze în suflet până la sfârşitul zilelor

Ingenuitatea, lipsa de dibăcie şi de disimulare erau, de altfel, mai puţin dăunătoare pentru Custodio decât viclenia cea mai desăvârşită. Chiar când în el răsări ambiţia care se înfăţişa uneori însoţită de răutăţi şi chiar de neaşteptate sclipiri de isteţime, ea îl credea a fi numai o unealtă a unor sfătuitori mai pricepuţi şi nu-şi închipuia că este mânat de vreun impuls al naturii lui atât de simple.

După o iarnă mai aspră, Quina se simţi foarte slăbită. Imperturbabilul ei confident, Adão o găsi schimbată şi, cu un glas uşor îngrijorat, o sfătui, aşa cum făcea de o jumătate de veac, să-şi îngrijească sănătatea, să mănânce bine şi să nu ia în seamă toate necazurile vieţii.

— Mănâncă şi bea şi dă-i înainte, îi spuse, preluând, de altfel, aforismul foarte des repetat la Vessada fie de Estina, fie de mama pentru care uzura în viaţă era mai mult o consecinţă a detaliilor decât a schemei sale generale, fie în nefericire, fie în monotonia evenimentelor.

— Nu mi-a fost prea bine în ultima vreme, se plânse Quina. Îşi povesti amărăciunile, ascultată cu atenţie de omuleţul

descărnat ale cărui mustăţi pleoştite ar fi putut fi înnodate sub bărbie. Chiar şi în aceasta, în felul cum se îmbiau să mănânce fără să le placă cu adevărat, cei doi se asemănau. Lui Adăo îi pierise definitiv pofta de mâncare, odată când, invitat la prânz de nişte proprietari bogaţi, trecuse prin bucătărie şi suprinsese un câine care se ospăta lipăind cu lăcomie din oalele neacoperite de pe vatră.

— Asta mi-a fost de ajuns. De atunci, mă duc în vizită doar ca să-mi satur limba, şi nu gura, spunea. Iar Quina râdea, descria în aer cu mâna gestul ei, pe jumătate nepăsător, pe jumătate ironic, povestea despre repulsia tatălui său de a accepta o mâncare, fie chiar o delicatesă, dacă nu fusese pregătită În faţa lui. La un târg, văzuse o vânzătoare sărmană alegând orezul din lighean de aleasa contribuţie a unui catâr priponit în apropiere. „Ajută-mă, Doamne! “se plângea femeia. Francisco Tei- xeira plăti tuturor prietenilor mâncarea de care nu se atinse şi spuse, despărţindu-se de femeie: „Ce îmi dai pentru că te-am ajutat? “ „O pomană cu orez de măgar “, ripostă ea. Şi la toate târgurile femeia îi oferea întotdeauna pe gratis răcoritoare cu rachiu şi cafea ce bolborosea în căni de lut pe evantaiul de foc al gazometrelor.

Vara următoare se întâmplă ceva care dovedi că geniul de mijlocitoare a Quinei nu se stinsese încă. Deşi părea mai indiferentă la evenimentele şi oamenii lumii sale, acum când spiritul îi părea învăluit într-un fel de pasivitate, întors spre interior, captivat parcă mai mult de simţul lui vizionar, Quina poseda încă acelaşi sclipitor echilibru al raţiunii practice care îi dădea priceperea aceea deosebită de a rezolva certuri şi nebunii.

Fiul unor arendaşi de-ai ei sedusese sau violase o slujnicuţă. Faţa unor sărmani lucrători cu ziua, pentru care progenitura reprezintă o formă de venit şi un patrimoniu. Băiatul era însurat şi locuia departe, într-un loc pustiu unde îşi făcuse o prăvălie, prim pas în fugă de pământ şi modalitate mult folosită de ţăranii mijlocaşi pentru a-şi căpătui fiul mai mic. Aşa cum vechea nobilime trasează dinainte soarta moştenitorilor, predestinându-le titlul, hirotonisirea sau cariera militară în ordinea vârstelor, la fel ţăranul, odată ce şi-a asigurat pâinea pentru ziua următoare, îşi creează propriile legi. Fiul cel mai mare moşteneşte pământul, iar următorul, de obicei, se apucă de negoţ.

Quina fusese invitată de onoare la căsătoria băiatului, la zestrea căruia contribuise cu şase pahare de sticlă verde împodobite cu mici adâncituri cu luciu metalic şi care vroiau să reprezinte flori – dar foarte comentat, spre marea mândrie a mirilor care primiseră toţi locuitorii satului în odaia mare din casa paternă, deasupra cocinilor. Nunta se făcuse şi. Nbăta, aşa cum se fac întotdeauna căsătoriile sătenilor pentru care duminica ce urmează reprezintă luna ci. — Miere. Quina gustă din toate felurile de mâncare: fripturi ce prinseseră gustul grătarului. Carne de găină desprinsă de pe oase de atâta fiert, ied la cuptor, presărat cu mult pătrunjel verde, orez cu şofran care lăsa în gură un gust în acelaşi timp dulce şi usturător, tăvi împodobite cu camelii roşii ofilite din cauza aburilor, tăiţei săraţi cu arabescuri de scorţişoară care le ineântau pe fete, dându ie o impresie de fast nemaipomenit şi de fericire. Spectacolul satisfacţiei ingenue, femeile cu basmalele noi cu lalele de mătase galbenă brodate pe pânză subţire şi rară, mireasa cu rochia de culoarea florii de piersic, deja gravidă, fugind intimidată din odaie ca să plângă şi să râdă pe umărul prietenelor, cordialitatea vecinilor care îşi treceau unul altuia felii de cozonac şi se ştergeau la gură cu dosul palmei, cântărindu-şi cuvintele, toate acestea o îneântau pe Quin. J Ştia că bătrânii se târguiseră cu încăpăţânare asupra zestrei, încercând fiecare să smulgă cât mai mult de la celălalt, blestemându-se unul pe altul şi acoperind cu ocări pe fată însărcinată, în luna a treia, care plângea şi pe tânărul crai pe seama căruia puneau aventuri cu alte sirene ispititoare, în ciuda împrejurărilor, a logodnicei şi a tuturor angajamentelor luate. Totul se aranjase însă până la urmă şi doar mama băiatului mai avea încă un zânbet acru şi înciudat care se risipi însă văzând cât de bine ieşise petrecerea.

— Încercaţi acum să fiţi prieteni, le spunea Quina mirilor, la plecare. Ei abia o priveau, copleşiţi de o emoţie stânjenită, râzând, prinzându-se de mâini şi ciupindu-se pe furiş, într-o mângâiere exultantă şi nervoasă. După doi ani, el a fost luat de jandarmi şi dus la închisoarea oraşului, tremurând de frică, în timp ce nevasta era plecată de acasă, ca să îngrijească de o soră bolnavă.

— Mi-au arestat băiatul, doamnă Quininha, îi spuse mama. Simt că îmi pierd minţile!

Pentru un ţăran, închisoarea are o semnificaţie mai dezonorantă decât însăşi crimă. Crima este o jignire adusă naturii, dar pierderea libertăţii are mai mult înţelesul unei jigniri împotriva omului. Sărmana femeie plângea, acoperindu-şi cu şorţul faţa buhăită şi palidă. Se tifla în curtea principală, acolo unde se înălţau stogurile şi unde ţeava de plumb îşi vărsa în bazin apa ce gâlgâia în cădere. Vitele fuseseră dezlegate şi, cu o unduire lentă a crupei, vacile se îndepărtau pe drum, băgându-şi boturile în pârâu şi rupând iarba de pe ziduri. Un viţel de rasă, cu freamăte de spaimă care îl făceau să dea din copite, alerga, se oprea brusc, fixa obiectele cu enormii lui ochi apoşi încercând să le lovească cu coarnele. Din capul scării, Quina controla totul cu privirea ei rezervată, liniştită, pătrunzătoare, remarcând orice greşeală de administraţie, cheltuială inutilă, întârzierea, neglijenţa. De când îşi lăsase moşia pe seama arendaşilor, făcuse din permanentul ei sfat o adevărată tiranie. Femeia îşi lăsase pe pământ, cu o anume precauţie, coşul cu legume şi plângea fără să dea nicio explicaţie.

— O să-mi pierd minţile! Repetă cu acea ridicolă îndărătnicie care este expresia elocventă a marilor dureri.

După câteva divagaţii, Quina reuşi să înţeleagă toată întâmplarea, de la ispită în care căzuse băiatul din pricina bietei fetiţe până la mânia tatălui acesteia care ameninţa că o. Alungă de acasă, cu mari răcnete profetice. Era un om nefericit cu o ccată de ţânci, ale cărui furii, prin forţa împrejurărilor, se măsurau în funcţie de raţia de pâine şi de uncia de tutun! Fata care purta în pântec o altă gură ruinătoare era ca ciulinul pe samarul catârului. Quina trimise după el.

— Uite ce este, îi spuse, nu obţii nimic dacă dai vina pe el. N-o să plătească, n-are de unde, prăvălia e aina- netată, el e îndatorat până peste urechi, iar taică-său nici nu vrea să audă de toată povestea asta. Dumneata îţi retragi plângerea, dai o declaraţie în scris: n care te faci chezaş pentru cât datorează băiatul fiice? Dumitale. Şi te poţi bizui pe o zestre pentru fată.

— Asta nu poate rămâne aşa… Trebui; să meargă la judecată! Se împotrivi nefericitul. Scoas* din buzunarul de la vestă un chiştoc de ţigară umed ie salivă, îl reaprinse şi începu să sugă din el cu frenezie.

— Ce-ai zice de preţul unei perechi de boi?

— Ah, preţul unei perechi de boi… E o mizerie, ştiţi? Vine

copilul…

— E acelaşi lucru. Are zestre, se mărită, se aşază la casa ei şi o să se găsească cine s-o ia. E totuşi preţul unei perechi de boi, insista Quina.

Timp de peste un ceas, reveni fără încetare la aluzia la plata unei perechi de boi cu care omul ar fi1 putut să ia în arendă o mică proprietate satisfăcând astfel o ambiţie pe care o avea în sânge. Parlamentă îndelung, zugrăvi tot ce era de făcut, convinse. Povestea fu pe loc înmormântată şi uitată. Omul plecă fără să fi reuşit să facă să fumege ţigara din care aspira cu o voluptate obsesivă, în timp ce Quina îl măsura cu aversiune, fiindcă spectacolul unui viciu o irita şi o îndurera mai mult chiar decât nenorocirea şi moartea.

— Bine… Aşa să rămână, mormăi omul, îndepărtându-se. Se opri, adună tutunul de pe foiţa ruptă şi îl băgă din nou în buzunar, pescuind unul câte unul firişoarele din palmă. Quina resimţi un fel de nemulţumire violentă, gândindu-se la contract şi la nenorocirea copilei pe seama căreia tatăl înălţa castele. Dar este vreodată cineva cu adevărat vinovat? Trestii în vânt, frunze duse de furtună, flori strivite, nisipuri care se împrăştie… Eşti învins, ţi-e ruşine, mori, te laşi păgubaş, şi este cumplit să fii învingător. Quina se aşează în *rocking-chair,* rămase nemişcată, fixând uşa aşa cum făcea pe vremuri. Nemişcată, fără rugăciuni şi fără pace, privind uşa ca şi cum ar fi aşteptat să vadă intrând pe cineva pe care îl aşteptase întotdeauna, chiar atunci când ochii ei arătau orgoliu şi sfidare sau când mâna ei făcea gestul acela grăbii cât e vroia să însemne ironie şi aroganţă.

Astfel nefericitul t itir se întoarse în vizuina lui, în pustie. Când se născu, copilul fu sugrumat chiar de mâi- nile bătrânului care, în sfârşit, avea boi şi se putea numi om înstărit.

Aceasta a fost ultim * intervenţie a Quinei ca apărătoare a intereselor oamenilor din popor. Acum îşi respingea chiar faima de sibilă, căci era mult prea convinsă de propria-i putere ca să mai aibă nevoie de încrederea celorlalţi, crez şi convingere care ar fi trebuit să fie la fel de mari ca şi ale sale pentru a nu se simţi jignită. Avusese nevoie de măgulire şi admiraţie.. Tata timp cât se îndoise. Dar la ce bun frenetica sete de laudă şi de adulaţie, dacă din străfundurile sufletului său urca o certitudine care numai în tăcere îşi găsea plenitudinea? Falsa consideraţie pe care i-o arătau femeile din nobilime, pentru care era de fapt

un măscărici ceva mai răsărit în mulţimea de sclavi, nu o mai putea accepta acum cu inimă deschisă, lăsându-se înşelată cu bună- ştiinţă. Sărăcia de înţelegere, mizera umilire a spiritului, zâmbetul tolerant sau interpretarea superficială a celor care depindeau de ea, a prietenilor sau a câtorva persoane credule, i se păreau acum lucruri inutile, de care se putea lipsi cu uşurinţă.

Se aşeza uneori în sufragerie, în mijlocul casei pustii şi se gândea că triumful, bogăţia, numele ei pronunţat cu respect în conciliabulele din faţa bisericii întro proprietari o lăsau exact în punctul de unde plecase – cea mai inaccesibilă individualitate şi cea mai tristă izolare.

Aripile porumbeilor băteau în geamul albastru al ferestruicii cu ghilotină, pendulul de aramă al ceasului oscila în cutia vopsită cu verde şi auriu murdar, plutea un parfum de fructe coapte, iar seândurile scârţâiau uşor sub balansoar. Câte voci se încrucişau în depărtare, la marginea ţarinei, pe ogoare, pe drumurile de munte, albe, unduitoare, luminoase. Ea era însă singură. În aceste clipe, nu se gândea la Custodio, nici nu regreta firea lui nenorocită care îl făcea să se arunce într-o viaţă dezordonată, din ce în ce mai primejdioasă. Suferea aproape cu devoţiune durerea de a rămâne singură şi, în ciuda enormei cheltuieli a energiei sale morale, a interesului său uman fără limite, se simţea precum un căpitan de vas care vede toţi naufragiaţii îmbarcaţi în şalupe şi totuşi el rămâne pe punte, în timp ce sub picioare, cu un gâlgâit lent, se cască abisul. Atunci se cutremură, cuprinsă de o spaimă abstractă, fără nume. Simţea cum se rostogoleşte ca o piatră pe o întindere nesfârşită, având mereu senzaţia lucidă de sfârşit de neînlăturat, mereu mai aproape, de forţă dezlănţuită împotriva fiinţei sale, de impuls monstruos în faţa căruia rezistenţa să nu era decât un haos de teroare. Străduindu-se să reunească acele frânturi de cuget care i se desprindeau din spirit ia fiecare progres al halucinaţiei, încerca să se recunoască pe sine însăşi, să fie din nou un individ cu nervi, sânge, reacţii, idei, iar nu această formă absurdă, înşfăcată de timp şi de spaţiu. Sudoarea îi curgea pe faţă, mâinile i se crispau, apoi simţea o abulie totală, nu mai vedea şi nu mai auzea nimic. Cu un gând care, dacă ar fi avut glas, ar fi fost urlet, se eliberă; sufletul i se înălţa deasupra panicii incoerente şi frica îşi abandonă prada. Dacă moartea i-ar

fi atins fruntea, ar fi găsit-o mai rece decât dacă ar fi fost deja implântată în adâncul ei. Era senină şi plină de pace, nu avea gânduri. Vedea în faţa ochilor doar nişte forme vagi, gingaşe, despre care avea conştiinţa profundă că sunt frumoase, fără să le înţeleagă. Şi trăia câtva timp într-o stare de fericire magnifică, lipsită însă de exaltare. Această cunoaştere omenească a fericirii nu era satisfacţia simţurilor, stăpânirea dorinţelor, convingerea răspunderii împlinite, râsul de mulţumire pentru darul vieţii. Era renunţarea totală la starea umană. Era disperarea cea mai glorioasă pentru că nu o însoţea nicio durere, suferinţă sau dor. Era, în sfârşit, libertatea lui Prometeu.

În afară de aceste momente anevoie câştigate într-un proces spiritual, Quina era aceeaşi femeie sensibilă la patimi meschine pe care, deşi le cunoştea bine, le urmărea mereu cu o lacomă curiozitate.

Custodio devenise bărbat, iar atitudinea lui, odinioară stângace şi prostească, se schimbase într-o anumită măsură. Unui răstimp mai lung de ascultare şi devotament aparent, îi urmau momente în care firea lui degenerată ieşea fulgerător la iveală. Atunci devenea îngrozitor, mai mult prin insinuarea perversităţii lui inconştiente decât prin faptele sau vorbele sale. Aceste accese se datorau întotdeauna dificultăţii de a obţine bani de la Quina.

— O să vrei odată să-ţi numeri banii şi o să-i cauţi mult şi bine, îi spuse într-o zi.

Căci acum circula o poveste plină de amănunte fanteziste, care plac atât de mult oamenilor din popor, după care Quina ar fi posedat un lingou de aur ascuns într-un corn de bivol. Se spunea că e o vrăjitoare zgârcită, prea slabă însă ca să-l ţină din scurt pe Custodio ale cărui năzdrăvănii atingeau limitele banditismului.

În realitate, el îşi câştigase popularitatea într-o ceată de haimanale care ascultau de ordinele unui ins de temut, izgonit de la orfelinat, poreclit Moarte a cărui viclenie şi inteligenţă avea să-l propulseze curând într-un mediu mai larg, cu un câmp de acţiune mai ambiţios. Pe vremea aceea, Moarte, care mai târziu dobândi un fel de celebritate în rândul răufăcătorilor şi a cărui flegmă fan- faroană pe banca acuzaţilor avea să-i aducă admiraţia acelei faune estropiate pentru care vitejia înseamnă insensibilitate, era încă un ticălos în embrion, foarte *clandy,*

plăcându-i nespus cravatele exuberante şi pălăriile de fetru verde. Se îmbrăca atât de bătător la ochi încât tulbura fetele de la prima ocheadă, iar câinii îl lătrau cu înverşunare când trecea pe lângă poartă. Custodio se ataşă foarte mult de el şi îl urmă cu o totală supunere fără ca, de altfel, să pară a fi iniţiat în secretele şi uneltirile grupului. Adesea, câte unul din acoliţi, fanatic al secretului, protestă în legătură cu Custodio – o excrescenţă inutilă, prost ca un berbec şi în care ar fi fost o nebunie să te încrezi. Moarte îl apăra totuşi, cu câteva vorbe.

— Se găseşte mereu un loc pentru un tip ca ăsta, spunea. Poate că o să ne fie de folos într-o bună zi.

Astfel consfinţea prezenţa lui Custodio faţă de care avea o afecţiune plină de mărinimie, ferindu-l cu totul de riscurile meseriei şi nevrând să-l folosească niciodată nici măcar ca iscoadă inconştientă. Îi făcu chiar o vizită în casa din Vessada, comportându-se cu mult tact şi stăpânire de sine şi chiar cu o anumită paradă de moralitate, prea evidentă pentru a fi naturală. Quina îl găsi extrem de cuceritor, îl copleşi cu câteva din sentinţele ei favorite, de care Moarte avu bunul simţ să nu râdă făcând cu ochiul sau dând coate prietenului, cum obişnuiesc să facă chiar tinerii din lumea bună în faţa neroziilor bătrânilor. Nici vorbă de aşa ceva. O ascultă pe Quina cu un aer pătruns şi cuviincios, suportă cu mult tact exaltarea agriculturii ca fond economic, se lăsă condus pe arie unde, pe nişte mici ridicături circulare de piatră destinate să primească cerealele strânse în grabă în timpul unei furtuni, erau întinse la soare preşuri din zdrenţe, pline cu seminţe. Moarte era un flăcău cu maxilare puternice şi urechi clăpăuge, ascunse de buclele părului. Se aşează pe vechea piatră de moară abandonată la marginea ogorului şi, în faţa calmei mâhniri a câmpurilor pustii, a stogurilor de paie în care vântul răsuna ca un frison muzical, simţi poate, timp de câteva clipe, că predestinarea rodea înăuntrul său ca un vierme şi că dorinţa de a fi diferit era de neconceput pentru el, ca de altfel pentru toţi ceilalţi muritori. Dorim să atingem sublimarea individualităţii noastre, nu să o schimbăm cu alta. Omul nu aspiră decât la superlativul propriei sale condiţii, fără să se abată însă nici un singur pas de la stigmatul tendinţelor sale imuabile.

Când Quina află că banda lui Moarte fusese învinuită de asasinatul unui cămătar tăinuitor, creatură vicioasă şi sordidă,

care iniţia în tâlhării o anumită categorie de adolescenţi, se simţi înşelată în încrederea ei şi atribui lumii perversitatea flăcăului care îi spusese: „Dumneavoastră îmi amintiţi de mama” cu un ton nostalgic, plin de o abstractă dezaprobare. El nu îşi cunoscuse mama, în aceasta constă înşelăciunea.

În timpul confruntărilor, între cele mai abominabile declaraţii, îşi acuză complicii deja compromişi; nu suflă însă nicio vorbă despre Custodio şi, fie pentru că îi ştiau de frică, fie pentru că îl ascultau sau îl sprijineau, ceilalţi tăcură şi ei. Custodio rămase, astfel, în umbră. Când îl văzu pe Moarte a cărui figură greoaie şi sarcastică apărea în ferăstruică maşinii care îl ducea într-o colonie penală, îl strigă de la distanţă şi alergă câtva timp fără să ştie prea bine pentru ce, urmărind vârtejul alb de praf. Întors acasă, două zile nu vru să mănânce şi plânse.

— Ce, ai? Se mira Quina. Iar inima ei exulta, pentru că îl vedea pe băiatul, al cărui păr udat de lacrimi îi cădea pe ochi ca nişte franjuri lungi de mătase, suspinând, plin de o tristeţe cutremurătoare din pricina absenţei unui prieten. Îi punea mâna pe umăr şi, cu blândeţe, îl conducea la masa pe care fumega o mâncare gustoasă, răspândind încă mirosul primitiv de carne crudă sau de legumă verde şi pe care străluceau bucăţelele de grăsime.

Într-o zi, Custodio se duse la iaz, săpă la poalele ta- luzului de lângă stăvilar şi dezgropă un pachet înfăşurat într-o bucată de manta cu capetele înnodate. Îl deschise şi, pe pământul şi pe ierburile pline încă de rouă de o transparenţă fumurie, străluci aurul câtorva pfese, lanţuri cu zalele tocite de frecare, ceasuri sparte, cu arcurile sărite. Îngenuncheat pe pământul umed, ascuns de una din acele plante perene din ale căror nuiele descojite ţăranii îşi împletesc funii, Custodio rămase mult timp examinând ceasurile unul câte unul, le întoarse, învârti cu degetul acele pe cadran, le apropie de ureche, ascul; ind, într-o completă nemişcare, cu ochii întunecaţi ca tur- coazele aţintiţi pe zidul din faţă. Câteva nu mai mergeau. Le aruncă în groapă, alegea alt ceas, sufla deasupra ca să-i dea strălucire, îl legăna uşor ca pe o jucărie al cărei mister l-ar fi fascinat şi l-ar fi făcut să dorească să se bucure cu voluptate de forma ei intactă, înainte de a o distruge. La sfârşit, le aruncă unul peste altul, iar capacele răsunară ciocnindu-se ca nişte cochilii de moluşte.

Se apropia de amiază, o lumină călduţă şi blândă apăsa

pământul. Bulgări de lut care se fărâmiţau de căldură se prăvăleau brusc în apa stăvilarului. Se auzea tumultul apelor repezi ţâşnind prin trifoiul mărunt. Era primăvară şi lăcrămioarele se iveau albe prin grozamă, dinspre munte venea un miros de ciuperci care absorb umezeală, de muşchi pe trunchiurile bătrâne, de organisme pe care evaporarea le face să miroasă mai pătrunzător. De la moară se auzea un vuiet infernal, căci pietrele începuseră să macine încă din zori porumbul pentru pâinea din săptămâna aceea. Pe potecă, printre sorbi, trecu un servitor ducând un coş de nuiele plin cu făină.

Custodio îl văzu dispărând în depărtare, dincolo de acoperişul de ardezie al morii. Nu se mişcase, nu făcuse niciun gest mai zorit ca să ascundă aurul: bătea uşurel în cutiile ceasurilor ca pentru a trezi în ele mişcarea şi le privea fix, pradă unei absurde contemplări. În sfârşit, ultimul ceas fu aruncat în groapă peste manta, iar pământul negru şi gras se aşternu ca un sigiliu deasupra prăzii. Custodio se ridică în picioare. Porumbeii gâr. Gu- reau pe streaşina porumbarului. Aruncă cu pietre că să-i vadă ţopăind pe parapetul de la intrare şi apoi luându-şi zborul pe deasupra văii, cu gulerul verde de pene strălucind puternic în soare.

— Ah, blestemaţilor! Strigă, extaziat. Un fel de râs răguşit i se rostogolea în gât, întretăiat de blesteme. Porumbeii dădură ocol peste ţarină, în stol, se lăsară din nou pe parapet şi rămaseră acolo răsucindu-şi capetele, cu mioi tresăriri pline de graţie. Custodio alergă pe drum, urcă pe scăriţă până la cuiburi, plin de bucurie pentru că furtuna de aripi a porumbiţelor care cloceau îi răvăşise părul. Înăuntru se simţea mirosul acru de excremente, căldura penelor desprinse şi a clocitului. Penumbra era cenuşie sub olanele mâncate de licheni; cuiburile aşezate pe rafturi erau ţesute din firişoare pufoase, unele erau părăsite şi reci, celelalte călduţe, cu ouă micuţe pitite înăuntrul lor. Custodio le privi apropiindu-şi obrazul ca să le simtă căldura fără însă a le atinge. Puişorii încă golaşi, cu enormele lor ciocuri trandafirii prinse de căpşorul chel, care părea ceva macabru şi trist, cu pelicula albicioasă abia lipită de craniu, îl ocupară multă vreme. Îi lua în mână, îi mângâia, râdea pentru că ei îi tremurau în palmă şi îşi întindeau înspăimântaţi rudimentele de aripi. Le băga capetele în gura larg deschisă ca să le simtă piuitul ca şi cum ar fi urcat

din propriile lui măruntaie, şi râdea iar pentru că două porumbiţe curajoase zburau pe deasupra capului lui încercând să-l ciupească cu ciocul.

— Frumuşeilor, frumuşeilor! Murmură. Îi lipea de faţă cuprins de o tandreţe exaltată, un fel de furie amoroasă, aproape că îi venea să-i strivească în palme, ameţit de voluptatea fragilităţii lor. Glasul Quinei care îl căuta se auzi din susul drumului, dinspre livadă.

— Da, doamnă! Zbieră prompt Custodio. Şi o nouă nelinişte a aripilor, un vârtej de pene îi însoţi strigătul. Se duse în prag şi o căuta pe Quina cu privirea. Au mai ieşit doi pui, declară. Ea cobora pe potecă, ducând în mână un mănunchi de pătrunjel şi de izmă pe care le culesese pe margini pentru că simţea nevoia să dea un sens utilitar chiar plimbărilor sau momentelor sale de răgaz. Surâsul ei tulburat care nu ajungea niciodată să i se citească pe buze i se reflectă pe chip. Custodio stătea pe scara de scânduri, cu pletele blonde căzându-i solemn pe ceafă, pline de penumbră cenuşie a cuiburilor.

— Nu m-am atins de ouă, spuse şi coborî.

Dincolo de gard, vecinul Augusto îşi strigă cantilena „Pui, pui… “, aruncând împrejur grăunţe cu pumnul în timp ce cocoşeii îi săreau pe umăr de pe crengile de portocal. Profilul lui de monstru, enorma lui căpăţână cu faţa spână de un plumburiu pătat ca pielea de porc, se desenă pe cer cu acel realism patetic şi încremenit al anumitor picturi chinezeşti sau al tablourilor lui Breu- ghel cel Bătrân.

XV

Quina se Îmbolnăvi. În casa aceea în care viaţa răsărea, se desfăşura şi era seceratăfără întreruperile sau pauzele sănătăţii, care sunt ca nişte semne ale restabilirii drepturilor naturii, şi unde sângele unei tăieturi făcute de coasă se oprea cu cataplasme de pânză de păianjen, flegmoanele erau făcute să supureze cu lapte fierbinte cu amestec de ouă crude iar vinul dezinfecta orice rană, intră pentru prima dată un medic. La începutul iernii, o pneumonie o făcu să cadă la pat. Quina se retrase în suferinţă fără să îi anunţe pe cei din familie, hotărâtă să aştepte. Totuşi, cum simptomele deveneau din ce în ce mai alarmante, Liboria, slujnică, sau Sancha, pentru că aceasta era porecla dată în popor anumitor figuri carnavaleşti de femei grase, dădu alarma în casa din Morougos, iar Inăcio Lucas, acum

foarte bătrân şi greoi îl aduse pe medic.

Quina scăpă, dar convalescenţa o exasperă mai mult decât zilele cele mai grele ale bolii. Trebuia să rămână nemişcată în camera ei cu verandă acoperită de ardezie, prea neliniştită ca să se poată ruga, bănuind mereu că e furată, că i se jefuiesc cuferele cu ţesături de în, hambarele de grâne. Liboria, care părea că trăieşte Într-o permanentă stare de beţie euforică, îi aducea cafeaua cu un tăciune plutind pe spuma galbenă. În bucătărie se auzea trosnetul unui foc încropit cu neîndemânare care ameninţa să se întindă arzând şipcile căminului.

— Femeie, ai grijă de foc! O certă Quina. Cealaltă pleca, legănându-şi fustele, zorită şi năucă, răspunzând cu obrăznicie observaţiilor, fiindcă, deşi nu era decât o servitoare urâtă, făcându-şi veacul printre coşurile cu sardele sărate, îşi ţinea la mare preţ meritele, influenţată de făgăduielile logodnicului care urma să primească, ca dar de nuntă, un pat franţuzesc şi nişte socluri sculptate, cu furnir de culoarea mahonului.

— Proaspeţi, vii! Ripostă ea. Era refrenul lui taică- său care fusese vânzător de peşte şi pe care Liboria îl folosea ca să arate o insolenţă şăgalnică.

Quina nu vroia să o ţină în casă peste orele de muncă şi fata dormea în sat, în cocioabă afumată în care locuise întotdeauna. Chiar şi aşa, comitea furtişaguri mărunte, câte un pumn de făină, câte un aliment pe care Quina se prefăcea că le consideră pierderi scandaloase pentru ca Liboria să nu se încumete la mai mult. Altfel, fata se credea bolnavă, predispusă la spaime, leşinuri, metehne pentru care doctorul o trimitea la biserică. Seara se postă la căpătâiul Quinei şi îi povestea cu lux de amănunte cazuri încâlcite de jecmăneală între rude, invidii între prietene, isprăvi ale pretendenţilor săi, căci se credea foarte dorită, pricină de sfadă între flăcăii care pentru ea scotoceau târgurile şi se duceau să ceară sfaturi la vrăjitoare. Se trata cu leacuri băbeşti, bând din când în când câte o jumătate de litru de apă amară, „pentru curăţenie”, adusă de la vraci, un om isteţ şi discret, foarte dibaci şi care cunoştea aversiunea ţăranilor de a plăti, ca şi dărnicia lor la pomană. Nu primea bani pentru consultaţii, le dădea numai posibilitatea să-şi procure de la el produsele sale panaceu. Odată, Liboria se întorsese dezolată pentru că vraciul o privise doar în ochi şi îi spusese că nu se pricepuse „să tragă sforile” şi că îi lipsea credinţa. Sărmana

Liboria, care tot timpul cât îşi aşteptase rândul în odaia întunecată, făcuse pe surdă la toate întrebările de agenţi secreţi în care ea vedea tot atâţia seducători şi meşteri în ademenire! Adusese sticla de apă cu gust de tulichină din care dădea pe gât pahare întregi cu o devoţiune pe care felul ei nătâng de a fi o făcea parcă mai puţin patetică. Quina, care fusese oracolul generaţiei anterioare, dădea doar din când în când câte un sfat moralizator fetei cu pântecul supt, căreia îi plăcea să umble desculţă şi să zbiere cât o ţinea gura cântece care nu aveau nimic melodios, ci erau strigăt şi chemare, exuberanţă sau satisfacţie sexuală.

— Du-te la culcare, spunea Quina, după lungi destăinuiri de secrete şi înşiruiri de sfaturi, în timp ce în opaiţ fitilul începea să absoarbă apă şi să trosnească împrăştiind scântei livide. Mâine trebuie să speli rufele. Şi cine o să fiarbă secară?

— Nu e grabă… Şi Liboria cu degetele răşchirate pe şorţ căsca zgomotos. Umbra ei dânsa o sarabandă, lăţin- Hu-se pe tavan când se mişca. Un crucifix într-o cutie neagră cu fire aurite şi o uşiţă căreia dântotdeauna îi lipsise geamul, lăsa să se vadă silueta palidă cu înfloriturі ale cărnii, ca nişte lacrimi de ceară care picură. Cuiele de lemn pictate cu purpură străluceau slab; mătănii sfinţâte, cu mărgele albe şi albastre, atârnau pe braţele lui Cristos. Comodă, arhivă cu acte, ascunzătoare a aurului cu oglinjoara ei, răsucită în aşa fel încât să nu reflecte chipul nimănui, se afla în faţa patului sub ochii Quinei. Totul era cam murdar, uzat, cu acea patină melancolică, familiară şi simpatică a obiectelor care traversează diverse generaţii, fără a fi înlocuite – lucruri pe care omul şi le-a înrobit, dându-le numai un drept la durată, mai puţin la confort sau eleganţă. Acolo unde toate obiectele dau certitudinea că servesc la ceva, poate exista spirit; acolo însă unde lucrurile poartă doar pecetea veneraţiei şi a valorii materiale, există numai viţelul de aur.

Custodio se întorcea acasă foarte târziu, ieşea întotdeauna după cină şi uneori dispărea două sau trei zile. Cu vârsta, obiceiurile lui deveniseră de-a dreptul libertine. Fuma mult, îi plăcea jocul de cărţi, se întorcea acasă cu frumosul lui chip desfigurat de oboseală, cu privirea în pământ, plin de o iritare anticipată, temându-se de întâlniri, explicaţii. Părea chinuit de o obsesie, o dorinţă permanentă, o aviditate surdă care îl făcea să fie superficial faţă de tot ce nu era lavă intimă care îl purta.

Chiar când era vorbăreţ şi amabil, râsetele lui aveau un anumit timbru insultător, propriu celor care, obişnuiţi cu un mediu de patimi încâlcite, consideră ca infantilă şi ridicolă viaţa de familie cu ordinea ei paşnică şi strimtă. Quina însă nu îl credea definitiv pierdut. Îşi amintea de o veche prietenă a mamei sale care o căutase plângând în hohote la câtăva vreme după ce se căsătorise.

— Vai, bărbatul meu joacă cărţi, ce să mă fac?!

— Lasă, asta trece... îi spuse Maria.

După câţiva ani o întâlni din nou pe biata făptură care mâna un purcel la târg şi o întrebă cu ironia ei sceptică şi orgolioasă:

— Ei, bărbatul tău mai joacă?

— Vai, acum umblă după femei! Se văită cealaltă.

— Lasă că trece şi asta.

Se văzură a treia oară la înmormântarea unei rude şi sărmana femeie, cu trupul împuţinat în veşmântul cenuşiu. Cu jacheta cu mâneci ca nişte jamboane şi guler militar, după moda din tinereţe, suspină obosită:

— Nici joc, nici femei... Acum bea.

— Ei da, acum te-ai nenorocit! Asta nu mai trece niciodată! Exclamase Maria. Şi cealaltă începuse să-şi clatine capul cu un fatalism descurajat, căutând în buzunar tutunul de prizat pe care îl lua din tinereţe, de pe vremea când lucrase pentru seniorul din Lago, a cărui soţie avea mănuşi de mătase mov şi cutiuţe de fildeş pentru tutun, cu imagini din viaţa lui Cristos în basorelief.

Custodio nu bea. Vinul îi repugnă. Obiceiul încetăţenit în casele de moşieri, unde servitorul cel mai vechi în slujbă era cel care cobora în pivniţă că să umple urciorul pentru masă, era Sarcina lui. Quina ştia că el nu va profita niciodată de dreptul aproape oficial la o inghi- ţiură de vin în plus direct din butoi. Totuşi, şterpelea adeseori câteva căni pentru Liboria a cărei bunăvoinţă vroia să o cucerească pentru că avea o nevoie absolută să-şi câştige protecţia celorlalţi şi, prin constrângerea complicităţii, să şi-i facă aliaţi, mai ales când îi simţea duşmănoşi. Liboria îl ura în parte poate pentru că el nu îi făcuse niciodată curte. Se arăta mofturoasă şi pudică, făcea nazuri când trebuia să intre în camera lui, refuza să-i facă patul. În plus, îi punea în spinare toate furtişagurile ei. Se plângea de el cu o frenezie ţâfnoasă, care o făcea pe Quina să zâmbească.

Îndată după aceea, se ducea să-l aştepte pe Custodio în încăperea strimtă de unde se cobora în pivniţă, ocupată aproape în întregime de borcane cu măsline în saramură şi cu cârnaţi conservaţi în ulei. Acolo îşi primea porţia de vin pe care o dădea imediat pe gât, cu sorbituri sufocate.

De vreme ce Custodio nu o băga în seamă că femeie, în faţa lui nu-şi înfrâna niciuna din pornirile care îi puteau primejdui reputaţia şi pe care fetele ştiu să le ascundă instinctiv ca să nu le scadă preţul darurilor cu care au fost înzestrate. În realitate, era pofticioasă şi lacomă, dar, dacă acceptă o prăjitură cu zahăr, într-o după-amiază de sărbătoare, nu o mânca, ci doar gusta din ea, răsfăţându-se că nu îi e foame. Golea o cană întreagă de vin ca să braveze, „sugând-o "– cum spunea ea –, după probă, gâfâia şi bătea din călcâie, plină de mândrie. Învârtindu-se roată, cuprinsă de un râs exaltat. Aceasta însă era un exces al intimităţii, fiindcă atunci când mergea în alte locuri bea puţin, îşi muia doar buzele în pahar şi îşi întorcea pe dată privirea ca şi cum ar fi fost atrasă de cu totul altceva. „Mare tâmpită! "gândea Quina. O respectă însă destul de mult. Descoperea la ea avantaje şi calităţi care o puteau opune altora mai frumoase şi mai înzestrate. Hohotele ei aspre, bluzele stridente, brutalitatea naivă cu care îşi închipuia tot felul de logodne, felul indiscret de a-şi băga nasul unde nu-i fierbea oala sau urzelile ei nehotărâte de care era oricând gata să se dezică, cântecele pe care le azvârlea în jur ca pe nişte pietre şi care erau întotdeauna sentimentale şi pasionate, toate acestea erau pe placul inimii Quinei. Ea poseda în cel mai înalt grad facultatea de a iubi dincolo de orice înţelegere. Iubea la toţi oamenii nu capacitatea de a deveni mai buni, aceasta ar fi fost banal, ci aspiraţia neputincioasă care se află în fiecare, glasul care se stinge fără a se exprima, originalitatea care nu se înalţă, dar care dă vieţii o culoare caldă, ce nu există la marmurile greceşti, nici' în monotonia perfecţiunii.

În nesfârşitele ceasuri de boală, Quina trăise cu o plenitudine spirituală rară, dacă nu chiar unică în viaţa sa. Nu prin gândire, fiindcă gândirea este o creaţie artificială a spiritului. Starea ei de armonie morală, trăirea intimă, asemănătoare cu adâncul tăcut al apelor în care curente subtile provoacă vibraţii înlănţuite şi interminabile care ajung pentru a le împrospăta, era mai mult decât o stare a minţii – era o pâlpâire a unor înţelesuri atât de

delicate, încât concretizarea celei mai simple şi mai trecătoare idei era de-ajuns să le tulbure. Şi atunci ea înţelegea viaţa, nu în particularităţile şi amintirile ei, ci vitalitatea grea şi caldă a venelor, a sângelui şi a ţesuturilor conjugate într-o împlinire ritmică şi totuşi imperceptibilă, ca pe ceva total străin sieşi, indiferent, inuman – ar fi putut spune. Propriile-i mâini, pe care avea obiceiul să le ţină în poale, frecându-şi-le nervos, ca şi cum ar fi încercat să le încălzească, fără să fie însă conştientă de acest gest, i se păreau inexplicabile, aproape respingătoare, pentru că nu le găsea decât un rost relativ şi imediat. Reuşea să se situeze într-un punct exterior al vieţii şi, privind-o de acolo, i se părea discordantă pentru că încetase comunicarea umană, iar făptura sa nu mai era decât un mănunchi de organe care reacţionează, un creier care asimilează fapte şi imprimă experienţe. Era, mai degrabă, un absolut.

Când Custodio intra în casă, îl striga încetişor din cameră, dar fără să insiste dacă el nu o auzea.

— Emilio! Zicea, căci îi spusese întotdeauna pe adevăratul lui nume de botez, şi părea să simtă o plăcere vanitoasă pentru că era singura care avea dreptul să-i spună aşa.

Băiatul se oprea în faţa uşii, înclinându-şi uşor capul ca să asculte, nemişcat, purificând vorbele Quinei de toate zgomotele nopţii.

— Ce doreşti de la mine? Şi duioşia care se simţea în întrebarea lui tărăgănată şi grijulie însenina sufletul Quinei. „Cât e ceasul? “său „Somn uşor… “erau invariabilele puncte culminante ale scurtei lor corversaţii. Îl auzea intrând în camera de alături, trăgând zăvorul după ce atârnase opaiţul pe peretele din afară. Adormea curând, avea un somn greu, de copil, suspinând şi mormă- ind cu o intonaţie de protest şi de vagă surpriză, somn care dădea impresia de luptă şi nu de odihnă şi a cărui veghe era extenuantă. Apoi se liniştea, şi numai un sforăit slab şi rar îl făcea din când în când să se înfioare şi să se răsucească pe salteaua de paie de’ secară proaspătă şi tare care troznea uşor.

Erau numai ei doi în casă. Slujitorii, a căror odaie fusese întotdeauna magazia de cartofi de lângă grădină şi al căror pat era o vechitură de pe vremea lui D. Jose, cu căpătâiul tapiţat, de unde rumeguşul se mai scurgea încă printre zdrenţele de damasc, fuseseră instalaţi acum lângă cealaltă aripă a casei, în

curte. Stăteau într-o încăpere cu tavanul de căpriori care susţineau nutreţul de proastă calitate pe care vitele îl apucau de dedesubt. O masă care se desfăcea, o piesă de preţ autentică, provenind ca şi patul din rămăşiţele averii vreunui nobil, completa mobila, considerată acum fără valoare. Mirosul călduţ al grajdurilor învăluia totul; se auzeau izbindu-se înfundat de paiele ieslei coarnele plumburii ale boilor frecate cu ulei pentru a fi admirate la târg.

Slujitorii se culcau târziu. Ieşeau în sat ca să-şi petreacă seara, sau rămâneau pe loc improvizând cântecele la chitară, ori jucând cărţi la lumina unui ciot de lumânare pe care îl lipeau cu un strop de stearină pe masă. Povesteau întâmplări, îşi încercau forţa braţului sforţându-se să nu-şi mişte cotul. Glasurile lor făceau să latre câinii din apropiere care goneau neliniştiţi pe drumul dintre ogoare.

Casa era astfel izolată. Când Quina se simţi foarte rău. Sora ei veni să o vadă şi rămase o săptămână. În fiecare zi însă, Inâcio Lucas îi cerea să se întoarcă, si- râind-o cu reproşurile lui egoiste. Devenise foarte greoaie, iar firea ei sedentară îi interzicea orice activitate mai dinamică. Nu ieşea niciodată, iar bluzele ei, identice cu ale Quinei, căci, chiar bătrâne şi despărţite una de cealaltă, le plăcea să se îmbrace la fel, se păstrau de două ori mai mult. Cu toate că sufletele lor erau atât de strâns unite, Estina îndură ca pe un exil perioada în care fu îndepărtată de obiceiurile sale, fiindcă, spunea ea, chiar şi nefericirea prinde rădăcini, iar casa din Mo- rouţos era întreaga ei lume. În timp ce Quina moţăia, se aşeza pe scăunelul scund care avea pe margine o dungă păstoasă de săpun verde şi tricota ciorapi, mişcând cele patru andrele de sârmă cu o iuţeală cadenţată, li era de ajuns o zi să termine o pereche de ciorapi cenuşii de lână aspră în care se mai găsea câte un ciuiin şi pe care h purta o iarnă întreagă. Germa remarcase odată că nici măcar ghetele grosolane cu care era încălţată nu reuşeau să-i ascundă liniile perfect rotunjite ale picioarelor mici care încă păreau graţioase şi încântătoare.

Când Quina a fost considerată în afară de orice pericol. Estina plecă şi nu se mai întoarse niciodată. Trimitea multe mesaje şi nu se întâmpla să se nască vreun puişor sub capacul coşului vechi din bucătărie fără să-şi înştiinţeze sora. Toate treburile casei păreau că izvorăsc din fiinţa ei, fără ca ea să pară că se

mişcă mai mult decât până la focul pe care îl înteţea cu cleştele, desenând cercuri de lumină în aer.

Quina se dădu jos din pat într-o zi însorită şi, aflând vestea, vechiul ei prieten Adão se grăbi să vină să o vadă. Pentru prima oară îl privi intimidată pentru că i se părea că arată foarte îmbătrânită, răpusă de boală şi lipsită de vlagă chiar şi pentru a-şi aranja părul alb pe tâmple. Împodobită cu un mic ac de briliante, părea totuşi o iăp- tură demnă când se aşează pe bancă, punându-şi eălcâiele pe papucii de antilopă. Chiar dacă Adão descoperi pe chipul ei vestigii profunde ale decrepitudinii, nu se trăda şi o felicită pentru cât arăta de bine. Aceasta o făcu să roşească ca o fetişcană. Ea aparţinea, de fapt, acelei categorii de oameni care trec prin viaţă suferind minime alterări spirituale şi care, de aceea, par a nu fi sensibili la vârsta. Mor copii, după ce în ei s-a copt întreaga înţelepciune a adulţilor. Gândul înmugureşte, se metamorfozează, se stinge; spiritul însă este o formă atemporală, nu cunoaşte esenţa sentimentelor pe care timpul o întipăreşte în mintea oamenilor; are suavitatea • candidă a copilăriei alături de scepticismul cel mai crud al experienţei – şi ceea ce numim vârstă la asemenea fiinţe este numai obişnuinţa şi bogăţia expresiei care se do- bândeşte doar prin dezinvoltura minţii.

— Fraţii tăi au venit să te vadă, Quininha? Întrebă Adão.

Ea încuviinţă cu atâta gravitate, încât era uşor de văzut că minţea, încercând să o scuze pe Germa care făcea o călătorie şi de aceea nu a putut să o viziteze. Nu era adevărat. În parte pentru că nu le dezvăluise gravitatea bolii şi, în parte, desigur, pentru că, cu excepţia Estinei, ceilalţi deveniseră destul de indiferenţi, roşi de ciudă. Cu toate că în general o respectau, ei nu veniseră la Vessada. Quina suferise din această pricină, dar nu ar fi mărturisit-o niciodată, mai ales sie însăşi. Astfel minţea, cu toată seninătatea, şi era păcat că omuleţul intrigant şi răzbunător nu avea darul să ghicească aceasta. Ar fi înţeles poate lecţia, el a cărui avariţie şi instinct de şicană îl făceau să-şi dea în judecată proprii fraţi, smulgându-le moştenirile, declarându-i risipitori sau dementi, prins tot timpul într-o luptă tenace de persecuţii şi revendicări.

— Ascultă, Quininha, spuse el, netezindu-şi mustăţile lungi, şi încrucişându-şi picioarele cu o mişcare convulsivă, ca şi cum ar fi fost acţionat, de un resort. Ţi-ai făcut testamentul?

— Da. Bineînţeles. Şi Quina luă un aer între contrariat şi mândru. Cine moare fără testament moare ca prostul…

Aceste vorbe au fost preludiul unui lung sfat. Unul din acele curioase dialoguri de săteni, genuine şi cabalistice, în care cordialitatea ia o formă sinuoasă, întretăiată, cuvintele-cheie nu sunt nicodată rostite şi totul se lasă ghicit, fără a fi vreodată confirmat, pare a fi uitat după aceea şi nimeni nu se trădează că ar fi înţeles ceva. Se aflau în acest conciliabul de experţi când, de afară, un glas strident ca un schelălăit, strigă:

— Ole! Înjurăturile care urmară îi făcură să-l identifice îndată pe Augusto care intră răsuflând zgomotos, ca şi cum şi-ar fi cărat cu greu uriaşul lui greabăn zbârcit. Faţa pătată şi plină parcă de aderenţe de licheni părea modelul unor garguie de la Notre-Dame. Era îmbrăcat cu jiletca de molton ecosez, tăiată rotund în jurul gâtului, şi cu nasturi de culoarea seminţei de coconar pe piept. Venise să o vadă pe Quina. Am făcut un omor, spuse el, fără alt preambul, încă de la uşă. Şi vreau ca dumneata să-mi fii martoră.

Glasul, omul, declaraţia sinistră, păreau înfiorătoare. Era însă vorba pur şi simplu de o invitaţie să mănânce nişte muşchi de la porcul care fusese tăiat în ajun. Aşa vorbea Augusto întotdeauna.

Înaintă prin bucătărie, cu mare risipă de scheunături şi mugete. Cuvintele ieşeau ca şi cum ar fi fost împinse de un mecanism care se înţepenea şi scârţiia, iar apoi, în sfârşit, le azvârlea ca o catapultă. Adăo nu spunea nimic, îşi clătina doar capul cu o comică insistenţă, mult prea absorbit şi închis în cumplitele sale litigii frăţeşti, ca să-şi permită frivolitatea de a fi ironic. Confruntarea între cei doi bărbaţi ar ocupa un volum întreg asupra fi- losofiei originilor.

Augusto tuna înfipt în mijlocul bucătăriei, pe care o curăţenie neaşteptată o făcea să pară încă şi mai tristă. Intrase că bun vecin, pentru a se interesa cavalereşte de sănătatea Quinei. Acum încerca să se târguiască cu ea pentru şuncile încă crude ale purcelului masacrat.

— Îl iei sau îl laşi! Dar să n-aud că-l înţepi!

Spunea „începi”, spumega întărâtat la culme. Proba cerută pentru a verifica dacă e sănătoasă carnea îl scotea din minţi şi o refuză, căci pe cât se temea de descoperirea vreunei boli, pe atât i se părea de jignitor ca cineva să se îndoiască de produsele

sale.

— O să vedem asta mai târziu, îl potoli Quina. Vorbea mai încet decât era firesc, acesta fiind singurul mijloc de a-l forţa să fie atent şi să asculte. Într-adevăr, Augusto tăcu şi pe dată uită care era motivul furiei sale. Tot atât de intempestiv pe cât apăruse, făcu stânga-mpre- jur şi plecă. Îşi răcni de afară salutul de despărţire, se întoarse de patru ori ca să spună câteva vorbe vane, meticuloase, obsedate, de cumătră care amână momentul când va ajunge din nou în singurătatea grădinii sale, în casa umbroasă şi rece, printre purceluşii care îşi mânjesc riturile în gamelele cu zer. Până la urmă plecă.

— Asta e... spuse Quina, cu un surâs vag, de scuză, însoţit de gestul ei scurt din mină, timid şi ironic. Dar Adão nu o auzea. Cu faţa lui ascuţită de vulpoi, întoarsă către flăcări şi cenuşa care, la fiecare mişcare a aer ului, se desprindea de pe lemnele aprinse ca un mucegai zburând în toate părţile, stătea adânc cufundat în cugetare. Mustăţile rărite tremurau când i se mişcau fălcile, ca şi cum ar fi savurat o mâncare gustoasă. Quina îşi întoarse privirile, cuprinsă de o aversiune rece şi insuportabilă. „Amândoi sunt bărbaţi, nu e nicio deosebire”, gândi, plină de o intensă plictiseală şi de un dezgust ucigător, în spatele frunţii lui frământate, presimţea palpitaţia unei vieţi întregi dedicate interesului mărunt, calomniei, minciunii, seraficei decenţe care ascunde limbă care înveninează, dintele care sfarmă, roade şi zdrobeşte. Quina îşi trase basmaua peste gură, începu să vorbească despre altceva, cu un glas puţin emfatic şi autoritar. Totuşi, nici ea nu ştia de ce, avea lacrimi în ochi.

Niciodată nu-şi mai recăpătă în întregime sănătatea. Când Abel veni pe neaşteptate la Vessada, ascunzându-şi dorinţa de a o vedea sub pretextul unei călătorii prin apropiere, se simţi vinovat.

— Vino cu mine, îi spuse. În oraş te poţi trata. Sunt mai multe posibilităţi.

— Am fost bolnavă, dar acum e de vină bătrâneţea! Nu ne-am văzut de nouă ani...

— Nouă ani! E adevărat, nouă ani, spuse el preocupat. Şi amândoi tăcură un timp. Abel revăzând în tumult anumite *scena* de demult, pantalonaşii scurţi de puştan, prost încheiaţi, din care ieşeau poalele cămăşii ca o pânză de corabie, spaima pe care o trăsese odată zărind chipul Narcisei Soqueira care îi făcea

semne de la fereastră la căderea serii. Quina însăşi, o fetişcană cu coc legat cu o panglică roşie, apărându-l de nişte tauri ce veneau în goană pe drum şi care, castraţi de curând, împungeau în toate părţile cu coarnele. Nouă ani, vasăzică? Şi ea care avusese impudoarea – la ea era impudoare – să spună că e bătrână! Ceva se întâmplase în mintea ei ca să se arate astfel şi să apară acum simplă, aproape sarcastică în simplitatea ei. Abel îşi simţi ochii umezi pentru că. Spre deosebire de femeile casei, se emoţiona uşor fiind tocmai de aceea mai superficial. A ceda sentimentului cu prea multă repeziciune este indiciul unui caracter adaptabil oricărui ţel, în funcţie de mediu şi de circumstanţe.

— Vii cu mine! Exclamă el, cu felul lui precipitat şi generos de a rezolva lucrurile. Quina însă zâmbi la ho- tararea lui înflăcărată, evită să răspundă, precum cel care nu prea vrea să intre în discuţie cu un copil. Se auzea glasul lui Custodio în curte. Ea îşi ridică fruntea, păru dintr-o dată că se ilumineză, fericită şi nerăbdătoare, dorind să-i transmită un vârtej de sentimente: alintare. Grijă. Era pe vremea arăturilor de toamnă. O căldură umedă şi înmiresmată se ridica din pământ, livada de meri bătrâni se încărca de umbre, florile perilor de iarnă îşi desfăceau aureola, viespile se cufundau în gi- neceul tainic, apoi se retrăgeau, acoperite cu praf de aur. Putreziseră deja violetele pe drumul de sorbi oare tăia câmpurile, pe brazde fumegau grămăjoarele de bălegar, treceau băieţii mânând vacile care slăbiseră şi făcuseră buboaie în care se mişcau larve albicioase.

Lui Custodio îi plăcea să are şi o făcea cu pricepere, li plăcea să mâne boii, strigându-i pe nume, cu un glas leneş sau însufleţit. Ostenea însă repede, se întindea la umbră sub privirea batjocoritoare a argaţilor să moduleze variaţiuni la fluier, în timp ce furnicile i se căţă- rău pe picioare, iar soarele făcea să troznească lemnăria vechiului alambic care acum era porumbar. Mici valuri negre erau ridicate succesiv de plug, oţelul fulgera în pământ, iar femeile soseau cu merinde, pâine de porumb din care părea că picură o apă uleioasă, castraveţi cu sare şi măsline cu gust de nămol. Cust6dio împărţea ţigări şi, din când în când, se lua la harţă cu lucrătorii pentru că protecţia Quinei îl făcuse foarte îngâmfat, stârnind pizma celorlalţi-

De când sosise Abel, el nu se apropiase de casă, din timiditate sau poate dintr-un spirit grosolan de independenţă. Abel care

plănuise să câştige graţiile Quinei prin intermediul băiatului, arătându-se binevoitor şi chiar sugerând o dispoziţie testamentară care să-l apere de privaţiuni viitoare, se simţi foarte iritat de atitudinea lui sălbatică.

— Ce-o să faci cu el? Întrebă. De ce nu munceşte?

Şi, nemaiputându-şi stăpâni ranchiuna acumulată de ani de zile, îşi revărsă toate plângerile, o acuză că îl ruinează, că îl trage pe sfoară întreţinând pe cheltuiala lui un pierde-vară cu mâini mai albe decât mâinile unei ducese, care avea o mulţime de vicii şi care o maltrata. Îi reproşă banii şi eforturile pe care le făcuse ca să-l scutească de serviciul militar, căluţul cumpărat de la seniorul din Lago, cu harnaşamente brodate cu argint. Îi dovedi că avea cunoştinţă de fiecare pas al ei, de fiecare întâmplare, zvonuri ticăloase de pe islaz, cleveteli infamante. Quina îl asculta, roşie ca focul, într-o tăcere duşmănoasă. Lăsa să-şi descarce mânia şi să rămână golit şi jignit în faţa ruinelor raţiunii sale şi atât de ruşinat, încât să-şi nege literalmente propriile cuvinte, să revină asupra lor sau să le caute o nouă interpretare. Aşa s-a şi întâmplat. Insă în ziua aceea nu s-au mai privit în ochi.

Vizitând-o pe Estina, complotând împotriva surorii lor care – spunea – îl sărăcea şi risipea cu mână largă patrimoniul ca să satisfacă toanele băiatului, se arătă îndurerat şi plin de temeri generoase. Surprinzânc însă privirea Estinei, o privire de o ironie aproape afectuoasă, rece şi jucăuşă, se enervă din nou, o acuză şi pe ea că-şi uită interesele, că renunţase aproape pe degeaba la bunurile ei pe care le va sustrage un străin.

— Ei, şi tu! Spuse ea. Lucrurile nu stau aşa cum crezi!

Era maternă şi zâmbitoare. Acest frate frumos, mincinos, aventurier, la fel de uşuratic în scrupule ca şi în pasiune, ridicol când devenea serios, încântător când aplana discordii sau când vedea viaţa în roz, având perspective de a câştiga bani, fusese întotdeauna preferatul ei. Niciodată nu i se păruse că ar fi crescut. Era acelaşi băiat care, într-o bună zi, intra în casă încărcat de daruri luxoase şi poruncea să li se dea servitorilor lapte cu zahăr, iar apoi, nu mult după aceea, apărea cu o mutră posacă, cu un aer ofensat impunând restricţii, cerând socoteli scrise şi vorbind cu convingere despre foame şi mizerie. Ceea ce face suportabile marile lovituri este gradarea cu care se fac simţite consecinţele lor. În timpul în care urmau să se resimtă

efectele ruinei, se obişnuia cu ea, adaptându-se pe nesimţite. Butonii de briliante erau înlocuiţi de alţii de aur fals sau de sidef, iar economia devenea o obişnuinţă. Dacă i s-ar fi spus că cheltuielile actuale ale Quinei, pe care le numea nebunii, reprezentau mai puţin decât ceea ce el considera pe vremuri gratificaţie, distracţii şi pomană, ar fi rămas extrem de surprins.

Estina îl lăsă să vorbească şi îi servi o cină substanţială, burtă umplută cu făină de porumb, fel de mâncare tradiţional în meniul casei din Vessada, căci numele caselor se transmit prin bărbaţi, pe când obiceiurile lor sunt moştenirea femeilor. În monotonia prânzului, tulburată doar din când în când de câinii care se încăierau sub masă, Abel fu izbit de înfăţişarea celor doi bătrâni care mestecau încet, fără să se privească niciodată, lovind uşor bucatele cu furculiţa înainte să le ducă la gură. Inâcio Lucas, pricăjit, cu pântecul supt şi pantalonii alunecându-i pe şolduri, i se părea vrednic de milă; nu mai avea niciun dinte, iar maxilarele, când se ciocneau, produceau un zgomot cartilaginos, de încheieturi. Estina, în schimb, era uriaşă, părea că se revarsă în toate părţile; pe faţa flască, acoperită de o delicată pigmentaţie roşiatică, abia dacă se mai bănuia vechea ei frumuseţe. Cât erau de bătrâni! Între ei nu reuşise să se ţească acea legătură prin care o lungă viaţă în comun ajunge să unească fiinţele cele mai disparate; dădeau astfel o îngrozitoare impresie de singurătate. Erau ca două statui înălţate pe un mormânt – simboluri inaccesibile ale unei vieţi stinse.

Întors la Quina, a doua zi, pentru a-şi lua rămas bun, arătă şi mai multă atenţie faţă de sănătatea ei şi o rugă să vină la oraş să se îngrijească. De astă dată, spre surprinderea lui, ea acceptă. Împotriva a ceea ce s-ar putea crede, hotărârea ei îi provocă lui Abel o surdă con- trarietate şi o mulţime de inconveniente îi trecură prin minte.

XVI

O SĂPTĂMÂNĂ MAI TÂRZIU, Quina şosea în casa fratelui. De la început dădu de înţeles că vizita ei nu avea alt scop decât cel de a-şi dovedi interesul faţă de familie. Nu adusese alte haine decât cele de pe ea şi această aparenţă de călătorie întâmplătoare, de peregrinare care nu poate fi prelungită prea mult, fu pretextul anticipat pentru a se întoarce curând acasă. Ştia că ambianţa de confort şi tabieturi inutile – scrisorile oferite pe o

tavă de argint, florile în glastre de cristal, covoarele decupate împrejurul mobilelor, bonetele apretate ale servitoarelor, mâncărurile prea picante, repetate prea des – toate astea aveau s-o intimideze şi aveau să-i provoace un sentiment de jignire amară. Dintr-un spirit de revanşă, luase cu sine mulţi bani pe care, cu subtila trufie a celor care pun mare preţ pe ei, nu îi cruţa de fel. Insista să plătească orice, să ofere cadouri tuturora, fără să dea totuşi acestei liberalităţi aspectul cinstit de dar absolut. Gesturile ei, când dădea o bancnotă, când făcea o surpriză, erau precaute, neliniştite parcă. Iar mulţumirile păreau în acelaşi timp că o incomodează şi că le consideră puţine şi insuficiente.

— Generozitatea parcimoniei şi curajul anumitor criminali sunt echivalente, comentă Germa, cam la întâm- tâmplare. Avea treizeci şi trei de ani, era o intelectuală inactivă, aşa cum se cuvine pentru o femeie şi începea să simtă interes nu pentru tratamentele cosmetice, ca în urmă cu cincisprezece ani poate, ci un interes sectar pentru teoriile lui Carrel[3] şi Bogomoletz[4].

Tatăl îi aruncă o privire supărată, dar nu zise nimic. Conceptul popularizat de Revoluţia Franceză i se părea că se aplică fiicei sale. Aparenta trândăvie, această stare care la ea, de altfel, nu era niciodată creatoare, ci doar o incubare neputincioasă a unei opere în permanenţă schematice şi vagi, Abel o confundă cu lenea cea mai nesuferită. Nu îi ierta Germei aristocraţia spiritului, nici dispreţul faţă de profesiunile care îşi sprijină succesul pe venalitatea caracterului; considera că independenţa ei sufletească ascundea o poftă permanentă de bani care, credea el, era o ciudă înăbuşită pentru că nu îi putea obţine. „Soluţia unei asemenea vieţi este întotdeauna o moştenire14, îşi spunea. Citea în ochii Germei prevestirea rece a morţii sale, vorbea mult despre imaginea lui Rousseau, magicul clopoţel care îl suprima pe acel mandarin care, în aceeaşi clipă, ne face stăpâni pe fabuloasele sale bogăţii. În adâncul sufletului probabil că suferea, căci presimţea lipsa de dragoste a Germei. Înjosind-o în conştiinţa sa, se credea răzbunat şi îşi închipuia că erau chit. Germa ştia toate acestea. Ea posedă, în parte,

---

3 *Alexis Carrel (1873—1944)* — chirurg şi biolog francez. Autor al unor importante descoperiri asupra ţesuturilor şi supravieţuirii acestora în afara corpului. (Premiul Nobel — 1912) Autor al cărţii *L'Homme, cet inconnu* In care descrie un sistem de guvernare a lumii (n.t.).

4 *A. Bogomoletz (1881–1946)* — profesor şi fizio-patolog rus. Autor al unor importante lucrări de patologie generală (n.t.).

temperamentul Estinei şi al bunicii sale, Maria, o fire neînduplecată care, dacă atrăgea respectul, nu permitea totuşi simpatia. Între ea şi Quina nu existase niciodată o adevărată alianţă şi se tolerau numai la suprafaţă. Dar, de fapt, cât de mult se asemănau! Da, de fapt, amândouă erau contradictorii, nu aveau altă credinţă în afara celei care reprezenta un individualism impertinent putând să se opună majorităţii, fiind o aversiune şi o nelinişte sinceră.

— Trebuie să fie foarte bolnavă, spuse Germa tatălui, ai văzut cât de rar vorbeşte ca să poată respira? Niciodată nu mi-am închipuit că ar putea să îmbătrî- nească sau, cel puţin, să-şi piardă acel aspect staţionar care îi era atât de caracteristic. Era precum sfintele care rămân neatinse de moarte, cu pielea netedă şi înnegrită ca şi cum ar fi trecut prin foc. Acum însă este o fiinţă sfârşită.

— Oh, nu… încă e zdravănă, spuse Abel, amânându-şi preocuparea. Planul ca să pună mâna pe ferma lui Augusto nu e al unei persoane care simte că moare.

Începu să se plimbe cu paşi largi prin salon, călcând apăsat şi făcând să tremure ciucurii candelabrului. Se înfierbântase şi, în adâncul ochilor, i se citea febra lăcomiei pe când descria în amănunt intriga care va alipi moşiei Vessada câmpurile şi stejărişurile învecinate, pe care Narcisa Soqueira, bărbaţii şi feciorii ei, în ciuda înţelegerii lor generoase pentru nenorocirile casei lui Francisco Teixeira, nu vroiseră niciodată să le cedeze. Augusto, pe care sumedenia lui de feciori nelegitimi îl făcea să tremure pentru siguranţa patrimoniului, dacă acesta ar fi fost dat pe mâna lor, îşi vânduse în mod fictiv toată averea unei rude care avea preţiosul merit de a detesta de foarte multă vreme casa din Vessada. Quina se hotărâse ca după moartea lui Augusto să dovedească ilegalitatea vânzării şi să-i repună în drepturi pe fiii care, primind moştenirea, ar fi devenit cel mult săraci din cerşetori cum erau. Atunci, câmpurile care de două sute de ani erau ca o parcelă independentă a moşiei Vessada ar fi fost, în sfârşit, anexate acesteia. Poate că ameninţarea cu un asemenea litigiu ar fi fost de ajuns ca să-l sperie pe moştenitorul actual şi să-l convingă să îşi vândă averea chiar Quinei, înainte de a-şi vedea ciopârţite ogoarele şi livezile.

— Dacă Augusto află asta, plesneşte! Râse Abel. Şi recomandă păstrarea secretului. Ochii lui scânteiau cu o bucurie

băieţească, fericită, ţopăia prin casă, răsucindu-se cu lovituri de călcâie ca dansatorii andaluzi. Germa îşi muşca degetul, cuprinsă de un mare dezgust. Ea avea toate inconvenientele morale ale celui care se naşte bogat şi dezgheţat la minte, ceea ce reprezintă o incompatibilitate care duce la sterilitate mintală şi la atonia sufletului. Epoca de aur a vieţii sale fusese copilăria, atunci când ignorarea propriei importanţe şi valori sociale îi permisese să fie o interpretă a vieţii, originală şi foarte pură. Cuvântul de ordine în casă era restricţia, convingerea era sărăcia. Şi astfel ajungea să simtă o senzaţie de adevărată concordanţă cu ea însăşi atunci când, aşezată pe pragul casei din Vessada, muşca pieliţa ruginie a unui măr sau mânca fâşii crude de moruă sau când îşi petrecea dimineţile pe deal, înşirând margarete pe un fir de în ca să facă încântătoare şiraguri. Profitase de lux, dar acesta rămăsese mereu pentru ea un tabu. Folosea lucruri scumpe, totuşi nu se bucura de ele. Simţea că o înmuiau, că cele mai valoroase calităţi ale personalităţii sale îşi pierdeau strălucirea precum perlele care, nepurtate, îmbătrânesc. Şi atunci spiritul completa opera, făcea speculaţii cu o înţelepciune sceptică, deducea sentinţe pline de un fatalism epicureic, subtilităţi egoiste, trăind în lumea debilă a celor care nu se reînnoiesc, ne- trebuind să se nege şi să se distrugă. Quina o fixă câteva clipe. Nu găseau ce să-şi spună. Dintr-o privire, se înţe- leseseră şi îşi dăduseră seama că între ele se ridicase o barieră şi că numai dacă nu încercau să o depăşească puteau să-şi păstreze bunele relaţii. Se evitau şi ori de câte ori se despărţeau, se arătau de o cordialitate de fiecare dată mai generoasă.

— De ce nu stai mai mult cu Quina? Întrebă Abel, sugerându-i ce ar fi fost convenabil să facă.

— Nu vrea. Paşii noştri nu se potrivesc… E o nenorocire!

— Să n-aud că te plângi mai’ târziu, fata mea, mormăia tatăl. Era o atmosferă încordată, de luptă surdă.

Singurul loc unde Quina găsea o ambianţă care o satisfăcea, într-o anumită măsură, era casa lui João. Mediocritatea resemnată, ridicolul însuşi al caliciei, plân- gerile de familie şi tânguirile creştine cu care fratele o răsfăţa în particular, adulând-o din instinct fără a-i pretinde favoruri, o îndemnară să îl protejeze într-o oarecare măsură şi să-şi afirme astfel superioritatea. Cumnata ei, foarte îmbătrânită acum, părea mai

puţin urâtă decât în tinereţe, poate pentru că urâţenia ni se pare mai firească la bătrâneţe. Părul ei despărţit în şuviţe turtite ca nişte crochete, rămăsese negru şi lânos. Aparţinea unui anumit Soi de burghezie ale cărei obiceiuri- parolă se pot defini prin deprinderea de a mânca plăcintele cu cuţitul, de a-şi ridica haina la spate înainte de a se aşeza şi de a trata coaforii ca pe nişte adevăraţi prinţi. Uitându-şi ostilitatea de odinioară, cele două femei se arătau de o afabilitate puţin nervoasă, ca şi cura ar fi vrut să-şi răscumpere criticile din trecut, de a căror justeţe acum se îndoiau. Căci creatura cu bust maiestuos care tăia bucăţi de cozonac, acţionându-şi braţul ca pe o pârghie, arătându-se atât de sinceră în mediocritatea ei, îi părea Quinei aproape încântătoare. Ea fusese întotdeauna foarte sensibilă la sinceritate, când, la urma urmei, sinceritatea e o neputinţă a spiritului şi virtutea cea mai lipsită de eleganţă. Cutreieră casa, etaj după etaj, recunoscu, nu fără o urmă de neplăcere, că era una din acele locuinţe de negustori unde tot ceea ce nu este faţadă dă într-o scară lugubră. Instalaţia electrică era o încâlceală de fire care atâmau în golul palierelor, având aerul de etern provizorat al lucrurilor care sunt de folos fără a satisface şi îşi dădu seama că de la curtea unde în micul bazin de ciment se îngrămădeau haine ale căror culori ţipătoare serveau să ascundă murdăria şi până la grădina folosită palmă cu palmă, cu răbdarea mizeriei se respira acea frustrare a burgheziei care, de atâta simulare, ajunge să facă din sărăcie o impertinenţă. Prefăcătoria nu era menită aici să ascundă o zdreanţă, o economie, ci să le facă să pară voluntare. Şi această absenţă a constrângerii, declararea deficienţelor, exhibiţia simplităţii impuneau în cele din urmă respect. Quina plecă foarte impresionată şi cu remuşcarea că îşi judecase cam superficial cumnată. „Face mai mult ce arunc eu acasă, decât ce folosesc ei aici, îşi spuse în sinea ei, nu fără mândrie. Şi asta o făcu să se umple de sentimente fraterne, perfect altruiste.

Cealaltă o folosise ca sursă de informaţii, o bombardase cu întrebări în legătură cu casa lui Abel al cărui lux îl credea fabulos, reconstituindu-l după operaţiile lui financiare şi chiar după o anumită legendă despre cultura Germei pe care o punea în legătură nu cu o propensiune naturală, ci cu consecinţele trândăviei şi bunăstării. Îi fusese dat încă o dată să cunoască mediul acela care, din pricina permanentelor schimbări de

domiciliu, instabilităţii spiritului de aventură materială şi constantei speranţe în viitor, părea dezintegrat şi fără armonie. Mobile bogate alături de boarfe fără valoare, obiecte sporadice a căror frumuseţe pălea între lucrurile nefolositoare, de o mediocritate uzată, o anumită aură de confort care părea a fi o amintire veche per- sistând chiar în timpul iernilor fără încălzire, hainele spălăcite, rafinamentele abandonate fără să li se reounoască sfârşitul. Şi, dintr-o dată, o scurtă epocă de cheltuieli fără venit, pe seama unei posibilităţi, un suflu de bogăţie care aducea în casă un nou transport de lucruri veştede şi luxoase, damascuri de ocazie, mobile de la licitaţie, faianţe ceheşti de la împărţiri litigioase, bijuterii de contrabandă. Căci luxul nu era niciodată căutat la sursă, era considerat un chilipir şi se plătea de două ori mai scump. După aceea, se reîntorcea morala francis- cană, restricţia ridicolă, avariţia mărunţişului, măsurile draconice care le priveau numai pe femei, relaţiile care se evită din lene şi care, ca justificare a unei nesociabi- lităţi înnăscute, sunt considerate ca fiind îngrozitor de scumpe. Mama Germei, o femeie orgolioasă prin chiar faptul că se credea umilă, era una din acele figuri din fundalul anumitor tablouri în care privirile experţilor descoperă până la urmă o capodoperă primitivă peste care artistul a suprapus alte trăsături mai deliberate de penel. Se născuse cu o rară vocaţie a spiritului, înecată, în lipsă de altceva, în romantism care este mocirla sufletelor slabe. Capacitatea ei de resemnare semăna cu insensibilitatea. Obişnuinţa era religia ei şi, până la majorat, Germa luptase cu toată colecţia de obiceiuri a mamei sale pentru care tradiţia era confirmarea absolută a unui adevăr. Convieţuirea cu ea era istovitoare pentru că, în forul ei intim, nu ceda niciodată şi era gata să subordoneze toate legile cosmice autorităţii minţii sale, moştenire a altor minţi. Quina o detesta din adâncul sufletului pentru că ea era cea mai impecabilă, dreaptă, prudentă şi credincioasă dintre toate femeile pe care le cunoştea şi pentru că arăta toate acestea cu ostentaţie. Cât timp rămase acolo, de la ea primi Quina atenţiile cele mai stăruitoare, o simpatie fără rezerve, o generozitate sinceră, care însă nu poseda acea subtilitate de a ghici şi satisface în primul rând slăbiciunile celuilalt, înainte de a lua cunoştinţă cu nevoile lui adevărate. Aspectul individual al umanului este mai preţios decât caracterul lui general. Mama Germei atingea culmile cele mai

înalte ale altruismului ca să potolească foamea cuiva, să-l ajute pe cel gol, să-l salveze pe păcătos. Totuşi ea nu ştia să presimtă urgenţa unei banalităţi oportune, zâmbetul în faţa unei victorii mărunte, o cheltuială inutilă care dă senzaţia originalităţii sau minciună care este, de fapt, o exaltare a eului. Ea practica din belşug caritatea şi justiţia. Nu înţelegea însă profunda adeziune umană, sensibilă mai mult la aspiraţie decât la realitate, de aceea toţi se arătau ingraţi faţă de ea şi în mâinile ei intenţia filantropică cea mai pură se otrăvea şi devenea parcă un împrumut condiţionat. Quina, care dintr-o pomană ştia întotdeauna să facă o răsplată, era opusul acestui caracter.

A treia zi după sosire, Quina primi o scrisoare de la Liboria, aşternută pe hârtie cu acea spontaneitate care pare materia brută a tuturor sentimentelor, înfăţişându-le, de aceea, desfigurate: Custodio se îmbolnăvise în casa Estinei unde rămăsese. Venise noaptea de acolo, ca un fugar şi îşi făcuse culcuş în hambarul de lângă arie aşteptând-o pe Quina. Uşile zăvorite pentru prima dată de când se zidise casa din Vessada nu îi dădeau nicio posibilitate să intre. Nu se arăta nici belicos, nici arogant; părea că suferă atât de mult, încât Liboria îi oferise un pat în coliba ei, iar argaţii îl înconjuraseră, clă- ţinând din cap, oscilând între compătimire şi mârşavă solidaritate ipocrită. Quina coborî pe furiş în bucătărie şi aruncă scrisoarea în foc.

— Trebuie să mă întorc acasă, soră, îi spuse cumnatei.

Scripetele micului ascensor de mâncare scârţâi îndelung şi numai după ce el îşi lăsă maldărele de farfurii cu o smucitură care produse în veselă un fel de murmur de protest, Quina explică motivele plecării în cuvinte scurte, puţin năucită de forfoteala acestei case care

i se părea atât de inutil de zgomotoasă.

— Dar radiografiile? Consultaţia de la ora cinci? Se opuse Germa, care stătea pe pragul între uşa bucătăriei şi pivniţă, scuipând în curte sâmburi de cireşe. Din pe- dunculi făcea mănunchiuri cu plăcerea puerilă de a se supune unui vechi obicei fiindcă, odinioară, o bătrână slujnică din Zamora o învăţase să păstreze provizii de cozi de cireşe pentru farmocopeea casnică şi care, după ce prindeau mucegai la sfârşitul iernii, erau aruncate. „M-a învăţat de asemenea să mănânc salată de portocale cu oţet şi ulei de măsline”, se gândi ea cu satisfacţie căci, uneori, anumite amintiri neaşteptate îi

provocau nespus de multă bucurie. Se simţea ca şi cum s-ar fi delectat cu un amănunt al unei trăiri anterioare, aparţinând unei împărăţii dispărute a fanteziei. Nu observă semnul liniştit, timid şi ironic, cu care Quina răspunsese întrebării puse de ea. Şi seara, când nu o văzu la cină, spuse:. Ah, vasăzică a plecat! “, în timp ce căuta prin vertiginoase asociaţii de idei care era genul de terapeutică la care se potriveau ridichile. „Madame Curie leşina de foame cu regimul ei forţat de ridichi", îşi spuse. Şi începu să reflecteze la pantofii de şaten ai tinerei Sklo- dowska pe care aceasta îi distrusese definitiv într-o singură noapte de bal. Şi ea ar fi trebuit să-şi arunce pantofii de şaten. Şi toată sufrageria cu tăvile ei de lemn de cedru cu peisaje pictate, prinse cu lanţuri subţiri1 pe pereţi, paharele triunghiulare ale serviciului de lichior care străluceau ca şi cum ar fi fost pline cu borax, ca şi ţintele în formă de floare de crin ale spătarelor, toate păreau obiecte de împrumut, întâmplătoare, pe care nu le-ar putea folosi, decât poate pentru o noapte sau o zi, închiriate pentru scurt timp. Chiar şi atunci când confirmarea unui merit de-al său îi dădea impresia unei recompense, în ea rămânea ceva impasibil şi ostil, ca şi cum înlăuntrul ei s-ar fi ascuns pentru totdeauna o fiinţă infinit de valoroasă, dar pe care sărăcia, singurătatea şi urâţenia o făceau să se refugieze în umbră, victimă astfel a unei eterne nedreptăţi. Tot ceea ce Germa datora lumii era gloria pantofilor ei de şaten – această aureolă măgulitoare pentru comunicabilitatea uşuratică, ceea ce oamenii adoptă necondiţionat ca pe o participare a propriei lor fiinţe, zâmbetul. Frumuseţea, amabilitatea, confortul, independenţa, eleganţa. Cine caută, cine va găsi şi cine va înţelege ceea ce este foarte rar, straniu, dificil, profund şi pe cel care are negi pe nas şi membre anchilozate, e sărac şi lipsit de graţie, îşi roade unghiile până la carne ca să-şi înşele foamea succesivă, mereu nouă, pe cel care este ridicol în nefericire şi care murmură o melopee grotescă şi doarme în timp ce pantofii de şaten dansează? Germa simţea că pentru ea nu exista diviziune posibilă între lucrurile prea omeneşti. Nu acceptă o vorbă bună fără ca aceasta să nu devină un motiv de remuş-care, pentru că cealaltă formă proscrisă în adâncul fiinţei sale era, de fapt, cea legitimă, iar ea, cea sărbătorită, cea inteligibilă, cea posibilă era o uzurpatoare. Toate bogăţiile o apăsau, toate distracţiile i se păreau nemeritate, toate laudele insuportabile.

Iar unicul loc unde ar fi putut să-şi găsească pacea, era în obscuritate, în unirea strânsă cu viaţa, doar cu acea retribuire indispensabilă care să corespundă dreptului ei de a subzista. Tot restul ar fi fost un furt de la oameni, aşa cum întotdeauna existenţa ei fusese un furt de la propriul ei' tată, ale cărui nume şi bunuri le folosise, fără ca să se identifice vreodată unul cu celălalt şi fără să înceteze să se înfrunte din două lumi opuse.

Mult timp, Germa se gândise la casa din Vessada ca la o redută, fiindcă semiabandonul care îi dădea a aparenţă nefamiliară, timpul care curgea acolo după norme laxe, prea puţin riguroase, atmosfera imobilă şi viaţa aceea parcă independentă a tuturor lucrurilor – picu- rul apei, cântecul mierlei, paşii Liboriei, behăitul unei oi sau zgomotul unei copite înfundându-se în nisipul pî- râului răsunau simultan, închise în involucrul propriei lor tăceri – totul o chema, îi şoptea şi îi promitea un fel de înspăimântată, tristă, glorioasă fericire. Dar ea nu o iubea pe Quina, prezenţa ei zgomotoasă sau furtivă o enerva şi ştia că împreună ar fi ca două animale care, închise în aceeaşi cuşcă, aleargă vertiginos împrejur sau se ghemuiesc într-un colţ ca să se evite şi o duc aşa până la moarte, într-o fugă nelinişti tă, fără să afle niciodată dacă aparţin unor specii inamice sau prietene. Cu toate acestea, se simţi foarte mâhnită când taică-său, la câtva timp după plecarea precipitată a Quinei, aduse diagnosticul pus de medici, pe care îl comunică cu seriozitatea aceea puţin ostilă care caută doar un motiv ca să se contrazică şi să facă loc unui optimism tot aşa de nestatornic. Sănătatea Quinei intrase într-un iremediabil declin. Nu mai avea mult de trăit. Fuseseră găsite în plămâni urmele bine cicatrizate ale unei vechi afecţiuni. Acum însă era doborâtă de o slăbire totală a organismului, o prăbuşire a acelei armonii vitale pe care rezistenţa ei spirituală o ţinuse atâta timp în echilibru.

— Ah, mai are încă mult de trăit. O cunosc, spuse Abel pe un ton de glumă. Expresia întristată a Germei nu dispăru însă.

Ideea le deveni apoi familiară şi toţi adoptară un fel de aer de doliu care le îmblânzea cuvintele când vorbeau de Quina, făcându-i chiar să li se pară tolerabile defectele şi obrăzniciile ei. Începură s-o uite. Iar dacă uneori, cuprinsă parcă de o alarmă neaşteptată, mama Germei spunea: „Trebuie să aflăm cum merg lucrurile la Vessada…", Abel se uita pe deasupra ochelarilor, cu o privire veninoasă sau neglijentă, în funcţie de

dispoziţia lui de moment, divaga despre oportunitatea unei apropieri sau se lansa din nou în catilinare împotriva firii şi faptelor surorii sale. Fiindcă ea, care altădată le trimitea prin cărăuşi scrisori şi bunătăţi de la ţară, care sunt ca o amintire a unui trecut comun, nu le mai dăduse nicio ştire.

Quina plecase de la ei, sufocându-se de ruşine şi de ciudă împotriva lui Custodio, despre a cărui atitudine începuse să se vorbească în tot ţinutul. Scandalul i se părea mai puţin demn de iertare decât crima – aceasta este, de altfel, un principiu al oricărei conştiinţe provinciale. Ajunsese pe seară şi, deşi coborâse din tren într-o haltă vecină, mai trebui să traverseze o mirişte destul de largă înainte să intre în văioaga unde se află casa. Era o noapte blândă; se auzea şuieratul felin al bufniţelor în scorburi, lumina albă a lunii dădea întregului peisaj un aer părăsit şi cast. Din nebulozitatea verde răsăreau formele cocioabelor cu lumina dinăuntru care părea că spumegă în ferăstruicile tăiate strâmb, în piatră. Vessada, cu ţarina ei luminoasă şi căpiţele rotunjite, cu verandă ei veche şi ornamentele de argilă la colţurile acoperişului, era cufundată în întuneric, fără un strop de lumină dincolo de geamurile stropite cu albastru. Pentru prima dată, Quina vedea casa închisă şi goală, strivită parcă de beznă şi transformată în ruină, amintire, trecut. I se păru că asistă la un eveniment deja consumat şi care se îndepărta de ea în mod iremediabil; paşii ei parcă nu mai atingeau pământul, nu-şi mai auzea alunecarea încălţărilor pe sticla acelor de pin, iar micul platou de la poalele muntelui
i se ’păru aproape cu neputinţă de trecut. Vedea, în lumina lunii, cupele liliachii ale florilor care, fără pe- dunculi, ţâşneau direct din pământ ca nişte mici trompete. Pietre marmorate străluceau, un mărăcine care se agita uşor rămase dintr-o dată încremenit, dar, de atâta nemişcare, ramurile lui creau iluzia că îşi schimbă forma, palpitând. În imensa tăcere vibră un clopoţel al cărui ecou, mai pătrunzător decât sunetul originar, fu multiplicat de alte ecouri care se rostogoliră mai departe într-un vârtej de rumoare argintie extraordinar de puternică, dar care nu părea că poate fi captată de auz. Volumul acestui sunet care părea provocat de nenumăraţi zurgălăi de argint ciocnindu-se între ei prin efectul propriei lor vibraţii umplea întreaga vale, ocupa tot spaţiul, ca un corp solid. Se simţea fără a fi auzit. Nu era totuşi amintirea unui sunet; făptura lui răsărea în fiecare

nerv şi putea fi descoperită în orice loc, pe coasta muntelui, în atmosfera liniştită şi albastră, pe câmpurile unde creşteau holdele de grâu, cu frunzele lor aspre, acum cenuşii în întuneric şi arcuite ca nişte coase. Quina coborî repede povâmişul al cărui pietriş părea o dâră de făină şi ajunse pe cărarea dintre sorbi care traversa proprietatea. Vedea acum acoperişul de ardezie al morii pe care şerpuia iedera şi, mai departe, spre margine, porumbarul şi frunzişul bogat al merilor din livadă. Vârtejul dangătelor de clopoţei se auzea înăbuşit, în urmă. În scurt timp, ajunse lângă zidurile de la grajduri în spatele cărora se simţea răsuflarea caldă a vitelor. Îl găsi pe Custodio în curte, pocnind din degete pentru a face câinii să se zbenguie în faţa lui. Stătea sprijinit de peretele casei. Din când în când, îşi rezemă bărbia pe genunchi, ca şi cum ar fi meditat sau ar fi dormit. În lumina lunii, părul lui părea alb.

— Ce faci aici, copile? Spuse Quina, încet.

El se ridică prompt în picioare şi începu să-şi scuture pantalonii lovindu-se cu palmele peste şolduri cu o violenţă care urmărea să-i alunge tulburarea.

— Am venit şi eu… bâigui el. Cu toate acestea, avea o privire fericită.

Auzindu-i glasul şovăitor ca de copil, Quina simţi cum toată mânia i se topeşte ca un bulgăre de gheaţă rostogolit peste foc. El încerca acum să-i fie pe plac. Alergă descotorosindu-se cu strigăte ameninţătoare de câinii care îi săreau înainte şi se apucă să caute surcele şi praf de cărbune uscat ca să aprindă focul în vatră. Şi cum Quina observă că strădania lui era incompatibilă cu boala de care spusese tuturora că suferă, entuziasmul i se potoli pe dată şi el rămase cu capul în jos, într-un colţ, şi toată seara nu mai scoase o vorbă. Quina îl pândea fără să se lase însă surprinsă. Se simţea cuprinsă de o bucurie secretă, văzând din nou obiectele atât de familiare, greblele, vechile secere cu tăişul tocit în nişa scobită în peretele masiv, focul cu ceainicul care fierbea şi şuiera acompaniind parcă torsul pisicilor. Privea printre gene atitudinea îmbufnată, de un orgoliu pueril, a băiatului care îşi încrunta fruntea îngustă într-un efort mişcător de a se arăta amărât de o insultă. În sinea ei râdea, lacrimile îi înăbuşeau râsul, iar mâinile îi tremurau atingând capacul ceainicului care se clătina fierbând în clocote. Lumina lunii şi aerul albăstrui al nopţii pătrundeau prin fereastra

cu zăbrele arcuite. Câinii lă- trau stâmiţi de foşnetele nopţii, apa cădea în bazin cu un zgomot sonor, desenând cercuri ca nişte zbârcituri de sticlă. Quina îşi întindea picioarele mici, rezemându-şi călcâiele pe papuci. Baticul, tras până la gură, îi dădea un aer misterios, aproape tineresc.

— Nu vrei să mănânci? Spuse ea cu asprime, în timp ce turna ceai într-o farfurioară în care pluteau bucăţi de pâine prăjită care se umflau îmbibându-se cu lichid. Custodio ridică capul, cu o oarecare surpriză; refuză.

Cum Quina însă îi vorbea cu indiferenţă despre ultimele întâmplări din sat, îşi uită supărarea, căută de mâncare în despărţiturile lăzii. Găsi numai câteva coji de pâine de grâu pe care începu să le ronţăie cu lăcomie, strângând firimiturile în palmă şi sorbindu-le dintr-o dată, ca şi cum ar fi înghiţit un pahar cu apă.

De când plecase Quina, el nu mâncase nimic. Acasă la Estina stătuse mestecând în mâncarea de fasole pestriţă până când se răcise de tot şi furculiţa de fier se acoperise de grăsime. Ajuns în cameră, îşi privise câteva clipe patul, perna umplută cu paie şi cuvertura ţesută din petice. Se culcă până la urmă pe podeaua pe sub care şobolanii din hambare alergau, lovindu-se de scânduri. Le simţea mirosul de mosc, iar printre crăpăturile lemnului venea o mireasmă de grăunţe uscate şi de cartofi înmuguriţi care îi mângâia faţa. Rămase aşa până a doua zi, indiferent, aproape nemişcat, clipind doar din ochi pentru că înţepăturile de sub pleoape nu îl lăsau nici să doarmă, nici să-şi ţină ochii deschişi. Văzându-l a doua zi de dimineaţă, Inâcio Lucas îi spuse:

— Oho, somnorosule! E multă apă la râu, spală-te pe faţă! Şi aproape că îl scuipase.

Acum, chiar în tăcerea lui se întrezărea bucuria nerăbdătoare a unui câine care şi-a regăsit stăpânul şi caută din nou adulmecând cotloanele familiare. Quina îl lăsa în pace, prefăcându-se că nu observă că era flămând şi că obrajii lui imberbi erau scobiţi şi palizi de oboseală. Îl urmărea pe furiş cum se uita în câte un dulap, folosindu-se de întuneric ca să pipăie resturile care, în vechi farfurii de lut, se acoperiseră de un mucegai albastru- argintiu, delicat ca un strat de pudră. Îl strigă şi Custodio se întoarse cu expresia exagerat de inocentă a celui care ascunde o vină. Un fir arămiu de dulceaţă i se scurgea

încet pe bărbie. Quina îşi acoperi gura cu batistă şi tuşi ca să-şi ascundă râsul. Iată-l pe băiatul nerod, frumos, credincios şi egoist, cu nimic mai responsabil de actele sale ca aracul de viţă de vie care, lăsat în voia lui, trăieşte impetuos. Cât de mult îi iubea ochii opaci care păreau că străpung toate lucrurile, fără însă să le atingă; cât de mult îi iubea părul căruia mişcările îi imprimau o unduire permanentă de mătase destrămată şi care chiar când stătea nemişcat părea cuprins de o veşnică vibraţie epuizantă! Cât de mult îi iubea glasul, bâlbâiala aceea indiscretă, vagă, atât de umană, care întotdeauna răsuna ca un strigăt de ajutor, de surpriză înspăimântată.

Quina rămase mult timp zâmbind cu chipul ascuns în batistă şi împingând cu piciorul jeraticul care cădea lângă oala mare de fier strălucind de funingine unsuroasă. Custodio, acum sătul, se distra să pârlească cu un cleşte încins blana pisicilor, urmărindu-le cu o privire rea, excitată, când ele, pufnind şi arcuindu-şi spinarea, săreau fugind din calea lui. Apoi, dintr-o dată, adormi, capul îi alunecă pe spătarul scaunului, o picătură de salivă se scurse încetişor din colţul buzelor pe bărbie, iar lungile lui gene aurii palpitau fără întrerupere ca nişte aripi în lumina ce şerpuia în jurul unei linii de fum negru care împrăştia un miros puternic de petrol.

Înainte de culcare, Quina controlă toate ascunzătorile şi îşi numără, una câte una, toate bijuteriile, lănţişoarele, verighetele, dublonii, cerceii de argint cu bordură în formă de odgon în stil manuelin, pe care le păstra într-o cutie veche de ţigări de foi ale căror capete aurite, reproduse pe capac, îi dădeau impresia unui obiect onorabil, de lux. Nu lipsea nimic, toate sertarele şi toate încuietorile erau neatinse. Atunci intră în camera ei, se aşeză pe acel *siege-perce* care aparţinuse mamei sale şi, senină, începu să se roage. Şuieratul trenurilor, zăngă- nitul şinelor de pe podul de dincolo de muntele din faţă îi spuneau cât e ceasul, îi arătau direcţia vântului şi timpul probabil pentru a doua zi.

XVII

QUINA A MAI UMBLAT ÎNCĂ PE propriile-i picioare o vară întreagă, destul de indiferentă la slăbirea treptată a întregului organism, păstrându-şi încă interesul răbdător şi plin de o intimă blândeţe în faţa tuturor întâmplărilor vieţii, repetiţiilor şi formelor acesteia care nu păr niciodată pierdute sau epuizate, decât atunci când spiritul adoarme şi începe să se stingă. Chiar

când a căzut la pat, mintea ei plină de prudenţă şi previziune a rămas neschimbată. Liboria o credea atinsă doar de o indispoziţie fără importanţă. Ca şi înainte, tropăia prin toată casa, făcând să se cutremure duşumeaua, îi povestea cu glas sonor toate evenimentele interne sau externe ale vieţii ei personale sau ale politicii satului. Se înzorzona acum cu tot felul de giu- vaiericale şi nici când se ducea la culcare nu-şi scotea de la gât colierul de aur care fusese ambiţia ei supremă. Avea o dungă de murdărie în jurul gâtului şi îşi atâr- naşe în urechile acoperite de firişoare de păr zburlite ca nişte smocuri de lână o pereche de cercei enormi pe care îi clătina cu eleganţă.

— Eh, acum eşti bine utilată! Spunea Quina, cu râsul ei care părea că se naşte dincolo de buzele închise. Iar cealaltă striga şăgalnic, rotindu-şi fustele în evantai:

— Proaspeţi, vii! Şi slobozea în văzduh una din ariile ei preferate, pline de pasiune, care vorbeau despre chinurile dragostei şi iluzii pierdute. Se ducea să caute verdeţuri printre tulpinile uscate de varză şi se purta cu o cochetărie arogantă cu argaţii care treceau pe acolo, târându-şi picioarele goale prin praf şi căutând pretexte să mai întârzie, cu cămaşa fără guler, murdară de pământ şi sudoare.

— O să moară fată mare, spunea Quina, amintindu-şi de o femeie din generaţia mamei sale, a cărei virtute devenise legendară. La bătrâneţe, când fusese odată lăudată pentru purtarea sa, aceasta exclamase, cu un surâs amă- rât: „Nu mi-a fost greu; nimeni nu m-a vrut… “

Cu siguranţă că şi Liboria, în ciuda fandoselilor ei, va rămâne veşnic fecioară nu pentru că nu ar fi putut niciodată să întruchipeze o ispită – resursele speciei sunt nesfârşite –, ci pentru că în dragoste era sperioasă ca o cârtiţă şi orice compliment i se părea o insultă. Când era încă o fetişcană, strigase odată după ajutor numai pentru că un bătrân păstor de capre se uitase la ea fix, fără să-i dea bineţe, din mijlocul unor tufe. Poveştile cu siluiri şi înşelăciuni ticăloase povestite cu nesaţ de cumetrele satului, brutalităţi obscure care în creierul ei de copil luau înfăţişarea scârboaselor jocuri cu animale, acele oribile glume ale copilăriei – broaştele jupuite de vii sau care sunt silite să fumeze o ţigară până plesnesc, pisoii nou-născuţi care sunt înecaţi în iazuri după ce li se înfige un cui în pântecul moale – şoaptele crude ale băieţilor la pubertate care fac paradă

de o depravare pe cât de fantezistă, pe atât de nevinovată, toate acestea îi ţinuseră simţurile într-o permanentă stare de alarmă şi de aversiune, făcând-o incapabilă de dragoste. Seara se instală în camera Quinei, pe scăunelul scund, care avea pe margine o eternă dungă de săpun verde, şi începea să povestească istorioare sentimentale, pline de o delicată pudoare sufletească pe care le atribuia presupuşilor ei pretendenţi. Era aproape mişcător faptul că sub înfăţişarea ei pocită, cu pielea tăbăcită, cu ochii injectaţi, cu pupila ca un sâmbure uscat de măslină, se ascundea un suflet de fată care îşi închipuia idile asexuate şi se înroşea toată când spunea minciuni romantice pe care le improviza cu o uimitoare uşurinţă. „Mi-ar fi plăcut să fiu ca păpuşile”, spunea uneori cu un aer prostesc, făcând în realitate o aluzie fină la faptul că păpuşile nu aveau sex, dându-i, de aceea, o impresie de inviolabilitate şi neprihănire. Evocarea sexuală atât de prezentă şi de liberă în viaţa de la ţară şi care se insinuează că o nenorocire în relaţiile umane, îi crea Li- boriei o senzaţie inconştientă de durere, de refuz şi păcat. S-ar fi măritat totuşi, numai pentru a-şi pime năframa albă şi buchetul de panglici de mătase pe care l-ar fi aşezat pe altarul Sfintei Fecioare, înainte de a ieşi din biserică. Îi plăcea să colecţioneze bluze de mătase strălucitoare, pline de dantele şi broderii; îşi închipuia cum i-ar sta cu bijuteriile ei sclipitoare, cu pieptenii smălţuiţi din imitaţii de baga, crezând cu tărie că flăcăii se încăierau pentru atenţiile ei, în timp ce ea, năzuroasă, se lăsa rugată sau le întorcea spatele. O fascinau ţigăncile. Uita de sine făcând pariuri la jocurile acestora, primind ca răsplată ace de siguranţă şi cutii de scobitori. Şi, în timp ce femeile acelea cu sânii uscaţi, atârnând sub şalul îngust cu ciucuri de culoarea mierii, îi citeau în palmă, pălăvrăgind în spaniolă cu glasul lor răguşit, ea înţepenea de uimire, fără un zâmbet, fără un gest.

— Am să trec marea. Şi mulţi au ciudă pe mine... Şi e unul oacheş care mă vrea, repeta ea, visătoare, mimând o falsă neîncredere. Piei, drace! Sunt destul de neagră şi fără tine... Enormii ei cercei zdrăngăneau, sărea în picioare, înşfăca sfeşnicul smălţuit cu albastru şi cutia de chibrituri pe care o ducea la ureche, făcând-o să zornăie ca un ghioc.

— Du-te acasă, femeie... Şi mâine este o zi, îi spunea Quina.

Atunci pleca. Trecea prin cămara unde erau stivuite pâinile de porumb, emanând un parfum de drojdie prin largile crăpături ale

cojii. Şterpelea mereu câte ceva, o porţie de moruă, o lingură de măsline din vasul de lut care părea plin cu un mâl negru, apoi plecă, după o ultimă duşcă de rachiu pe care o bea sugând cu voluptate gâtul sticlei. Casa rămânea cufundată în linişte şi în această tăcere vie şi neliniştită trăia Quina.

Nu dormea. Acum nu dormea aproape niciodată. Repulsia ei de a o lăsa pe Liboria să-i ţină de urât sau chiar numai de a-i permite să rămână sub acelaşi acoperiş după căderea nopţii, devenise aproape o manie. O îndemna tot timpul să plece mai repede şi credea că se poate odihni în sfârşit numai când îi auzea glasul pe drum, vorbind cu vecinii care încă mai culegeau spice de pe câmp. Strângeau recolta, ogrăzile caselor erau pline cu unelte şi coşuri pentru culesul viei; se zăreau ca nişte umbre negre, decupate de lumină, argaţii cocoţaţi în sorbi, tăind ciorchinii de struguri mici şi negri, acoperiţi de pânze de păianjen şi mucegai şi care aveau un miros acru de cerneală chimică. Pe măsură ce noaptea se lăsa tot mai întunecată şi toate zgomotele se stingeau ca nişte luminări, rămânând numai un zumzăit care părea freamătul vieţii stinse pentru scurtă vreme, simţurile Quinei se trezeau dureroase, epuizarea o excită şi, stră- bătând întregul haos de amintiri inconştiente, deschise ca nişte alveole în adâncul memoriei, se gândea la moarte. Nu o dorea, fiinţa ei însă se obişnuia treptat să împlinească moartea. În casa pustie, ea, femeia bolnavă, nu se temea de nimic. Era invulnerabilă pentru că nu se educase într-atât încât să înţeleagă frica. La picioarele patului se desenă speteaza acelui *siege-perce,* lăcuit în culoarea mahon'ului şi care fusese cumpărat pentru ultimii ani de viaţă ai mamei sale. Era ca şi cum însăşi Maria s-ar fi aflat în încăpere, în jacheta ei de lână de Pirinei sau în frumoasă bluză de catifea neagră pe care scânteia o broşă de aur şi ar fi povestit, cu un glas incoerent, dar la fel de ironic ca şi odinioară, năzdrăvăniile lui Chico al ei, atât de îndrăgit de femei şi care nu avusese nicio vină că era frumos. În patul de alături, a cărui saltea era acoperită de o învelitoare mai nouă, zăcuse pe o scândură de brad fratele mort, cu costumul lui de flanelă în dungi ca al unui filfizon elegant de la Ostende sau de la Baden, iar Estina, cu chipul ei de nepătruns, rece şi aspră, tot aici se culcase, urmărind cu degetul crăpăturile de pe perete, desprinzând bucăţele de văr, în timp ce femeile celelalte se rugau, iar ea păstra în inimă cuvintele de adio ale lui Luis

Romão care se îndepărtase pe drum, cu pălăria lăsată pe o ureche, făcând din piaţă un ultim gest galant şi banal de salut, ca şi cum ar fi trebuit să se întoarcă duminica următoare şi ea ar fi fost încă o posibilă mireasă cu zestre, demnă de luat în seamă.

Auzea foşnetul portocalilor plantaţi de bătrâna Narcisa Soqueira şi părea că şi ea se află în apropiere, vie, în fustele ei înnegrite de murdărie, slinoase de grăsimea care dădea pânzei reflexe strălucitoare de *moire.* Ea şi înstăritul ei fiu din prima căsătorie, cel care avea nasturi de aur la jiletcile de barchet sau de mătase groasă cu broderie violetă şi care o dusese să vadă lumea, prin hoteluri unde ea se îngreţoşa numai privind maionezele sau budincile, şi unde folosea ca oale de noapte scuipătoarele de porţelan. Sau fiica ei vitregă, albă ca o zeiţă de marmură de Păros, pe care o punea să înveţe versuri pentru a putea simula un spirit şăgalnic şi poetic, ca al fetelor care, uneori, cu o replică de geniu, pot să cucerească o partidă. Era pe cât de frumoasă, pe atât de proastă. Odată, când îi făcea curte un moştenitor de soi, îi răspunsese la salut cu un catren licenţios şi jignitor, la sfatul înşelător al altor fete care o învăţaseră că aşa se procedează în dragoste, neutralizând astfel cu isteţime efectul frumuseţii ei. Murise demult, dar Quina îi vedea încă pletele bălaie aureolându-i chipul ca o petală, delicatul desen al sânului scos în evidenţă de cutele cămăşii de în şi nodul panglicii roşii de ia pieptarul descheiat, cu marginile pline de arabescuri.

Câteodată, în nopţile cu vânt, auzea scârţâind portiţa de la verandă dând spre scara acoperită de muşchi. I se părea atunci că João mai era încă adolescentul înconjurat de prepelicarii tărcaţi pe care îi alungă pe scări, în timp ce măsura şi cântărea pe balanţe din foi de hârtie pulberea şi plumbul din cartuşe. Câinii schelălăiau şi zgâriau uşa, vârându-şi labele printre şipci, întărâtaţi, până când João îi lăsa să intre. Atunci săreau în jurul lui, îl însoţeau pe drum, adulmecând, întorcându-se lângă el, plecând din nou la trap uşor, târându-şi pe pământ urechile mari de care se agăţau căpuşele din iarbă. Mantaua cu guler de vulpe rămăsese mult timp atârnată în fosta lui odaie în care acum se coceau încet perele iernatice. Acolo se mai aflau încă obiectele prolixe cu care se înconjurase, tot felul de unelte, un calapod de cizmar pentru lărgirea încălţămintei, truse de bărbierit căptuşite

cu şaten purpuriu, un box, armă pe care Abi- lio o adusese din Brazilia, o colecţie de ciomege cu vârf de fier şi cu măciulii făcute din metalul galben al cartuşelor sau din argint. Erau din lemn de gutui, de eu- calipt şi de frasin. Un baston de bambus din India, altul cu măciulie de fildeş aparţinuseră fratelui mort, tot ale lui erau flacoanele minuscule care, deşi goale, răspân- deau încă un parfum de ambră şi de nard. Iar fotografia lui, un băiat cu urechi clăpăuge şi gât lung cu un proeminent măr al lui Adam, era pusă într-o ramă de ma- hon, acoperită toată de praf. În fizionomia uşor surprinsă, cu o conştiinţă precoce în ochii sticloşi, aproape suferinzi, se ghiceau trăsăturile tatălui, dar parcă deformate, strivite de ceva funest şi pasionant de trist, care se întrezărea până şi în mâinile osoase, lungi şi totuşi infantile care ţineau o vargă din os de balenă.

Pentru Quina, întreaga casă era o dulce evocare a tatălui, a vocii lui calde, pline de o răbdare expresivă, uşor batjocoritoare, a siluetei scunde, uscăţive şi agile;

O atitudine de felină care se odihneşte, pupilele în care i se citea mereu un vicleşug, o dorinţă de apărare şi duioşia generoasă pe care o dăruia ca pe o recompensă, lipsită însă de intenţia de a jigni sau de a stimula. Sufletul ei îşi mai aducea încă aminte de mângâierea ascunsă, amoroasă, neliniştită pe care i-o dădea prezenţa tatălui. El şosea şi pe dată atmosfera aridă şi practică a casei se transfigura, devenea masculină, inconsecventă, aventuroasă, toate lucrurile câştigau parcă în vitalitate şi orice muncă devenea un vertij fericit. Geniul justiţiar şi prudent al Mariei pălea, mustrările ei îşi pierdeau autoritatea în faţa prezenţei calme, aproape indolente, care dădea impresia unei forţe stăpânite şi periculoase, a bărbatului care prezida cina ca un patriarh, primind cele mai bune bucate pe o farfurie aparte, ca într-un ritual, şi pe care el le respingea întotdeauna, cu un fel de ruşine de a se şti privilegiat. Îi plăcea să împartă cu copiii porţia lui specială, dar numai după ce arăta tuturor că o refuză.

Quina nu îl privea niciodată în faţă. Dragostea pentru el era compusă din teamă şi dintr-o cutezanţă infinită şi secretă care se manifesta uneori în revoltele ei împotriva străinilor sau fraţilor săi. Îşi hrănea sufletul din sprijinul atât de puternic pe care îl găsise în înţelegerea tatălui, înţelegere care nu fusese niciodată confirmată nici măcar de un cuvânt de preferinţă sau

de un favoritism declarat, dar care ei îi dădea temeiuri adânci de superioritate şi de mândrie.

— Pe fata ăsta nimic nu o învinge. Ce fire nesupusă şi păcătoasă poate avea! Spunea Maria.

— E bine să asculţi în particular, dar să fii nesupus în general, intervenea tatăl. Quina se înroşea de plăcere şi îşi dădea şi mai multă osteneală la treabă ca să-şi ascundă triumful şi trufia din privire.

Acum rămăsese numai casa pe care el o reconstruise şi poate o ruinase din nou. Cu toate acestea, uneori, Quina simţea că timpul încremeneşte şi îi venea să se dea jos din pat şi să se uite în curte, fiindcă ştia că tatăl era acolo, pregătind căruţa care urma să plece la pădure, trecând funia printre fuscei şi înjugând boii care ieşiseră din grajdurile umede de aburii respiraţiei lor. Şi, ca pe vremea când era tânără, simţea acea dorinţă năvalnică care o făcea să se repeadă afară din vechea bucătărie cu pământ pe jos unde se cocea pâinea, cu mâinile încă pline de aluat şi cu părul mirosind acrişor a pâine necoaptă, şi să rămână nemişcată lângă poartă, încercând să desluşească glasul pe care îl presimţise încă din depărtare. Când tatăl sosea, Quina nu îi ieşea în caie câtăva vreme. Amâna clipa când avea să-l vadă şi să-l privească fără nicio efuziune, ca pe o simplă cunoştinţă a cărei absenţă nici nu a fost băgată în seamă. Privirea lui părea indiferentă, dar Quina pricepea dintr-o aruncătură de ochi ceea ce el vroia să-i dăruiască – blândeţe, mângâiere, încurajare şi o nesfârşită duioşie, îi săruta mâna cu un fel de teamă şovăitoare şi o lua la fugă.

Când tatăl murise, i se păruse că durerea nu era pe potriva iubirii care dăinuia în sufletul ei cu o intensitate care ajungea chiar să diminueze senzaţia de pierdere şi de sfârşit. Departe de a-şi plânge amarul, o mare pace îi cuprinsese sufletul. Peste puţină vreme, deveni din nou şăgalnică şi veselă, iar caracterul ei îşi pierdu agresivitatea care îi făcuse atâta sânge rău Mariei. Mai mult ca niciodată însă, spiritul ei trăia într-un devotament absolut faţă de tatăl cu care, după ce murise, se unise cu toată fiinţa ei. Nu mai era omul care se risipea în nenumărate plăceri, împărtăşind iubirile şi grijile altora, aparţinând lumii şi iubind-o mai presus de orice cu o teribilă pasiune egoistă. Acum era numai al ei şi numai în sufletul ei; cu privirea lui pătrunzătoare şi blândă, el va depinde veşnic de ea, de flacăra vie a amintirii

Quinei.

Şi iată că în timpul acelor nopţi în care boala şi îngrozitoarea sensibilitate a celor ce sunt sortiţi pieirii o ţineau trează, paşii lui Custodio, care se întorcea din hoinărelile lui nocturne, o făceau să se cutremure. Era ca în copilărie când, cuibărită la picioarele Mariei, între trupurile fraţilor adormiţi, presimţea venirea lui Francisco Teixeira, îl vedea apropiindu-se, acoperind cu palma flacăra opaiţului ca să-l ferească de vânt, şi îi observă chipul rece, plictisit, cu gândul aiurea, uitându-se prin cameră şi răspunzând cu un laconism crud femeii care, în şoaptă, îl dojenea cu asprime. Ah, nu uitase niciodată dialogurile lor discrete, pline de o surdă violenţă! Închidea ochii, strigându-i în minte mamei să fie umilă, să alunge din glas înfruntarea şi dispreţul, poate chiar să plângă, să verse lacrimi multe şi arzătoare care cerşesc pacea şi cărora bărbaţii le cedează întotdeauna. Dar ea nu plângea şi tăcerea era unica ei măsură de pedeapsă. Quina ajungea să-şi compătimească tatăl care, ca o pasăre captivă, se rotea prin casă inventând pretexte pentru împăcare, rănit în orgoliul lui şi dispus să-l uite, dacă acesta ar fi fost preţul cu care şi-ar fi putut do- bândi din nou o conştiinţă liberă, dreptul la evadare, la chefuri, la femei. Trecea pe lângă Quina, schimba cu ea un surâs aproape complice şi amândoi ştiau că erau aliaţi până şi în felul cum concepeau dreptatea.

Caracterul lui inconstant, risipitor, vulnerabil în faţa viciului, dispus mereu să judece lumea ca pe un loc util de supravieţuire, şi din pricina căruia suferise atât de mult în toate împrejurările casnice, tiraniile impuse cu un zâmbet binevoitor, ruina care se abătuse asupra casei şi care era proclamată cu un aer de reproş autoritar, toate acestea formaseră şi întăriseră la Quina aversiunea faţă de bărbaţi, de drepturile şi puterile lor intrinsece. Dar acelaşi om, tandru şi teribil, prudent şi şiret, sarcastic chiar atunci când trăia un moment de dramă şi de primejdie, fusese cel pe care îl admirase cel mai mult, cu sufletul subjugat, plin de o pasiune fanatică.

Acum când Custodio îi apărea ca un biet nenorocit, marcat de tare care o umpleau de presimţirea degradării, ea îl accepta aşa cum era, nu mai lupta să izgonească predestinarea, greşeala şi nebunia pe care, fără să ştie, ajunsese să le iubească la Francisco Ţeixeira. Atitudinea de responsabilitate orgolioasă, chiar în faţa brutalităţii şi crimei, era lucrul pentru care îi

pizmuia cel mai mult pe bărbaţi, neputându-i ierta pentru aceasta.

Într-o noapte, după plecarea Liboriei, se simţi dintr-o dată rău. Nu chemă pe nimeni, nu se mişcă din pat. Totuşi, când Custodio veni să se culce, ea bătu cu nodurile degetelor în peretele despărţitor ca să îi dea de veste. Trebui să repete bătăile de mai multe ori înainte ca el să le audă.

— Ce vrei de la mine? Spuse el, morocănos, de dincolo de uşă. Umbla în şosete şi îşi îndoia cu sârg labele picioarelor ca să nu simtă frigul. Devenise foarte năzuros. Îi plăcea să mănânce bunătăţi În fiecare zi. Dacă nu le găsea pe masă, se înfuria şi plângea de necaz. Avea totuşi douăzeci şi patru de ani, era înalt, viguros în aparenţă, şi îşi purta de grijă ca o femeie. Surprinzătoarea lui frumuseţe părea în declin, chipul îi devenise col- ţuros din pricina pielii întinse pe maxilarele exagerat de dezvoltate. Câteva fete, în majoritate sărace şi îndemnate cu perfidie de părinţi, îi dădeau întâlnire în locuri ferite, la marginea crângului. Custodio le dispreţuia însă, spre marea bucurie a Quinei. Ducea o viaţă de pierde-vară, hoinară, puţin melancolică. Nu se distra. Plăcerea lui cea mai mare era încă să viseze aplecat peste apa stăvi- larului şi să vâneze broaşte pe care le închidea într-un borcan cu gură largă, analizându-ls apoi rezistenţa la asfixie. Amicii se plictiseau cu el, provocau frecuşuri, ceriuri, îl băteau şi, când îl vedeau că plânge, zguduit de suspine, cu mucii curgându-i din nas, se uitau unul la altul, supăraţi şi plini de tulburare. După Moarte, care îşi ispăşea pedeapsă mult uşurată datorită geniului său perfid şi precaut care ştia să creeze o relaţie matematică între crimă şi lege, Custodio nu mai avusese alţi prieteni.

— Ascultă, îi spuse Quina, cheamă argaţii, trimite pe unul dintre ei să-l aducă pe doctor…

Se lăsă încet pe spate, încercând să-şi potolească spaima care-i răscolea măruntaiele. Basmaua care i se agăţase de un ornament de fier de la capătul patului îi trase pe spate capul care părea desprins de trup, cu chipul lipsit de sânge, acoperit de mici pete violacee. Custodio se precipită, îi dezveli faţa; ochii Quinei îl umplură de teroare. Ea vroia poate să-l liniştească, dar privirea îi era goală şi rătăcită.

— Ce ai? Gemu el. Lacrimi mari începură să-i curgă pe obraz, în timp ce-i atingea părul şi trăgea de basmaua pe care nu

reuşea să o desprindă. Ea îl privea în continuare, cu gura uşor schimonosită. Zbârciturile care porneau de la baza nasului până la bărbie se întinseseră, iar expresia ei era acum întinerită şi dulce. Lumânarea de pe comoda veche ilumina bucata de oglindă plină de dungi şi pete, ca nişte urme de degete negre.

— Nu muri, să nu mori! Strigă Custodio. Şi se lipea cu umerii de pat, o strigă pe Quina, vroia ca ea să-i răspundă şi să îl privească cu obişnuita ei duioşie rezervată şi timidă, să îl îmbărbăteze încă o dată, fiindcă el se zbuciumă de amărăciune, blestemând-o şi dorind chiar să o rănească pentru ca să o facă să-şi revină. Până la urmă, Quina reuşi să-l îndepărteze, rugându-l cu glas istovit să se ducă după ajutoare. El ieşi în goană din casă, lăsând deschise uşile care, în bătaia vântului, se izbeau de pereţi.

Astfel începu agonia Quinei. Medicul, un bărbat uriaş, cu fruntea joasă, înrudit de departe cu contesa de Monteros, ai cărei moştenitori ajunseseră cu timpul să aparţină acelei rase de proletari intelectuali, care numai ei şi sunt de ajuns să definească o epocă, se pronunţă fără multe menajamente.

— Ar trebui să vină şi cineva din familie, spuse, în timp ce îşi ştergea mâinile cu prosopul pe care i-l dăduse Liboria şi îşi frecă încet fiecare deget, cu un aer de neplăcere resemnată. Privea pereţii decoraţi numai cu cuierul vechi, pictat în albastru-cenuşiu, pătat de muşte. În casetă se vedea Cristos răstignit pe crucea subţire, împovărat de mătănii de sticlă, cu rănile stacojii distincte pe carnaţia lividă şi cu capul încoronat de spini adevăraţi, cu vârfurile uscate, tocite sau rupte. Aşadar Quina, cu cămaşa ei de lână deformată la coate, cu sărmanul ei chip acoperit cu basma şi care mai încerca încă să adopte o expresie de curtoazie, era prietena aceea atât de respectată de bătrâna contesă, cea pe care, chiar în momentul morţii, o chemase lângă ea, spunându-i: „în sfârşit o voi lăsa în pace pe sibila Prestigiul fastuoasei Elisa Fattoni mai acţiona încă asupra rudei sale, căci el catadicsi să surâdă, arătându-i dinţii de lup care fulgerară pe faţa lui de o frumuseţe cumplită de arhanghel atletic, şi care ar fi putut fi admirabilă, dacă n-ar fi purtat o anacronică şi îmbelşugată mustaţă ce li dădea un aer ridicol. Trăia împreună cu o sumedenie de fraţi şi de veri în palatul de la Âgua- Levada pe care nu reuşiseră niciodată să-l vândă şi să împartă banii. Obiectele de preţ, porţelanurile de Sevres,

ceasurile Boule, chiar scăunelul de rugăciune al contesei care, se spunea, avea încrustată în el o aşchie din Sfintui Lemn, vazele renascentiste din capelă, ca şi farfurioarele subţiri precum coajă de ou de pe vremea dinastiei Ming, din care îşi beau laptele pisicile, fuseseră lăsate de izbelişte şi dispăruseră toate. În casă locuiau diverşi medici, ingineri, doctori în drept şi unul sau doi licenţiaţi în filosofie care trăiau cu toţii mai mult sau mai puţin din expedientele profesiunii lor, cumpărau haine în rate cu drept de tragere la sorţi, considerau ca semn al unui spirit superior a nu ţine, de fapt, cu niciun partid şi îşi linişteau sentimentul deprimant de a avea o patrie săracă proclamându-se cetăţeni ai lumii şi având, în realitate, că ideal o poziţie mulţumitoare, stabilă şi fără prea multe responsabilităţi în birocraţie: Quina îi cunoştea pe toţi, cu toate că ei nu se interesau de ea şi nu îi băduseră niciodată atenţie. Avea facultatea de a nu trăi limitată numai la propria-i generaţie; aproape muribundă, simţea încă un viu interes să-l observe pe tânărul care mâzgălea reţeta, după ce suflase cu grijă praful de pe măsuţă şi abia după aceea îndrăznise să-şi rezeme braţul pe ea. El o trata ca pe o ţărancă şi 1 se citea în ochi convingerea fatalistă că recomandările şi diagnosticul lui nu erau înţelese.

— Ticălosul! Explodă Quina, după ce el ieşi. Ce bine ştie să sufle! Şi taică-său a suflat moştenirea contesei ca să-l facă pe el doctor!

Şi în faţa Liboriei, interzisă şi zeflemitoare, ea îşi exprimă dispreţul pentru nobilimea aceasta calică trăind din banii dezgropaţi din mormanul de gunoaie pe care timpul l-a ridicat peste toate onorurile omeneşti. Cu o ale firii ei –, Quina accepta puterea numai dacă era în- casmul aproape meschin faţă de cei care muncesc nu pentru a scăpa de mizerie, ci pentru a simula demnitatea. Ca şi cei din pleava societăţii – conştiinţa prosperităţii scotea la iveală anumite caracteristici ruşinoase ale firii ei –, Quina accepta puterea numai dacă era înconjurată de un decor teatral, fie el superstiţie, fast sau grandoare, cu neputinţă de depăşit în vreun fel sau altul. Combătea din instinct încercarea de a ieşi în evidenţă, de a arăta superioritate şi care este însoţită de toate fleacurile umane: eforturi, suferinţă, ridicol. Cei care învingeau, făcuţi din acelaşi aluat ca şi ea, i se păreau mai mult delincvenţi decât eroi. Cei care îi continuau pe învingători deveneau o tradiţie şi îi respecta.

Concepţia populară asupra lui Dumnezeu pe asemenea baze se sprijină!

Agresivul său comentariu în legătură cu tânărul înrudit cu contesa Monteros fu ultimul de acest gen pe care îl mai făcu. Cu fiecare zi îşi pierdea tot mai mult forţele şi părea tot mai aproape de sfârşit. Liboria începu să-şi petreacă nopţile în casa din Vessada, cu instrucţiuni precise de a o anunţa pe Estina dacă starea surorii ei s-ar fi agravat. Restul familiei nu a fost prevenit.

După prima alarmă şi spaima pătimaşă pe care o arătase, Custodio deveni aproape indiferent, se apropia de Quina numai pentru a-i adresa câteva cuvinte, foarte puţine, o formulă mereu aceeaşi cu privire la sănătatea ei, în timp ce privirea îi rătăcea intimidată prin odaia îngustă care mirosea a ceai de plante şi sudoare de bolnav.

Într-o zi când Quina se arătă mai agitată, zbătându-se ca şi cum ar fi fost ţintuită în pat, Liboria veni bucătărie, ştergându-se la ochi şi la nas cu poalele şorţului murdar de funingine.

— Se simte rău? Întrebă Custodio care, aşezat la masă, mânca ouă moi cu linguriţa. Fusese puţin necăjit în dimineaţa aceea pentru că mânzul lui lansat în galop pe un povâmiş abrupt îşi rupsese picioarele din faţă şi trebuise să fie omorât. Chiar el îl lichidase golindu-i amândoi ochii cu puşca lui de vânătoare, „Ca să nu-i văd privirea “, spusese.

— Într-una din zile o să te pomeneşti în drum doar cu o rogojină drept acoperiş şi adăpost. Ea moare şi doar Dumnezeu ştie ce o să-ţi lase, spuse Lăboria cu un glas compătimitor.

— Ce-mi lasă! Ştii ceva, nu te băga dacă nu vrei să te trezeşi în troacă de porci! Strigă el, mai mult în- spăimântat decât furios.

Ea râse batjocoritor şi plecă legănându-şi şoldurile, satisfăcută pentru că reuşise să-l scoată din sărite. Îndărătnicia lui, pretenţiile, acuzaţiile permanente cu care o copleşea, vigilenţa cu care se înconjura acum refuzând să-i mai dea pe mină vreo cheie, uitând de vechea lor alianţă care îi uşura accesul la băutură, o umpleau de gânduri de răzbunare. Se bucura deja de deznodământul care îi va zdrobi, cu siguranţă, viaţa, făcând din favoritul răsfăţat de acum un nenorocit expus indiferenţei lumii care este ca o fiară pândind toate căderile şi toate abandonurile. Liboria credea de asemenea, ca toată lumea din sat de altfel, că

Quina va avea grijă de viitorul tî- nărului şi că astfel el va sustrage nişte venituri de la adevăraţii moştenitori, primind probabil una din micile proprietăţi independente de Vessada. Dar aceasta nu o împiedica să înţeleagă cu mirare, observând tresărirea lui Custodio, că el nu se gândise niciodată la consecinţele morţii Quinei, nu-şi închipuise că va fi privat de drepturi şi această idee, impunându-i-se dintr-o dată, îl cufundase în acel soi de uluire împietrită care precede alarma. „Acum ştiu cum să te sâcâi, copilaşule “, îşi spuse Liboria-Sancha. Începu atunci o campanie mârşavă, mici sugestii, cuvinte întâmplătoare, vorbe care îl făceau să tremure pe Custodio, care îl otrăveau transformându-se în obsesie. Îi zugrăvea viaţa lucrătorului cu ziua care aleargă dintr-o parohie într-alta ca să mănânce merindele fără vin ale ţăranilor săraci, să lingă străchinile cu fiertură de dovleac, pe care el o numea mâncarea porcilor când o vedea pe masa argaţilor, udată de mari cantităţi de oţet, sau viaţa tăietorilor de lemne care duc în gamelă o amestecătură de pâine uscată de mălai şi cartofi, cu gust de rumeguş, pe care o înfulecă aşezaţi pe trunchiurile ude, în timp ce cade burniţa de toamnă, udându-le hainele vechi ale căror petice au fiecare o poveste greoaie, răbdătoare şi tristă. Sau viaţa cerşetorilor, cei care trăiesc în voia sorţii prin cătune, ca un flagel iremediabil şi lent, ca Li’dio, cu gâtlejul lui de troglodit, care cerşeşte chiar şi după ce a primit pomana şi s-a săturat, cerşeşte cu glasul lui monoton şi tânguitor pe care creierul, nervii, măruntaiele lui l-au asimilat pentru totdeauna şi îl vor trece în sângele copiilor lui; sau ca Rato, căruia îi plăcea să aibă mereu un ziar la el, ca oamenii să-l întrebe despre noutăţile din lume şi să se mire văzându-l parcurgând cu un aer distins foile îngălbenite pe care, cu multă grijă, le îndoia apoi ca să-şi căptuşească cu ele şapca. „Citeşte-le pe alea albe şi lasă negrele, mă, Rato! “. Iar el serios, fără să răspundă, pleca.

Mai era *Frăldas*[5] care se îmbrăca cu fuste de femeie pentru că nu reţinea urina şi care plângea în locurile singuratice de pe munte, fiindcă fetele îl batjocoreau şi îi azvârleau rămurele de mirt ca să-l vadă cum le adună, cu o privire amoroasă şi convinsă. Generalul *Loison*[6]*,* numit la fel ca invadatorul francez,

---

5 *fraldas* — scutece (port.) (rut.).

6 *Loison* — general francez din timpul lui Napoleon care a intrat In Portugalia cu armata comandată de Junot (n.t.).

pentru că era ciung şi îi speria pe copii. Îi plăcea să îi alunge din locurile unde se jucau cu sfârleze, strigând: „Vă omor, vă omor! “, agitându-şi în aer ciotul braţului îngrozitor de zbârcit la extremitatea unde fusese făcută oribila cusătură. Mai era *Sfintui Iosif* care, călare pe un catâr, străbătea ţinutul în lung şi-n lat, o figură tipică, suavă, cu o barbă enormă care dădea fizionomiei lui un aer cast. Salută pe toată lumea pe numele de botez şi împrumuta sărăciei un aer nobil. Era demn, fără a fi trufaş, generos chiar atunci când întindea mâna ca să primească pomană, fără să pară că o cere, ci doar că acceptă o rentă care nu era scrisă în acte, ci era poruncită de inimă şi de cuvânt. Şi cel care rămăsese în tradiţie, *Tiranul* care, într-o zi de carnaval, dăduse roată întregii parohii, cărând de la o casă înstărită la alta un sac de sare pe care toţi îl refuzaseră, trimiţându-l la vecini. Trebuise să se întoarcă, cocoşat de povară, huiduit de grupurile de mascaţi care, cu faţa mânjită de funingine şi acoperită de şervete croşetate, în travesti, terorizau femeile şi aruncau în iaz pe toţi cei pe care, în timpul anului, se hotărâseră să-i pedepsească pentru o jignire personală, o vrajbă secretă, o trădare, o datorie, o rivalitate sau pentru o încălcare a legii comunităţii – un incest, o calomnie sau un furt. Mascaţii carnavalului înfăţişau atunci toată justiţia umană. Când îi vedeau mergând în zig-zag pe mijlocul drumului, oamenii se bucurau sau ţipau de frică dacă se apropiau, pentru că în siluetele acelea încotoşmănate, şi care tropăiau desfăcând braţele ca să pipăie aerul în faţa lor, era ceva care îi făcea să pară nişte făpturi suspecte, stranii, cu minţile parcă rătăcite, nişte forţe care se puteau ocoli, dar nu stăpâni.

Mai era şi „Nerodul cu pătura”. Era un om zburlit, cu fire molcomă, care salută, cu o ironie poate întâm- plătoare, pe conţopişti: „Bună colegă! Cum merge treaba? “Cerea numai atât cât îi ajungea să mănânoe, apoi se retrăgea imediat în bârlogul lui de pe coastă unde trăia cu pătura lui şi o veche cratiţă smălţuită în care păstra o mică provizie de orez alb şi înflorit pentru a-l împărţi păsărilor în poiană. Îşi omorâse un frate din greşeală, se spunea. Deşi tribunalul îl achitase, el se condamnase singur la pedeapsă maximă pe care o ispăşea în mizerie şi singurătate. Niciodată nu vorbea despre sine. Anii treceau şi el rămânea în vizuina lui stâncoasă în care uneori păstorii de capre îl auzeau gemând din greu. Murmură „Suflete,

suflete… “, cu o insistenţă resemnată, scormonea ceasuri în şir pământul cu degete tremurătoare. Se răspândise o legendă după care, în defileul abrupt al râului – e vorba de Douro –, se auzeau glasuri repetând „Suflete, suflete…” în anumite nopţi moarte, în care apa părea un brocart sfâşiat de ascuţişul stâncilor.

Astfel, evocând figuri pe care mizeria le făcuse să pară informe sau le alungase dintre oameni, Liboria îl îngrozea şi îl uluia pe Custodio care, de la o zi la alta, se transformă într-o făptură cu adevărat necunoscută, tragică. Părea că îmbătrâneşte pe zi ce trece, ochii i se adânciseră în orbite, frumoasa lui gură se veştejise, ca şi cum clocotul sângelui ar fi părăsit-o. Când intră în odaia Quinei, rămase lângă pat, privind-o mult timp cu o expresie dură.

— Dumneata ţii la mine? Întrebă.

Ea surâse, încercând să-şi ascundă zâmbetul în basma, bucuroasă şi mulţumită de devotamentul acela candid, de întrebarea care dovedea o îndoială rebelă, dar şi o mare şi îndărătnică credinţă. Custodio o mai contemplă câteva clipe şi ieşi încet din odaie.

REVENI DE MULTE ORI. VIAŢA lui suferise o cotitură bruscă. Îi pierise dorinţa de a fi lăsat în pace să trândăvească, nu mai ieşea, părea că-şi uitase apetiturile lacome de copil. Părea gânditor, devenise taciturn. Uneori Liboria îl surprindea reparând piciorul unei mobile care se clătina, roasă de carii. Când îi vorbea de pagubele pe care le putea aduce o proptea prăvălită de vânt sau un butoi cu doagele slăbite, el devenea grav, dădea fugă să verifice dezastrul, se certa toată ziua cu argaţii care râdeau de el numindu-l pungaş, aşa cum oamenii din popor obişnuiesc să-i numească pe copii, cu o intuiţie mai mult prietenoasă decât peiorativă. „Pungăşii”, spuneau, calificând astfel subitul său zel administrativ. Custodio era cu adevărat posedat de conştiinţa proprietăţii. Credea că îi aparţine fiecare palmă de pământ, fiecare butuc de viţă de vie, chiar şi fiarele vechi şi uneltele nefolositoare împrăştiate prin casă şi prin şopron. Îi intrase în măduva oaselor febra posesiei şi era cumplită brusca luciditate a celui care, pentru prima dată, se vedea sărac şi gol între bogăţii care, de la o clipă la alta, se puteau preface în pulbere.

Se învârtea tot timpul în jurul Quinei, nu o lăsa nicio clipă

singură. Stătea ceasuri întregi lângă uşă, pân- dând-o, fără să-i pese de Liboria şi de argaţii care se opreau în curte, privindu-se surprinşi să îl vadă la fel de nemişcat ca un câine pironit lângă vânat.

— Dumneata ţii la mine? O întreba cu bruscheţe, după ce stătuse mult timp lângă ea, jucându-se distrat cu globuleţele de faianţă albă care împodobeau barele de fier de la căpătâiul patului. Quina nu mai zâmbea. Se mulţumea să-l privească cu ochii care păreau acoperiţi de o peliculă gelatinoasă. Chiar şi efortul de a ridica pleoapele o obosea peste măsură. Nu mai' putea ţine cum trebuie lingura în mână şi, cu un gest de enervare, împingea la o parte fierturile pe care Liboria i le aducea pe tăviţa de lemn. Ruşinea pentru starea ei o făcea iritabilă, orice vizită o călca pe nervi. Pentru prima oară în lunga ei viaţă refuză să-l primească pe Adão care, neştiind cât era de bolnavă, venise să-i mărturisească una din urzelile lui şi să se plângă de prădăciunile şi violenţele fraţilor.

— Ce are? O întrebă pe Liboria, pentru care fiecare durere de măruntaie era o prevestire a morţii, având ca toţi oamenii din popor acea propensiune spre tragic a celor care, prin pesimismul lor, sfidează nenorocirea.

— E bolnavă, spuse ea, ca de obicei, cu un ton aproape mândru. Adão mai rămase câtva timp în bucătărie, îi dădu sfaturi cu un glas tărăgănat şi şovăielnic, ca şi cum nu ar fi fost sigur că îl aude. Cu bărbia lui ascuţită, sub care se încrucişau aproape vârfurile pleoştite ale mustăţii, cu ochii rezervaţi şi calmi în care se concentrase puţina viaţă care mai rămăsese în el, Adão era un bătrânel în care începea să iasă la iveală ridicolul mişcător al decrepitudinii, puerilitatea tristă şi acel efort de a se impune, care trezeşte celor tineri un zâmbet condescendent şi o grimasă de nerăbdare. Până la urmă plecă, biciuind cu nuiaua, cu un fel de vioiciune graţioasă, păpădiile care creşteau pe lângă ziduri. Quina o întrebă din pat pe Liboria care strângea rufele uscate, agăţate pe sârmele întinse pe toată lungimea verandei:

— S-a dus? Şi, după o mică pauză în care se auzi numai vibraţia sârmei pe care se legănau cârligele înnegrite, spuse: Lasă-l să se ducă... Că şi aşa, vine mereu să-mi ceară câte ceva! ...

Numai asupra lui Custodio îşi revărsa acum torentul de

duioşie atâta timp zăgăzuit. Nu se mai ruşina să-i spună: „Aşează-te lângă mine... Cât eşti de ars de soare! Ai mâncat? Ai mâinile foarte mici. “Vocabularul limitat al afecţiunii i se părea o comoară inepuizabilă ale cărei daruri sunt ca apa şi pâinea care niciodată nu te obosesc, având de fiecare dată un gust nou şi neobişnuit.

El nu o mai părăsea nicio clipă, trăia numai în preajma ei, înconjurând-o cu tot felul de atenţii rustice. Rămânea cât mai mult timp în odaia ei reparând peretele verandei care dădea spre ogor, stătea în genunchi fluierând încetişor şi bătea cu ciocanul bucăţi de piatră cu care astupa crăpăturile. Noaptea, stătea mult timp de veghe la căpătâiul ei, moţăind până când Quina îl alungă cu vorbe aspre. Atunci ieşea ca un automat, iar Lib6ria îi deschidea uşile ca el să nu se învineţească izbindu-se de ele. Între fată şi el exista din nou un pact ciudat de care numai ea părea să profite. Custodio îi dădea voie să se ducă în pivniţă şi chiar o urmărea când cobora scara lugubră deasupra căreia unduiau pânze groase de păianjen de culoare verzuie şi care se prindeau de păr, ca şi cum ar fi avut tentacule. Rămânea în capul scării ascultând paşii fetei răsunând pe pământul bătătorit, plin de denivelări. Se auzea ţâşnind jetul ciclamen de vin şi troznetul cepurilor din lemn de scoruş – apoi linişte. Liboria bea. Peste lăzile cu sare în care se aflau hăl- cil ’ de carne de porc şi băşicile umplute cu untură picura o umezeală de silitră. Pereţii de rocă păreau uşor fosforescenţi, ca şi cum ar fi fost traversaţi de nenumărate urme de limacşi. Un curent uşor de aer agita continuu zdrenţele de pânză de păianjen care se clătinau pe căpriori. Se auzeau zgomote prudenţe în surdină de şobolani, de arcade care pârâie inexplicabil, un picur neaşteptat care se opreşte la fel de brusc cum a început, forme moi care se târăsc abia bănuite şi se scufundă în bălţile de vin risipit pe jos, în care plutesc mucegaiuri albăstrui. Custodio se dădea încet înapoi şi se întorcea la postul său de lângă Quina.

Acum îi vorbea despre sine, se considera nefericit. Şi cum, în starea ei de sfârşeală, melancolia lui era într-un fel binevenită, Quina dorea să-l liniştească şi să-l mângâie, îi făcea promisiuni misterioase, referindu-se poate la o aventură oarecum mistică şi nemuritoare. Tî- nărul însă înţelegea altceva. Într-o zi, când se arătă neliniştită şi îşi aminti rând pe rând toate obiectele de

valoare din casă, pe care le neglijase atâta vreme, vrând acum să le aibă din nou sub control, Custodio îi aduse, înşirate pe un şnur unsuros toate cheile de la magazii, de la pivniţă, chiar şi de la şopronul unde cartofii, cu mirosul lor de humus gras şi proaspăt, rămâneau până la viitorul semănat. Ruşinată de exaltarea ei, dar tot aşa de neliniştită, Quina rămase tăcută. Palmele, cu degete scurte şi plebee erau încrucişate pe pântec şi se vedea pe încheietura mâinii drepte, pe care mâneca o dezvelea puţin, pată roşiatică care era un semn de la naştere.

— Ce e asta? Întrebă Custodio, aproape atingându-i pielea. Parcă e o arsură.

Quina trase mâneca peste pata despre care spunea că anunţă schimbările vremii, devenind mai intensă sau mai palidă, în funcţie de cât de umed sau de uscat era aerul.

— E chiar o arsură, rosti ea, fără să-şi mişte buzele. Câteva clipe dădu impresia că uitase că mai era cineva prezent. Avea un aer chinuit care mai mult decât o ucigătoare oboseală, însemna o înfrângere. Privirea ei rătăci un timp prin odaie, apoi se lăsă înseninată asupra lui Custodio cu un fel de ironie simulată şi, tocmai de aceea, mişcătoare. Mâna ei încercă să schiţeze încă o dată gestul atât de personal de nepăsare şi batjocură, gest pe care de multe ori îl termina cu un uşor bobâmac peste nas, care îi dădea pe moment un aer necioplit şi ridicol. Acum însă ridică braţul şi îl lăsă pe dată să cadă, neputincios. Rămase înţepenit pe cuvertură, independent de restul trupului, de toracele unde plămânii respirau cu greutate, iar inima pulsa scufundată parcă la o adâncime imensă în care izvorul vieţii curgea din ce în ce mai departe de suprafaţă.

— Sărăcuţul... murmură Quina. Glasul şi privirea ei erau pline de neliniştea celui care nu a acceptat încă iremediabilul, care nu e nici revoltă, nici luptă, ci exprimă doar tulburare, exclamă, simte fără să vibreze, plânge fără să verse lacrimi. Custodio Lngenunche, îşi sprijini fruntea pe marginea patului şi începu să geamă uşor, cu o durere insuportabilă.

— Ajută-mă, spuse el. Ce se va alege de mine? Dumneata m-ai crescut şi nu mai am pe nimeni. Uite că nimeni nu se opreşte la uşă ca să te întrebe de sănătate! Doar când vin să ia laptele întreabă cum te mai simţi sau când o întâlnesc pe Liboria îi cer favoruri care sunt ca nişte furturi din casa asta. Numai eu stau lângă dumneata şi nu mănânc şi nu dorm, ştiind că te simţi rău.

— Ce vrei tu? Spuse Quina. Glasul ei suna ca un vuiet încordat şi dezagreabil. Îşi întorsese puţin obrazul ca să îl poată observa pe Custodio care părea că-şi freacă fruntea de cuvertură, căutând o poziţie comodă, cu un aer dezorientat şi amărât. „Copile! “, şopti ea îndurerată, „Copile! “Uimirea, mânia şi dragostea i se împleteau în adâncul sufletului. Ah, şi el o veghea ca un corb, aşteptând să moară, şi el se apropia cu gânduri ascunse! Dar nu o trăda, aceasta nu era trădare – bietul de el! Se mărginea s-o roage să-l protejeze, să o înduplece cu tânguirile lui, târându-se la picioarele ei, implorând-o cu glasul lui şovăielnic de copil să-i lase tot ce i se părea indispensabil: proprietăţile, aurul. La urma urmei, el vroia să ia drepturile familiei, poate chiar să beneficieze în continuare de aureolă de moştenitor, vroia ca ea să-şi calce în picioare datoriile şi raţiunea. Nu spunea: „Nu muri, mai stai cu mine, nu mă părăsi…”, ci pur şi simplu îi cerea avuţiile şi, îngenuncheat lângă pat, îşi izbea fruntea de rogojina de paie, plin de o tristeţe enervată, ca şi cum tărăgănarea obţinerii acestei averi i-ar fi provocat o oboseală imposibil de compensat.

— Pleacă de aici J Quina îi îndepărtă de pe faţă o şuviţă de păr care părea formată din fire de sticlă ce scoteau un clinchet uşor când erau atinse. N-o să fii sărac…

— Dar casa asta, casa asta? Strigă el. Va rămâne goală, se va prăbuşi fără ca să mai pot pune piciorul în ea. O să năvălească pădurea înăuntru fără să am voie s-o tai. Şi eu? Eu nu pot să trăiesc decât aici, am fost slujitorul dumitale, copilul dumitale, întotdeauna… Acum îi scânteiau ochii şi lovea cu pumnii în saltea, înfierbântându-se tot mai mult şi vorbind tot mai neinteligibil. Perplexă, Quina încetă să-l mai privească şi amuţi, palidă, încruntându-se cu îndărătnicie. Vechea ei fire contradictorie şi combativă ieşea iar la iveală, redevenea o creatură sarcastică şi ostilă. Ce vroia el? Era un copil din flori, nu era al ei, nici din sângele ei. Îşi amintea acum de fraza lui Francisco Teixeira pe care o băgase cu subtilitate în capul copiilor, făcându-i să accepte inconştient poziţia lui de *monstre gai:* „Mai bine un tată rău, decât un prieten bun “. Fidelitatea faţă de cei de acelaşi sânge era o lege pentru toată familia, iar Quina o respectase întotdeauna. Casa din Vessada, ogoarele, iazurile şi stejarii de plută, care fuseseră proprietatea a mai mult de zece generaţii din aceeaşi ramură, ar fi încăput pe mâinile

celui mai nefast duşman ale averii sale, dacă el ar fi fost urmaşul şi moştenitorul de drept. Erau revoltătoare şi ridicole pretenţiile acestui flăcău pe jumătate neghiob căreia ea îi sărise în ajutor la ananghie. Quina însă nu se revoltă, nici nu-i venea să râdă. Îl iubea pe Custodio. Pentru prima oară i se întâmpla ca în faţa unei manifestări de interes şi lăcomie care îi viza avuţia să reacţioneze cu un fel de slăbiciune, deşi cuvintele ei erau autoritate şi aspre.

— O să primeşti ceea ce ţi se cuvine, nimic altceva. Destul ca să nu trebuiască să munceşti, dacă vei şti să te gospodăreşti, spuse ea cu glas tăios. Dar sufletul i se crispă, asprimea ei nemiloasă i se părea o crimă faţă de băiatul care se tulburase şi mai mult auzind-o şi care rămăsese mut, clipind des, parcă golit de putere.

— Dumneata nu-mi laşi totul? Întrebă iarăşi.

— Nu, spuse ea. Nu se poate.

Îi răspundea ca unui cerşetor. Conştiinţa că, de fapt, chiar era un cerşetor, care nu va putea ocupa alt loc în lume, că era o fiinţă care atrăgea mizeria aşa cum în natură sunt lucruri care atrag distrugerea şi focul din cer, deşteptă în ea o durere foarte intensă pe care şi-o înăbuşi în suflet fără să o poată stinge. Custodio o lăsă singură, ieşi din odaie. Dar Quinei i se părea că el se află încă acolo, cu şuviţa de păr alunecându-i peste chipul acum mai puţin frumos, care începea să devină flasc, ca şi cum ţesătura de vase din epidermă s-ar fi uscat şi sângele s-ar fi oprit, făcând să dispară transparenţa roză şi zvâcnetul pielii. Nu înceta să-l vadă în faţa ochilor, neîndemânatec şi nerăbdător, uitându-se la ea cu ochii aceia extraordinari, care erau ca nişte bucăţi de faianţă ce reflectau imagini imprecise din afară. Acum nu mai vroia să-l strivească cu orgoliul, nici să-i arate cu grosolănie că depindea de generozitatea ei, sau să-i dea a înţelege că afecţiunea era un dar care trebuia economisit.

Îl iubea şi atât. I-ar fi fost ruşine dacă el ar fi linguşit-o pentru a obţine bani şi favoruri. Prefera de departe felul lui direct de a-i impune pomană, nu mai vroia să-l vadă la căpătâiul ei, privind-o neatent, ca şi cum nu ar fi găsit firul exact al unui plan de atac şi ca şi cum orice expresie ori atitudine i s-ar fi părut precipitată.

Şi Custodio îşi dădu seama că nu adulaţia era mijlocul cel mai eficace pentru a-şi atinge scopul. Un om ca el, lipsit de orice judecată, descoperea uneori cu o precizie uimitoare rana care

trebuia zgândărită sau febra malignă care trebuia întreţinută. Nu se înşelă nici o singură clipă, nu dădu deloc greş şi acţionă numai în sensul care până la urmă îi era favorabil şi aceasta fără ca să fi fost niciodată ajutat în vreun fel de inteligenţă. Când un om, oricât de simplu ar fi, urmăreşte cu obstinaţie o ambiţie, facultăţi ciudate, lumi de valori stranii răsar cu vitalitatea uimitoare şi efemeră a plantelor tropicale care înfloresc şi mor în doar câteva ore. Quinei

i se păru de nerecunoscut băiatul care a doua zi se aplecă deasupra ei, sărutându-i cu blândeţe mâna. Ll bine- cuvântă cu jumătate de gură, enervată la ideea de a fi amabilă după ce îl respinsese atât de categoric în ajun. Custodio surâse.

— Nu te supăra pe mine, spuse el cu nevinovăţie.

Aceste cuvinte o dezarmară pe Quina. De acum înainte, va vedea în el numai ceea ce o tulburase întotdeauna într-atât încât îi iertase toate nesupunerile şi chiar infamiile. Îl va vedea ca pe un copil căruia i se cuvine o nesfârşită şi răbdătoare îngăduinţă, un germen de creatură, poate valoroasă, poate perfectă într-o bună zi, speranţă ce înseamnă o înrobire perpetuă, viitor care nu va fi niciodată cunoscut, dar de sensul căruia oamenii nu se pot elibera niciodată.

La vizita următoare, medicul îl chemă de o parte pe Custodio şi îi spuse, în timp ce-şi închidea trusa, plimbându-şi privirea prin curtea plină de soare şi tinde băltoacele străluceau printre tufele de culoarea mierii:

— E naşa dumitale? Nu apucă ziua de luni, cum se spune pe aici... Şi, ceva mai amabil, observându-l pe băiatul care îl privea nemişcat, cu gura căscată de uimire, nu foarte îndurerat, dar izbit parcă de o lovitură îndelung aşteptată care pare dintr-o dată mai mult neverosimilă decât înspăimântătoare: Nu mai ai pe altcineva?

— Nu, aşa cred, nu... Şi adulmecând o urmă de slăbiciune, de milă, instinctul lui de cerşetor îl făcu să se văicărească, să-şi descrie cu lux de amănunte situaţia peste scurtă vreme precară şi să insinueze că ar fi putut fi de folos în casa de la Agua-Levada, în care tatăl său servise cu neabătută fidelitate timp de atâţia ani.

— Bine, bine, bine... îl repezi medicul, dezgustat. Cunoştea povestea mătuşii sale, contesa Monteros pe care, în sinea lui, o analiză cu o anumită curiozitate cinică şi amuzată. Ieşiseră la

iveală nişte scrisori care o compromiteau într-o oarecare măsură pe impunătoarea Elisa Aida – scrisori care erau ca nişte rafale de pasiune întrerupte de ironii adinei ce răneau fără să jignească cu adevărat, dând impresia că era vorba de o tactică de fascinaţie. Pe lângă câteva noutăţi relatate pe un ton plictisit şi răbdător, scrisorile erau, în general, idilice, înflăcărate ca nişte imnuri şi de o admirabilă frumuseţe. Reputaţia contesei şchiopăta în mintea familiei, mai mult datorită acestei dovezi, decât a logicii limbute a sătenilor. Medicul îl privi gânditor pe Custodio, încercând parcă să zărească pe faţa lui străfulgerări ale «hipului femeii excentrice, puţin cam dubioasă, al cărei portret fusese mult timp atâmat într-unul din saloanele casei, până ce o nouă generaţie de femei, găsindu-l lugubru, îl surghiuniseră în pod. El îşi amintea numai expresia ei puţin surprinsă în care subsista o demnitate pompoasă. Deşi neclare, trăsăturile erau pline de ingenuitate şi de un fel de tinereţe acrită. Imaginea aceea veche a femeii încorsetate feciorelnic într-o jachetă tivită cu blană, care îi dădea aerul de maiestate burgheză a *Femeii în verde* a lui Monet, provoca simpatie şi un fel de tristeţe vagă. Nimic lumesc nu se întrezărea în figură ei, nimic nu se bănuia din îndrăzneaţa mondenă care părea că răsare aproape goală din spatele unui paravan de volane şi panglici. Rochiile ei, umflate ca nişte crupe, iscau scandal când ea se dădea jos din tren în orăşel şi, rotind în mână minerul umbrelei de batist, se plimba prin gară în aşteptarea trăsurii care întârzia pentru că i se rupsese o osie. Să fi curs ceva din sângele ei în acest bărbat al cărui păr tăiat de curând fremăta ca nişte pene umede, dându-i o aparenţă de o gravitate ridicolă?

— Mă întorc mâine, spuse medicul. Şi păru dintr-o dată mânios şi grăbit.

Uită repede de Custodio şi de bătrâna contesă a cărei legendă îi plăcea s-o dezvăluie cu un aer dezabuzat, ca să strălucească în conversaţiile amicale. Nobleţea şi exaltarea rasei cu o efervescenţă nulă erau acum la modă şi ruda lui, cu un titlu inspirat de un oraş din Tucu- mân, care o viaţă întreagă îşi purtase briliantele albastre fără să-i treacă prin minte să le repare monturile de aur, aşa cum războinicii şi satrapii barbari îşi purtau hainele din blănuri preţioase fără să le schimbe niciodată, ca pe un simbol de supremaţie, i se părea de o valoare inestimabilă. Povestea mult despre ea, îi relata vorbele

şi obiceiurile, acel mediu de bunăstare provincială, subordonat personalităţii iar nu modei, şi care dau originalitate şi individualitate nobilă unei case. Fiindcă nobleţea, fie ea a unui popor, fie a unui individ, degenerează când cedează terenul eleganţei. Elisa Aida Fattoni nu fusese niciodată atât de respectabilă şi de expresivă ca atunci când, aşezată în fotoliul ei de catifea ros de contactul cu ceafa, înconjurată de pisici, de cutii de aramă în care ardea zahăr, se dăruia conversaţiilor cu arendaşii, servitorii şi sibilele ei, în timp ce în ceştile pictate în interior cu aur obţinut din lire topite se răceau unguente pentru bătături, pentru răceli, grăsime de şarpe, lapte de lăuză, esenţă de cuişoare pentru durerile de dinţi. De această femeie care poruncea să fie închisă o şopârlă într-o cutie cu cenuşă de trabuc, crezând că oribila vietate va scrie cu coada numărul care va ieşi la loterie, Quina îşi amintea cu lux de amănunte, cu un fel de devoţiune familiară. „Eram bune prietene4*, spunea ea, încercând să se consoleze. Câteodată, observând la Gustodio un gest, un anumit timbru al vocii se gândea cu un orgoliu josnic că alimenta şi îmbrăca pe descendentul direct al contesei. Iar dragostea pentru ea devenea atunci vanitoasă şi sfidătoare.

Declaraţia medicului acţiona acum cu un fel de frenezie în sufletul lui Custodio. Primul lui impuls fusese de a se arunca la picioarele Quinei şi de a-i striga din nou să nu-l lase în voia sorţii, să aibă milă, să nu-l gonească din casă, câmpurile şi locurile unde crescuse şi pe care le iubea. Ea avea să moară, poate chiar în noaptea aceasta trupul ei se va răci pentru totdeauna, chiar acolo lângă celălalt pat, unde uneori se culca Liboria, gâfâind de beţie. Se apropie cu paşi repezi de pat, se aşează lângă bolnavă şi începu să-şi frângă mâinile şi să mototolească cearşafurile cu degete tremurătoare.

— Lasă-mi totul, spuse el, bâlbâindu-se, înecându-se, cu glasul întretăiat de suspine. Lasă-mi… Acuşi o să mori, nu-ţi pasă, dar eu rămân aşa de năpăstuit! Fie-ţi milă de mine, întotdeauna ţi-am fost prieten, am fost cu dumneata la rugăciunea pentru Sfânta Fecioară, ţi-am făcut o cutie de lemn ca să pui ghemurile de în şi odată l-am pocnit peste nas pe un ins care ţi-a spus „vrăjitoare bătrână”. Eu sunt prietenul dumitale. Aş avea grijă de toate astea, uite… Gestul lui îmbrăţişă comoda cu mânere de os încrustat, verandă şi tot peisajul care se putea zări de acolo, priveliştea liniştitoare a

câmpurilor, drumul mărginit de sorbii acum desfrunziţi, melancolici, cu petalele lor alburii care îi făceau să semene cu nişte şerpi pestriţi şi groşi.

Quina îl ascultă în linişte, chinuită în adina de dureri ascuţite. Un fior de nelinişte îi pătrunse în inimă şi două lacrimi începură să alunece ca nişte picături opace şi uleioase pe pielea îngălbenită a feţei.

— Plângi! Dar cu mine cum rămâne? Spuse abrupt Custodio. Apoi strigă plin de o durere neghioabă şi desperată: Cu mine cum rămâne? Vai, bătrmica mea, porumbiţa mea albă, îţi datorez pâinea şi numele, dar toţi vor spune când o să fii moartă că eu nu am foS (t decât un căţel pe care l-ai scăpat de la înec, nimic altceva. Cine te iubeşte în afară de mine? Cine stă lângă dumneata şi îţi răceşte fiertura şi cine îţi încălzeşte cărămizi pentru picioare şi pune cheile de la casă şi hambar la capul dumitale? Vai, mămica mea scumpă, aş rămâne aici toată viaţa, aş vopsi în albastru cercevelele de la ferestre care sunt putrede, vechi. Nu m-aş însura niciodată – la ce-mi trebuie femeie? M-aş împărtăşi în fiecare an, aşa cum faci dumneata, şi aş lăsa crucea în odaia unde ţi-a murit tatăl...

— Hai, taci, tad odată! Spuse Quina. Vorbele lui o torturau şi în acelaşi timp o desfătau, îi înfrângeau voinţa. Era muribundă şi fiecare cuvânt al tânărului îi intră în suflet, incandescent, eu strălucirea adevărului. Fiindcă tot ce spunea el era adevărat. Nimeni nu o iubea în afară de el, deşi cu o patimă bilbâită, plină de lacune, aşa cum erau glasul, şi mintea lui. Nimeni altcineva nu va şti să păstreze vie flacăra din cămin sau să deschidă uşile camerelor, ca soarele împreună cu spicele de cereale şi mirosul fragilor sălbatici să intre în casă, dându-i un aer dens, cald, omenesc. Bietul copil, bietul nerod! Era o crimă să-l azvârle pe drumuri, dar casa aceasta nu era nici măcar a ei, a Quinei, care îi era stăpână. Era a unui nume, a unei rase. Ar păcătui, ar comite un furt dacă, din pricina unor sentimente sau sofisme, ar permite să domnească aici un străin. Îşi întredeschise pleoapele zbârcite care, pe zi ce trecea, desenau tot mai distinct globul sinistru al ochilor. Bietul copil, bietul om! Îşi întoarse chipul care nu mai exprima acum repulsie, îndărătnicie, răceală şi îngrijorare timidă. Încerca numai să se închidă în sine însăşi, să nu-l vadă, să nu-} audă, aşteptând cu o cumplită nerăbdare, să o răpească moartea, să se petreacă în sfârşit suprema fugă.

Custodio nu se lăsa însă păgubaş. O pândea cu un fel de furie, vrând să profite de toate ceasurile, de toate momentele oportune. Nu mânca, chinuit de dorinţa pătimaşă de a o învinge pe Quina, de a-i smulge, odată cu ultimul suspin, mărturia abnegaţiei totale, înfrânge- rea moştenirii memoriei sale, a echilibrului ei exemplar, a raţiunii de care se zdrobeau sentimentele, chiar şi cele tragice, sfâşietoare, cum era iubirea pentru Custodio. Ea îi simţea paşii şi tremura precum condamnatul legat de stâlpul infamiei şi care şi-a petrecut toată noaptea în- cercând să-şi închipuie zgomotul acelor paşi, auzindu-i fără încetare. Iar ea era, de fapt, doar o biată femeie care găsise curaj şi bărbăţie numai într-o vanitate exacerbată. Era suficientă privirea lui Custodio care stătea lângă patul ei ca un spectru în care împietrise orice expresie a vieţii – nervi, organe, spirit, ca ea să simtă o nemăsurată dorinţă de a-l chema la pieptul ei, ca să moară cu obrazul lipit de gura lui şi să pecetluiască cu un zâmbet de-al lui soarta întregii ei moşteniri, a onoarei şi chiar a continuităţii ei, să dobândească puţină pace în sărmana ei nemurire.

— Du-te de aici, pleacă… îi spunea, ca şi cum ar fi Tostit un exorcism. El se aşeza pe marginea patului şi vorbea. Viaţa casei, tot rostul prezenţei omeneşti păreau condensate în această odaie unde amândoi se zbuciumau şi scoteau strigăte infernale, fără însă ca pereţii să filtreze vreun sunet mai vibrant sau mai straniu.

— Lasă-mă, nu mai veni, şoptea Quina.

— Dumneata eşti mămica mea, porumbiţa mea albă şi o să mă vinzi lumii. Fie-ţi milă de mine! Făgăduiesc să mă rog pentru dumneata, să ţin toată viaţa o lumî- nare aprinsă lângă pat pe un altar cu o şuviţă din părul dumitale. Făgăduiesc. Şi plângea, fără să se poată opri.

Odată, când rămăsese liniştită mai mult timp, fără că răsuflarea ei să ridice marginea cuverturii, Custodio se nelinişti, o apucă de umeri şi o zgâlţâi cu o anumită brutalitate. Apucată de o teroare instinctivă, Quina se re- fugie într-un colţ al patului, se priviră ţintă câteva clipe, el părând fascinat de propriul său gest, ea descoperindu-i pe chip ceva fatal, o sete obsedată ca a celui care a încălcat o normă a conştiinţei şi, trecând pragul crimei, o înfruntă extaziat.

De atunci ea se gândea numai la moarte cu laşitate şi nesaţ.

Era spre sfârşitul săptămânii şi medicul care venise crezând că o va găsi pe Quina în agonie, rămase surprins de energia din glasul ei când, încercând să-şi ridice capul de pe perna umplută cu paie, ea îl întrebă cu demnitate:

— Când mor? Spuneţi-mi.

— Nu vă gândiţi la asta, încercă el s-o păcălească, schiţând un zâmbet superficial.

Quina îi mai aruncă o privire de dispreţ, apoi se lăsă pe spate cu toată greutatea membrelor, într-o tăcere de moarte. Medicul plecă crezând că ea va mai rezista câteva zile sau poate toată iarna. Liboria trimise veşti liniştitoare la Morouşos unde Estina era aproape paralizată din pricina reumatismului. În noaptea aceea, până şi Custodio stătu mult timp în bucătărie ospătându-se pe îndelete, cum nu făcuse de mulă vreme. Devoră un iepure, rozându-i oasele unul câte unul, sugând măduva crudă. Supărarea lui pe Liboria păru că se deşteaptă din nou fiindcă, când o văzu beată trântind cu zgomot pe masă vasele pe care le clătise, o insultă ameninţând-o cu un băţ. Ea i-o întoarse: „Luate-ar toţi dracii, copil de pripas ce eşti…” Şi boei tare, ştergându-şi chipul roşu de băutură cu cârpa de cârlţi cu care ştergea străchinile pe fundul cărora, pe un bidiviu ridicat pe picioarele dinapoi, se vedea un călăreţ verde, cu o tiară asiriană pe cap.

— Taci din gură, plângăcioaso, nu ţi-am făcut nimic… se întristă Custodio.

Cum Quina părea liniştită, se aşezară amândoi la masa din bucătărie jucând cărţi ca doi buni prieteni. Noaptea era caldă, cu averse torenţiale care se opreau repede. Mici rafale de vânt băteau ca o răsuflare fierbinte făcând să vibreze ferestruicile astupate cu vechi cărţi poştale. Liboria căsca de plictiseală, pe jumătate amorţită de somn, se uita la evantaiul de cărţi, nepricepând nimic, tresărind când Custâdio o lovea peste palmele nesigure obligând-o să dea cărţile din nou, să-şi ascundă jocul. Până la urmă, nu mai putu să reziste şi, profitând de un moment de bună dispoziţie triumfătoare a partenerului care câştigă tot timpul, se duse să se culce în micul alcov al slujitorilor ocupat pe toată lăţimea lui de un pat de fier în care se putea trânti de cum deschidea uşa. Era ca un fel de cavitate săpată chiar în zidul casei. Funii de usturoi, punguţe de mac şi de anason erau atâmate pe pereţi. Pe un raft care dădea ocol

nişei zăceau, golite de conţinut, sticle mari, albe, cu leacuri vrăjitoreşti, printre vase cu resturi de substanţe uleioase în care mai pluteau încă pene pe care unsoarea se uscase. Erau cataplasme cu sulf şi ulei pentru cobea puicuţelor, unsoare pentru osiile căruţelor. Printr-o ferestruică zăbrelită pătrundea mirosul de ogradă, de pădure şi de bălegar, uneori de rachiu distilat în alambic care le neutraliza pe toate celelalte. Liboria se aruncă cu toată greutatea pe pat şi adormi făcându-şi cruce. Custodio o strigă. Văzându-i însă din locul unde stătea, lângă foc, picioarele care atârnau pe coridor, îşi dădu seama că ea căzuse într-una din letargiile ei bestiale care dădeau impresia că hibernează şi că se va trezi numai peste câteva luni. Mai stătu un timp amestecând cărţile metodic, oarecum încântat de iscusinţa de care făcuse dovadă. După aceea adormi şi el, cum i se întâmpla de atâtea ori, alunecând pe spătarul băncii, rămânând nemişcat, cu faţa în sus, cu corneea albă a ochilor (strălucind între genele lungi care, în lumina opaiţului, păreau că freamătă.

În casă, acum, numai Quina veghea. Lumânarea ardea în suportul de email albastru şi balonaşul ei de lumină se întindea pieziş prin odaie până la uşă. Cristos, cu cătuşele lui de mătănii, care mai mult decât plăgile şi cuiele impuneau o impresie de supliciu, era întunecat în fundul cutiei înnegrite căreia din totdeauna îi lipsea geamul. Quina zăcea fără să se mişte, concentrată numai asupra senzaţiei că se apropiau nişte paşi. Auzea tot timpul paşi, auzea cum se opreau şi îşi reluau înaintarea, iar podeaua gemea sub apăsarea lor, când prudentă, când mai îndrăzneaţă şi mai perceptibilă. Spiritul ei era ca o foaie de hârtie care se încreţeşte şi arde sub acţiunea unui cumplit foc intim. Uneori, distingea un fel de respiraţie uşoară, lângă căpătâiul ei, ca atunci când Custodio $e întorcea la ceas târziu şi se înclina peste încuie- toarea uşii întrebând: „M-ai chemat? Ascultă, ai nevoie de ceva?” Curând însă se lăsa din nou liniştea, o pauză densă, obositoare, între paşii aceia. Gu câtă nerăbdare înfocată îi aştepta Quina, cu câtă teroare îşi cerea sie însăşi să nu îi asculte, să îi respingă cu o răsuflare a voinţei! Vântul zgâlţâia balamalele slăbite de la verandă şi, printre şuierăturile uşoare ale aerului răvăşit, se auzea zgomotul paşilor.

Astfel trecu noaptea, luminarea se consumă până la capăt, arse marginea hârtiei pe care fusese lipită şi continuă apoi să

strălucească, imobilă, ovală, că flacăra Sfântului Duh. Quina deschise ochii şi rosti cu voce audibilă câteva cuvinte care nu erau delir, nici rugăciune.

Căci timpul rugăciunii era pe sfârşite, iar sufletul ei era proiectat într-un abis inefabil, se dispersa ca să poată intra în alcătuirea magnifică a cosmosului. Un sentiment rămăsese însă în ea scânteietor şi dureros – dragostea, inepuizabila ei duioşie pe care mereu o îndepărtase cu timiditate de pământ, ca să o dăruiască tainei care nu este nici măcar speranţă şi care nicicând nu trădează şi nu înşală. Auzea acum paşii cu mai multă claritate, ei veneau şi toate uşile se deschideau în faţa lor. Cum să-i respingi şi cum să nu-i iubeşti? Simţi cum genunchii i se răceau şi o baie de gheaţă o învălui până la mijloc continuând să urce; doar mâinile mai păstrau puţină căldură, dar ea nu le mai mişca. O suflare mai violentă de vânt întredeschise uşile verandei şi, cu o ultimă privire, Quina cuprinse imensul cer verzui al zorilor, care se întindea în talazuri de spaţiu dincolo de lumi, de stelele vii sau stinse. Buzele amuţiră şi paşii se opriră, în sfârşit, pe pieptul ei. După o clipă, braţul alunecă pe marginea patului, cu palma întoarsă în sus, într-c atitudine încrezătoare în propriul ei abandon, scăldată de şuvoiul de lumină care se revărsa încă, senin, spre uşă. Pe încheietura mâinii se vedea pată roşiatică pe care, în adâncul cel mai tainic şi mai inviolabil al minţii ei, Quina o crezuse întotdeauna a fi un semn de predestinare.

XIX

GERMA SOSI ÎNDATĂ DUPĂ ESTINA pe care o găsi pe scăunelul ei obişnuit, ca şi cum în cei şaptezeci de ani nu s-ar fi mişcat de acolo. Inaccesibilă în răceala ei, nu se putea şti dacă suferă. Avea aceleaşi veşminte de doliu pe care le purtase la moartea fiilor şi la care renunţa de îndată ce se scurgea timpul prescris. Doliul nu o făcea să pară lugubră, nu sugera chin, ci, dimpotrivă, îi scotea şi mai mult în evidenţă splendoarea pielii, dând bătrâneţii sale un aer de resemnare candidă, puţin artificială. Într-un impuls de afecţiune, Germa o sărută, simţindu-se mişcată de optimismul profund al sufletului care îi pâlpâia în ochi ca o flacără. „Şi totuşi, cât e de antipatică! “, gândi. În faţa Quinei, nu simţi decât o curiozitate mai mult sau mai puţin intensă. Îi cercetă pe îndelete chipul fără zbârcituri, ars parcă de o vâlvătaie, precum cel al sfintelor neschimbate de

moarte. Avea braţele legate peste piept pentru că fusese îmbrăcată când era deja rece. Îi fuseseră tăiate inelele de pe degetele umflate şi urmele de pe piele îţi tulburau inima, sugerând o goliciune eternă. În faţa micii femei moarte, în casa plină de lumină şi de vacarmul oamenilor care soseau fără încetare, permanenţa lucrurilor care continuau să existe imuabile părea o ofensă de necrezut. Totuşi, până şi Germa o părăsi şi se duse să se instaleze în bucătărie unde Libâria lucra de zor, răcind şi mestecând mari cantităţi de cafea pe care o împărţea noilor sosiţi în ceşti mari în care muia colaci. Germa simţi o bucurie triumfătoare şi lacomă recunoscând o mulţime de figuri pierdute în uitare, care reînviau parcă acum miraculos în faţa ei. Iată-l pe Adão, un bătrânel fragil ale cărui mustăţi tremurau când îşi mişca maxilarele fără dinţi, ca şi cum ar fi mestecat fără să mănânce, o mişcare tipică pentru bătrâni şi pe care Germa o mai văzuse la bunica Maria şi la Inâcio Lucas. Prezenţa lui Augusto era uluitoare, prin felul lui de a ocărî printre ţipete nearticulate care aduceau cu un seheunat, lăsându-i pe cei care îl ascultau nedumeriţi dacă să se indigneze sau să râdă.

— Eu am fost prieten cu ticăloasa asta! Bodogănea el, într-o expansiune elegiacă. A trebuit să fie dat afară cu blândeţe, fiindcă avalanşa de grosolănii pe care le spunea fără înoetare începuseră să provoace scandal. Ieşi cu un aer de mirare tulbure, ameţit de argumente care nu îl lăsau să-şi înţeleagă prea bine înfrângerea. Când însă cortegiul funehru traversă piaţa, trecând pe sub ferestrele lui, aruncă peste oameni câteva braţe de camelii roşii, din cele din care Quina îi ceruse de atâtea ori pentru a le pune în gura mieilor fripţi în zilele de sărbătoare. Florile erau uriaşe, de un roşu aprins, cu nuanţe trandafirii, mănunchiul staminelor părea că îşi scuturâ polenul peste petale, acoperindu-le cu un praf de aur. Erau foarte frumoase. Augusto ţinea enorm la ele. Cu greu se despărţea de vreuna şi, când o făcea, o privea îndelung, extaziat, întorcând floarea între degete, punându-şi darul în valoare şi descoperindu-i mereu farmece noi, fie petalele care se încreţiseră languroase, fie petele lor trandafirii şi simetrice – minime supremă, fiindcă simetria

i se părea cel mai mare miracol al naturii. Făcu aşadar un gest de desăvârşit cavaler, atunci când azvârli peste sicriu coşul de

camelii tăiate, scuturându-l până la ultima petală, lovind cu mâna împletitura de nuiele, ca şi cum ar fi bătut într-o tobă.

— Eu am fost prieten cu diavoliţa aia! Răcni şi se întoarse eu spatele, cu un geamăt adânc care siină ca un muget. Îşi şterse cu latul palmei o lacrimă purulemă şi, zărind de la fereastra opusă găinile care ciuguleau arpagicul prin bucata de năvod pe care o întinsese peste răsadniţă, se aprinse de mânie şi începu să caute proiectile în jurul lui, strigând „Pui, pui, pui… “, cu tunătorul lui glas de falset.

Se lăsase noaptea şi bărbaţii se întorseseră deja de la cimitir, când Germa ieşi pe câmp. Se plimbă agale un timp, apoi se rezemă de bătrâna piatră de moară, cu un sentiment sfâşietor şi desperat de despărţire definitivă, privind casa pe streaşina căreia poposise un stol de porumbei oare îşi înfoiau cozile în evantai, gângurind ciog în cioc. Începea să simtă golul care urmează abolirii unei obişnuinţe. Era frig şi o ceaţă albastră se ridica din pământ plutind în jurul acoperişurilor. În aer era un miros parfumat de conuri arse. Un cântecel întrerupt, improvizat la fluier, căruia la început nu îi dădu prea multă atenţie, deveni mai vioi, mai ritmic, apropiindu-se. În casa aceea unde sfeşnicele ca nişte acante de ghips aurit, accesorii de cult cedate de preot, nu fuseseră încă înapoiate, cineva cânta o melodie veselă. Germa se îndreptă spre şopronul cu uşi largi, prinse nesigur în balamale. Acolo se afla Custodio, aşezat pe fundul unui coş răsturnat. Mătura cu piciorul stratul de ace de pin şi scotea o serie de note acute şi grave înainte de a alege o linie melodică definitivă. O văzu pe Germa şi sări în picioare servil, fără să pară surprins, ca şi cum ar fi aşteptat-o.

— Ce faci aici? Nu poţi să cânţi acum, spuse. Începuse să dovedească o autoritate detaşată, dar era în întregime absorbită de lumea de impresii ciudate care proveneau de la băiat. El emitea acea stranie şi incoerentă spiritualitate care se întâlneşte mai mult în ceea ce este inconştient, inform, static decât în spiritul omeneso care şi-a creat deja o infinitate de reacţii proprii, deci şi gândirea. Îl privi pe furiş. Purta nişte pantaloni de bumbao negru, aşa cum era obiceiul la oamenii de rând. De când îl văzuse ultima oară, era încă un copil pe vremea aceea, el se schimbase, părul i se întunecase puţin la culoare şi era urâţit de cenuşă, de praf şi de briantina pe care o punea în cantităţi mari şi care se solidifica la frig ca o cască de celofan.

Frumoşi îi erau ochii, privirea aceea moartă, aproape extaziată de mirare, gata parcă să strălucească la flacăra înţelegerii. Germa rosti rar, fără să-şi audă propriul glas, ca un cum şi-ar fi amintit o poruncă îndepărtată a minţii:

— Îţi pare rău că nu meii e?

El dădu din cap în tăcere; şi există o anumită înfumurare în afirmaţia lui, fiindcă durerea i se părea preţioasă, ea îl onoră şi îi făcea pe ceilalţi să-i dea atenţie. Chipul lui umflat de plâns era încă plin de pete roşiatice, în timp ce Domingas, boeitoarea de profesie, îşi dădea osteneală ca să pregătească moartă – o spăla cu apă caldă, orbită de părul care îi cădea peste ochi –, Custodio plângea în odaia lui, strângând şi răsucind batista, chinuit de durere.

— Să nu o luaţi de aici, spunea şi lovea pereţii cu pumnii care începuseră să-i sângereze. Ascultaţi-mă, as- cultaţi-mă! Nu mi-o luaţi! Mămica mea, porumbiţa mea albă!

Liboria încercase să-l potolească, însă, molipsită de durerea lui dezlănţuită, cutremurătoare, se lăsă la pământ, zbuciumându-se, cu vaiete prelungi. Îşi reveni puţin câte puţin eu înghiţituri de rachiu îndulcit, făcut pe din două cu bătrâna Domingas, al cărei ultim bărbat îşi dăduse sufletul graţie exploziei unei lădiţe cu pulbere de artificii pe care o pusese lângă foc, la uscat. Prezenţa lui Inâcio Lucas restabili ordinea. Era zbârcit ca o frunză gata să se descompună, dar era, în continuare, de temut.

— Şterge-te la nas, îi ordonă lui Custodio. Şi du-te pe drumul spre târg să-l aştepţi pe cioclul care vine cu ceară. Mişcă-te!

Nu se uită la moartă. Un văl negru era lăsat peste faţă, iar tulul avea cutele frânte, parcă veştejite. Le potrivi cu delicateţe, dar nu încercă să desluşească sub acea mască chipul timid şi ironic care, de multe ori, fusese un balsam pentru ferocitatea şi nefericirea lui. El va fi singurul din familie care va refuza, fără explicaţii, să-şi arunce pumnul de ţărână peste mormântul Quinei.

Testamentul o indică pe Germa ca moştenitoare absolută, cu excepţia uzufructului a două proprietăţi cumpărate după moartea Mariei şi care erau destinate lui

Custodio. Germa găsi în cutia de ţigări de foi legată în cruce cu un şnur de rafie toate bijuteriile, lanţurile acoperite de murdărie, cerceii cu peruzele şi chiar micul ceas al cărui eapac

avea o gravură cu o scenă galantă în genul lui Watteau, şi care aparţinuse eontesei Monteros iar mai apoi, poate prin mijloace nu prea legale, frumosului ei lacheu. Aşa cum era de aşteptat din partea Quinei, ea îl indusese în micul ei tezaur, fără să-i treacă prin minte să i-l restituie lui Custodio. În realitate, nu dădea niciodată în dar, ci numai cu împrumut. Germa trebuie să-i fi părut cu siguranţă o moştenitoare ideală, pentru că fiind bogată se putea presupune că va şti să păstreze cum se cuvine avuţia altora. „îţi face plăcere să-i dai bani, pentru că ştii că nu îi va cheltui", spusese de multe ori Quina. În gura ei, aceste cuvinte erau o laudă supremă. În sfârşit, partea lui Custodio constituia un venit de invidiat pentru un ţăran; ar fi putut fi considerată o avere, însă băiatul se arătă foarte indiferent la aceasta.

În primul an când îşi primi în bani veniturile ce i se cuveneau, păru că le acceptă cu un anumit dispreţ. Un timp nu cheltui o centimă, lăsă teancul de bani pe cufărul din odaie până când şoarecii zdrenţuiră marginea câtorva bancnote, iar ploaia, intrând printr-o spărtură din geam, le făcu inutilizabile pe celelalte. Apoi risipi toţi banii dintr-o dată. Puse să fie vopsite cu lac albastru toate uşile şi chiar grilajul interior al verandei, începu nişte lucrări nebuneşti în porumbar, comandă o giruetă care era atât de grea încât se mişca numai pe furtună. Locuia încă în casa din Vessada, în parte pentru că o păzea, în parte pentru că Germa şovăia să-l dea afară. Aflând despre ciudatele lui opere de binefacere, sosi într-o zi în sat, hotărâtă să pună lucrurile la punct, o dată pentru totdeauna, să-l sfătuiască pe Custodio să-şi caute alt adăpost, sau chiar să se însoare cu una din multele fete care îi dădeau târeoale. „Căminul mi se pare o soluţie potrivită pentru iresponsabili4*, spusese, cu aceeaşi aroganţă că şi bunica sa, Maria. În faţa lui Custodio îşi pierdu însă curajul, fiindcă el îi dădea impresia unei rădăcini care supravieţuieşte într-un pământ arid şi secătuit, dar care. Răsădită într-un sol proaspăt, ar putea să piară.

— Nu vreau îmbunătăţiri aici. Foloseşte-te altfel de banii pe care îi ai, îi spuse.

— Casa, vasăzică, poate să se prăbuşească...

— Las-o să se prăbuşească, e asigurată, replică Germa, cu asprime.

Cust6dio cugetă îndelung la cuvintele ei şi înainte de plecarea

Germei, îi vorbi despre planul lui de a da foc casei şi de a construi apoi una nouă. Tiburcio, morarul făcuse o asemenea vitejie din ordinul stăpânilor, cum spunea. Mucuri de luminare fuseseră văzute lipite pe o bucată intactă de duşufnea, iar nouă locuinţă, cu acoperişul ascuţit ca un con de brad fusese ridicată pe ruine în mare grabă. Germa se înfioră. Peste puţină vreme, îi trimise lui Custodio o scrisoare prin care îl anunţa că trebuie să părăsească Vessada. Fu nevoie însă de multe ameninţări ca să-l convingă s-o facă.

Nu îşi căută o locuinţă proprie, căci simţea o adevărată panică de a sta singur. Numai ambianţa unde se repercutau toate obiceiurile Quinei şi unde pe vechea comodă se mai afla încă ultima ei farfurioară cu pomadă verde pentru păr, iar pantofii ei mai aveau încă urme de noroi uscat, de când ieşise din casă pentru ultima dată, îi dădea un sentiment de protecţie, ca şi cum acolo s-ar mai fi aflat încă cineva care îi arăta aceeaşi grijă şi aceeaşi duioşie stăpânită şi timidă. Liboria fusese concediată. Nimeni nu îl mai slujea, şi el singur mătura acum prin bucătărie, în timp ce pe vatră fasolea tresălta în apă clocotită. Câteodată se oprea în mijlocul vreunei trebi sau în timp ce mânca şi lua un aer atent, imobilizându-se, Ga şi cum ar fi împărtăşit trăirea inanimată a beznei adânâ din cotloane, din dulapul închis în care resturile împietreau, secătuite de umezeală. Simţea vibraţia aerului, ca şi cum dintr-un adânc de necuprins ar fi urcat spre el clinchetul a mii de clopoţei de argint. Aceasta dura numai câteva clipe, apoi reîncepea să audă, zgomotos şi limpede, trosnetul focului, sfârâitul răşinei care curgea în picături aprinse, deasupra eenuşei. Se auzea de asemenea vechea pendulă, cu scârţâitul scripeţilor în spatele cadranului de aramă care preceda bătaia orelor. Custodio privea năucit dalta sau burghiul pe care îl ţinea în mină, apoi, încet, îşi continua lucrul. Îi plăcea tâmplăria şi fabrică tot felul de mecanisme destul de nefolositoare, însă nu lipsite de imaginaţie: capcane de vânătoare, cutii pe care îşi grava invariabil numele şi data, sub o cruce a Sfântului Soliman, scrijelită grosolan, sipete cu încuietori secrete, pe care le vopsea cu lacuri strălucitoare ca oglinda. Când Germa îi porunci pentru a treia oară să plece din casă, el se supuse în sfârşât şi se duse la Mo- rougos unde Estina îi oferise un adăpost. După două zile însă, intră în curte, se căţără pe uşa cu grilaj de la verandă şi se instală în vechea

lui odaie, după ce sparse broasca. Se ascunse aici câtăva vreme ca un fugar, făcând foame. Denunţat de ţărani, fu izgonit definitiv. Toată lumea comentă întâmplarea cu repulsie şi milă.

Nu se mai întoarse la Morougos. În vara aceea, Estina muri. Cu puţin timp înainte însă, îl rugase pe Inâcio Lucas să-i poarte de grijă lui Custodio, mânată de un ultim elan de afecţiune pentru sora ei, a cărei dispariţie părea că o afectase mai mult decât întreaga tragedie a vieţii sale. Cu toate că nu se întâlneau decât foarte rar, între cele două femei existase o comuniune spirituală care era mai mult decât o legătură de sânge, mai mult decât o dragoste frăţească, mai mult decât o solidaritate de rasă. Germa se întoarse din nou în provincie. În casa răvăşită din Morougos întâlni un bătrânel cu privirea rătăcită, aproape rugătoare. Era Inâcio Lucas. Mintea lui era acum ca o lumânare stinsă al cărei fitil mai ardea încă, azvârlind scântei, făcând parcă mai întunecată bezna înconjurătoare. „Niciodată nu m-a iubit, dar îmi umplea viaţa", îi spuse lui Abel al eărui chip era scăldat de lacrimile acelea facile, generoase, impulsive, care nu lasă urme şi care întăresc sufletul. Un an mai târziu, Inâcio se căsători cu o rudă bătrână de care – se spunea – îşi bătuse joc în tinereţe. Fie că fusese un fel de reparaţie m *extremis,* fie o restabilire a ordinii domestice, faptul în sân? Păru încă una din extravaganţele sale. Mai târziu, circumstanţele morţii lui nu au părut întru totul naturale şi se răspândi zvonul după care era deja a şaptea oară „că el îşi lua viaţa ", fiindcă în tinereţe fusese, se pare, atras în permanenţă de gândul sinuciderii.

La Morougos apăru şi un trimis al acelei Adriana de la Folgozinho, pentru care Estina fusese în adolescenţă verişoara preferată. Era singurul ei nepot. Germa se pomeni în faţa unui anume Bernardo Sanches, un *dandy* intelectual care cita din Paul Eluard, accentuând silabele cu o exaltare mai degrabă dogmatică decât poetică. Purta ochelari dintr-un capriciu pedant şi o haină crăpată la spate după moda anilor 1900, din acelea pe care poporul le numeşte cu haz „alungă-zgomote ". „Familia şi-a atins deci apogeul – acum trebuie să piară ", îşi spuse Germa. Din casta care, timp de două secole, dăduse exemplare din ce în ce mai complexe şi mai curioase, în care încolţise şi înflorise virusul burghezului, al mondenului, al artistului, rămăsese numai ea şi acest filfizon ofilit, com- piet chel, afectat, incapabil să disceamă măreţia vieţii altfel decât prin copierea

discemământului altora. Tot ceea ce fusese voinţă, vlagă şi suflet original devenise sterp şi trebuia să dispară. Dar ea, Germa – ea?

Custodio se instalase în micul palat de la Agua-Levada ca un fel de om la toate. Nu îi dădeau simbrie şi, de multe ori, se gândiseră să-l alunge, fiindcă stârnea tot timpul certuri între servitori, arogându-şi drepturi de intendent şi făcând cu sârg pe iscoadă. În casa aceea foarte populată, în care era dificil să distingi cine era şeful, cine plătea socotelile, cine angaja şi concedia, el se sim^ ţea dezorientat, ştiind că trebuie să ia partea celui mai însemnat împotriva celorlalţi şi să se ataşeze câineşte de cel mai puternic. Avea două proprietăţi unde ar fi putut să trăiască aproape în bogăţie, lucrând pământul sau pur şi simplu cheltuindu-şi renta fără altă trudă. Dar el avea nevoie de un stăpân. Prefera să doarmă într-o dependinţă a vechilor grajduri şi să aibă ca sarcină spionarea şi denunţul, desfătându-se cu ura femeilor care, surprinse păcătuind, îl împroşcau cu blesteme care altuia i-ar fi îngheţat sângele în vine, dar care pentru Custodio nu erau decât o confesiune binevenită şi nimic mai mult. „A făcut parte din ceata lui Moarte”, spuneau, explicându-i faptele, cei care îi urmăriseră scurtă şi ştearsa lui carieră din adolescenţă în banda faimosului ucigaş.

Pentru patroni era un sclav perfect. În tranzacţiile de alimente sau de unelte agricole, îi jecmănea pe cei mai săraci, pentru ca, după aceea, cu o înfumurare respingătoare să se mândrească cu profiturile obţinute pe seama josnicelor târguieli în care cele mai mari enormităţi rostite cu disperarea aceea care e deja o renunţare, îi ieşeau din gură fără să se cutremure nici măcar o clipă.

Mai târziu, firea lui vicioasă îl îndemnă să urzească intrigi chiar în familie. Descoperi scandaluri, ilegalităţi, gânduri care adastă în suflet ca nişte fiare şi care, de îndată ce şi-au arătat ghearele, sunt obligate să le ascundă, ca să se ferească de domesticirea pe care omul o practică asupra lui însuşi. Ţesu suspiciuni de la alcov la alcov. Se aplecă deasupra abisurilor din suflet ca să le denunţe secretele, sluji toate infamiile, dispreţuit ca un vierme tocmai de cei care se foloseau mai mult de el. Prezenţa lui deveni un flagel pentru servitorii pe care îi persecuta, pentru stăpânii despre care ştia atâtea secrete şi cu ale căror acte de nemărturisit pactizase.

Într-o zi, după cină, medicul îl chemă în uriaşul salon-sufragerie, mobilat încă cu piese maiestuoase din lemn de culoarea fildeşului şi pentru care ar fi fost necesară vesela unui viceregе ca să le umple şi să le decoreze. Restul familiei îşi luase deja tălpăşiţa. Prin draperiile groase de catifea, odinioară de un magnific roşu intens, se filtra fumul ţigărilor bărbaţilor care vorbeau în surdină în sala de joc

— Încăpere care conţinea ca inovaţie câteva feţe de masă verzi, cu cărţi şi zaruri pictate la colţuri, aşternute pe gheridoanele lăcuite care purtau încă urmele sfeşnicelor de bronz, iluminaţia preferată a contesei Monteros. Aveau musafiri – doi descendenţi ai seniorilor din Lago, un băiat şi o fată. El, care se prezenta costumat ca un moc'? M Marialva şi care spunea printre chicoteli „Ge gafă! “, ridicând batista la gură, languros că Josephine de Beauhamais era considerat, pe bună dreptate, un cretin. O criză de convulsii din copilărie îl lăsase cu gura puţin strâmbă, care îi dădea o expresie de permanentă îndoială şi zeflemea. Glasul lui pus pe ceartă se ridica deasupra tuturor celorlalte. Juca, câştiga şi nervozitatea partenerilor părea că îl stimulează.

— Vino aici, prietene Custodio sau Emilio sau cum te numeşti dumneata, spunea în acest timp medicul. Ai de gând să rămâi pe veci aici? Eşti bogat din câte am auzit... în glasul lui răsună un ton mai aspru, de revanşă. Asta nu e viaţă pentru dumneata.

— Nu... spuse Gustodio.

— Vezi? Asta e bună pentru nevoiaşi. Şi ei ţi-o iau în nume de rău. Îi umileşti pe toţi dispreţuind astfel bogăţia. Sunt împrejurări în care virtutea este considerată de oameni drept cea mai gravă insultă.

Râse, bine dispus de propria-i subtilitate. Îşi împinse scaunul cu spetează grea care, dezechilibrându-se pe marginea covorului, căzu cu mare zgomot. Custodio se repezi şi, gâfâind de-ţi făcea milă, aranjă totul la loc, iute şi grijuliu.

— Lasă... spuse medicul, puţin cam încurcat. Domnişoara din Lago îşi scoase capul printre faldurile perdelei, ca şi cum ar fi privit dinăuntrul unui cort. Părul ei scurt şi inelat părea o căciulă de cazac.

— Ţi-a căzut inima pe jos! Strigă. Maliţia din privire îi provocă medicului un hohot de râs satisfăcut şi puţin servil. Când se întoarse spre Custodio, nu-l mai văzu.

Ajuns în cămăruţa lui, acesta se aşează pe patul tare, acoperit cu o cuvertură de pânză groasă de în şi începu să-şi pipăie degetele, numărându-le. Grajdurile fuseseră transformate în şopron. Acolo se afla o masă înaltă, cu un cuţit cu ghilotină la capăt, care servea la tocatul paielor pentru furajul de iarnă al vitelor. Custodio îşi vârî capul în cercul de lemn şi lăsă să cadă cuţitul. Tăişul dinţat scrâşni sfâşiindu-i carnea. La a doua lovitură, sângele ţâşni, curgând încet, în şiroaie moi care fumegau, exalând un miros dulce şi aţâţător. Totuşi Custodio nu murise. Rămase mult timp viu şi resemnat, întins pe masă, cu picioarele atârnând pe pământul răscolit de copitele cailor, între stănoage, alergau şobolani enormi, cu boturi ascuţite ca de nevăstuică. Se auzeau strigătele prietenoase ale servitoarelor care luau masa. Un zilier traversa curtea unde palmierii cu trunchiuri fibroase desenau pe pământ umbre apăsate pe care poporul le numeşte, „morminte de domni “. Omul ciupea uşor corzile chitarei şi se auzea mereu acelaşi ritm primitiv şi sărăcăcios. Dintr-o dată, slobozi în aer un cântec deşucheat, care era ca o grimasă a sufletului, o fatalitate jucăuşă şi oarbă al cărei ecou se adăpostea parcă în miezul de umbră al pădurilor de pini. Custodio îşi pierduse cunoştinţa. Sângele, curgându-i pe linia concavă a spinării, picura pe jos.

— A fost îngrozitor! Spuse Germa. Se zice că el a încercat încă o dată să ridice cuţitul ca să-şi grăbească sfârşitul, dar lama s-a înţepenit şi nu a mai căzut. Ce oroare! Cum trebuie să fi aşteptat el ultima lovitură care nu mai venea!

Trecuseră doi ani de atunci şi ea se afla în sufrageria din casa din Vessada, balansându-se în *Tocking-chair* şi făcând să scârţâie scândurile duşumelei. Sprijinit de parapetul ferestruicii cu geam albastru, stătea Bernardo San- ches. Actualul proprietar de la Folgozinho. Cei doi se vizitau cu schimbul de Sfântul Mihail când veneau să-şi sâcâie arendaşii cu noutăţi agricole şi sugestii ştiinţifice cu privire la fabricarea vinului. Lumea îi credea logodiţi, pentru că altfel înţelegerea ezoterică dintre cei doi ar fi părut o ciudată pantomimă.

— O poveste foarte macabră, suspină Germa.

— De genul cuţit şi lighean, spuse vărul său, fără nici cea mai uşoară intonaţie zeflemitoare, ci pur şi simplu frivol. Şi mai macabră încă este speculaţia pe care o faci despre ultimele emoţii ale unui condamnat.

Ea nu răspunse. Începu brusc să se legene mai tare, cu neîndemânarea unui copil care explorează pericolele unui joc nou. Scaunul schia pe podea, lovindu-se de şipcile care susţineau grămezile de mere dulci, ionatanele enorme cu pieliţă ruginie sau merele creţeşti stropite cu roşu, care emanau un parfum puternic, proaspăt şi sălbatic.

— Faci speculaţii, continuă Bernardo. Din răposata noastră Sibila, o creatură mediocră al cărei simţ de previziune şi profeţie depindea de un bondar care bâzâia prin casă sau de pisicile care îşi spălau botul cu laba, dumneata faci un fel de posesoare a unor puteri secrete care depăşesc umanul. Schimbă tonul şi spuse: Fii atentă că poţi să cazi!

— Am geniul echilibrului, îl informă Germa. Se opri însă dintr-o dată şi începu să povestească, din simpla plăcere de a exprima în cuvinte o amintire care o incita făcând-o să râdă şi să se emoţioneze, o întâmplare cu un servitor care îi chemase pe ceilalţi în aceeaşi încăpere în care se aflau ei acum, pe când stăpânii lipseau de acasă: „Uitaţi-vă cum se distrează domnii! “Şi imprimând scaunului un puternic balans, se dăduse peste cap într-o acrobaţie spectaculoasă. Germa râdea, râdea, căci îi semăna Estinei pe care o impresie netransmisibilă, fină, de ridicol, o făcea să râdă toată viaţa cu aceeaşi senzaţie de haz autentic şi de inedit. Numai după câteva minute, îşi întoarse către Bernardo ochii plini de lacrimi şi îi răspunse, cu un glas întretăiat, încercând să-şi revină:

— Quina? În fond, misticismul ei era umanist. Era tot o revoltă, o rebeliune îndrăzneaţă şi admirabilă a ignoranţei. Ea reprezenta, de altfel, cea mai profundă şi mai indiscutabilă expresie a omenescului. Vocaţia de a trece dincolo de omenesc se află în noi toţi, ca şi tentaţia mediocrităţii. Îşi lăsase capul puţin pe spate ca şi cum ar fi cântat. Dintr-o dată îşi dădu seama că era emfatică şi teatrală. Vru să se corecteze, se înroşi. Noi toţi suntem într-o oarecare măsură nişte burghezi care încearcă să se depăşească, spuse, de astă dată, ca şi cum ar fi recitat o lecţie.

— A, nu! Nu, niciodată! Exclamă, cu o falsă aţâţare, Bernardo. Eu, burghez? Mă consider insultat.

Cu toate acestea, Germa nu era atentă la vorbele lui. Se gândea la Quina. Aceasta devenea tot mai absentă şi se îndepărta de casă în care nimic sau aproape nimic nu se

schimbase, unde tavanul avea aaeeaşi zugrăveală albastră-cenuşie de pe vremea când, după incendiu, totul fusese reconstruit, căci morţii se hrănesc din cei vii, depinzând numai de amintirile acestora. Trecuseră trei ani de la moartea ei, şi Germa se surprindea foarte adesea meditând la Quina. Nu locuiseră împreună şi chiar se crezuseră incompatibile una cu cealaltă, separate de o mare nepotrivire de obiceiuri, educaţie şi chiar de anumite asemănări de temperament. Totuşi, încetul cu încetul, Germa descoperise revelaţii strălucitoare în toate fragmentele vieţii Quinei pe care încerca să le reconstituie, iar ea i se dezvăluise până la urmă ca o fiinţă rară şi pasionantă. În timp ce (Bernardo îşi expunea teza lui plină de prejudecăţi, romantică, banală, împotriva burghezului, ceea ce îl îndemna să rostească versuri din Verlaine, nici el nu ştia prea bine din ce motiv şi în legătură cu ce anume, Geraia se balansă în vechiul scaun, cu smucituri violente care făceau ca arcurile de nuc să trosnească şi să geamă. Nu acest intelectual mărunt, pentru care valorile omului sunt o chestiune de oportunitate, avea s-o înţeleagă pe femeia pe care Germa o surprinsese uneori aşezată pe marginea înfăţată a saltelei, neliniştită parcă de propria ei fiinţă, rostind rugăciuni care nu aveau nimic de-a face cu râtul, ci erau o efuziune a sufletului în care punea o autoritate naivă, poate neînsemnată, dar care insufla credinţă.

Chiar retrasă în cămăruţa de la capătul verandei sub a cărei ferestruică foşneau portocalii Narcisei Soqueira, la „secret”, cum spuneau oamenii casei şi a cărei instalaţie consta dintr-un soi de ladă spartă deasupra unui abis de murdării, ea era capabilă să se roage cu tot atâta demnitate, ca şi cum ar fi fost închisă într-un paraclis plin de îngeri trandafirii şi de fecioare strălucind de aur. Îşi odihnea picioarele pe un strat de pănuşe de porumb, iar pânzele de păianjen erau ca nişte triunghiuri de ceaţă, suprapunându-se la colţuri. Din curţile vecine venea plin- setul subit, care înceta repede, al copiilor. Se auzea chemarea blândă a vacilor pe care întârziaseră să le ducă la muls. Catifelaţii clopoţei viorii urcau până la ferestruică, cu ajutorul nenumăratelor crampoane născute din tulpini. Altă dată era noapte şi opaiţul atârna în cârligul bătut în uşa cu arc care se închidea singură. Quina îşi ascundea mâinile sub şorţ şi se ruga. Gine ar fi putut să râdă, cine ar fi crezut-o grotescă sau cine ar fi găsit motive de indignare? Ea nu spunea: „înfăptuiesc un

moment excepţional şi suprem al vieţii mele, mă îngrijesc de suflet, izgonesc din el ceea ce aparţine ţarinei, îl hrănesc cu rugăciuni”. Nu. I se întâmpla să se roage pentru că aceasta era o inevitabilă funcţie umană. Dacă s-ar fi străduit vreodată să exploateze diferenţa între forţa ei arzătoare şi incapacitatea tuturor celorlalţi, s-ar fi întrecut cu adevărat pe sine însăşi, ar fi fost ca un meteorit care, eliberat de legile ee îl înlănţuie într-o închisoare de spaţiu şi de timp, se lansează în aventura eternă a infinitului. „Da “, îşi spunea Germa, în timp ce simţea nenumărate şi succesive emoţii amestecate cu alte gânduri. – Propriul ei cămin în care trăia luptând şi evadând ca să ajungă în alte cămine implacabile, străzile, creaturile, viaţa, şi de care se îndepărta întotdeauna «u un nou elan leonin, nesupus, „Da, Quina a fost numai un mănunchi obscur de aspiraţii care doar au înmugurit sau abia au reuşit să înflorească.*

Aceasta este cea mai grandioasă istorie a oamenilor, a tuturor celor care freamătă, visează, speră şi încearcă

— Sub carapacea conştiinţei, sub piele, sub nervi, sub zilele fericite şi monotone, dorinţele concrete, banalitatea ce se scurge din vieţile lor, crimele şi ispăşirile, victimele şi călăii – să-şi pună în concordanţă simţurile cu morala. Tot ceea ce trăim ne transformă în duşmani, în străini incapabili de fraternitate. Dar ceea ce rămâne nerealizat, umbrit, învins, în sufletul cel mai meschin şi mai uscat, este destul ca să facă să încolţească acea sămânţă omenească ale cărei miraculoase triumfuri nu vor fi niciodată egalate de ceea ce în noi va însemna întotdeauna renunţare, deznădejde şi nedesluşită tulburare. Învingătorul cel mai curajos şi cerşetorul care se sprijină de o rază de soare pentru a mai trăi încă o zi sunt, la urma urmei, acelaşi lucru, nu ca valoare a talentului sau a minţii, nu în sens metafizic sau al dreptului abstract, ci prin ceea ce este în ei frământata continuitate a omului, ceea ce, fără un impuls, nu ar ajunge în inimă, rămânând doar o speranţă fără nume.

Iat-o pe Quina, exemplu de energii umane care s-au devorat între ele şi şi-au dat viaţă. Vanitatea şi magnificul miez spiritual au fost cei doi poli ai fiinţei sale. Căutându-şi echilibrul, a străbătut limitele extreme ale lumii, a învins şi a fost învinsă, fără ca totuşi aspiraţiile ei cele mai neliniştitoare să înceteze să fie, în adâncul ei, aceleaşi forme incomplete, cheie a transfigurării pe care oamenii încearcă etern s-o modeleze şi şi-

o încredinţează, din mână în mână, ca pe un secret şi ca pe o îndoială.

Iat-o pe Germa care, legănându-se în vechiul *rocking- chair,* gândeşte şi presimte, ştiindu-se actuala păstrătoare a acestei cumplite, extenuante moşteniri de aspiraţie umană. Prin vene i se perindă toate infinitele stări ale trecutului, în creier i s-au condensat nenumărate experienţe pe care nu le-a trăit, negaţiile şi afirmaţiile ocupă vaste întinderi ale sufletului său. Ea se mişcă ritmic, balansându-se în încăperea unde se adună în grămezi merele. Tot aerul miroase a măr care suge din propria-i pieliţă prospeţimea şi stoarce din ea sucul pe care îl va adăuga rezervei de fruct viu, pentru toată iama.

Iat-o pe Germa, este rândul ei acum, şi iată că a venit vremea să tălmăcească glasul sibilei sale. Poate că totuşi timpul ei va fi neproductiv şi nefast, şi va păstra până la urmă tăcerea, căci cine e ea să fie mai presus decât Quina şi să spere că timpurile noi vor fi mai capabile să lumineze omul şi să-i dea soluţia propriului său eu? Poate că va rămâne de fapt imobilă, în constantul ei balans, lent sau vertiginos, în casa unde locuieşte din întâmplare, iar istoria ei va rămâne închisă ermetic în cercul de aspiraţii pe care nu a reuşit să le desluşească şi să le împlinească pentru că s-a întâmplat să fie devreme sau târziu, pentru că nu se înţelege sau nu se crede destul, pentru că se doreşte prea mult şi acesta-i destinul, pentru că… pentru că…

16 *ianuarie 1953*